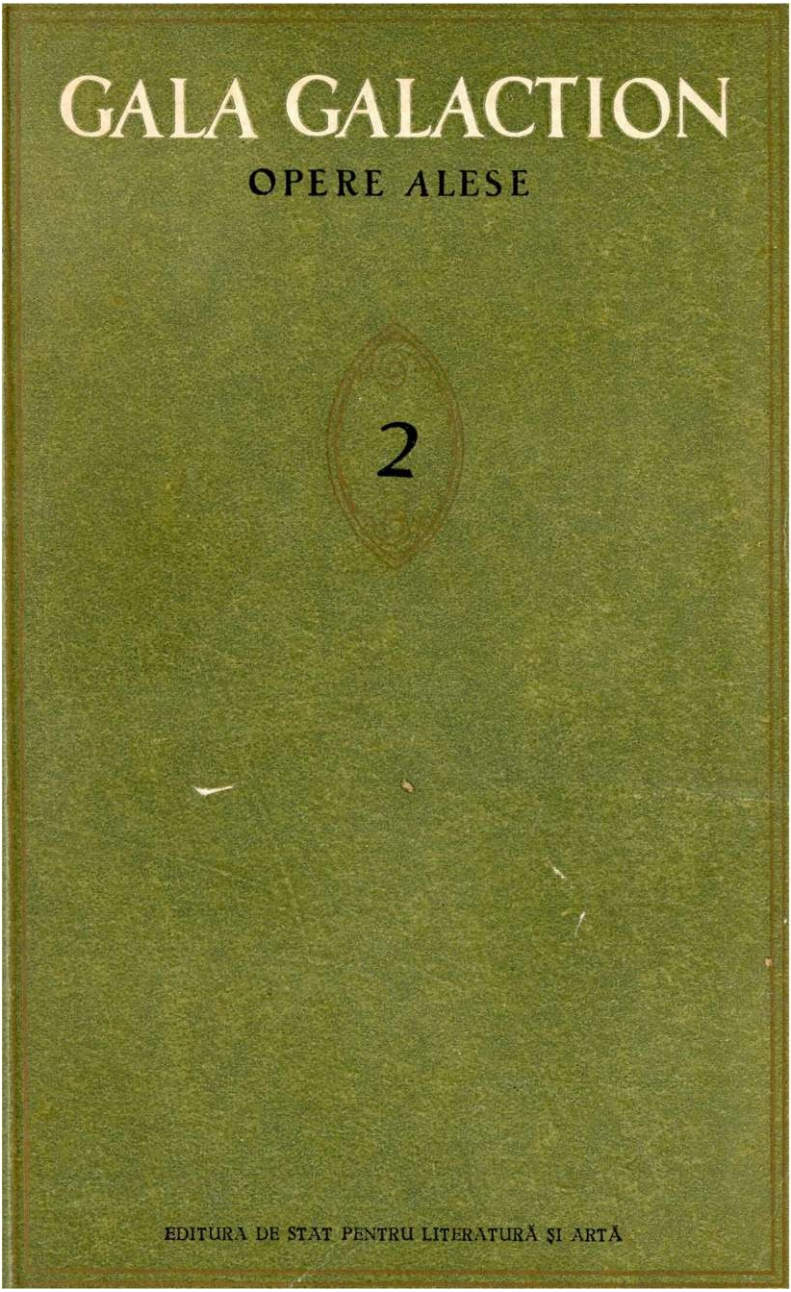

GALA GALACTION
Opere alese ***2***
NUVELE ŞI POVESTIRI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ŞI ARTA

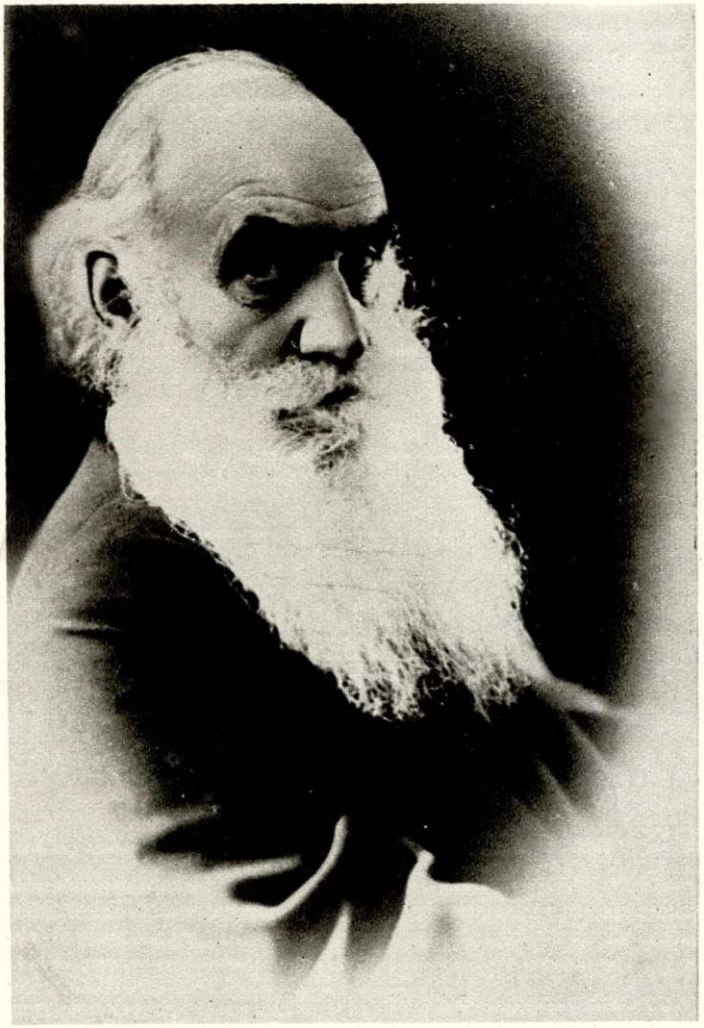

Gala Galaction (fotografie din anul 1941)

NOTA EDITURII

Volumul II Opere alese *de Gala Galaction cuprinde nuvele şi povestiri din volumele* Bisericuţa din Răzoare, Clopotele din Mănăstirea Neamţu, La ţărmul mării, Caligraful Terţiu, Toamne de odinioară *şi însemnări de călătorie din volumul* La Mangalia.

Ca text de bază s-a folosit volumul Opere *(Editura*

pentru Literatură şi Artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R., 1949), iar pentru bucăţile neincluse în această ediţie, volumele Toamne de odinioară *(Biblioteca „Dimineaţa") şi* Mangalia *(Editura Casa Şcoaielor, 1947) cu titlul modificat de autor.*

Ordinea bucăţilor in ediţia de faţă este aceea a cronologiei volumelor scriitorului.

In ceea ce priveşte transcrierea, s-au respectat formele textului de bază, modernizindu-se numai ortografia.

MĂRTURIE LITERARA

Ce spui tu despre tine ?

(loan, I, 22)

I

Sunt din judeţul Teleorman. M-am născut la „vatra schitului Dideştii", un schit de pe vremuri, aşezat între păduri bătrâne, la întâlnirea pârâului Teouciu cu râul Vedea. Tatăl meu era arendaşul trupului de moşie Dideştii. Mama era fiica proistosului Constantin Ostreanu, parohul Bisericii Sf. Teodor din Roşiorii de Vede.

Curtea moşiei era vechea gospodărie călugărească. Magaziile noastre de grâu erau fostele chilii ale adormiţilor părinţi. Biserica schitului defunct şi cimitirul satului au fost printre primele cunoştinţe ale copilăriei mele.

In faţa casei părinteşti, spre miazăzi, umplea zarea coama verde a pădurii tăbărâte pe ţărmul Vezii. In nopţile de primăvară, broaştele amoroase ridicau spre stele cele dintâi concerte pe care le-am .ascultat în viaţa mea. Revăd nesfârşitele holde tinere pe care adierea dimineţii le răsfăţa în soarele de aur. Revăd măceşii plini de floare, de pe linia hotarelor şi aud necontenit cântecul fericit al ciocâr.liei... Mi-este dor şi azi de clopoţeii de catifea sură ai dediţeilor din lunca Vezii, catifelaţi şi suri, pe dinafară, surprinzător de violeţi pe dinăuntru... Ii întâlneam în ziua de 1 Mai, când mergeam cu trăsura la .luncă – tata, mama, copiii şi coşurile cu bunătăţi – ca să mâncăm pe iarbă

verde.

Tata era de fel de la Gura Ialomiţei. Călătorise mult, ştia greceşte şi turceşte şi înainte de a se căsători cu mama îşi pierduse averea în două rânduri. Povestea cu farmecul oamenilor din răsărit. Ştia şi mama poveşti şi basme, ştia şi mama

Floarea, bătrâna casei, şi ştia, şi mai multe, vizitiul nostru Ion Caraiman...

In această lume de pace câmpenească şi de belşug agricol, năluceau uneori întâmplările năzdrăvane şi diavoleşti ale celor ce păzeau, noaptea, vilele pe câmp ; ori cădea greu bolnavă câte o femeie din sat şi spunea, în neştire, cum este în iad şi cum este în rai şi cine e pe acolo ; ori trecea, ca o vijelie, câte-o hoardă de ţigani zavragii, cu căruţe cu coviltir, cu urşi legaţi de căruţă şi cu stoluri de dănciuci în pielea goală...

Când eram gata să intru în şcoală, a murit fratele meu al treilea, Mihail, şi atunci am văzut pe tata plângând întâia oară. L-iau îngropat în cimitirul de lângă curte şi i-au pus împrejur o ulucă vopsită în verde. Aci, lângă fratele adormit, am petrecut numeroase clipe de ciudată robie sufletească... Nici credinţa mamei, iniei teologia satului nu puteau să mă libereze din toropeala şi din strâmtoarea senzaţiilor mi'le funerare...

Am fost un copil dezmetic. In loc să caut, după pilda tatei, cărarea muncii robuste, a treburilor moşiei şi a negustoriei cu cereale, m-am rătăcit în visuri, în poezia câmpiei şi a codrului şi în labirintul cărţilor şi al cetitului. Am stat treisprezece ani lângă izvoarele sfintei munci câmpeneşti, lângă şirele de gnu, lângă movilele de porumb, lângă grămăjuile de aur, care îi rămâneau tatei, după vânzarea grâului... dar toate au fost de prisos I... Nu s-.a lipit de mine nimic ; am .rămas refractar la toată această lecţie de viaţă practică, de luptă cu ogorul şi de biruinţă, sensibilizată în lire sterline... Am agonisit numai viziunea holdelor de smarald, mireasma aglicelor şi a dediţeilor, umbrele pădurii răzbite de soare şi cântecul cristeilor din trestia Tecuciului...

Copilul venise pe lumea aceasta cu jalnice cususuri sufleteşti. II bântuiau stafiile închipuirii. II îmbiau, ca pe fete, culorile şi lucrurile gingaşe. Ii plăcea să petreacă în cimitir şi să privească ţintă pe cei ce veneau să-şi ia, aici, locul de veşnică odihnă...

Mai erau, în aceşti ani ai copilăriei, două porţi care mi se deschideau, din când în când, una spre casa mamei-mari, cea din Roşiorii de Vede şi alta spre casa naşilor noştri, boierii Chabudeni, cei de dincolo de pădure. Casa mamei-mari era mohorâtă, dărăpănată, înecată în bălării uriaşe... Casa naşilor era raiul copiilor... In zile de sărbătoare, mergeam cu trăsura, când la Roşiori, când la Neaga naşilor... Am rechemat conacul naşilor, cămările lor scumpe şi pe copiii cu care mă întâlneam în ele, în schiţa mea *Bujorii...* Iar pe veşnic amă- râta mama-mare şi pe feciorul ei Iordan – fratele mamei – şi pe părinţii mei, şi toată atmosfera copilăriei mele... cu Roşiorii de Vede, târgul mamei, îi găsiţi în romanul *Papucii lui Mahmud...*

Câteva din poveştile tatei stau la temelia nuvelelor mele: *Moara lui Călifar, Andrei Hoţul, In pădurea Cotoşmanei, Mustaţa Efendi ajunge Macarie monahul...*

Câteva din poveştile Teleormanului se sprevăd în: *Zile şi necazuri din Zaveră, Lingă apa Vodislavei, La Vulturi !* şi mai ales în *Papucii lui Mahmud.*

II

Am învăţat clasa întâia şi a doua primară la noi în sat. Ca să nu-şi trimită copiii, de la început, tocmai la târg, tata (desigur în înţelegere cu ,autorităţile) a fost primul ctitor al şcoalei primare din Dideşti. A dăruit mobilierul şcolar şi a cedat şcoalei fosta prescurărie călugărească.

învăţător ne-a sosit un fost seminarist de la Curtea de Argeş, candidat de preoţie: Iile R. Popescu. Nicio amintire fericită nu mă leagă de acest om, ajuns mai târziu preot. Am scris altădată cum înţelegea Ilie R. Popescu să-şi pregătească şcolarii pentru viaţă şi pentru eventualele lor studii de mai târziu.

iŞcoala noastră sătească s-a năruit în anul 1888, poate nu fără legătură cu .marile zguduiri politice ale

acestui an. Clasa a treia şi a patra primară le-am făcut în Roşiorii de Vede, la institutorii vestiţi în tot judeţul Teleorman: Constantin Jinga şi Ion Ion eseu. In aceşti oameni am simţit întâia oară căldura chemării dăscăleşti şi dragostea de şcolari, deşi erau încărcaţi de ani şi la sfârşitul carierei.

Eram un copil silitor şi mulţumeam pe mai-marii mei. Deşi, între colegii mei, eu eram fecior de om bogat, nu mă bizuiam decât pe sârguinţa mea şi buna mea purtare. Cu toate acestea... nu aveam croiala perfectului şcolar... Ceteam şi alte cărţi decât cele de învăţătură !... Plecasem cu acest cusur din casa părintească. Mama avea cărţi de basme. Tata avea, in lada cea mare, un teanc de romane, unele cu literă amestecată, cirílica şi latină, altele numai cu literă latină... Când contabilul moşiei – care cetea frumos – cetea tatei din aceste cărţi, în serile de iarnă, eram îngăduit şi eu să stau şi să ascult... Când izbuteam să pun mâna pe cartea uitată pe masă, ceteam eu însumi...

In Roşiorii de Vede, unde părinţii nu mai erau lângă mine, lectura mea extraşcolară era nestingherită... In casa unde găzduiam, am găsit cărţile unor fraţi ai marnei, foşti elevi de seminar... Am ales din ele un fel de : *Mica Biblie...* Cartea era ilustrată... Am cetit-o ou multă luare-aminte... începuturile lumii, numele patriarhilor, războaiele sfinte şi toată dramatica pregătire a venirii Mântuitorului s-au întâlnit cu meditarea şi cu ţinerea mea de minte încă de pe când aveam zece ani... Am mai găsit şi un volum din *Halima* (cele şapte călătorii ale lui Sindbad Marinarul le ştiam de la tata) ; am mai găsit pe la prieteni câteva poveşti vechi şi noi, dar mai ales o pasionantă colecţie de haiduci...

Din cărţile de lectură ale „Profesorilor asociaţi" ceteam cu mare drag poeziile populare ale lui Vasi'le Alecsandri. (Cu numele şi cu poezia lui Eminescu m-am întâlnit abia în clasa a patra, in examene.)

Semne suspecte de viitoare patimă grafică nu pot să semnalez... Un singur ge-st de pamfletar şi care mi-ia adus destulă neplăcere... Am cutezat, într-o zi, să fac un fel de

înştiinţare de cununie, între un şcolar şi o şcolăriţă, vecini cu mine şi care mă... scoteau din fire cu prea multa prietenie dintre ei...

Părinţii mei rămăseseră la Dideşti, la moşie. Eu şi cu fratele meu mai mic stăteam în gazdă la mama-mare. Dar lângă noi şi tot în casele noastre trăiau, ca mari boieri, şi naşii noştri... Adică naşa care se remăritase, după moartea naşului, şi se mutase la Roşiori, dându-ne un al doilea naş... In casa acestor naşi, regăseam bucătăria grecească, limba grecească, cântecul privighetorilor şi al canarilor, şi uneori neaşteptate şi înalte feţe bucureştene, fiindcă naşul al doilea era om politic.

Eram prieten cu un co'.eg, pe care moartea lui foarte timpurie mi 1-a făcut nemuritor... II chema Alexandru Crum, feciorul unui tată bulgar şi al unei mame române... Cu acest coleg şi cu alţii, am început să cutreier pădurea, când ca haiduc, când ca potepaş... Cu el şi eu alţii, am chemat, într-o zi, pe colegele noastre, eleve în clasele primare, la un spectacol de gimnastică şi de clovnerie... Tot cu el, cred că am repre- zintat într-o altă zi, pe *Iancu Jiatiu.*

Mi-a rămas drag acest târg de pe ţărmul Vezii, fost-a el ori nu ctitorit de Mihai Viteazul. Mi-a rămas drag cu grădinile lui stufoase; mi-a rămas drag cu biserica lui *Sărdâreasa ;* mi-.a rămas drag cu cimitirul lui din Dealul Viilor, cu suflaturile lui de lâingă Vedea, cu podgoriile lui dispărute, cu tihna şi cu omenia dintre amestecaţii lui cetăţeni de acurn 60 şi 70 de ani... In cimitirul lui se odihnesc tata, doi frăţiori, fraţii mamei şi multe rude, ştiute şi neştiute.

III

In vara anului 1890, am venit în Bucureşti. Călătoream cu trenul întâia oară şi capitala ţării n-o mai văzusem... Cu cîteva obstacole şi întârzieri, am fost primit solvent în internatul Liceului Sfântul Sava. Nu eram prea fericit... Veneam de la ţară. Mă sfiam de toată lumea, de colegii cutezători şi guralivi, de pedagogii severi, de profesorii pontifi inaccesibili... Venerabilul meu profesor de

latină, lacomi, cu care era să ajung mai târziu la nota 10, mi-ia dat, de bună întâlnire, nota 3... iDin fericire, unul dintre pedago,gi mă ocrotea...

M-am retras în mine însumi şi vreo doi ani m-am resignat să trec drept cel mai mărginit şi mai bucher dintre toţi colegii. Eram dat ca pildă de tâmpenie şi de „toceală", aidică de învăţătură papagalicească... După doi ani, prin clasa a treia, au văzut toţi cu mirare că din prostul internatului începe să se deşire o dihanie nouă.

Internatul Liceului Sfântul Sava era o fostă casă boierească, ridicată pe colina Ştirbei-Vodă, deasupra lacului Cişmigiu. Am descris de multe ori această casă, din podul şi din terasa căreia făcusem locul meu de refugiu. Re terasa aceasta, am vânat primele rime şi am fixat primele mele reverii. Trei ani consecutivi, am fost premiant al doilea. In clasa .a pa.tra, am ieşit din rândul premianţilor şi am trecut între emancipaţi. Ceteam cărţi străine, pândeam cu creionul în mână nu ştiu ce destăinuiri care zăboveau, mă legasem cu câţlva şcolari inteligenţi şi discutam cu ei ceasuri întregi, plimbându-nê pe după stivele de lemne.

Poeziile lui Eminescu, *Sultănica* şi *Paraziţii* lui Delavran- oea, *Dan* al lui Vlahuţă, şi mai târziu *Criticele* lui Gherea ne împuiau capul, ne aruncau în admiraţii sau în controverse interminabile şi pe mine unul mă înduşmăneau din ce în ce mai grav cu matematica raţională.

Apăreau pe atunci revistele *Vieaţa, Adevărul literar, Vatra, Evenimentul literar...* Am trimis revistei *Vieaţa* prima mea dibuială literară... Directorii mi-au răspuns : „Mai încercaţi".

In 1895, iam ieşit din internat şi am terminat liceul ca extern. In clasa a patra şi a cincea eram, ca şi mai înainte, cel dinţii la istorie şi la limba latină, printre cei dinţii : la limba franceză, la limba şi literatura română... dar eram nul la .matematici, şi când – de mare nevoie – ştiam ci'o ceva, învăţasem fără să înţeleg nimic, fără să asimilez nimic...

De-abia la cosmografie, în clasa a şaptea, mi-am

simţit inima ,mai caldă... pentru că profesorul cel nou, care ne propunea cosmografia, era uin abil pedagog şi un cap luminos şi simpatic...

Până în clasa a şasea, cetisem cite ceva di.n : Stendhal, Musset, Balzac, Gonoourt, Daudet, multe din romanele, pe atunci la modă, ale lui Georges Ohnet, Maupassant, şi mai mult ca jumătate din seria lui Zola : *Les Rougon-Macquart.* Până la bacalaureat adăugasem : pe Edgar Poë, pe Paul Verlaine, pe Joséphin Péladan, pe Flaubert... *Madame Bovary* era prea desăvârşită pentru vremea aceea. *Salammbô,* dimpotrivă : cu splendorile ei africane, cu alaiurile şi cu bătăliile ei cu elefanţi, venea la foarte nimerit loc de întâlnire cu : *Vieţile* lui Plutarch, cu *Cântarea cintărilor,* cu Maspéro şi cu Duruy, cu *Anabasis* al lui Xenofon...

Pe Chateaubriand, pe Lamartine, pe Baudelaire, pe Anatole France, pe Sienkiewicz şi pe .romancierii ruşi era să-i cunosc mai târziu, în anii de teologie...

Mi-au făcut nepieritoare impresie amintirile literare ale lui Alphonse Daudet. Am găsit, mai pe urmă, un model şi un stimulent î.n eroul lui Emile Zola : romancierul Pierre Sandoz, din romanul *L'Oeuvre.* Dar am rămas, ca la nişte maeştri definitivi, ca ila nişte desăvârşiţi dascăli de devotament profesional şi da perfecţiune literară la fraţii Edmond şi Jules de Goncourt. Jurnalul lor, în mai multe volume, a fost pentru fiiâtle vreo do! ani poteca mea zilnică, tu grădina desfătărilor profesionale...

Am început prin anul 1896 şi eu un jurnal. Eram acum extern, aveam odăiţa mea şi masa mea de lucru şi nu mai simţeam constrângerile internatului. Mă străduiam, în acest jurnal, să privesc lucrurile, operele de artă şi pe oameni, aşa ca fraţii Goncourt. Căutam să fiu, în notaţiile mele, amănunţit, revelatoriu, ascuţit, original !... precum erau fraţii Goncourt, în notaţiile lor... Ajunsesem intim prieten cu colegul I. G. Duca. Duca e/a boier : Duca auzea sute de zvonuri şi de snoave din lumea celor ce se duceau la curse, la baluri, la Jockey-Club, la Folies-Hugo... Duca ştia multe şi de toate !... Cu exactitate, cu patimă, la fel cu

marii mei pilduitori, consemnam în jurnalul meu aceste perle ale high-life-ului bucu- reştean.

In toamna anului 1898, am aruncat în foc tot jurnalul. De aici înainte, acest jurnal a ajuns altceva.

Flaubert, Zola, Goncourt... erau fiii revoluţiei franceze. Nu simţeam în ei niciun misticism... Nici în Balzac – cu toate grădinile Semiramidei care suspendă în romanele lui – nu mă întâmpina olmul de tămâie... Era să-.l găsesc în Lamartine, în Péladan, în Paul Verlaine, dar mai ales în celebra : *La Cathédrale* a lui Huysmans.

A scrie ca fraţii Goncourt, dar mai cu seamă, a scrie ca Huysmans – iată idealul acelor izile de tinereţe, nerăbdătoare şi înverşunată să stilizeze.

O dată – o singură dată – m-iam prins în alaiul poeţilor parnasieni. O poezie pe care am intitulat-o *Auroră mistică* m-a prigonit o primăvară întreagă. Cred că a trecut prin 10 – 12 ipostaze... După lungă şi trudnică migală, m-am oprit la forma următoare :

Zorii, printre piramide, crapă gene de coral şi privind, de revenire, pe Egiptul thebanit, regăsesc, hotar pustiei, trinitatea de granit, iar pe Nil durează în aur pod din mal şi pină în mal.

Sub zaimful dimineţii, floarea iris, în zăvoaie, dezveleşte frumuseţea violetului ei sân ; ibişi albi păşesc agale printre trestii şi prin fin, iar, spre Lybia, în declinu-i, cornul lunei se încovoaie.

Sus în templu, melopee şi fior de harpă vie, şi pa flăcările sfinte ce-n fum galben se topesc din potirele de onyx curge mirul arăpesc : Lui Ammon, întru mărire şi parfum şi melodie.

Eram în clasa a şasea de liceu !...

Pe lingă prieteniile făcute în internat, am închegat noi prietenii. Cu N. D. Cooea fusesem coleg în clasa a treia. Era şi el intern, dar a stat puţin ; ne-a,m reîntâlnit, încă o dată, tot la Liceul Sfântul Sava, în clasa a şaptea. M-am întâlnit, în ceroul extraordinarului Alexandru Macedonski, cu Tudor Arghezi. Ceva mai târziu ne-am legat, câte trei, prieteni, cu Vasile Demetrius.

Arghezi, Cocea şi Demetrius, toţi laolaltă şi fiecare în parte, cu prietenia lor inalterabilă, au făcut, în largă măsură, podoaba şi mângâierea vieţii mele de scriitor. Timp de patruzeci şi mai bine de ani n-am avut cu niciunul dintre ei nicio ceartă, nicio înstrăinare. Ceasurile grele n-au lipsit, ispitele şi durerile vieţii nu ne-au cruţat. Dar am păstrat prietenia mea faţă de ei eu o vigilenţă adevărat sacerdotală... Era, pentru noi, un fel de capital comun, un fel de energie folositoare fiecăruia.

Contractul nescris al acestei prietenii ne-a dat puterea să răminern independenţi şi să nu căutăm adăpost în .niciun cenaclu literar. Directorii revistelor care ne-au găzduit vremelnic au văzut în noi, totdeauna, colaboratori liberi, nesolidari cu bisericuţele lor. Ne ştiam legaţi noi între noi, ne preţuiam şi eram imens încredinţaţi că vom cuceri într-o zi cununile notorietăţii. Dar credinţele noastre intime, gusturile noastre, simpatiile noastre, planurile ¡noastre de viaţă, peripeţiile şi durerile prin care era .să trecem fiecare... ne despărţeau şi ne-au despărţit de-a pururi !...

in fresca mea literară *La răspântie de veacuri* am căutat să rechem dar şi să transfigurez zilele, preocupările, figurile şi contractul prieteniei noastre, încheiat în cei din urmă ani ai seeolului trecut.

Eminescu şi pe Coşbuc. Eminescu era prinţul visului pribeag şi „Luceafărul" generaţiei mele... Toate nopţile cu lună şi tot aleanul teilor în floare răsăreau şi veneau spre noi din poeziile lui Eminescu. Curând, însă, lângă hotarele lui, am descoperit mândra lume din: *Nunta Zamfirei...* Coşbuc a însemnat pentru noi încântarea plaiurilor natale regăsite, după o lungă călătorie prin ţări străine. Aş zice că, într-o vreme, simţeam ca Eminescu, dar ¡ne ardea inima să scriem în graiul lui Coşbuc. Studiul lui Dobrogeanu-Qherea : *Poetul ţărănimii* a fost, la ceasul lui, o binefacere.

Multele mele lecturi literare şi strădania mea încăpăţânată şi tăcută să ascult cuvântul şi să stilizez, îmi aduceau destule neajunsuri şcolăreşti. Intr-o zi, m-am

apucat să mărturisesc, în scris, profesorului meu de latină, mu'.t îngăduitorului Mihai-1 Caloianu, >de ce nu sunt mai silitor la latineşte (deşi eram printre primii lui elevi) şi de ce am mereu aerul de a „convorbi cu idealuri..."

Mihail Caloianu făcea lecţii ca la universitate. Era spirit larg şi iubitor de tineri. Nu tot aşa erau alţi profesori, deşi tot aşa de valoroşi şi ei. Ii obişnuisem, în primii mei ani de liceu, cu o severă şi admirabilă şcolaritate. Acum nu-şi credeau ochilor, cind vedeau că, din elevul docil şi totdeauna cu lecţiile învăţate, se desprinde, progresiv, un tânăr ahtiat de lecturi străine, capricios la învăţătură şi (ceea ce părea mai regretabil)'1 cu pretenţii şi cu -delicte literare!...

In clasa a şasea, editam o revistă care se intitula: *Zigzagul.* O scriam toată cu mâna mea şi o scoteam (la poligraf) în câteva zeci de exemplare... Am avut inorocul că in-a căzut în mâna directorului liceului. *Zig-zagul* este singura publicaţie pe care am editat-o şi am condus-o eu personal, în aceşti vreo 46 de ani de când scriu şi tipăresc...

In revista mea, am publicat un articol asupra lui Alexandru Macedonski. Urmarea a fost prietenia şi stima maestrului. Tot în *Zig-zagul* am publicat o cronică artistică asupra salonului independenţilor din 1896... Urmarea a fost un articol elogios asupra confratelui poiligrafiat, apărut în ziarul *Adevărul,* şi apoi: adevăratul meu debut, tot acolo, în toamna anului 1896.

Ziarul lui Macedonski, *Liga ortodoxă,* redacţia ziarului, consfătuirile de la berărie, entuziasmul confraţilor, după câteva halbe de bere, planurile, destăinuirile, bizuirile absurde ale tinereţii, setea de publicitate, încălţările mincinoase... nu m-au reţinut, nu m-au încălzit şi nu le-am pus la inimă decât în măsura în care mi ile garanta Tudor Arghezi. Dar Arghezi avea darul demascării şi al .microscopiei, ca nimeni altul.

In februarie 1898, se arătă în Bucureşti, invitat de societatea „Ileana" scriitorul de stranie celebritate Sar Péladan. A ţinut două conferinţe la Ateneu şi a rezistat,

fără să se bolnăvească, la toate ceaiurile, mesele şi curteniile desfăşurate de bucureş- teni, în cinstea lui. Dar lumea noastră îl privea ca pe un virtuoz, ca să nu zic ca pe un meşteşugar al atitudinii şi al pretenţiunii.

Amicii mei şi cu mine ¡l-am privit cu totul altfel. Sar Péladan venea în Bucureştii desfătărilor şi ai necredinţei, din 1898, ca un fiu supus şi devotat al bisericii romano-catolice. I.-am văzut, cu ochii mei, cum stătea în bancă, la o sfântă liturghie, în Catedrala Sf. Iosif, şi cum urmărea, adâncit şi cucernic, evoluţia divinului serviciu. Vedeam aşa cev.) întâia oară în viaţa mea ! U,n intelectual, un strălucit autor de literatură frumoasă, un artist cu faima lui!... îngenunchea .naintea sfântului potir, ridicat pe braţele unui anonim preot sJujitor !...

Ivirea lui Sar Péladan (oricât s-ar mira fiii acestui veac) a fost, pentru mine, cel dint-îi eveniment, dintr-o serie de evenimente providenţiale. Câteva zile a bătut furtuna peste gândurile mele. Am scris acestui fascinator prinţ al poeziei o odă în proză şi, fără să mă preocup de faptul că era în limba mea românească, i-am dat-o în mână, într-o zguduitoare întâlnire faţă către faţă. Dintre martorii acelei clipe mai trăieşte unul singur. In acea odă-scrisoare, îi ziceam lui Péladan, în aparenţă emfatic şi retoric, în fond cu o negrăită sete de îndeplinire : ,.Fii pricina binecuvântată a creştineştei noastre mântuiri!..."

Câteva luni mai târziu, scriam in introducerea lirică pe care o făceam romanului *Poet-Poetă*, cum aş1 fi voit ¡eu să Ise sfârşească acest roman :

„...estetismului perfect al nemişcării de totdeauna, eu i-aş fi desfăşurat .neagra eleganţă a doliului şi cilindrii fini ai făcliilor; pe repaosul întronat în catafalc aş fi secerat un Ian ,de flori albe; iar î.n mâinile de agată palidă, împreunate deasupra inimii atât de greu frânte, aş fi încleştat crucea săpată cu dumnezeiasca ¡răstignire!..."

In toamna aceluiaşi an 1898, scriam, într-o lungă scrisoare de spovedanie (cea dintâi dintr-o serie epistolară care a ţinut patru ani), această autojudecată : „Cred că am darul de a scrie şi toţi care m-au cetit m-.au întărit în

credinţa aceasta...

Tnsă darul meu ide a scrie aş zice că are două rădăcini: una creşte dintr-o sensibilitate excesivă, .ascuţită şi bolnăvicioasă şi mă îndreaptă către romanul de analiză psihiatrică ; iar cealaltă creşte dintr-o inteligenţă bine intenţionată, optimistă şi filantropică şi mă îndreaptă către filosofie teistă, către studii istorice şi literare..."

In anul următor, 1899, părăseam Facultatea de litere şi filosofie şi mă înscriam în cea de teologie, iar ca o simbolică lucrare de abilitare publicam, în revista *Literatură şi artă romină,* studiul meu *lulia Hasdeu.*

Acest studiu (fără echilibru şi fără omogeneitate) se termină aşa:

2

17

„lulia Hasdeu, virgină şi poetă, rămâi suavă, in cadrul artei mele, purtând pe fiecare timplă un trio de crini, în numele Preasfintei Treimi!"

V

Cu articolul meu asupra Iuliei Hasdeu (mai mult poem decât studiu) intrasem şi eu în ceata „tinerilor promiţători"... Prin 1900, am scris nuvela *Moara lui Călifar.* Am încredinţat-o mult binevoitorului director al revistei *Literatură şi artă romină*, unde a şi apărut. Nuvela aceasta, după cum mi-a destăinuit mai tî,rziu d-1 Nicolae Petraşcu, a avut parte de luarea-aminte excepţională a marelui artist Popovici-Bayreuth. Ar fi fost firesc să mă folosesc de buna primire ce mi se făcea şi să încep lupta pentru definitivare. Camarazii mei de literatură de prin anii 1898 – 1899 aşa au făcut... Eu am ieşit din rânduri şi am dezertat. Zece ani (1900 – 1910) am stat la marginea holdelor literare... Zece ani, am învăţat teologie, la Bucureşti şi la Cernăuţi; am construit castele în Spania visurilor teologico-literare şi numai de câteva ori am mai deschis uşa revistelor. In schimb, am scris caiete întregi de însemnări imtime şi... .teancuri de literatură epistolară.

Tn Cernăuţi, am adâncit învăţătura mea teologică şi

tot aici – plimbându-mă pe sub teii care văzuseră pe şcolarul Mihail Eminovici – am visat întâile mele *Scrisori către Simforoza.*

Din punct de vedere practic, fapta mea să plec la Cernăuţi a doua zi după ce luasem licenţa în teologie, fără să cer nimic din drepturile pe care mi le acorda titlul meu, era încă o dovadă de răzleţire de la calea înţelepciunii comune. Toţi colegii mei de la teologie mi-iau iluat înainte. Toţi au pătruns în învăţământul secundar, în cinul preoţesc şi prin felurite alte servicii... Eu am rămas de căruţă. Tot aşa era şi cu colegii mei de la ¡liceu... Unii dintre ei erau mari funcţionari, deputaţi, miniştri în perspectivă, pe cind eu, după ce cheltuisem la Cernăuţi partea mea de moştenire părintească, ajunsesem acum verificator de conturi de gestiune în Administraţia Casei Bisericii...

In jurnalul meu, găsesc, la data de 24 decemvrie 1907, acest fragment:

„jln ¡seara de Sf. Sava, conşcorlarii mei de acum 10 ani, recolta savistă 1897, ¡au ţinut să sărbătorească acest deceniu de la terminarea studiilor liceale, ceva mai solemn decât cu agapa anuală obişnuită. Drept aceea, au pus la cale ;ă ospătăm la Capşa şi au poftit la masă pe doi dintre prolesorii de altădată: pe d-nii Sabba Ştefănescu şi Ioan Bianu, astăzi amândoi profesori universitari.

Am sosit printre cei dki urmă şi ¡am luat loc, în rând cu aceşti foşti colegi, unii dintre ei nemaivăzuţi de ani de zile. Eram icu toţii 18 inşi, şi cu cei 2 profesori, 20, iar cu d-1 Disescu, omul curios cu care am avut de furcă anul trecut, 21. D l Disescu e savist, adică şi d-sa : un fost şcolar de la Liceul Sf. Sav.a, dar, firește, o promoţiune străbună. In c.uvântarea pe care nu se putea să n-o rostească, a căutat să explice ce caută d-sa printre noi, dar această explicare sunt încredinţat că nu poate s-o mai reproducă niciunul din câţi au auzit-o.

Deci, eram 21 de inşi, împrejurul mesei strălucitoare de albime şi de argintărie, presărată cu flori, înfrumuseţată cu coşuleţe de bomboane şi de fructe. Sala în care ne găseam nu era prea impunătoare. Credeam că la

Ca.pşa – unde îmi călca piciorul întâia oară în viaţa mea – voi vedea alte lucruri mai de soi... Bucatele .au început să vină, vinul să curgă î.n cele 3-4 feluri de pahare ce stau înaintea fiecăruia. Am făcut puţină cinste mâncărilor (de loc celor de carne), puţină cinste vinului şi încă mai puţină şampaniei...

Dar totuşi lumina candelabrelor, agonia florilor pe pânza de omăt, 2-3 degete de vin, veselia generală... goneau spre creier zefirul unei reverii, jumătate fericită, jumătate tristă. Şi poate că numai eu simţeam aşa. Colegii mei păreau cu toţii fericiţi – şi poate că aveau şi de ce... Câţiva erau medici, unul (Duca) deputat, câţiva ingineri, câţiva funcţionari cu leafă mare... Eu eram – şi de data aceasta – cel mai înapoiat dintre toţi, biet şef de birou, în atenanţele unui minister. Mai era şi depărtarea mea sufletească de toţi aceşti foşti colegi, pricină de subţire întristare. Toţi au izbutit în viaţă, toţi şi-au tăiat câte o parte grasă, toţi au frumoase haine negre şi rufărie fără vină... Dar toţi sunt fiii veacului !... Niciun idealist, niciun poet, niciun înfrigurat de idei covârşitoare vremii, printre aceşti dragi colegi de acum 10 ani!... După masă – unul dintre ei, un advocat foarte activ – a venit lângă mine şi a început să-mi vorbească. M-a dojenit pentru obscuritatea şi trândăvia în care îmi duc viaţa şi a deplâns distinsele calităţi pe care mi le ştia odată şi pe care eu te-am călugărit cu totul... Ce puteam să-i răspund ?... Prietenul avea dreptate. I-am spus şi eu, în doi peri : «Mai îngăduie-mă, dragul meu; poate că va veni o zi când voi putea să-ţi dovedesc că rezerva şi obscuritatea mea de azi nu erau... nu sunt decât gestaţiune...»"

VI

Latura cea mai jalnică a situaţiei mele era că eram doctorand la Facultatea de teologie din Cernăuţi, şi anii treceau şi nu mai ajungeam să cuceresc doctoratul. Eram căsătorit, aveam doi copii, eram subşef de birou la minister... cu alte cuvinte, împrejurările şi climatul sufletesc din *O stea prin fereastra lui Manolaş...*

Doi oameni, pe care îi voi încununa de-a pururi cu

recunoştinţa mea, m-au ajutat să ies din potecile acestei elegiace mediocrităţi. Au fost ministrul Spiru Haret şi .devotatul său consilier Mihail Popescu. Slujba pe care mi-au dat-o era condiţională : să le aduc, în schimb, doctoratul în teologie. In primăvara ¡anului 1909 eram doctor în teologie. Foarte mulţumiţi de izbânda mea, binefăcătorii mei m-au ridicat în grad, făcându-mă *defensor eclesiastic1* adică un fel de procuror bisericesc. Dar gândul lor şi al meu şi al profesorilor mei (mai ales cei de la Cernăuţi) era să ajung, într-o zi, profesor universitar. Toate pare că mergeau într-acolo.

Funcţiunea mea cea nouă a zădărnicit totul, împotriva aşteptării tuturor. Era o funcţiune liberă de servituţiile biroului. Stăteam la dispoziţia ministrului meu, pentru tot felul de cercetări privitoare la feţele bisericeşti. £rariî (in toată ţara de aturtci) patru defensori eclesiastici. Circumscripţia mea cuprindea Episcopia Olteniei şi Episcopia Curţii de Argeş. Uneori, făceam cercetările eu singur, pe baza dosarelor ce mi se dădeau. Alteori luam parte, ca trimis al ministerului, lân cercetări mixte, care interesau deopotrivă şi pe episcopul locului şi Ministerul de Interne sau Justiţie.

După ce făceam cercetarea care mi se poruncise, dacă era caz ide dare în judecată, ceream ca faţa bisericească anchetată să fie trimisă înaintea judecăţii bisericeşti, adică a „consisto- riului" şi atunci – altfel decât în justiţia civilă – tot eu apăream, în instanţă, ca procuror. Pravila după care ne conduceam era „legea clerului mirean", şi care se întemeia, mai întotdeauna, pe străvechile canoane ale sfintelor soboare.

Eram un defensor eclesiastic original. Voiam mi.ă şi nu jertfă. Urmăream, în justiţiabilii mei, zguduirea sufletească, recunoaşterea greşelei şi făgăduinţa de îndreptare.

Dar această slujbă a mea, care mă îndatora să străbat ţara în lung1 şi în lat, să mă reîntâlnesc cu holdele din copilărie, să urc plaiurile Mehedinţului, să înnoptez lângă Olt, lângă Jiu şi lingă Dunăre, să răzbat pădurile

Argeşului şi ale Vâlcii, a făcut să izbucnească în inima mea, de sub frunzele scuturate a zece ani de teologie, pare că un popor năvalnic de ghiocei şi de viorele ! Proiectele mele teologice şi lucrările cu care era să mă abilitez în vederea unei catedre de facultate au alunecat de pe planul întâi... Pe lângă procesele-verbale de cercetare şi pe lângă şedinţele de consistoriu, un iureş nebiruit de închipuiri, de legende, de fantome graţioase şi de „î.nşiră-te mărgărite" învăluia şi covârşea pe sărmanul defensor eclesiastic !...

Cetesc în jurnalul meu din 1909 ; „In ziua de 8 septemvrie, după-amiază, am plecat din Severin spre comuna Balta... O frumoasă călătorie, la început pe şoseaua linsă, apoi din ce în ce mal sus pe coastele Grădeţului şi Mătăreţului, iar după vreo 30 de kilometri am început să coborâm spre Balta. Prin zăbranicul serii, distingeam în depărtări dealurile Serbiei, curba Dunării şi, mai târziu, când zăbranicul se cerni cu totul, luminile simetrice ale portului şi ale oraşului Severin.

A doua zi – 9 septemvrie – am făcut cercetarea cuvenită, încălecând şi bătând poteca muntelui. De la Balta până la Nă- danova, şoseaua şerpuieşte printre munţi mărunţi şi aproape goi. Buchete rare împestriţează coastele lor de calcar. De ambele laturi ale căii, stâncâria revoluţiilor primare doarme itt blocuri, dându-ti iluziunea unei turme în repaos... La înapoiere, când am ajuns la Mătăret, văile şi dealurile dimprejur ne răsăreau cu tot farmecul lor, nebănuit aseară, în mantia nopţii. Frumos e pământul ţării noastre!... Oât aş fi vrut să iac ceasuri şi zile din acele clipe de pe aripele cărora lăsam să cadă în văi, lăsam să picure pe zgrebenii dealurilor : regretul şi aleanul inimii mele pridídite !

Ca şi aseară, ca şi alaltăseară, crai-nou punea un semn de aur şi de adâncă taină : serii, zilei de mâine şi trudnicei simţiri. Departe-departe, Dunărea adâncea hotar între ţară şi ţară, strecura o dungă albă între câmpii seine şi o întrebare mai mult şi un suspin mai mult visătorului suflet..."

Aşa se face că în anul 1910, zăgazurile teologiei mele

s-au frânt şi un năboi de poveşti şi ide epopee s-a revărsat în cknpia literaturii româneşti... In acest an, am scris : *De la noi, la Cla- dova, Gloria Constantini, Lingă apa Vodislavei, în pădurea Cotoşmanei* şi altele.

Şefii mei mă priveau cu oarecare surâzătoare curiozitate. Un defensor eclesiastic poet nu se mai văzuse pe ila noi, dar, la urma urmei, omul îşi făcea datoria cu exactitate şi nimeni nu ridica nicio plângere împotriva maniei lui inofensive.

Nu tot aşa se petreceau lucrurile în conştiinţa câtorva fraţi mai mari, ajunşi profesori la Facultatea de teologie, şi care visau, pentru mine, aceeaşi biruinţă. Unul dintre ei a fost cu sinceritate consternat ! Ţinea la mine, îmi dădea sfaturi folositoare şi ar fi dorit să mă vadă pubiicânid, cât mai curând, o lucrare serioasă de ştiinţă teologică.

Acest bun prieten, acest om adine cinstit şi nerăbdător să mă vază şi pe mine procopsit, când a cetit nuvela mea *De la noi, la Cladova* şi-a smuls părul de supărare !...

Iar când m-a întâlnit, mi-a vorbit cu acele accente supreme pe care ni le inspiră nenorocirile ireparabile :

- Bine mă, -băiete, aşa asculţi tu pe cei ce îţi voiesc binele!... Eu aştept cu sete să tipăreşti studiul ăla asupra sfântu- lui Pavel şi să te înfigi la facultate, şi tu te compromiţi cu cai verzi pe pereţi şi cu lucruri nedemne de un teolog !...

Am pus capul în piept şi n-am suflat niciun cuvânt... Căzusem din stima venerabilei mele familii teologale !

Totuşi şi declasaţii au mângâierile lor. Premiul „Eliade Rădu- lescu" pe care Academia Romină mi 1-a acordat în anul 1915 a îmbunătăţit situaţia mea morală şi mi-a adus unele simpatii înstrăinate.

Constantin Stere şi Ibrăileanu mi-a,u deschis braţele şi m-au primit frăţeşte la ireyista *Viaţa românească.* Constantin Banu a făcut la fel şi am ajuns sârguincios colaborator ¡la revista *Flacăra.* Alţi directori, alţi şefi de şcoală literară sau alţi dictatori literari mi-au rămas, cu

reciprocitate, indiferenţi.

VII

Am publicat în anul 1916 *Clopotele din Mănăstirea Weamţu...* Este a doua carte din epoca tinereţii mele literare. Au venit anii grei ai războiului, ai neînţelegerii dintre noi şi ai tuturor tristeţilor despre care au vorbit la timp cronica şi cronicarii... Pe lângă durerile obşteşti, dureri şi vicisitudini personale au împovărat greu viaţa şi simţirea mea.

M-am oprit cu jale la psalmul lui David şi am făcut din el cortul inimii mele : *,,Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta şi după mulţimea îndurărilor tale şterge fărădelegea mea..."*

Am publicat, după război, *Răboj pe bradul verde.* în 1920, am început să traduc Sfânta Scriptură. In 1922, am fost consacrat preot. In 1938, am sfârşit de tradus – ajutat de neuitatul meu commilitone Vasile Radu – sfânta operă începută cu optsprezece ani mai înainte. In decursul acestor două decenii, am mai poposit de câteva ori la Fântâna Castiliei: am publicat *Caligraful Terţiu, Roxana, Papucii lui Mahmud, Doctorul Taifun, La răs- pintie de veacuri...* şi acum în urmă fantazia dramatică *Riţa Crăiţa.* Este aproape o jumătate de veac de când scriu. Sunt 42 de ani de când am scris *Moara lui Călifar...* Amurgul, dorul de tihnă şi recunoştinţa bătrânului Simion copleşesc inima mea: *„Acum slobozeşte, pe robul tău, stăpine, după cuvântul tău, în pace..."*

Am cunoscut în viaţa mea ceasuri amare; am dus în spinare duşmănia neîmpăcată a unor oameni puternici şi trufaşi; dar am avut parte, ca şi psalmistul, să văd şi să mărturisesc: *„El îşi întinse \mâna din înălţimea cerului, puse mâna pe mine şi mă scoase afară din năboiul apelor. Mă izbăvi de năprasnicul meu duşman şi de cei ce mă urau, tocmai c'tnd erau mai tari ca mine" (Psalmul* 18, 17 – 18).

Aşa oum se întâmplă cu orişicine care a cutezat să turbure pe contemporani cu visurile şi cu scrisul lui, am căşunat şi eu discuţii, controverse şi schisme. Unii nu se

pot împăca cu limba mea literară ; alţii mă găsesc prea bigot şi moralizant; alţii – cu mai multă dreptate – ar dori să găsească în literatura mea mai multă devoţiune şi mai putină jertfă deşartelor frumuseţi pământeşti...

Ii rog pe toti să citească şi să recitească bucata mea *Trandafirii.* Bucata aceasta rezumă, lămureşte şi simbolizează, surprinzător, toată simţirea şi toată literatura mea.

Am voit pururea să aduc la altarul Domnului tot ce am putut să culeg din grădina mea, chiar dacă n-am nimerit totdeauna florile cele mai cuviincioase...

Dar aş fi plecat din lumea aceasta cu inima grea, dacă stă- pânul meu din ceruri nu mi-ar fi dăruit puteri şi miraculoase împletiri de împrejurări ca să tălmăcesc şi să tipăresc Sfânta Scriptură. Literatura mea ar fi rămas ca un soclu fără statuă deasupra. Strădaniile mele de trei decenii, studiile mele teologice, limba mea românească aşa cum o ştiu şi cum am scris-o, dorul meu nestins după o jertfă regească, adusă la Curţile Templului... toate treceau şi se iroseau, ca materialul adunat pentru clădirea unei case pe care stăpânul n-a avut binecuvân- tarea s-o vadă ridicată.

Traducerea Sfintei .Scripturi este una din cele mai evidente minuni pe care providenţa m-a învrednicit să le văd în viaţa mea... Multă vreme, nu-mi venea să cred că sunt în fa{a unei realităţi: luam cartea, o cercetam, o răsfoiam şi găseam în ea cuvintele şi ritmul prozei mele... După cum a fost cu toată literatura mea, tot aşa şi cu Sfânta Scriptură : am ridicat împotrivă-mi – ca altădată Fericitul Ieronim – noian de duşmănii, văzute şi nevăzute, mărturisite şi nemărturisite.

*

Ne resignăm, aşteptăm şi ne mângâiem cu cuvintele nemuritoare : *„Dacă n-ar fi fost Domnul care să fie de partea noastră, atunci tind tiamenii se porniră împotrivă-ne, negreşit că ne-ar ţi înghiţit de vii, atât de arzătoare era mânia lor* ***im-*** *potriva noastră... Binecuvântat fie Domnul, care nu ne-a lăsat pradă dinţilor lor /" (Psalmul* 124, 2 – 6.)

Şi imai presus de toate, ne resignăm, aşteptăm şi ne mângâiem, căci... iată... *„ceasul e în deseară şi ziua se înclină!"* (Sf. Luca, 24, 29.)

Bisericuţa din razoare

BISERICUŢA DIN RAZOARE

E

ra o zi de iunie, luminoasă şi caldă. Ploi binecuvântate căzuseră la vreme şi calea pe care o urmam se îneca în orzuri şi în fineţe. Pe marginea pâraielor ghicite în văi, arini, î;n şiruri lungi, legau coamă de coamă. Culmi năprasnice de dealuri .stăteau drept în faţa noastră şi din bogăţia lor de carpeni şi de fagi, ca din bogăţia apelor unei cataracte ce s-ar frânige în slăvi, ajungeau, în picuri largi, până la noi, carpenii cu frunza zdrenţuită, fagii cu frunza neagră, muiată în untdelemn. Cu cât înaintam, cu atât văile veneau ¡mai aproape, cu atât coastele păduroase creşteau mai drept, iar orzurile şi fâneţele, subţiate ca nişte panglici, şerpuiau, se strecurau printre arinii tăbărâţi în văi şi printre fagii stăpânitori! pe culmi.

Dar culmile din dreapta şi din stânga se încăierară deodată, schimbând înfăţişarea locului şi frângând linia aproape dreaptă a drumului. Uneori un pârâu intra pe neaşteptate în pieptul culmilor, abătându-ne calea, târând după el neamul arinilor, şi, după ce pierea mai întâi sub o podişcă, pierea apoi cu totul în crăpături întortocheate. Noi treceam podişca, descurcam firul drumului, pe sub umbrele pogorâte din ramuri seculare, întâlneaim din nou ceva orzuri sau porumb – peste care lumina soarelui zăcea în pete largi, ca foile de nufăr pe heleştaie .adânci' – şi ne izbeam mai încolo de un alt obstacol. De data aceasta era dealul, care înfrunta valea şi apele, abătea drumul şi prăvălea până departe pădurile de fag. $i atunci calea noastră curgea capricioasă pe poalele pădurii, sau – azvârlită dincolo de pâraie – şovăia prin pietrişuri, se'pierdea în vadurile limpezi şi târziu, când locul se lărgea, ajungea iar stăpână pe malul celălalt.

Ţinta călătoriei mele era bisericuţa din Răzoare. Adică nu ; plecasem la drum cu alte gânduri şi, fiindcă

isprăvisem mai devreme, voiam acuim să văd acest lăcaş al Domnului.

încotro vin Răzoarele, ce voiam să văd la bisericuţă – e fără însemnătate.

■De la un loc, poştalionul meu n-.a mai putut să meargă. La Răzoare nu poţi să te urci decât pe jos, călare şi – dacă ai poveri – cu carul cu boi. Şi cu toate acestea locul era acum destul de larg. Pieptul dealului se domolise, pădurile străjuiau în depărtare, văile erau mai potrivite şi tun platou puternic, pe care se legăna în valuri fânul, creştea frumos, sub norii albi, de iunie. Trebuia să 'urcăm acest platou, să mai mergem nu ştiu cit şi apoi dădeam >de bisericuţă. Era cale de o oră. Am luat o călăuză şi am plecat.

O potecă pe care nu putea s-o recunoască decât călăuza ducea prin finul înalt până la piept. Când alunecam în câte-o groapă şi ieşeam apoi din ea, spicurile ierbii şi spuma miilor de flori de câmp, care fierbea domol la adierea vântului, se despicau vederii ca floarea apei, când te dai afund şi ieşi deasupra. Pritntre norii rari şi albi ai cerului albastru soarele privea sfredelitor. O mireasmă dulce ca mierea şi tot ca ea stoarsă din toate florile îmi izbea in obrajii înfierbân- taţi. Mă opream din loc în loc şi priveam în juru-mi noroadele albastre, albe şi 'gălbioare, roşii şi cafenii, care-şi trăiau atât de drag ziua lor, sub norii călători, sub soarele etern.

Eram din cale-afară de obosit şi aş fi dorit ca bisericuţa din Răzoare să-mi iasă înainte mai curând. In sfârşit, am ajuns-o. Ce vecinătăţi avea nu mai ţiu minte. Venea parcă sub coastă, era nesfârşit de mică şi de veche, era de lemn şi acoperită cu şindrilă, acum verde ca brotacul. Mi se pare că nişte 'brazi întunecoşi o apărau dinspre miazănoapte sau era în partea aceea un piept de stâncă, deasupra căruia stăpinea bradul. Era şi un sat pe lângă bisericuţă, dar de n-ar fi fost o babă, care ne-a dat să bem apă dintr-o oală şi care mi-a spus că este moaşa satului, n-aş fi crezut în existenţa lui. Bisericuţa era înconjurată cu un zaplaz – cât de vechi, ori cât de întreg nu

se putea spune, fiindcă bălăriile dinnăuntru îl întreceau cu mult, îm- brăţişându-se peste el cu cele de afară. Nişte trandafiri zdrenţuiţi umpleau un colţişor întreg, lângă altar, atât de imulţi, atât de îndrăzneţi, încât săriseră ipeste zaplaz şi se căţărau pe coastă, până prin dreptul turlei. Bisericuţa era biine adăpostită ; nu mişca o frunză, nu se îndoia un pai. Soarele turna din vârful brazilor bogăţia-i de foc, ca într-un fund de cisternă.

Am şezut la umbră, pe pragul pridvorului. Gându- rile îmi stăteau în cap, ori mai bine se adunau toate într-unui singur : „iată cel mai 'frumos loc de odihnă pe care l-am îintâlnit în viaţa mea !" Mi se .pare că odinioară curtea bisericii era şi cimitir. Dar buruienile erau înalte cât omul şi cine mai avea (putere să âe înfrunte şi să caute!... De ce venisem ipână aci ? Ce cugeta această ibabă care aştepta ou oala în rnână, înaintea mea ? Ce cugeta călăuza ?

— Cime este preot la bisericuţa asta ?

— Ei, era un călugăr, părintele Doroftei, da' a murit de mult şi am rămas fără popă... Dumnezeu să-1 odihnească !

- ■ Atunci bisericuţa este ¡închisă ?... Nu mai slujeşte nimeni la ea ?

— Ba slujeşte părintele Anghel, dar rar de tot, că sfinţia sa locuieşte departe, tocmai peste cele dealuri şi vine la Paşti şi la Crăciun...

— Bietul preot! o fi şi el bătrân şi-i vine greu...

— Bătrân, domnişorule, şi-i vine /greu... Sunt dealurile înalte şi când vine încoace trebuie să se odihnească o zi întreagă.

— Lasă-1 să se odihnească... Dar cheia de la biserică unde este ?

— E la moş Pintilie paracliserul.

— Şi moş Pintilie unde este ?

— Bată-1 gâlcile de unchiaş ! A băut un pahar de zeamă de prune, şi acum e în gârliciul bordeiului...

- Fie-i somnul neiulburat ! Bătrâno, ţine să cumperi ceva covrigi, pentru nepoţii d-tale, când te vei duce la târg. (Şi adresându-mă şi călăuzei :) Poftim şi d-tale ; vezi de-a

mai rămas vreo picătură, după moş Pintilie... Şi pe urmă să vii încoace.

M-am întors alene şi am privit zugrăveala pridvorului... Erau două cete de ctitori (bărbaţi, femei şi copii) zugrăviţi pe doi pereţi. Dar erau toţi cu ochii scoşi, aşa încât păreau adormiţi sau morţi. Mai sus ceva era zugrăvită legenda Marelui Mucenic Gheorghie. De pe calul lui alb marele mucenic înfigea lancea în balaurul simbolic, iar mai departe două femei, ori doi copii, care se vedeau până la piept ieşind din nişte turnuri de cetate, trăgeau de
0 sfoară, legată de gâtul balaurului. Dar nici lancea eroului creştin, nici sfoara care-1 strângea do gât nu puteau să mai scoată din toropeală pe balaur. Ochii
1 se închideau, somnul îl dobora.

Unde de fierbinţeală vibrau peste bisericuţa adormită, peste bălăriile moleşite, peste trandafirii spânzuraţi pe zaplaz. Făcui o forţare care mă istovi. Mă ridicai de pe pragul lingă care zăcea un braţ de fin cosit – şi mă dusei să privesc în altar, printr-un ciob de geam, potrivit între bârne. Paianjenii dormeau în reţelele întinse între streaşină şi trandafiri. Făcui tot chipul să nu deştept pe niciunul. In altar, pace adâncă. Pe sfânta masă : un sfeşnic, o cruce, o carte şi sfântul chivot. Domnul euharistie odihnea odihna-i sfântă în tronul de împărat.

Am venit înapoi la pragul pridvorului. Capul mi-a căzut pe prag. Şi am dormit un ceas de somn necunoscut celor vii, cum n-am mai dormit de atunci niciodată, cum nu voi mai dormi decât după ultima euharistie, la umbra pridvoarelor eterne.

MOARA LUI CALIFAR

A|I

n preajma unei păduri străvechi se privea în iaz moara lui Călifar. Se privea, de când se ţinea minte în bătrânii satului din cealaltă margine a pădurii, şi Călifar era „moş Călifar" din vremi uitate. Moşnegii din Alăuteşti îşi aminteau de înfăţişarea-i sură, de ochii lui ce iscodeau tăios din stuful sprân- cenilor şi de moara lui cu straşina

de-un stânjen. Flăcăii, ce îndrăzniseră să înfrunte până în celălalt capăt pădurea grămădită între Alăuteşti şi moară, văzuseră cu ochii flăcăilor de acum optzeci de ani. Dincolo de moară începea Căpriştea : un pământ pietros, scorburos şi plin de mărăcini, în care numai Necuratul trăgea brazdă cu coarnele.

In Alăuteşti, în nopţile de vreme rea, torcătoarele spuneau, înviind focul, că moş Călifar îşi vânduse sufletul Satanei pentru nu ştiu câte veacuri şi viaţă ; că Ucigă-l-Crucea întinsese în iazul morii, sufletelor creştineşti, un laţ vrăjit; şi că morarul procopsea, cu bogăţiile cu care Diavolul ispiti pe Domnul Hristos, pe oricine le poftea şi venea ca să le ceară. Dar laţul diavolesc astfel se înnoda pe sufletul celui ce râvnise procopseala necurată, că acesta îşi sărea din minţi. Bunătăţile cu care îl hărăzea Vicleanul erau atât de multe, şi bucuria cu care îl gâdila era aşa de ascuţită, că nenorocitul îndrăzneţ, perpelin- du-se ca un câine încăierat de viespi şi râzând smintit în fericirea lui drăcească, venea de-a rostogolul către iaz şi oticnea în el.

- Iazul şi moara lui Călifar erau o născocire a întunericului. Acest iaz, în care moara se privea de veacuri, nu era un iaz ca orişicare, pentru că pe faţa lui nu se izvodea, niciodată, nicio undă. De-a pururi, faţa lui sta linsă, limpede, îngheţată, ca un stei de sare străvezie, într-un ram de trestii şi de sălcii. Zăgazul, ce se înălţa în coasta morii, era – spuneau creştinii înfioraţi – întărit pe dedesubt cu oasele acelora pe care îi ispitiseră comorile Satanei şi veniseră la Călifar ca să-i procopsească. Moara sta, sub învelişul ei cu straşina de un stânjen, ca un cap cu gânduri rele, sub o pălărie trasă peste ochi. Nimeni nu văzuse moara în umblet. Morarul măcina numai pentru st^pânu-său Nichipercea – şi cine ştie pe ce vreme. Se spunea însă că, atunci când Călifar ridica stăvilarul şi slobozea pe scoc cimpoiul apei, apa fluiera cum fluieră un şarpe încolţit de flăcări; iar, de sub făcău, se scurgea în spumegai de sânge.

- Şi câte nu se mai spuneau ! Câţi îndrăzneţi, din sat şi de pe aiurea, furaţi de minţi, prostiţi de Naiba şi sorbiţi

de iazul fermecat, nu erau de pomenire şezătorilor din Alău- teşti ! Şi frica nevoiaşilor se înghesuia pe lângă vatra pâlpâitoare ; iar curajul voinicilor stătea drept, cu mâna în pieptar : nouros, gânditor şi pare că gata de-o încercare.

Printre cei voinici era şi Stoicea. Stejar în port. oţel în braţ, isteţ cât vreai ; însă copil din flori, biet Stoicea : nici tu tată, nici tu mamă, nici tu stare părintească. II găsise răposatul popa Radu, în tinda bisericii, la o lună după moartea preotesei şi-1 luase în casa-i pustiită. Dar Stoicea nu se făcuse nici de şase ani şi popa Radu îşi urmase soţia în pământ. De atunci sărmanul Stoicea crescuse pe la pragurile tuturor – copil din flori şi de pripas. Şi azi era voinicul Stoicea. Dar cine te vrea de ginere, când ai crescut din mila satului şi când păzeşti vitele celor cu fete de măritat ?

- De aceea Stoicea vedea bine că nu se putea căpătui în sat la el; şi de multă vreme gândurile Iul pribegeau prin negura pădurii spre moara lui Călifar.

„Adicăte, ce ar fi să fac o încercare ?... Ce am şi ce-o să pierd ! Părinţi nu, rude nu, drag nu sunt nimănui... In lumea întreagă, sunt eu de capul meu... De altă parte, slab de înger nu mă ştiu; stafii şi pricolici n-am văzut niciodată, de atâta vreme de când pasc eu cireada satului, pe la Saele, pe la Cimitirul Vechi, prin Câmpul Pârcălabului şi pe unde vreai... Ce vorbă ! să te sminteşti când ai vedea înainte-ţi prăpăd de comori şi de odoare. Numai să le simt în inână, că ştiu eu cum să mă port şi cu Călifar şi cu stăpânu-său... M-am hotărât: mâine de dimineaţă slobod cireada în luncă şi-o iau razna, prin pădure, spre moara lui Călifar."

Şi Stoicea aşa a făcut. A doua zi, când soarele se învârtea şi se suia, rotoghilă arsă în foc, pe dealul Alăuteştilor, Stoicea băgă cireada în luncă, arunca ¡pingeaua pe umăr, ciomagul pe ipingea, şi pieri într-un fluier, pe sub goruni.

33

Prin pădure nu erau poteci. Stoicea mergea pe de-a-ntregul. Pe unde agurizarii înfrăţeau prea strâns şi-1

încurcau, Stoicea scotea cuţitul. Punctul către care se îndrepta era miazănoapte. Din câte auzise, dacă ţineai drept spre miazănoapte, într-o jumătate de zi ajungeai la moară.

- După multă şi anevoioasă cale, Stoicea ieşi într-un luminiş în mijlocul căruia un stejar lăsa braţe noduroase şi bătrâne peste un norod de dediţei. Ostenit şi pare că uns la inimă de aleanul florilor, Stoicea îşi muie mijlocul, îşi întinse ipingeaua şi se culcă, cu soarele la sfârcul opincilor : „Când mi-o veni până la ochi o să mă deştepte".

- Stoicea dormi un pui de somn cât se târăşte umbra de un stat de om, şi când razele îl Înţepară în pleoape se deşteptă. Se sculă înviorat şi se afundă iar în întunericul pădurii şi printre făcliile pe care soarele le turna, întoarse cu flăcările în jos. Când trecuse bine de amiază, lui Stoicea îi năzări, prin- Iit copacii ce dădeau devale, o sclipitură ca de brici, lira iazul morii lui Călifar. Merse ce mai merse şi inoara i se făcu înainte. Moara – ca orice moară ;

3 – Gala Gnlaction – Opere, voi, II

dar iazul pare că sta sub ea prea luciu şi prea sloi. Pe pod, morarul fereca piatra : Barbă sivă, sprân- cene de muşchi uscat, nasul – cioc de cucuvaie.

— Mai bun lucru, moş Călifare !

■ – Mulţumim d-tale, nepoate. Ce vânt te-a suflat pe sub atâta negureală de pădure şi te-a dat de-a dura până la moară la mine ?

— Moş Călifare, am auzit că eşti un vraci cum nu s-a dovedit, ca unul care procopseşti pe oricine vine să te roage ca să-1 procopseşti. Iată pentru una ca aiasta am venit şi eu.

— Bine, fătule, să te procopsesc. îngăduie-mă să sfârşesc de ferecat aiastă piatră; mai am să-i dau câteva ciocane. Dar cum te cheamă ? Şi trebuie să-ţi fie foame... Te poftesc să mănânci cu mine, că nici eu n-am mâncat. Am ciorbă de ştiucă şi o mămăligă aproape întreagă. (Iată că am sfârşit.) Până una, alta, fă de te spală, căci ai scuturat pe tine toti păinjinarii din pădure... Vezi, pe scara aceea.

Stoicea dădu spre iaz, sprijinindu-se în ciomag şi intră în scara putredă, ispitind-o cu luare-aminte din vârful ciomagului şi dintr-al opincii. „Moş Călifar - un unchiaş hârbuit! II scutur de zilele ce i-au mai rămas, dintr-o palmă !... Iazul care nu face unde - dar aistea ce-s ? Vorbe de babe ! Să mă spăl şi să las copilăriile." - După ce se spălă pe mâini, îşi făcu pumnii găvane, îi cufundă în iazul rece şi sco- ţându-i plini de apă şi de murmur îi azvârli în obraji...

A, ce vis întârziat! Stoicea sare de pe ipingea şi înţelege cum că l-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase, izvodite pe neaşteptate din seninul minţitor al zilei. „M-am păcălit cu socoteala mea : soarele, în loc ca să-mi ajungă până la ochi şi să mă trezească, a tras peste mine ţolul ist greoi şi leorcăit. Ce te faci acum ? Sub stejar nu stau că e rău de trăsnet. încotro s-o iau : înainte, spre moara lui Călifar, ori înapoi spre sat ? Pe ce vreme o fi ? Bre, ce vijelie! Auzi cum se frâng moşnegii pădurii. Să mă întorc spre sat şi să tai ziua de azi pe răbojul celor pierdute."

Dar Stoicea nu-şi mai găsi urmele în pădure şi se. rătăci. Cu cit da să se îndrepteze, cu atât se pierdea mai mult, prin nişte curpeni încâlciţi, prin nişte vi- roage în care putrezeau copaci trăsniţi şi printre nişte gropniţe din care ieşeau, cum ies coastele din stârv, rădăcini nălbite şi întoarse. De altă parte, furtuna nu crăpa de loc în ploaie sănătoasă, ci se oţo- rea în spinarea gorunilor, crâşnea, frângea şi dădea chiote. Numai nişte picături mari şi rare fluierau prin frunze, ca gloanţele. Stoicea mergea grăbit, în- grijurat oleacă şi încotro îl mâna vijelia. De ia o vreme băgă de seamă că, împreună cu el şi tot de- vale, mergea de zor, furişându-se pe după stufuri, droaie de jigănii cu patru picioare : cerbi, căprioare, vulpi, ba chiar şi lupi. Toate aceste lighioane fugeau ghemuindu-se şi scâncind, ca sub spaima unui bici de foc. Ereţii fugeau şi ei ; hărţuiţi de vijelie, se dădeau în scrânciobul aripelor câteva clipite şi cădeau - săgeţi. Dar iată că lighioanele încep să chelălăie şi să urle cumplit. Lupii se reped devale nebuneşte, luând vulpile în picioare şi amestecându-le cu

pă- mântul ; iar cerbii sar în lături, desfundând cu coarnele stufişul. Furtuna se face şi mai amarnică, şi se roteşte, şi fâlfâie, şi craune (pe deasupra pădurii ce s-a rărit fără de veste) ca o scorpie duşmană. Dar atunci povârnişul, de pe care vijelia mătura pe Stoicea în rezmeriţa jigăniilor pădurii, se frânse dintr-o dată în pieptul unui deal alb şi drept ca zidul. Spuma lighioanelor se tăie în două, în trei, şi pieri în suci- turile văii, iar Stoicea dădu fuga la adăpost într-o ocniţă ivită sub deal... „Unde naiba să fiu eu aici ? De când sunt nu mi-a călcat piciorul prin locurile istea! Trebuie s-o fi luat, în zăpăceala mea, spre soare-scapătă şi m-am apropiat de hotarul munţilor. Bine că am găsit încai un adăpost."

Nu sfârşise gândul, şi furtuna îi aduse la ureche un nechezat de cal, un ropot de copite şi un ţipăt de femeie. Cât ce sări din ocniţă, şi un roib i se poticni înainte, iar din şaua lui se sprijini în braţe-i o copilă spăimântată :

— Săi, bădiţă, că m-a luat în goană o ursoaică glontuită !

într~adevăr, namila venea prăpăstioasă, întărâtată şi de rană şi de larma crescândă a unui corn şi a unor câini de vânătoare. Stoicea făcu vânt copilei în- scorbura de var (pe când calul se ridica şi pierea în stufişuri), aşteptă dihania până se apropie bine şi-o trăsni de-i risipi creierii.

— Să trăieşti, bădiţă ! şi să ştii că sunt fata boierului Rovin ; n-o să-ţi fie voinicia pe degeaba. Mă cheamă Tecla. Am ieşit cu tata, cu fraţii mei şi cu vătafii noştri mai mult într-o plimbare decât la vânătoare. Ne-a împrăştiat furtuna tocmai când dăduserăm peste ursoaică; şi, cum s-a nimerit, că eu ra-am răzleţit încoace cu ursoaica în spinare. Dar iată că vin ai noştri.

Călăreţii se vedeau sărind de prin tufari şi încâr- duindu-se pe lungul văii; iar câinii, sosiţi mai înainte, chelălăiau împrejurul dihaniei moarte, se gudurau împrejurul domniţei şi se întorceau cu ştafete de bucurie. Boierul Rovin, boiernaşii Rovineşti şi oamenii lor săriră din şele, înconjurară pe domniţă şi pe Stoicea, strânseră de mână pe voinic şi nu se mirară prost de risipa creierilor

namilei.

— Cine şi de unde eşti, voinice ? Mi-ai scăpai fata de la moarte şi-ţi voi plăti boiereşte. Dar n-ai vrea să te bagi la noi ? Cu un aşa voinic s-ar tine mândră curtea mea.

Şi Stoicea primeşte dintr-o vorbă! Şi-şi pune opinca în scara unui armăsar boieresc şi-şi alivă- neşte bâta, cu un capăt pe umăr şi cu celălalt în zgrebenii spumegoşi de coamă ; şi se pierde cu ceata vânătorilor prin poienile moşiei Rovineştilor; şi ajunge pe înnoptate la curtea boierească... Şi ajunge, el Stoicea, văcarul din Alăuteşti, sluga cea mai de aproape, omul de toată încrederea şi vechilul peste toţi vechilii moşiilor boierului Rovin, numai în câţiva ani. Dar norocul îi fuse mai prietin decât ar fi îndrăznit ca să viseze, căci domniţa Tecla se îndrăgi de Stoicea pe viaţă şi pe moarte ; şi boier Rovin, neavind ce face, îi dădu pe Stoicea ; îl făcu ginere şi-1 aşează bun stăpân în cea mai mare din moşiile rovineştene.

- Şi iată-1 pe Stoicea : boierit de vodă, cinstit de o lume întreagă, iubit de nevastă, norocos în copii, norocos în roadele pământului, norocos în toate celea, ca în poveste ! Căci copiii lui Stoicea creşteau bărbaţi şi mândri ; căci văcăria lui pştea în suhaturi pe care de-abia le înconjurai în trei zile de umblet; căci oile lui albeau izlazul până în zare, ca omătul. Şi zilele lui Stoicea treceau voioase, pline, limpezi, dar repezi ca unda pârâului de munte şi ca visul. Câteodată, prea arare, parcă îşi aducea aminte de ceea ce fusese : „Eu sunt Stoicea, copilul lepădat, care crescui pe la uşile străine? Eu sunt cel care mă hotărâi într-o zi să mă duc la morarul Călifar ca să mă procopsească ?... Norocul mi-a ieşit înainte la drumul jumătate ; şi în loc de moara lui Călifar am nimerit în braţele domniţei Tecla şi într-o boierie cât două." Insă Stoicea n-avea vreme să se prea gândească la trecutul lui, căci zilele îi treceau senine şi repezi.

Dar într-o zi, intră în curtea lui Stoicea, pe un cal în spume, un vătăşel, din partea lui socru-său, boierul Rovin.

— Boier Stoiceo, sărutămu-ţi dreapta, aşa te îndeamnă zornic boierul Rovin, socrul boieriei tale, să-ţi

ridici în sârg nevasta şi copiii şi ce ţi-e mai scump din câte ai şi să fugi spre munţi, că de două zile a intrat în ţară pirjolul tătăresc şi se apropie ca mama crivăţului.

Vătăşelul n-apucase să sfirşească bine vorba, şi de pretutindeni năvăliră în curte argaţii, pândarii şi ciobanii moşiei, răcnind cu toţii : „tătarii ! tătarii !" Atunci boier Stoicea alergă în curte, cu capul gol, şi porunci tunător:

— Rumpeţi peste şanţuri zăgazul heleşteului. Ridicaţi podul. Intraţi în casă : unii dintre voi druguiţi uşa slugărească, grămădiţi pe ea lemne, lăzi, dulapuri şi ce găsiţi; iar ceilalţi scoateţi din tainiţă butoaiele cu iarbă şi cu gloanţe, şuşanelele, pistoalele şi iataganele. Şi în tătarii ce vor îndrăzni să se apropie de uşă vărsaţi de sub straşină şi prin ferestre un foc necurmat.

Boier Stoicea intră şi el în casă, prin uşile cele mari, groase de o palmă ; le închise, le zăvorî şi în- crucişă pe ele drugii de fier. Apoi din scară strigă către coconi:

— Niculceo, Andrei, Zamfire, aduceţi-mi - dragii tatei - hangherul, buzduganul şi chimirul cu pistoale. Eu străjuiesc aici, voi, pe la ferestre.

Boier Stoicea îşi simţi inima în piept, când zări departe, în fundul iatacului, printre cizmele prinse în hora primejdiei, pe jupâneasa Tecla îmbrăţişân- du-şi coconaşii. Dar ceasul era grabnic. Poruncile abia i se îndepliniseră ; Stoicea aruncase prin toată casa, din pod şi până în beciuri, ochi de vultur şi porunci de mâna a doua, când, întors în scară, văzu, prin ferestruia de deasupra uşii, pe tătari izvorând din zare în roiuri negre şi apropiindu-se ca umbra unui nor. Caii lor săriră ogăreşte peste şanţurile înecate şi iată-i pe duşmani, hâzi şi crunţi, clocotind împrejurul casei. Din ferestrele cu zăbrele dese, de sub străşini, din pridvoare, coconii şi argăţimea îm- puşcară în tătari. Boier Stoicea se încredinţă că uşa slugărească, zdravăn întărită pe dinăuntru şi apărată aprig de şuşanele, nu putea să fie străpunsă de duşmani; dar uşa boierească, peste care se vărsa învelitoarea prispei, îngriji pe Stoicea. Şi într-adevăr tătarii, la adăpost de gloanţe, tăbărâră pe ea. Topoarele lor căzeau ca grindina.

— Spurcaţii o să spargă uşa, cât e ea de groasă. Veniţi, feţii mei, să scoatem scara şi s-o întărim în uşă.

Boier Stoicea se repezi pe scară în jos; dar când fu să ajungă pe treapta din urmă, din uşa de stejar, în care răpăiau topoarele tătăreşti, îi suflă în faţă un vânt aşa de tare că-1 azvârli înapoi şi-1 dădu în vine... Iar un glas de cucuvaie şi de luare în râs îi îngheţă ficaţii : \ ■ - Bre, ce tărie de flăcău !... căci ce s-a izbit cu ■un pumn de apă în ochi, îmi căzu ca un boboc de ^îscă...

I Stoicea se ridică în două picioare, răjghinate de pei coţi unul de altul şi holbă împrejuru-i nişte ochi de smuls din somn şi de ieşit din minţi...

— Unde sunt? Ce s-au făcut tătarii?

— Ce tătari, nepoate?

— Unde mă aflu eu ?... Unde e casa mea ? Unde sunt slugile mele ?

■ - Ce casă, ce slugi, nepoate ?

— Unde e nevasta mea, Tecla, fata boierului Ro- vin - copiii mei, moşia mea, averea mea ?...

— Vino-ţi în simţiri, nepoate Stoiceo. Eşti la moara lui Călifar ; ai venit din Alăuteşti ca să te procopsesc.

Stoicea ascultă gură-căscată şi cu ochi de tâmp ; apoi, apucându-se cu mâinile de păr, îşi zgâţână capul ca pe o tivgă, din care ai vrea să scoţi un gărgăune.

— Te-ai dezmeticit ? Eu sunt moş Călifar, şi tu Stoicea din Alăuteşti ; ai venit ca să te procopsesc. Ce zici... te-am procopsit ?

— Tecla mea! copiii mei! casa mea ! averea mea ! Vai de mine şi de mine!

- ■ Vezi bine,, toate aistea-s procopseala pe care mi-ai cerut-o. Ţi-am făcut pe plac.

Stoicea sfredelea în pământ cu ochii. In sfârşit îşi cunoscu ciomagul rezimat în scară, îşi simţi obrajii uzi, şi-şi strânse minţile-i trântite de calul Necuratului. In câteva clipite, cât îşi aruncase în obraz un pumn din apa fermecată, Diavolul îl purtase în şa pe întinsul unui vac de om; îl măturase în furtună, îl întâlnise cu Tecla şi cu boierul Rovin, îl însurase, îl îmbogăţise, îl boierise... şi

suflase în visul lui ca într-o beşică, nimicindu-1!

Stoicea se aplecă şi-şi luă ciomagul.

Batjocoritor, morarul se înţepenea pe stinghiile podului ca o uriaşă cucuvaie sură.

— Jivină drăcească, vreau să intru în iad, legat într-un tei cu tine !

— Ce pomană ţi-ai face! Sunt trei sute de ani de când port în oase o viaţă blestemată, şi sunt afurisit să nu pot să mor decât omorât.

— Ţine atunci!

Creierii vrăjitorului se sleiră pe pod. Stoicea se duse pe zăgaz şi, cu capul înainte, spintecă adâncul străveziu.

TRANDAFIRII

m văzut lumina zilei într-un colţ de ţară sălbatic şi muntos, unde nu cresc decât slabe cereale, măceşi în belşug pe poalele codrilor şi ale livezilor, şi unde nu se pomeneşte de trandafirii de grădină. Până a nu părăsi satul meu, adică până a nu isprăvi clasele primare, nu ştiam despre aceste flori decât atâta cât spuneau şi înfăţişau cărţile de cetire. Dar de la descrierea cărţilor până la realitate este totdeauna o mare depărtare. Cu trandafirii vii m-am întâlnit întâia oară în clasa întâia de liceu, epoca examenelor.

Părinţii mei voiau să facă din mine un om de lume - un advocat, un inginer, un om puternic... - şi de aceea m-au dat întâi la şcoalele profane. Dar graţia celui ce mă deosebise din pântecele mamei mele *(Gataieni 1,15)* voia într-altfel şi, cu chemare mai presus de împotrivire, m-a chemat cu- rând, din tabăra acelei lumi spre alte căi şi spre alte lupte.

Eram în examenele primului an de liceu, când aceste flori temute îmi apărură întâia oară. Pare că mă văd cum şedeam singur în banca mea, la examenul de limba latină, cu capul roi de materia bine învăţată, dar stăpânit de o salutară teamă faţă de severul moşneag de pe catedră, dascălul meu de latineşte. Aşteptam să fiu chemat - din ce în ce mai agitat şi mai aprins - când uşa clasei noastre se deschise şi un pâlc de şcolăriţe ilumină sala. Erau

domnişoarele pregătite în particular şi care veneau acum să depună examenul, la şcoala statului. Una dintre ele, văzând că locul al doilea din banca mea era liber, binevoi să se aşeze lângă mine.

Dacă anii numeroşi trecuţi de atunci, dacă cugetele mele din ce în ce mai neatente la înfăţişările din lumea aceasta mă iartă să mai cred că îmi aduc bine aminte, tânăra persoană care mă onorase cu vecinătatea ei era cam de aceeaşi vârstă cu mine cel de atunci, dar mai împlinită şi mai înaltă. Ca printr-un pat adânc de ape străvezii, disting şi azi, când mă aplec şi caut în cisterna trecutului, un profil gingaş, mai văzut cândva în nu ştiu ce icoană. Cred că este acest profil de acum treizeci de ani.

Creaturi de felul celei care şedea lângă mine mai văzusem (e adevărat, că nu din această apropiere), dar trandafiri nu mai văzusem niciodată şi îndeosebi niciodată nu ajunsese până la mine turburătorul lor parfum. Şi vecina mea avea la cingătoare trei, iar în mâna dinspre mine un buchet întreg de trandafiri. E cu neputinţă de explicat şi de analizat ce se petrecea în capul meu, chinuit de aşteptare şi de zumzetul albinelor latine, năvălit acum deodată de această mireasmă ucigaşă. Ani de-a rândul, din ceasul acela, nevinovaţii şi suavii trandafiri mi-au fost inimici, m-au prigonit, m-au torturat, ca un semn sinistru, ca o amintire remuşcătoare.

Intra, oare, în turburarea mea, şi ceva din prestigiul acelui obraz atât de drag, trandafiriu, atât de fraged sub undele arămii ale părului inextricabil împletit ? Poate că da... Acei trandafiri, pentru moment, erau carne din carnea frumoasei şcolăriţe, erau ea însăşi. Şi totuşi, mai târziu, când trandafirii erau singuri, nici purtaţi de mâini micuţe, nici înfipţi la cingătoare, ei mi-au fost prigonitori, ca şi în ora cunoştinţei noastre.

Cu inima în freamăt şi cu capul dogorit de un început de migrenă, mi-am auzit numele pronunţat de venerabila barbă albă de pe catedră. Ieşind din bancă, am ieşit din sfera obsesiunii şi a nerăbdării. După prima întrebare, desăvârşit de bine ştiută, m-am recâştigat cu totul. Eram

unul din cei mai buni elevi ai moşneagului dascăl şi nota obţinută a fost nota maximă, pe lângă un supliment de laudă publică. Revenind la locul meu, asupră-mi căutau frumoşi, admirativi, ochii vecinei mele.

- Te rog - mi-a spus ea, pe şoptite - să nu fii de faţă când voi fi chemată la catedră... D-ta eşti atât de bine pregătit ! Primeşte acest buchet, dar te rog... du-te, să nu vezi cât sunt de slabă la latineşte !

Aprins la faţă şi descumpănit, am luat buchetul de trandafiri şi am ieşit din clasă. Stranii senzaţii încercau sufletul meu! Simţeam în mine ceva plăcut şi cald, dar totuşi bolnăvicios şi vinovat. Aceşti trandafiri îmi răsuceau toţi nervii şi îmi puneau din nou, pe cap, cununa migrenei. Dar aceşti trandafiri continuau, în conştiinţa mea, pe frageda lor dărui- toare şi acest fapt adăuga, în cumpăna senzaţiilor mele de apăsare şi de boală, ceva dulce şi răcoros, care mă oprea să mă desfac de ei şi să-i dau peste zaplazul vreunei grădini din cale. O jumătate de oră după plecarea de la şcoală, tot venind către casă, am rămas nehotărât, confuz - ••vag fericit, vag bolnav şi vinovat.

Acest dar, primit la doisprezece ani, deschidea în conştiinţa mea, cu insinuarea fină şi aproape imaterială a miresmelor de trandafiri, cărarea deosebirii dintre bine şi rău, dintre dorit şi nepermis, dintre veghe sănătoasă şi reverie culpabilă, dintre bărbătesc şi feminin. Iar în anii mei de ucenicie şi de luptă, lumea ispitelor şi a durerilor nemântuitoare era să-mi înfăţişeze - cu ajutorul Domnului, de-a pururi zadarnic - o cosiţă parfumată totdeauna cu trandafiri. Puterea Mântuitorului s-a sălăşluit în cel nespus de slab (II *Corinâeni,* 12, 9) ; copilul cel sfios şi palid a biruit, de atunci, încercări şi atacuri în care mulţi viteji ar fi căzut zdrobiţi.

Eram pe drum spre casă, şi ţineam cu o mână galeşă buchetul dăruit. La o răspântie era o troiţă, sub o pălărie de şindrilă veche. In fiecare zi, la picioarele divinelor dureri, ardeau luminările celor săraci şi mâini cucernice atârnau flori culese dimineaţa. „Aici să depui florile tale !" am auzit clar în mintea mea... Cuvinte minunate, cuvinte

simbolice !

Am revăzut, de departe, pe frumoasa mea colegă, dar n-am mai stat împreună în aceeaşi bancă şi nu-mi aduc aminte la câte din examenele mele a mai fost de faţă.

După câţiva ani am părăsit studiile profane şi am intrat într-un colegiu închinat studiilor religioase. Intre mine şi lumea aceasta Domnul milostiv a interpus pereţii mănăstirii.

Şi cine ar fi gândit că eu cel bântuit atâta vreme de dureri de cap, îndată ce adia până la mine miros de trandafiri, era să ajung cu voia Domnului un adevărat horticultor ? Cuvioşii părinţi ai sfântului locaş, în care aştept seara noastră pământească, mi-au încredinţat, spre cultivare, un ogor de trandafiri. Când răsare soarele, trandafirii aurorei se amestecă cu trandafirii mei, pe colina din faţa chinoviei. Astăzi am biruit răul de odinioară ! şi în fiecare dimineaţă din luna Pururei-Fecioare, împletind din trandafirii pe care Domnul mi-i dăruieşte an cu an mai mulţi şi mai frumoşi, ghirlande şi cununi, le aduc şi. le aşez printre făclii, la altarul Prea-Cu- ratei.

...Dar uneori, meditând asupra vieţii mele şi a drumului ce mi-a fost poruncit de sus, ajung cu firul meditaţiei în văi nehotărâte, unde creşte floarea întrebării.

Dacă aş fi avut o altă viaţă şi aş fi ispăşit vina originară şi păcatele mele personale pe căile comune, poate că aş fi ajuns curând să mă împac cu suavul miros de trandafiri. Şi mai departe, dacă aş fi dus viaţa tuturor şi aş fi lăsat să bată în simţirea mea cascada întâmplărilor obişnuite, poate că azi, după atâţia ani de zile, micul episod din copilărie şi migrena mea ar fi fost colb uşor, de multă vreme uitat şi spulberat. Aş fi putut eu, oare, să-mi aduc aminte, cu atâta limpezime, de acest frumos profil

t

de acum treizeci de ani ? Şi mai adânc gândind, era oare să-mi rămână un simplu miros de floare atât de dulce dureros, atâta vreme ?

O, tristeţi ale psihologiei monahale 1 O, îndurări cereşti, fiţi, iar şi iar, umil solicitate! Iertaţi ţinerea mea de

minte, de este cu păcat! Stropiţi cu isop curăţitor chihlibarul vinovat că a prins şi a reţinut, atâţia ani, această graţioasă coleopteră a amintirii!

COPCA RADVANULUI

D

, e ce să-i zică astfel - Copca Rădvanului -) acestui sânişor pe care Oltul îl îneacă în fiecare primăvară, iar şoseaua pare că 1-a ocolit întotdeauna ? Când a dat rădvanul pe aici şi când a fost vreo copcă în pietrăria aceasta ? Iată ce m-am întrebat de multe ori, şi mai ales am întrebat pe alţii, când veneam pe Olt în jos, când urcam înapoi pe lângă Olt. Nimeni n-a ştiut să-mi dea răspuns. Deunăzi se sfărâmă pluta cu noi, în dreptul Copcii Rădvanului, şi după chiu şi vai am sprijinit cheresteaua, am tras buştenii în copcă şi ne-am întins la soare, să ne uscăm.

Dădea soarele îndesară. Sub mal, începea să crească poala serii. Pe malul dimpotrivă, la o depărtare potrivită, şi pe deasupra codrilor şi a munţilor, de strajă lângă Olt, se desfăcea în lumină un plai înalt, rotund şi curmat la mijloc, ca o şa. O turmă de oi păştea pe el, iar stâna se vedea în vârful unuia din cele două dealuri.

Ca să mai plecăm în seara aceea, ştiam că nu mai e nădejde. Un dor zburdalnic îmi veni să urc la stână şi să dorm acolo, între sădile. Lăsai oamenilor mei cuvânt să facă iarăşi crosnele de scânduri şi să le aşeze pe o altă plută, gata să vină, iar merindele, câte erau, li le dădui pe toate.

Burtan, un zăplan de flăcău, m-a trecut în luntre pe celălalt mal, şi am luat-o pe o cărare chinuită, spre târla ■ - colea la arătare, dar destul de departe la încercare.

Sunt negustor de cherestea, am prăvălie în Râm- nic şi-mi merg treburile destul de bine, dar am câfe- odată unele gusturi primejdioase, pentru un negustor, şi unele toane care mi-au adus şi-mi aduc şi astăzi destule pagube şi remuşcări. E drept că, de data asta, nu mi s-a întâmplat nimic supărător şi afară doar de un briceag, pe care îl cumpărasem din Sibiu, altceva n-am pierdut... Care

negustor cuminte, însă, şi-ar fi lăsat ca mine, pe mâna argaţilor, marfa de-abia scăpată din gura Oltului şi s-ar fi suit la stână, în cogeamite vârful muntelui, ca să petreacă noaptea între ciobani ?

Veţi crede anevoie că un cherestegiu ar putea să aibă gândurile şi sentimentele pe care le aveam eu, privind, de pe dealul încununat cu târla, şarpele Oltului, printre treptele despicate ale scării Carpaţilor, pânzele pungite şi gălbii ale plaiurilor argeşene şi răzvrătirea uriaşilor de la miazănoapte, înecată în păcura pădurilor de brad. Recunoşteam satele de primprejur, dar mi se păreau frumoase ca altele necunoscute. Munţii Gorjului se arătau în zarea sânge- rândă, ca nişte sfinţi făcuţi cu var, pe cel din urmă zid rămas al unei mănăstiri risipite. Am întâlnit un cioban şi l-am întrebat cum îl cheamă pe baci. S-a întâmplat să fie de prin părţile noastre şi un vechi prieten al lui tată-meu. Am intrat în târlă, hămăit de câini, şi am stat jos, lângă furca târlei, pe un teanc de piei de oaie. Moş Oprea, baciul, un om bătrân şi înţelept, s-a bucurat de vederea mea şi, încremenit pe un samar, şi-a adus aminte de zilele tinereţii, de vânătorile lui cu tata şi de primejdiile răpuse în- de-doi. Apoi a vorbit de vremea de astăzi şi de ciobanii de altădată.

- Nepoate Năstase, s-au schimbat vremile. Eşti tânăr ; ai deschis ochii încoace, după Cuza. Dar eu am apucat două feluri de oameni şi de timpuri. Limba, portul, meseriile şi mai cu seamă oamenii de astăzi nu mai seamănă cu cei şi cele din tinereţea mea. Mă vezi pe mine : mi se pare că sunt un strigoi, printre d-voastră cei de azi. Iarna, nu mai ştiu decât de casa mea, vremea cealaltă : de plaiul ăsta. La Râmnic n-am mai fost de zece ani, la Piteşti de douăzeci. Nici ciobanii nu mai sunt ciobanii din timpurile mele. S-a stricat lumea : s-au stricat şi ei. Ciobanii de demult, când plecau cu oile, intrau ca în mănăstire : nu-i mai vedeau fetele şi nevestele decât când da zăpada. Astăzi fug noaptea de la stână şi bat satele primprejur, iar a doua zi vin să-ţi mulgă oile; de aceea nici laptele nu mai e soi ca odinioară, nici oile nu mai sunt

frumoase cum erau. Ei, nepoate Năstase, la stână, ca să fii adevărat cioban, caută să fii călugăr. Dar s-au schimbat vremile şi s-a întinat ciobă- nia. Intre atâţia ciobani, pe care i-am avut eu, de vreo douăzeci de ani încoace, numai unul singur mi-a fost vrednic cioban. E un flăcăiandru care o să tragă sorţi la anul şi pe care, se înţelege, o să mi-1 mănânce fript miliţia. Bietul Oance ! cât n-aş da ca să-1 scap de ea... Dar are tată, mamă, fraţi, şi nu se pOate. Când îl văd şi-1 aud îmi plânge inima. Ca el erau ciobanii pe vremea mea - nevinovaţi ca pruncii şi neprihăniţi ca fata mare. Când îţi mulge Oance oaia : laptele miroase a sulfină ; când încheagă Oance: caşul iese ca fagurele, şi brânză ca el nu mai face altul. Nu ştie de răutatea lumii, n-a fost la târg decât o dată, când era copil mic, şi e duios ca buciumul. Ştie cântece şi basme să nu le mai isprăvească trei zile şi trei nopţi. Cântă din fluier de lăcrămează florile şi e meşter şi cu noroc la oi, cum nu ţi-au văzut ochii. Pe el nu-1 las niciodată să se depărteze, ori să mâie la conacul târlei, dincolo peste Olt. Mi-e drag ca feciorul meu şi o să tânjesc amar când mi l-or lua.

Oile tocmai urcau la stână. Baciul îmi arătă pe Oance. Venea agale pe lângă oi, chiuind nu atât pentru ele, cât pentru văile albăstrite şi pentru Oltul care vuia în umbră. Era un băietan frumos, cu obrazul prelung, cu nasul coroiat, cu chica în cârlionţi.

- Mulgem astă-seară, tată baciule ?

— Ba, ciobanul tatei; mulgeţi numai cât ne trebuie de cină şi lăsaţi mieii să sugă. Da' puneţi curând de mămăligă, să ne ospătăm musafirul.

Am mâncat între ciobani cu mai mare mulţumire sufletească şi mai cu poftă decât în târg la Râureni! După cină, ceilalţi ciobani s-au dat deoparte şi am rămas cu moş Oprea şi cu Oance. Curând moş Oprea s-a învelit în cojocul ciobănesc şi s-a culcat la furca târlei, după ce mi-a dat şi mie un cojoc la fel. Dar nu mi-era somn. M-am lungit pe brânci, lângă foc, ascul- tând somnul târlei şi visele Oltului. O frumuseţe albastră, negrăită, se lăsa din stele pe pământ, se sfâşia în crestele alburii ale munţilor, se muia

în cerneala văgăunilor. Pe Olt scânteia o salbă de lumini şi cea mai apropiată era focul oamenilor mei. îi luam seama lui Oance şi mi se părea că şi el mi-o ia mie.

— Jupâne, focul ăsta, din Copca Rădvanului, trebuie să fie al slugilor d-tale.

— Şi eu zic, mă Oance.

— In dreptul ăsta vi s-a rupt pluta ?

— In dreptul Copcii.

— E locul blestemat, jupâne, şi pe rar creştin îl iartă şugubina, când trece pe aproape, că o fi pe Olt, că o fi pe malul Oltului.

- ■ Ce spui tu, măi Oance ?

— Ei, apoi de ce-i zice Copca Rădvanului! Eu n-am păţit-o odată ? Eram cu oile de ceea parte a Oltului, şi, fără să ştiu ce blestem are copca, m-am apropiat cu oile de ea. Zece oi mi s-au bolnăvit de gălbează.

— Auzi, creştine !... Da' să mă crezi că nu ştiu de ce îi zice Copca Rădvanului; şi cât am întrebat eu printre plutaşi, niciunul n-a putut să-mi spună cum şi ce fel.

— Să-ţi spun eu, jupâne. Rar cioban prin locurile noastre care să nu ştie întâmplarea cu domniţa Oleana şi cu Mură Lăutarul.

M-am învălit bine în cojoc şi m-am întors pe spate. L-am ascultat pe Oance, privind la stele şi depănând de colo până colo, pe cuiele lor, firul povestei lui. Când a sfârşit, i-am mulţumit de ea şi i-am dăruit un briceag cu mai multe limbi şi cu prăseaua de sidef. A doua zi, în zori, i-am lăsat cu sănătate pe Oance şi pe baci şi am plecat devale, cu Oltul şi cu nevoile.

Ascultaţi acum ce e cu Copca Rădvanului (dar lăsaţi-mă să vă mărturisesc că povestea aceasta, cum am scris-o eu, seamănă cu a lui Oance cum seamănă cheresteaua mea cu bradul flin munte) :

Pe vremea aceea, de Copca Rădvanului nu era nici pomeneală. Drumul mergea în pas cu Oltul, fără să înconjoare, căci copca lipsea dintre ei amândoi. Pe atunci, oblăduia pe Lotru un boier mare şi de viţă domnească. De întinsă ce era, curtea lui cuprindea mai tot atâta loc ca şi

satul din vale. Numai bordeiele ţiganilor robi erau peste o sută. Boierul n-avea decit o fată, pe domniţa Oleana, frumoasă ca seara şi mai frumoasă decât ea, căci seara are numai un luceafăr, pe când ochii Olenei erau ca doi luceferi. Peste pivniţele şi peste cămările boierului era chelăreasă Safta ţiganca, o şerpoaică meşteră în descântece şi în farmece şi ■ - tot satul punea mâna pe cruce - prietenă cu Necuratul. Dar ţiganca era credincioasă şi boierul nu dădea ascultare acestor vorbe. Safta avea un fecior : negru ca păcatul şi frumos ca ispita, pe Mură Lăutarul. Era de o seamă cu Oleana şi, mici copii, se jucaseră împreună în şatra ţigănească. Dar pruncii se fac vârstnici şi Oleana intrase, lângă maică-sa, în rostul pânzăturilor şi al gospodăriei, iar bietul Mură intrase, între robi, la bătăi şi la bătutul fierului. Danciul însă nu era pentru aşa treabă. In pielea-i ţigănească el avea daruri mai subţiri decât darul barosului. S-a bolnăvit, şi Safta s-a rugat cu metanie boierului să-1 ia de la fierărie şi să-1 dea la lăutărie. Boierul i-a făcut Saftei pe voie şi 1-a dat pe Mură staros- telfli lăutarilor. Aci era de Mură. In trei ani, 1-a întrecut pe staroste şi a luat el stărostia lăutarilor de la curte. Iar după vreo şase ani, când au trecut pe acolo nişte lăutari din Ţara Ungurească, boierul 1-a pus pe Mură să cânte cu ei alături şi Mură a cântat mai bine. Atunci boierul i-a cumpărat lui Mură o vioară de nu ştiu câte sute de galbeni şi era boierul gata să-1 trimită pe Mură plocon domnului său şi ru- (lei sale, măriei sale vodă. Aşa lăutar ca Mură nu mai auzise valea Oltului, de la matca lui şi până la Dunăre.

Dar Mură în inima lui nu era fericit; ba poate, dacă era aşa de bun meşteşugar în vioară, era tocmai că era nenorocit... De multe ori, când sta sub nucul din ograda boierească şi învăţa pe dănciuci ca să tragă arcuşul, Mură lua vioara, cu chip să le arăte, şi după ce o croncănea şi o văicărea oleacă, îşi ridica ochii prin frunzătura nucului, spre fereastra iatacului Olenei, şi vioara începea să spună o poveste dureroasă şi de necrezut. De multe ori dumineca şi sărbătorile, când Oleana şi "maică-sa plecau la biserică,

în rădvan, şi treceau pe lângă şatra ţigănească, Mură vedea soarele căzând din cer şi ducându-se la biserică, în rădvan. De multe ori, când boierul întindea masă mare altor boieri de la Râmnic ori de mai departe şi chema tacâmul curţii ca să desfăteze pe mosafiri, Mură, capul tacâmului, smulgea din scripca lui atât alean, atâta gingăşie şi atâta dor, că odată un boier tânăr şi cărturar i-a zis, la masă :

— Mură, tu cânţi nu din diblă, ci din inimă !

Şi boierul judecase drept, căci Mură ţiganul, robul şi lăutarul, iubea pe Oleana, fata stăpânului.

Şi Oleana ? - simţea ea jalea lui Mură ? Avea destăinuiri vioara lui, pentru simţirea ei ? Când Mura îşi uita de dănciuci şi lăsa să-i bată în strună Oltul durerii lui, Oleana ridica de pe fereastră painjinişul perdelei şi pe trandafirii pe care îi zămislea în gherghef lăsa şi mai adânc obraji de.trandafiri. Când Mură rămânea năuc, în praful rădvanului, Oleana, din rădvan, întorcea capul pe jumătate şi privea departe pe valea Lotrului. Când Mură cânta la ospeţele boiereşti, şi boierii prindeau la chef şi la arţag şi începeau să arunce cu talgerele în bieţii lăutari, Oleana aci se înroşea, aci se îngălbenea - că odată un văr al ei i-a zis la masă :

— Ce faci aşa feţe, verişoară ? Ţi-e de vioara lui Mură, ori de căpăţâna lui ?

Şi vărul Olenei, fără ca să ştie, trecuse pe alăturea de adevăr, căci Oleana, fata boierului şi mlădiţă de viţă domnească, iubea pe Mură Lăutarul.

Dar şi cântecele de sub nuc, şi plimbările cu rădvanul ori pe jos, şi doinele de la masa boierească au ţinut până într-o zi. In ziua aceea au venit la curte, cu daruri scumpe, peţitorii unui fecior de boier mare, sfetnic al divanului. Şi nu peste multe zile a intrat în curte - voinic, chipeş, dar aspru şi sălbatic, călare pe un cal ca şi stăpânul - Voinea însuşi, feciorul care cerea pe Oleana. Avea carte de la vodă, către tatăl Olenei, şi logodna s-a făcut pe vrute, pe nevrute. Adică boierul de pe Lotru era prea bucuros să-şi dea fata după aşa ginere şi boiereasa

tot atât; dar Oleana, biata, în seara logodnei, a plâns, sub genele ei lungi, o salbă de mărgăritare. Sărmanul Mură le-a urat din gură şi din vioară, în fruntea lăutarilor :

„să trăiască, să-nflorească, coconaşi să odrăslească,"

dar în inima-i spintecată a văzut o prăpastie şi-a azvârlit în ea stebla urărilor. Voinea a încălecat a doua zi pe calul lui sălbatic şi cu ceata lui de slugi s-a dus pe Olt devale. O, nu s-ar mai întoarce ! a oftat Mură, a suspinat Oleana. Dar Voinea s-a întors, teafăr şi mândru, aducând un şirag de care cu tot ce trebuie unei mirese şi unei nunţi domneşti, a pus soroc de două săptămâni, până la nuntă, şi a plecat iarăşi, în fuga calului. S-a dus la Râmnic la vlădica, să-i dea de ştire că în cutare zi vine la episcopie să se cunune ; s-a dus să-şi poftească prietenii la nuntă ; s-a dus să-şi ucidă neastâmpărul şi nerăbdarea prin cele păduri cu fiare de vânat.

S-a dus şi Mură la maică-sa chelăreasa şi vrăjitoarea.

- Fă-mi de moarte, mamă, să mor până în doua săptămâni, că focul care arde în mine numai în mor- mânt, ori în fundul Oltului mai are stângere.

Safta 1-a privit cu jale şi i-a răspuns :

— Mura mamei mură, întorc bobii pentru tine şi-i descânt de când a călcat Voinea curtea boierului, călca-l-ar ceasul morţii! Dar îmi ies tot pe dos şi a prăpăd. Dacă ascultai tu pe mama, fugeai de multă vreme dinaintea focului şi te duceai în Ţara Ungurească, la nemeturile mele, şi te însurai cu o ţigancă de ale albe, cu gâtul numai rubiele împărăteşti. Şi cu dibla şi cu meşteşugul tău răzbeai până la Viana, la împăratul. Dar nu m-ai ascultat, mura mamei, şi ai rămas aici, în calea primejdiei. Ce nădejde aveai tu ? Şi ce era să facă domniţa Oleana ? orişicât te-ar fi iubit. Să fugă cu tine ? Amar de voi şi de mine ! Pe ea ar fi mâncat-o mânăstirea, iar pe tine şi pe mine ne mânca spânzurătoarea.

— Ce-a fost, ce-ar fi putut să fie s-a isprăvit, mă-mucă. De acum, mi-alege griul de colivă şi-mi toarnă luminările. Până în două săptămâni, ori mă adormi cu farmecele tale, ori mâ arunc în Olt. Nu-mi mai da niciun

sfat, nu te mai gândi la nicio mântuire, căci nu mai e niciuna. Oleana se cunună de duminică într-o săptămână. Sâmbătă în ajun, până la luceafăr, să tragi peste mine un stânjen de pământ; ori, dacă n-ai putere, trage el Oltul şi patru de adânc.

— Mai dă-mi răgaz două nopţi, mura mamei, şi de n-oi vedea nimic şi de n-oi afla nimic, să faci cum ţi-o fi scris.

In noaptea de a doua, dimineaţa demult, când nici nu cântaseră cocoşii, Mură, cel fără de somn şi de odihnă, auzi în gârliciul bordeiului gura Saftei.

— Dormi, Mură ?

— Ca Oltul şi ca stelele, mămucă.

— Mură, Mură, Oltul are parte de tinereţea ta şi de cântecele tale !

— Am ales care viitoare, de mult, de mult.

— Mămucă, mămucă, nu aşa, într-alt fel, nici eu nu ştiu cum. Căci te-am văzut în rădvanul de nuntă, la picioarele Olenei, gătită de mireasă, cântându-i din vioară, şi apoi pe tine şi pe ea, îmbrăţişaţi şi morţi în fundul Oltului, şi pe blestemata de mine m-am văzut cu un stol de corbi pe cap...

Ca un şarpe, Mură a ţâşnit în pieptul Saftei.

— Spui tu drept, mamă, nu mă îmbrobodeşti cu vreo minciună ?

— Mură, Mură, nu-ţi minte mama nimic.

Şi jalea şi plânsetele Saftei, până la ziuă, fură destulă mărturie.

Atunci Mură n-a mai avut altă grijă decât să aţie domnitei calea şi să-i spună cu glas duios :

— Domniţă, bietul Mură îţi cere un hatâr. Roagă pe boierii mari şi pe boierul ginere să mă îngă- duiască, în ziua nunţii, să şez la picioarele măriei tale, în rădvanul de nuntă, şi să-ţi cânt de acasă până la Râmnic. Iar ceilalţi lăutari să vie după noi.

Domniţa i-a dat cuvânt că aşa are să fie.

Şi a venit şi ziua nunţii. Din zori, curtea boierească a început să fiarbă ; satul a înecat porţile şi şatra ţigănească ; nuntaşii, cu Voinea în frunte, au început să

încure, printre norodul ce se strivea cuprins de spaimă, caii nerăbdători. Nunta mergea la Râmnic, ţinea acolo, în casele ginerelui, două-trei zile şi se întorcea pe Lotru, în toiul chefului. Şi când a pornit rădvanul cu mireasa (mândră între celelalte fete, ca sora-soarelui, între florile din grădină) vioara lui Mură a trecut prin toţi ca fiorii patimei şi ai morţii. Căci nu mai era sculă de lemn, ci inimă zbuciumată şi grai cules din lumea vrăjilor.

La picioarele domniţei, Mură nu mai trăia decât în ce cânta şi aştepta. Când au intrat în valea Oltului, s-a ridicat în genunchi şi şi-a întors privirile spre Olt. Vioara lui despica inima ! aci horă, aci doină, aci zbeg de nuntă, aci arşiţă şi patimă, aci rugăciune, aci urgie. Şi Oltul se rostogolea ca mii şi mii de berbeci, behăia şi urla, se năpustea după rădvan şi se frângea de mal, plin de turbare şi de spumă, gemea în vâltori, fluiera printre stânci şi cu plânsetul vioarei şi cu blestemele ei: se amesteca, se plămădea - soartă năprasnică şi cruntă.

Rădvanul zbura pe cale. Surugiii mânau din şele şi chiuiau. Şirag de rădvane şi de butci veneau pe urmă. Iar înaintea nunţii, pâlcuri de coliceri, cu Voinea în frunte, slobozeau la pistoale. Dar când au ajuns unde e astăzi Copca, pământul a pierit de sub copite şi de sub roţi, cum piere gheaţa în rotocolul copcii ! şi rădvanul miresei şi alte două-trei s-au dus în apa Oltului, în Copca Rădvanului. Câinele de Olt săpase pe dedesubt tot malul, cât ţine astăzi Copca ! Dar nu era întâmplare, ci lucru necurat. Căci vioara lui Mură a ţâşnit din Olt în văzduh şi a luat ioc. Şi zbura pe apa Oltului, devale, cu arcuşul peste ea, şi ardea cât o căpiţă şi cânta şi juca ! Toţi au priceput că e o mişelie a Diavolului şi au pornit-o pe cruci. Dar zadarnic : diavolia nu se putea nărui numai cu crucile unor bieţi păcătoşi. Iar din tot ce înghiţise Oltul nimic nu mai ieşea la faţa apei; toţi şi toate parcă fuseseră de plumb. Atunci Voinea şi toată colicerimea au dat drumul cailor, spre Râmnic, să ajungă mai degrabă la vlădica şi să-i spună jalnica şi drăceasca pricină. Şi vioara a zburat mereu devale, în pas cu Oltul, cântând fel de fel de nuneşti diavoleşti şi ju- când

şi arzând fără să se mistuiască.

Cum a aflat de nenorocirea bieţilor creştini, vlădica s-a îmbrăcat în sfintele odăjdii, şi cu el toată episcopia. Au luat în mâini odoare sfinte, cărţi, şi coborând la Olt au început să-1 slujească şi să-1 dezlege. Şi când scula necurată s-a arătat pe apă şi a ajuns până în dreptul cetei bisericeşti, împotriva ei şi a vrăjmaşului care o smintise, diaconii au ridicat cădelniţele, preoţii: crucile de la Iordan, vlădica : Sfânta Evanghelie ! şi puterea Vrăjmaşului s-a prăbuşit ! Vioara s-a stins şi a plesnit ca un butoi. Iar Oltul, dezvrăjit, a aruncat pe mal, la lumina făcliilor creştine şi la vederea norodului adunat şi îngrozit, pe Mură şi pe Oleana, îmbrăţişaţi şi morţi. Diavolul schimonosise cinstita cununie ! şi Mură şi Oleana aveau în cap, în chip de cununii şi bătute cu piroane, două căldări sparte.

IN DRUMUL SPRE PACAT

E

o istorie din primii mei ani de magistratură. Fusesem numit proaspăt ajutor de judecător la un ocol rural dintr-un judeţ de munte, destul de departe de reşedinţă. In ziua când m-am dus să-mi iau postul în primire, o zi fumurie şi roşie de toamnă, n-am siimiţit prea mult lungimea drumului. Deprins cu toamna veştedă din şes, nu puteam să admir destul variaţia de culori şi de nuanţe, neprevăzutul de combinaţii cu care toamna de sub munţi înveş- mânta grădinile şi dumbrăvile, livezile şi pădurile.

Primul om pe care trebuia să-1 văd, ajungând în comuna R., era fireşte judecătorul, şeful meu, şi prin urmare prima casă în care a trebuit să intru a fost casa lui. Aveam sfiala şi nelinişiea noului-sosit şi cind servitoarea mi-a spus, arătându-mi un fel de salonaş : „Poftiţi de şedeti: domnul vine numai- decât", m-am aşezat pe canapea cu oarecare emo- tiune. N-am aşteptat mult. Un om înalt şi subţiratic, îmbrăcat într-o haină cenuşie şi cu o faţă de Crist bolnav, mi-a întins mâinile cu discretă amabilitate. Dintr-o dată, am ştiut cu cine am de-a face. Sunt suflete a căror tainică substanţă este omogenă - fie ele bune ori perverse - şi cunoaşterea lor o sorbi cu ochii,

fără greş, de la prima întâlnire. Sunt alte suflete, însă, a căror taină e complexă şi fugară.

Judecătorul meu era un suflet cu arhitectura cea mai simplă şi mai frumoasă. Era un om de înaltă cinste, om al muncii şi al datoriei, cuget nobil şi plin de gânduri. M-am înclinat în faţa lui de la primul moment. Era un şef la îndemâna căruia puteam să pun cu încredere munca şi devotamentul meu. Am înţeles însă cu părere de rău, privind în ochii lui albaştri şi inteligenţi, că toate aceste calităţi ce se sprevedeau în ei, ca nişte odoare de argint sub geamuri şlefuite, erau să fie zestrea unei morţi timpurii. Judecătorul meu suferea de piept. O jumătate de an, cât am stat împreună, in orele de şedinţă şi în afară de ele, am privit cu strângere de inimă cum boala necruţătoare cuprindea progresiv, ca o ceaţă, ca o pâclă, ca un nour... limpezimea şi ordinea frumosului său cuget. Niciodată însă nu mi s-a întâm- plat să văd la el completa întunecime, adică vreuna din acele mânii de bolnav, vreuna din acele iritări obişnuite la tuberculoşi. In şedinţă mai ales, oricât de obositor şi de anost ar fi fost procesul, oricât de mincinoşi martorii şi de fără minte împricinaţii, judecătorul meu se stăpânea cu o puterea care mie îmi lipsea de multe ori.

La început, până să-mi fac ucenicia, a trebuit să-i urmăresc şedinţele. Mai pe urmă, oând venea de rând judecătorul, eram adeseori în preajma lui, cu zelul şi cu inima elevului cucerit de profesor. Când trecea prea multă vreme şi, după paloarea feţei şi, după roua frunţii, înţelegeam că e la marginea puterilor, îl rugam să se retragă şi să mă lase pe mine să redactez sentinţa. Dar nu se dădea dus până nu-mi făcea un examen sumar, ca să vadă dacă am pătruns chichiţele procesului şi am nota justă a situaţiei. Fie-i tărâna uşoară ! nu l-am văzut niciodată ieşind din atitudinea lui socotită şi demnă. La masa justiţiei, in faţa prostiei, a ingoranţei, a răutăţii, a patimilor de tot felul şi a strâmbătăţir care fierbea în gâtlejurile avocaţilor, el prezida palid, atent, cu ochii strălucitori ca nişte spini de diamant, superior tuturor, şi

totuşi murind cu încetul ca şi Mântuitorul de pe crucea din faţă-i!

Lângă acest om, am găsit pe femeia enigmatică şi splendidă pentru care am ars până la rădăcină prima mea grădină de trandafiri... Era soţia lui, dar nu aveau niciun copil. Astăzi nu mai e în ţara noastră. Un grec sau un armean bogat, un armator din arhipelag, a ridicat-o de la noi şi a dus-o pe un alt tărâm mai potrivit cu frumuseţea ei. Era din neamul femeilor brune, dar niciuna din descrierile cetite de atunci încoace prin romane, niciunul din portretele abundentului şi pasionatului Balzac, de pildă, nu mi s-au părut că-mi dau ceva care să ajungă in preţ icoana din amintirea mea.

O chema Clara. Acest nume însă nu i se potrivea de loc sub raportul viziunii de lumină şi de aur pe care o provoacă, ci numai sub raportul insinuării de pace şi de ondulaţie din silabele lui. Clara era brună ca lacurile ascunse în vechile păduri şi molcomă şi mlădioasă ca nuferii ce cresc din fundul hc. Nu mai ţin minte care şcoli sau care şcoală filosofică din vechime se întreba şi discuta dacă femeia are sau nu un suflet. Clara aducea vremea înapoi! Când o vedeai lângă bărbatul ei, tăcută, lină, fără niciun gând pe fruntea ei de marmoră pentelică, fără nicio descumpănire în ochii ei splendizi şi negri, fără niciun fior în obrajii ei de rodie, te întrebai cu înţelepţii din vechime: Are Clara un suflet ?... N-am putut niciodată să-mi închipuiesc ce roman de iubire încăpuse între judecătorul meu şi Clara. Niciodată n-am auzit din gura ei decât cuvintele şi ideile burghezei gospodine. Am mâncat de câteva ori la masa lor, am petrecut împreună mai multe seri de iarnă şi am fost cu ei, în seara de lăsata-secului, în casa unui proprietar vecin... N-am văzut-o pe Clara decât frumoasă, senină, vorbind lucruri banale şi surâzând dumnezeieşte. Cum trăiau aceşti oameni în intimitatea lor nu ştiu nici azi. Eu îi găseam întotdeauna prietenoşi, atenţi unul pentru altul şi discreţi ca nişte diplomaţi.

In ziua când m-ain înfăţişat judecătorului, soţia lui nu s-a ivit. Am cunoscut-o a treia zi, în împrejurări

neobişnuite. Bărbatul ei, profitând de venirea mea, pleca la Bucureşti să-şi revadă medicul. Mă vestise că pleacă şi dintr-un sentiment permis de curtenie venisem să-i urez călătorie bună. Era afară, sub o boltă de viţă, şi aştepta trăsura. Clara îi aducea ceva din casă. Mi-a prezentat-o. Au trecut câteva minute dar trăsura nu sosea. Servitoarea mi-a adus dulceaţă şi în aceeaşi clipă trăsura s-a oprit la poartă. Mi-aduc aminte că am întârziat într-adins să iau dulceaţa şi am născocit câteva întrebări privitoare la procesele de a doua zi. Judecătorul, îndrep- tindu-se către trăsură, între nevastă-sa şi mine, mi-a dat lămuririle de care - nu mai ştiu - aveam sau nu nevoie. M-am dat deoparte în clipa despărţirii celor doi soţi şi m-am repezit apoi la mâna judecătorului.

Am rămas faţă în faţă cu Clara, furnicat în toate fibrele mele de o tainică fericire. E penibil să analizezi cât e de vinovat uneori sufletul omenesc... Făceam cunoştinţă cu această femeie incântătoare, tocmai în ceasul când soţul ei pleca să se sfătuiască cu doctorii şi să-şi reînnoiască medicamentele! Eram însă prea copil, prea timid. Fericirea mea a dat în perplexitate şi dacă aş fi avut pălăria la mine plecam pe loc. Dar pălăria era sub boltă. A trebuit să revin. Am stat pe scaun, am luat dulceaţa. Liniştită^ indiferentă, Clara m-a întrebat banalităţile obişnuite. I-am răspuns stângaci şi fără de măsură. Frumuseţea ei de miazăzi, ondulând în rochia-i de horbotă albă, ca într-un val de omăt, mă intimida şi mă descumpănea ! Am căutat cu ochii un punct de reazim... Printre frunzele din boltă atârnau ciorchini de chihlimbar. Era o zi galeşă de sfârşit de septemvrie. Dealuri galbene şi ruginii dormeau în jurul nostru somnul după-amiezelor de toamnă. Un noroc nespus de dulce cobora din ceruri pe pământ şi eu eram prea sfios ca să pot să-i întind braţele !

M-am ridicat ca un arc ce se dezdoaie, am sărutat mâna Clarei, la două palme deasupra pământului, şi am ieşit din sat, în singurătate. Când cugeti liniştit, tirziu după întâmplare, la o dragoste sâârşită şi cauţi să reconstitui împrejurările şi ora când s-a născut, gândurile şi

sentimentele de atunci, te miri şi n-ai voi să crezi toată povestea. Aşa se întâmplă lucrul, azi cu mine. Am coborit într-o vale în care plopii cerneau, in bătaia soarelui, comori de aur şi m-am plimbat îndelung. Eram fericit de dezechilibrul ivit în mine, şi plin de neastâmpăr şi plin de închipuiri! Am făurit în câteva ceasuri cel puţin o duzină de romane de iubire - neapărat Clara era eroina, eu eroul - şi la urmă, obosit şi brusc descurajat, le-am judecat neroade şi m-am întors acasă.

Găsisem locuinţă şi întreţinere la preotul satului; eram mediocru mulţumit, dar nu puteam găsi ceva mai bun, aiurea. Casa preotului era lingă judecătorie, a judecătorului era mai departe şi într-acolo nu aveam ce căuta. Cu toate acestea în cele câteva zile cit a lipsit judecătorul, mi-am pus luarea-aminte la pândă şi am prins un debil pretext de drum la el acasă : un comision pentru Clara. Am văzut-o a doua oară. Mi s-a părut şi mai încântătoare. Era îmbrăcată în- tr-o rochie japoneză şi avea o crizantemă în cosiţă. Pentru cine floarea aceea în cosiţă, când bărbatul ei lipsea de acasă ?... Mi s-a bătut inima. Desigur că pentru mine!... Ce imbecil am fost, să pierd trei zile scumpe 1... Dar absolut nimic din vorba Clarei, absolut nimic din purtarea ei cu mine nu mi-a permis să trag vreun comentar asupra crizantemei din cosiţă.

In şase luni, cred că ne-am văzut cam o dată în fiecare săptămână. Niciun moment Clara nu mi s-a părut mai intimă sau mai vioaie decât în clipa cunoştinţei noastre. Făceam eu vreo impresie asupra ei ? Bănuia ea, cel puţin, văpaia care mă mistuia pe mine ?... mă întreb şi astăzi! Prin urmare, în toate călătoriile extraordinare, la care fantaz'ia mea aprinsă o asocia, Clara participa, cum s-ar zice, numai în efigie, ca un suveran pe o monetă, înnodată în batista unui aventurier. Eu singur plănuiam, întreprin- deam şi isprăveam, cu bine sau cu dezastru, toate posibilităţile pasionale! Clara stătea acasă, senină şi frumoasă, fără s-o atingă măcar ideea că la trei sute de metri de casa ei se clătina oceanul, se cumpăneau furtunile

de zi cu oglinzile de noapte şi gondole fericite se pierdeau, furate, în larguri zbuciumate

Toate acestea se petreceau în capul meu. Nu înţelegeam nimic din caracterul Clarei, sentimentele ei erau pentru mine surâsul Giocondei şi mă ameţeam cu închipuiri de care astăzi râd eu singur. Cu totul altfel stăteam faţă cu judecătorul meu. Acest om, care mă atrăsese din capul locului, îmi impunea din ce în ce mai mult, cu însuşirile lui excepţionale. Fe nevasta lui o iubeam în vid ; pe el îl respectam şi-1 admiram, robit de mintea lui superioară, de inima lui francă. Nu veneam deseori la el acasă, dar veneam cu ochii turburi de visurile mele, cu tâmplele încinse, şi un om atât de subţire ca judecătorul meu nu putea să rămână mult timp nesimţitor la razele, oricât de nevăzute, pe care le trimiteam soţiei lui, începui să am mustrări de cuget şi să sufăr cu adevărat, măcinat între sentimentul meu absurd şi între dreptele sentimente pe care mi le inspira bărbatul Clarei. Iarna aceea fu o iarnă grea şi cu acest prilej ajunsei să înţeleg că odăiţa mea, de sub acoperişul părintelui Onisim, avea merite ascunse. Era albă ca laptele, cuprinsă aproape pe jumătate cu soba a cărei gură da într-o odaie de alături şi mirosea a busuioc. M-am aruncat cu disperare pe o ladă cu cărţi adusă la venire-mi. Erau câteva cărţi de drept, printre altele, mai multe, de filosofie şi de literatură. M-am oprit la genul de pe urmă şi am consumat tot ce adusesem. Dar nu am ales bine. Cu ficţiunile pe care le ceteam întărâtam şi mai mult suferinţa mea. Am trecut la cugetători. Ii urmăream cu greu, dar cel puţin aveam ce să vorbesc cu şeful meu, când mă poftea la el. Mă asculta cu prietenie, discuta cu mine, însă nu-i aduceam nimic nou, fiindcă ştia de mult aceea ce eu învăţasem peste zi.

In seara de lăsata-secului, am fost poftiţi la masă de un proprietar vecin, Ne-a trimis sania, căci, deşi vremea se dezmorţise, zăpada era tot întreagă. Judecătorul şi Clara au şezut în fund, iar eu pe bancă, lingă vizitiu. Am pornit cu apusul soarelui în faţă. Fusese zi senină şi puţin dezgheţ. Pe coaste încremeneau păduri seine. înălţimile

goale , şi ţarinile joase, toate albe, se sprevedeau ca printr-o plasă uşor trandafirie. Din satul pe care îl lăsam devale biruia, strident, ca nişte chemări de lebădă, scirţâitul cumpenelor de la fântâni. Un văl uşor de aburi rătăcea In văi, pe urmele pinului presimţitor de primăvară. Din culmile auguste ale munţilor, pe care începeau să cadă palori de ametistă, se lăsa insinuant frigul nopţii. îmi aduceam aminte, cu un farmec nemairegăsit de atunci la niciun tresărit de primăvară, de bătrânul şi de veşnic tânărul Horaţiu :

„Vides ut alta stet nive candidum
Soracte..."[1]

Cu coada ochiului, vedeam profilul Clarei, atât de frumos, atât de pur, şi totuşi atât de rece şi de departe, pentru mine, ca şi profilul Venerei antice! O melancolie dulce cobora în inimă-mi... „Unde este norocul meu ? Unde mă va scoate drumul pe care umblu astăzi ?..." Mă gândeam la vârsta ce aveam, la întâmplări depărtate din copilărie, la ziua când ain văzut-o întâi pe Clara - şi lacrimi de ciudată fericire îmi tulburau vederea.

Am ajuns, sub primul scăpărat al stelelor, la curtea proprietarului care ne invitase. Ne aştepta o masă plină de lumini, de cristale şi de mosafiri. Dar buna mea dispoziţie pieri degrabă. Intre invitaţi observai pe un bărbat frumos, care îmi fu recomandat ca directorul unei exploatări forestiere din judeţ, un venetic bine îmbrăcat şi cutezător. Dădusem, în procese, peste numele lui şi al întreprinderii pe care o conducea. Atât din ceea ce ştiam până aci, cât şi din ce vedeam acum eu însumi, omul îmi fu antipatic. Observai că şeful meu şi Clara îi erau cunoscuţi. Spre nefericirea mea, din întâmplare ori din alegere, directorul se aşează la masă lângă Clara. Pentru mine masa fu nesfârşit de amară ! Fusei comeseanul cel mai posac şi mai neplăcut. Dădui vina pe o durere de cap pe care n-o aveam şi spionai tot timpul pe

Clara şi pe străini. Probabil că Clara iu aceeaşi ca totdeauna, directorul insă mi se păru scandalos de

1 Iată-l albit pe Soracte sub neaua cea groasă... (lat.)

serviabil şi de galant. Resentimentul meu împotriva lui se întoarse împotriva Clarei. îmi fulgeră prin minte câte şi mai câte absurdităţi!... Desigur că ea ştia de mai înainte că lifta asta va fi printre mosa- firi! Şi atunci, s-a pieptănat, s-a parfumat şi străluceşte astă-seară, albă şi trandafirie, pentru veneticul ăsta, pentru viermele ăsta care roade de cinci ani codrii ţării noastre, pentru şarlatanul ăsta care a înşelat pe torti moşnegii munteni şi le-a luat pădurile pe nimic!

Eram smâcit atât de tare de acest sentiment neaşteptat că nu-mi mai rămânea nicio putinţă de revenire şi de critică. Deşi nu băusem niciun pahar întreg de vin, eram beat înaintea tuturor. Sculându-ne de la masă, am lepădat masca omului cu dureri de cap şi mi-am făcut loc cu pumnii strânşi spre grupul în care vorbea satisfăcut directorul exploatării forestiere. Am intrat şi eu în vorbă. L-am contrazis cu neîndurare. Am tras la o parte cu unghiile şi cu dinţii vălul de rea-credinţă, de fraudă şi de corupţiune care acoperea afacerile exploatării, direcţiunea lui şi toată societatea. I-am dovedit caracterul de jaf, de exploatare africană, pe care societăţile străine, şi a lui în primul loc, îl dau acestor întreprinderi nefaste nouă. Am coborât apoi precis la actele lui personale... M-am simţit tras de haină. Am ridicat tonul! S-a făcut tăcere, şi directorul, galben şi holbat, s-a repezit spre mine. Amfitrionul şi mosafirii au căzut între noi... Când blocul s-a desfăcut în două, jumătate de partea mea, jumătate de partea celuilalt şi am ridicat ochii, am întâlnit în faţă-mi ochii severi, străpungători ca mişte spini de diamant ai judecătorului meu!... M-am văzut la locul împricinaţilor, şi luminile de pe masă au jucat ca pălmuite de vânt»

Ne-am înapoiat în tăcere. Judecătorul meu, plă- când cum se ştia, s-a înfăşurat în şubă-i, cu precau- ţiune, şi n-a vorbit nimic. Clara şi mai puţin. Eram ruşinat şi nefericit de ce se întâmplase, dar îmi dădeam socoteala că cedasem unor legi sufleteşti care nu se pot infringe. Secretul mâniei mele rămăsese ascuns, ca ziua morţii, pentru toată lumea, în frunte cu Clara. Eram tot atât de sigur de aceasta, după

cum eram sigur că acest secret s-a dat pe faţă pentru ochii străbătători de cugete ai şefului meu. Dacă mai avusese unele îndoieli, vijelia nervilor mei le spulberase, lăsind în locul lor nuda certitudine. Şeful meu ştia că iubesc nebuneşte pe nevastă-sa !

După câteva, zile, l-am rugat să-mi dea voie să mă reped până la Bucureşti. Am fost om de onoare şi m-am biruit. Am fost surd la toate câte îmi şoptea patima şi am prezentat mai-marilor mei cerere de transferare. Din fericire, lucrul nu a fost prea greu. M-am înapoiat cu asigurarea că, pe ziua de întâi aprilie, voi avea un post egal intr-altă p.irte.

Tot timpul cit am mai stat cu judecătorul meu, l-am ajutat şi l-am servit ca pe un frate mai mare şi mai buri decât mine. M-am despărţit de el în lumina bolnăvicios de strălucitoare a ochilor lui albaştri, în care voiam să cetesc iertarea mea. De Clara m-am despărţit fără să-i văd decât mâna mică, fragedă, şi linia ideală a braţului gol o clipă, printre dantelele mânecii.

Vara, am călătorit, am cetit, am făcut cunoştinţe noi, şi toamna, când se împlinea anul, mareele mele sufleteşti se liniştiră, iar astrul care le provoca intră in ultimu-i pătrar. Aflai că judecătorul meu obţinuse un concediu de boală, şi plecase la Davos în Elveţia, cu Clara. Pe urmă, absorbit de interesele funcţiunii, hărţuit de oarecare nevoi particulare, urmărit de idei şi de propuneri de căsătorie, m-am gândit din ce în ce mai rar şi la Clara şi la bărbatul ei. Până in vara anului al treilea, n-am mai auzit nimic despre ei şi pe jumătate i-am uitat. Şi iată că, în vara anului al treilea, cu prilejul unei anchete la care luam parte şi eu, aflu din gura procurorului vestea neaşteptată că fostul meu judecător a murit de două luni de zile şi că văduva lui este la băi, în judeţul vecin.

Eram logodit, eram aproape însurat. Ştiam perfect de bine că există o femeie care mă iubeşte cu o pa timă in stare să dezrădăcineze viaţa. De femeia aceasta mă legau cel puţin onoarea şi inelul de logodnă. Inima mea însă, straniu de confuză şi de târ- zie, nu-mi spunea nimic precis

şi mă tot amâna.

Noutatea aflată de la colegul meu m-a înţepat ca o aspidă. In câteva ore, veninul mi-a circulat prin tot sângele şi m-am regăsit deodată cu aceeaşi boală, ca în iarna petrecută în comuna R. Am cerut prin telefon informaţii de la staţiunea balneară în chestiune şi am găsit că totul era adevărat. Atunci, dreapta judecată, onoarea şi câte lucruri toate de pe lume ar mai fi putut să mă oprească au căzut, în jurul meu, ca nişte lanţuri atinse cu iarba fiarelor ! Am poruncit o trăsură cu patru cai şi am plecat spre Clara, pe drumul cel mai scurt, deşi tras printre dealuri priporoase şi printre păduri cu faimă rea.

65

Plecasem pe înserate. Noaptea pria mai bine subitei mele nebunii. Stăteam în fundul trăsurii, cu ochii mari deschişi în întuneric... Mi se părea, fără să mă întreb de unde, că taina sufletului Clarei s-a luminat deodată. Mi se părea că privirea ochilor ei negri şi toată purtarea ei faţă cu mine ascundeau, destul de străveziu, răspunsul mult dorit. Unele clipe răzleţe, unele gesturi, unele detalii de nimic îmi reveneau acum şi-mi arătau, cu evidenţa visului, că eram iubit, iubit!... Şi că până aci fusesem orb. O frumuseţe orientală, indolentă ca Clara nu putea să manifesteze iubirea decât prin privirea ei atât de straniu fixă şi fără gânduri. Langoarea ei, tăcerea ei, aerul ei, parfumul ei favorit... erau atâtea mărturisiri subtile, pentru care eu, neghiobul, fusesem nesimţitor, ca un câine de vânătoare care a pierdut simţul mirosului!... Dar acum totul s-a limpezit! Bietul meu judecător odihneşte cu drepţii. Clara e liberă ; eu, în definitiv, sunt liber ca şi ea... Voi revedea-o, îi voi cădea in genunchi, îi voi mărturisi zbuciumul şi insomniile mele ! Va fi a mea !... Şi înaintea mea, ieşeau din întuneric, ca din fundul bituminos al vechilor pinze cu subiecte mitologice, în atitudini molatice şi chemătoare, zecimi de Clara şi mereu ace-

Ş - Gala Galgction - Opere, vo). II

eaşi Clara. Apoi vedeniile ajungeau amestecate şi furioase, ca intr-o *Căderea îngerilor,* şi se rostogoleau până

jos, în iadul voluptăţilor neiertate. Un neastâmpăr mare, ca în preziua unei catastrofe sau a unei fericiri nebune, îmi fierbea în tot trupul şi mă făcea să respir precipitat, ca după o spaimă sau după o fugă.

Săream, în nebunia mea, peste tot drumul ce mai aveam de făcut şi uitam pe ce lume mă aflu. Clopotele cailor mă asurzeau şi mă ameţeau şi mai mult. In lumina celor două felinare (ca într-un vis visat în acelaşi timp cu altul mai puternic) treceau ori se fugăreau pilcuri de copăcei, şanţurile şoselei, rădăcini rămase în malurile dărâmate ca nişte gheare de dihanie ce-a murit apărându-se, şi păduri înfricoşate, când mai sus, când mai jos decât drumul nostru, când culcate pe noi şi clocotitoare.

Ajunsesem - mi-am dat seama pe urmă - la o coastă repede şi primejdioasă, mai ales pe timp de zloate, unde văzusem altă dată câteva cruci înfipte. Ii zicea „Coasta Maicilor", în amintirea unui schit de maici, care fusese pe vremuri pe dealul dimpotrivă. M-am trezit în sforăiturile cailor şi în strigătele surugiului. Caii sforăiau, smâceau şi dădeau trăsura înapoi. Mi-au scăpărat atunci şanţuri adânci, tufărişuri primprejur, şi noţiunea primejdiei.

- Trage un foc, domnule judecător, că trebuie să fie o potaie de lup !

Dar, până să scot revolverul din buzunar, m-am pomenit în fundul şanţului şi cu trăsura peste mine. Au căzut şi doi cai, ceilalţi s-au încurcat în hamuri şi s-au oprit. N-am simţit nicio durere însemnată şi m-am târât pe brânci, pe fundul şanţului, până am ieşit de sub trăsură. Mărăcini, ierburi şi rădăcini mă ţineau de mâini şi de picioare. Birjarul mă căuta pe sub trăsură şi se văicărea. M-am ridicat în sus şi am dat să ies din şanţ. „Sunt aici! n-am nimic!" am vrut să strig, dar mi-a îngheţat cuvântul în gâtlej. Pe podul şoselei, ca deasupra unei mese de tribunal, judecătorul meu mă privea ţintă ! cu ochii plini de mustrare, cu obrazul palid şi suferind !... Am sim- fit fiorii morţii şi am rămas îngheţat. Era el, judecătorul meu ! Ochii lui mă sfredeleau până la inimă, până la adormita-mi conştiinţă !

— Acolo eşti, domnule judecător!... Nu te doare nimic ? ! Ce belea mai fuse şi asta pe capul nostru !...

M-am frecat la ochi, nu ca să mă deştept, dar ca să recad în visul opac al realităţii, şi apucind mâna surugiului, am ieşit din şanţ.

Am scos caii, am scos trăsura. Nu se stricase nimic de seamă. Ca să fac pe voia surugiului, am tras câteva gloanţe în tufărişuri.

— Acum, cu Dumnezeu înainte !

— Nu ! Cu Dumnezeu înapoi, de unde am plecat.

GLORIA CONSTANTINI

e

, adea şi Constantin Fierăscu erau fraţi din două ' mame. Tatăl lor, Tudor Fierăscu, pierduse pe /Vasilikia, mama lui Badea, când acesta era abia de un an. După şase ani se însurase a doua oară, şi luase o turcoaică botezată, de dincolo, de la Somovit. In timpul războiului din 1877 - 78, Tudor Fierăscu, mic negustor din Celei, fiind om isteţ şi harnic, ştiind bulgăreşte şi turceşte, făcuse bune treburi cu proviantul. Din Celei şi până la Giurgiu, când singur, când cu alţii în tovărăşie, căuta, tocmea, precupeţea... fânul, orzul ori făina, care fuseseră poruncite de intendenţa imperială. Câştigul lui Tudor Fierăscu a fost destul de mare, căci, din cârciumar sărăcăcios, s-a pomenit după război, mare proprietar, cu o sută şi mai bine de pogoane şi cu o pereche de case în Corabia. Dar norocul are toane şi ciudă- ţii surprinzătoare, fiindcă de multe ori îţi dă pe o parte ploaie şi soare, iar pe cealaltă parte: grindină şi vijelie. Curând după război, Tudor Fierăscu a pierdut pe Vasilikia, pe care o iubea cu foc, şi a rămas văduv, cu Badea mic, în casă. Trăia, însă, maică-sa şi bătrâna a crescut pe copil, până s-a făcut de şapte ani. Atunci, a murit şi bătrâna ; şi Tudor, după o văduvie tristă de atâta vreme, a dat peste o iubire nouă şi s-a hotărât să se însoare a doua oară.

Ca om cu dare de mână şi chiabur, în satul lui, el avea treburi şi interese şi peste Dunăre. Trecând odată prin Somovit, şi anume într-o seară de mai, din întâmplare

a zărit, printr-o perdea, o copilă de o rară frumuseţe. Era fata unui turc sărac, împovărat cu trei cadâne şi cu o spuză de copii. Sub stratul de foi moarte al văduviei, inima lui Tudor Fierăscu a tresărit ca pământul, primăvara, când îl străpung ghioceii. Acest om de patruzeci de ani trecuţi, care păstrase răposatei lui Vasilikii o jale lungă şi un doliu neprihănit, se simţea deodată iarăşi tânăr şi, cu toate greutăţile întrevăzute şi apoi real întâmpinate, dintr-o vedenie de seară - de seară transparent încremenită pe înălţimile cu trandafiri ale Somovitu- lui - făcu un capitol de viaţă. Turcul îşi dădu con- simţământul în schimbul unei pungi cu aur. Sultaneh se botează Filofteia, în biserica bulgărească din Somovit, şi trecu pe malul stâng al Dunării, în Celeiul românesc.

Se vede însă că e un trist făcut ca pe pământ destinele plămădite din prea multă poezie să fie fragile ca vasele de Sèvres - ori de nu, atunci, tot ca vasele de Sèvres, fără folos în viaţă, fără menire practică. Filofteia a rămas în casa lui Tudor Fierăscu o Sultaneh cu faţa descoperită, dar leneşă, visătoare şi incapabilă să înveţe limba celor dimprejuru-i.

Afară de aceasta, toate gândurile ei rămăseseră dincolo de Dunăre, la Somovit. Tudor Fierăscu o iubea arzător şi fără de scădere, ba poate şi mai mult ca la început, şi anume cu un fel de îndârjire şi de exasperare amoroasă care ar fi voit să simtă, în acest trup splendid şi indolent, deşteptându-se un suflet de adevărată soţie./Dar Sultaneh era la noi numai o Filofteie cadână, smulsă locului şi primelor bătăi de inimă - primelor sărutări şi jurăminte. In Somovit era o inimă turcească, pe toţi vecii sfâşiată şi însetată de răzbunare, care jurase, pe barba Profetului, moartea ghiaurului de la Celei şi a huriei pingărite. Şi, într-o noapte cu lună, când Tudor Fierăscu se întorcea în brişcă de la Izlaz, împreună cu Filofteia, în dreptul fântânii de la Moldoveni, două gloanţe, rămase cu totul misterioase, au răzbunat Coranul şi au trintit în şosea pe cei doi călători. Badea, băiat de opt ani, era în şcoală, la Corabia, Dinuţ, copilul Filofteii, era acasă in braţele

dădacei.

S-a înfiinţat, fireşte, o epitropie, din care făcea parte şi Vasile Fierăscu, un frate mai mic al lui Tu- dor, iar Badea şi Constantin au crescut în casa acestui unchi, destul de omeneşte şi de cinstit, faţă cu durerile şi cu înjosirile hărăzite de obicei copilăriei celor orfani. Averea părintească însă (nu din răutatea, ci din nepriceperea unchiului) s-a încurcat şi s-a micşorat.

Badea a terminat cursul primar, în Corabia, şi a încercat să intre în seminar ; dar fiind mediocru şi ca învăţătură şi ca inteligenţă, n-a putut să izbutească. A mai stat, apoi, câtva pe acasă, ajutând pe un- chi-său la munca ţarinei şi s-a înapoiat în Corabia, să se bage la stăpân;. Şi a servit, rând pe rind, întâi la un grec, grânar şi proprietar de şlepuri, apoi într-o băcănie şi la urmă la un cherestigiu. Era băiat supus şi muncitor, deşi nu-1 tăia capul la multe lucruri. Stăpânii erau mulţumiţi de el şi nu i-au oprit niciun ban din simbrie. Când a ajuns major, a venit la Celei şi a încercat să descurce firul moştenirii părinteşti. Dar era un minor la mijloc, Constantin, care de-abia isprăvea clasele primare, şi cei ce se foloseau de moşioara lui Tudor Fierăscu i-au spus că nu poate să-şi reclame şi să-şi obţie partea cuvenită decât printr-un proces lung şi ruinător. Badea, suflet bun şi simplu, s-a mulţumit să apuce în, mână două- trei palme, din firul rămas tot încurcat, şi a aşteptat, muncind, majoratul lui Constantin.

Acest copil creştea şi se afirma cu totul altfel de natură decât blajinul Badea. Până la vârsta de şapte ani, a crescut cu verii săi şi cu ceilalţi copii din sal pe mormanele de pământ şi de zidărie, care însemnează locul unde fu odinioară cetatea Malva sau Sicibida. Când se făcu de şcoală, se duse la şcoala satului, cu tovarăşii săi de jocuri. Constantin era copil frumos, semănând foarte mult cu Filofteia ; era inteligent şi plin de închipuire. Dar era grozav de leneş, indiferent la dojană ca şi la laudă şi fără altă regulă de activitate decât fantazia şi bunul său plac, care, însă, îl împingeau la muncă utilă foarte rar. In cei cinci ani, câţi a făcut la şcoala din Celei, era, prin isteţimea

lui firească, cu mult deasupra conşcolarilor, dar prin lipsa lui de aplicaţie şi de spirit şcolar era printre codaşi. II interesau lecţiile de istorie şi în- tâmplările extraordinare. In istorie, la finele clasei a V-a, ajunsese şă ştie tot atât cât şi învăţătorul. La celelalte studii era slab, din nesilinţă.

Casa unchiului său şi casa părintească erau alături una de alta şi foarte aproape de ruinile romane. Casa lui Tudor Fierăscu, fiind mai mare şi mai bună, frate-său se mutase în ea> până la majoratul nepoţilor. Pe locul lui Tudor Fierăscu, afară de casă şi de alte coşări şi coşmelii, mai era un bordei în fundul curţii, bordeiul părintesc, în care trăiseră bă- trânii şi se născuseră Tudor şi fraţii lui. Pe acest bordei, Constantin, când venea de la şcoală, petrecea, trăgând în ţeapă sute de boii-popii. Dar şi mai interesante decât aceste victime erau pentru el vechile dărâmături romane. Ştia de la învăţător cam ce fusese altădată această movilă scormonită, aceste brâne de zidărie, ici şi colo dezvelite de sub seculara lor plapumă de lut, şi un1 interes, care mai târziu era să atingă adevărate momente arheologice, îl pironea pe micul Constantin ceasuri întregi, deasupra lor. E adevărat că această înclinaţie de arheolog îşi avea explicaţia şi folosul imediat. Adesea, de sub molozul şi de sub colţurile de cărămidă, date în lături, ieşea la iveală câte o ţandără de oală roşie, câte un bulgă- raş de marmoră şi - de câteva ori - chiar câţiva bani cocliţi şi câteva pietricele frumos cioplite. Constantin aduna tot ce găsea într-o traistă veche, pe care o ţinea ascunsă pe bordei, lingă coş. Dar această ocupaţie predilectă lui Constantin nu putea să ţie mult şi, după capul lui unchi-său, n-avea niciun folos. Şi a venit vremea ca epitropii să se întrebe şi să se sfătuiască ce e de făcut cu Constantin, mediocru absolvent a cinci clase primare. Preotul paroh şi-a dat cu părerea că băiatul este bun de seminarist, fiindcă are voce frumoasă si cintă foarte dulce. însă un alt epitrop, ceva mai observator, a fost de idee că băiatul este bun pentru şcoala de meserii, unde, la urma urmei, este şi mai uşor de intrat, decât la seminar. Deci, după puţină discuţie, a rămas hotărit că unchiul îl va duce

pe Constantin la şcoala de meserii din Bucureşti. Şi 1-a dus bietul creştin.

Aproape doi ani, Constantin a învăţat fierăria, dar fără nicio tragere de inimă. Ciocanele, foalele, cuptoarele, maşinile... îl dezgustau cu brutalitatea, cu murdăria şi cu tumultul lor. Ceea ce îi plăcea erau gipsurile şi busturile care erau aduse în şcoală, spre a fi răstălmăcite în bronz. Dar cine erau acei meşteşugari, care imitau în var, în ceară şi în >.rgilă, făptura omenească, şi unde era şcoala unde se învăţa această meserie incomparabilă ?... Constantin a început să întrebe şi să se instruiască. Obiectele la care întârzia, acum, cu ochiul şi cu gândul, erau numai statuile. Intr-o zi a aflat, de la un elev mai mare, cum că la Ateneu s-a deschis o expoziţie de pictură şi de sculptură. Dumineca imediată s-a dus şi el. A fost cea mai bună dar şi cea din urmă zi a visurilor şi a tresăririi lui de suflet menit artei, dar urzit să nu se smulgă gliei şi să nu înflorească niciodată. A stat până seara, lipsindu-se de cină, lângă cele zece- douăsprezece bucăţi de sculptură care erau aşezate în semicerc, sub scara Ateneului. îndeosebi o femeie albă, goală, care se ascundea într-un lan de grâu - minunat de bine dezghiocată din blocul zaharoid - i-a rămas pe veci la inimă. Ce folos, însă, de toate planurile pe care începuse să le facă ! Peste câteva zile, Constantin a încins o bătaie sângeroasă cu unul din pedagogi şi această greşeală gravă, venind în urma altora mai multe, anterioare, i-a adus eliminarea din toate şcolile statului.

Dat afară din şcoală, meşteşugar leneş şi incomplet, băiat cu fumuri şi cu deziluzii, Constantin s-a întors acasă, pe ruinile Sicibidei. Era de cincisprezece ani; stare părintească : prea puţină ; tragere de inimă pentru munca pământfuiui: de loc ! A Încercai să intre şi el ceva pe un vapor austriac. Dar cu cit învăţase şi se pricepea el la cazane de-abia l-au primit ajutor de fochist. Fochist pe vapor însemnează uşier în anticamera infernului. Deşi bine zidit şi rezistent, Constantin, tembel şi fără darul stăruinţei, din chiar croiala lui, n-a putut să rămână la maşini şi a trecut la bucătărie. Dar şi) aci e tot atât de cald

şi de murdar ! Atunci a ieşit ca matroz pe coverta vaporului, la aef curat şi la priveliştea malurilor Dunării. Totuşi, ce iluzie să crezi că viaţa de matroz se petrece molcom, dulce, între firmament şi apă, şi în această iluzie câtă ignoranţă despre asprele corvezi de pe vapor, despre încărcarea uriaşelor baloturi şi despre nopţile nedormite şi spânzurate pe scările de funie! Constantin s-a săturat curând de viaţa de marinar şi şi-a luat ziua1 bună de la vaporul „Hildegarde", în portul Galaţilor.

Aici, s-a plimbat toată ziua prin oraş, iar seara a nimerit într-o grădină, unde o trupă de actori de provincie juca *Fata aerului.* A fost pentru Constantin o revelaţie!... Iată o meserie care îi convenea de minune. S-ai împrietenit cu actorii şi le-a spus că aţi vrea groizav să intre şi el în trupă. Deocamdată, viitorii lui colegi l-au luat peste picior, dar au observat că au dera, face cu un derbedeu inteligent, care putea să le folosească la ceva. L-au pus să cetească, să vadă dacă e bun de sufler. Era şi nu prea era. Au descoperit, însă!, că are voce şi l-au învăţat citeva arii pe care trupa le cânta în cor, şi1 la care ajuta şi cl, cu vocea lui într-adevăr melodioasă. Multă vreme şi în felurite piese a făcut pe servitorul, pe portarul, pe solul crăiesc - personagii care apar şi dispar, după ce au spus câteva vorbe ridicul de stângace. Dar nici în teatru, dacă ar fi rămas, Constantin nu ar fi ajuns departe, fiindcă n-avea în sânge „focul rampei", cum i-a explicat o somitate ambulantă. Cariera lui de histrion s-a încheiat cu o păruială vehementă, tocmai la sfârşitul unui act V, când unul din principalii trupei găsi, după nişte butoaie din dosul scenei, pe nevastă-sa - regina din piesă - în1 braţele lui Constantin: pajul măriei sale. A pierdut, deci, doi ani şi cu actoria. S-a întors la Corabia şi, mulţumită citorva stăruinţe, a ajuns copist la primărie. In această situaţie, i-a venit vremea să tragă sorţ, şi a cunoscut pe Frusina, fata unui hangiu din Caracal şi viitoarea lui cumnată.

Pe încetul, tihnitul Badea liberase moşioara părintească de cotropirea şi de pretenţiile deţinătorilor şi aştepta ca frati-său să împlinească douăzeci şi unu de>

arii, ca să intre fiecare în stăpânirea părţii cuvenite. Vedea însă cu durere că frati-său nu-i semăna, şi se îngrijea, cu drept cuvânt, de soarta ogorului părintesc, odată încăput pe mâna nestatornicului Constantin. Drept vorbind, Constantin nu prea ştia ce va face cu această bucată de pământ, şi nu clădea niciun plan deosebit, pe culmea celor douăzeci şi unu de ani ai majoratului său in perspectivă. Simţea numai că de când se apropiase de Celei, adică de când era slujbaş la primăria din Corabia, dragostea lui pentru ruinele Sicibidei revenise cu o putere nouă.

Satul Celei e foarte aproape de Corabia, aşa încât Constantin putea să vină acasă ori de câte ori voia. E interesant acest sat, dar nu pentru el însuşi, ci pentru podina pe care odihneşte. O parte din1 casele Celeiului stau pe caldarâm de piatră. Aici fiecare proprietar, dacă sapă de câteva palme în ogradă, dă de caldarâm. Aşa încât, cui îi trebuie piatră, n-are decât să-şi exploreze curtea sau grădina, şi va găsi cu prisosinţă. Mai fiecare casă din Celei trebuie să aibă sau să fi avut un jgheab, un troc, uni prag, făcut dintr-un sarcofag roman, ori din resturile lui. Fiecare celeian trebuie să fi vândut pe la amatorii din Corabia, ori de mai departe, câteva antice (adică pietricele fin lucrate, căzute probabil din inelele sau din brăţările dispărute), câteva monezi romane, şi ceva ulcele roşii, sau alte lucruri curioase, găsite uneori nu mai departe decât sub talpa casei. Acum treizeci- patruzeci de ani, era lucru frecvent ca un sătean să izbească, în câmp, cu fierul plugului, un sarcofag ori vreun fragment de piatră cu glorioase litere latine.

Şi tot acum treizeci-patruzeci de ani, s-au găsit şi câţiva cărturari, care s-au dus în Celei şi au dat cu târnăcopul în masivul ruinelor málvense. Unul din ei, Cezar Bolliac, s-a oprit aici în câteva rânduri şi a făcut oarecare cercetări. Intre altele, Cezar Bolliac a găsit sub prispa unui sătean un sarcofag ermetic închis, pe care, cu învoirea ultimului său proprietar, a pus să-1 deschidă. Lucrul n-a fost tocmai uşor, căci capacul era prins de sarcofag cu scoabe de fier, acoperite cu plumb, iar linia de

închidere a celor două jgheaburi era cimentată. Dar la urmă, sarcofagul fu deschis şi, pe un pat de ramuri şi de foi de dafin, apăru un schelet aproape întreg. Mirosul foilor de dafin, acum galbene ca tutunul de Havana, se răspândi puternic şi plăcut şi muri în aer, după şaptesprezece veacuri de recluziune. Cercei de aur, un ac de păr (de fildeş), două semilune de dinţi, toţi la număr şi minunat de frumoşi, spuneau că pe crengile şi pe foile de dafin adormise o femeie - tânără, frumoasă şi desigur mult iubită. Nicio inscripţie, niciun nume! - pentru ca secretul durerii sfâşiatului amant sau soţ, contimporan cu Caracala, să rămână indescifrabil, în vecii vecilor.

Unde înfloreşte azi Celeiul, iar oile şi boii beau apă din sarcofagii romane, fu odinioară o cetate care se numea Malva sau Sicibida. Dincolo, peste Dunăre, unde e Ghighiul bulgăresc, şi drept în! dreptul Ce- leiului, era cetatea romană Oescus, de la care se pare că şi-a luat numele Iscru, râul din apropiere. In cetatea Oescus a venit împăratul Constantin cel Mare şi a stabilit cartierul său general, cu prilejul unei expediţii obscure împotriva goţilor. Aici, între Oescus şi Sicibida, împăratul Constantin a ridicat un pod, care se pomeneşte într-adevăr între operele lui de împărat. Bolliac afirmă că picioarele în ruină ale acestui pod se văd şi azi când scade Dunărea ; ba el credea că a şi descoperit pe malul nostru, la poalele ruinelor romane, cei doi stâlpi de la capăt.

Toate aceste lucruri şi altele afară de acestea ajunsese să le ştie şi Constantin Fierăscu. El mai ştia că dincolo la Ghighi se găsesc antichităţi şi mai muite şi mai interesante decit la noi, la Celei. In rătăcirile sale neputincioase, printre ruinile de pe ambele ţărmuri, Constantin, om neînvăţat, dar în, germenul posibilităţilor sugrumate în el: adevărată fibră de arheolog şi de artist, se întreba uneori - cum se poate ca dragostea şi curiozitatea de lucrurile vechi, care dorm! de atâtea veacuri sub aceste muşuroaie, să nu fi ispitit până acum pe niciun om cu carte şi cu mijloace ?

Intr-un rând, Constantin a trecut la Ghighi. Demonul

său sufletesc începuse să-i insinueze gânduri noi. Dacă n-are nici ştiinţă, nici avere ca să deschidă mormântul acestui trecut misterios, ar putea măcar să dea, odată, peste câţiva din acei bani de aur, care s-au găsit şi la Celei şi care se vând câte 400 şi 500 de franci bucata. De câtva timp făcuse cunoştinţă cu Frusina, fata hangiului din Caracal. Ce vulpoaica* de fată ! Ce ochi verzi şi buclucaşi! Cât de mlădioasă şi de isteaţă ! Ah, să găsească Constantin un ban, măcar un ban de aur ! L-ar vinde cu 500 de franci şi i-ar cumpăra Frusinei un dar după pofta inimii... Deci Constantin a trecut la Ghighi, preocupat de gânduri mai puţin dezinteresate şi mai precise. Dar şi aici îi luaseră alţii înainte 1 La primărie, stăteau ră- zimate de păreţi patru statui, înfăţişând trei femei şi un bărbat în mărime naturală şi care fuseseră scoase de sub dărâmături chiar în ziua aceea. Erau foarte bine conservate, albe, bătând în vânăt, şi mai cu seamă draperiile de pe femei erau atât de măiestru răsucite de daltă, încât pare că sta să le scuture vân- tul. Ciuda lui Constantin n-a fost mică, dar s-a prefăcut imediat în speranţă. Primarul, om tânăr, era prieten cu Constantin. L-a luat la un pahar cu vin şi l-a convins că n-ar fi mare pierdere pentru muzeul din Sofia, dacă una dintre cele trei femei ar trece Dunărea, la noapte, în România: „Prefectului să-i spui în raport că una a căzut pe pietre şi s-a făcut praf". Şi primarul se învoise; dar prin satele bulgăreşti căruţele sunt foarte rare, şi statuia cedată nu putea fi adusă până la Dunăre decât cu căruţa. Iar singura căruţă care se găsea mai pe aproape era la

Vreo cinci kilometri. Plna sa ajungă Constantin acolo a venit altul înaintea lui şi a luat-o cu chirie!

De aci înainte, dragostea lui Constantin pentru ruinile Ghighiului şi ale Celeiului s-a transformat în dorul înfrigurat şi în aşteptarea nebunească după aurul ascuns în fundul lor. Intr-o seară, înapoindu-se de la cancelarie (unde nu mai făcea - cu arhivarul şi cu aprodul - decât arheologie) află de la frate-său că un cumătru al lor găsise, fără să spună nimănui şi vânduse unui bogătaş din

Corabia, tocmai una din acele mult dorite monezi de aur. Constantin Sra dus la cumătru, 1-a mustrat că nu i-a arătat şi lui moneta şi 1-a pus să i-o descrie cu de-amănuntul. In rezumat: inoneta era de aur, pe o parte avea inscripţia Gloria, pe cealaltă parte Constantin. Un om de stat înalt era înfăţişat pe ea, purtând la subţioară o lance sau un arc, iar lingă el erau doi copii. Unul se uita în sus spre cel cu lancea, ţinându-se cu braţele pe după cap, in vreme ce acesta lăsa domol o mână pe capul celuilalt copil. Aceste detalii s-au gravat in mintea lui Constantin tot atât de puternic ca şi pe moneta imperială.

In aceste împrejurări, Badea Fierăscu se hotărî să se însoare şi, de unde până unde, puse ochii pe Fru- sina, pe care o cunoscuse odată cu frate-său, la o nuntă din Corabia. Om cu rostul lui, muncitor, gospodar, Badea fusese cercat de multe peţitoare, dar cu toată dibăcia lor nu putuse să-1 prindă în laţ niciuna. Fruşina îi plăcuse ; îi plăcuse foarte mult, fără să-şi dea cu socoteala ce primejdie este la capul unui om, nici frumos nici deştept, o femeie isteaţă şi frumoasă. Badea, când lua o hotărâre, nu se mai dezhotăra uşor. Ce să bănuiască Badea că Frusina a intrat în dragoste cu frate-său ! şi primeşte de la el lungi epistole, cu un dictando ireproşabil. Adevărul, însă, aşa era. Constantin scria acum pe masa-i de copist, câte un ceas şi două, declaraţii înflorite Frusinei de la Caracal ; iar seara le strecura în cutia gării, sub adresa unei mătuşi indulgente. Frusina, care nu prea ştia să scrie, îi răspundea mai scurt, cu câte-o carte ilustrată, sau cu câte-o scrisoare, unde punea mai multe flori şi bucle din cosiţă-i decit slove de dragoste. Şi aşa Frusina şi Constantin, pătrunseseră departe unul in inima celuilalt.

Neştiutorul Badea s-a întâlnit în Corabia cu hangiul din Caracal şi i-a cerut pe iiică-sa. Hangiul îl cunoştea pe Badea şi avea despre el şi despre starea lui cele mai respectuoase convingeri; pe de altă parte, avea acasă nu mai puţin ca patru iete, dintre care două de măritat. Bietul om a primit propunerea şi a zis şi bogdaproste ! în gândul lui. Badea nu s-a destăinuit la nimeni şi numai când şi-a

gătit ploconul şi era să plece a doua zi la Caracal, împeţit, a deschis gura şi a spus lui unchiu-său Vasile şi lui Constantin proiectul lui de căsătorie cu Frusina. Constantin a rămas trăsnit. - „Bine. nene, fă cum crezi... Frusina e frumoasă şi harnica..." Şi a ieşit afară la fântână, ca să bea apă.

Badea, fără să mai zăbovească, s-a dus la Caracal, în jiletcă nouă, în cizme cu creţuri de o palmă şi măiestrit ,1a păr de un bărbier artist. Viitorii socri l-au primit cu toată inima şi i-au făcut cinste ca unui ispravnic. Când Frusina a înţeles de ce e vorba, s-a înroşit, s-a îngălbenit şi sub un cuvânt oarecare s-a furişat din casă şi a dat fuga la mătuşă-sa, care îi ştia secretul. Mătuşă-sa, femeie practică (şi filo- zoafă, în felul ei), după ce a lăsat-o să plângă să se răcorească, a povăţuit-o, a dăscălit-o, şi i-a spus în concluziune: „Nu fi proastă, Frusino! du-te după cine te cere şi iubeşte-te cu cine-ţi este drag !" S-a întors acasă şi s-a arătat lui Badea cu ochii trandafirii de plâns, aşa cum sade bine unei fete, când i se face semn că va părăsi căminul părintesc. Inima lui Badea s-a răsucit de drag, când a văzut atâta sentiment în viitoarea lui Frusină.

Tot în ziua aceea - o duminecă de toamnă - Constantin, venit de cu seară din Corabia, şi oleacă bolnav, ieşise din casă şi se urcase pe mormântul străvechii Sicibide, ca altădată Marius, pe ruinele Cartaginei. Era trist, obosit şi sincer dezgustat de întreaga lui viaţă. Nici mecanic, nici sculptor, nici căpitan de vapor, nici actor, nici bariton - ci copist la primăria din Corabia !... Şi când în această viaţă amărâtă, ca într-un izlaz pârlit de soare, se iveşte I'ruşina : blondă, zveltă, mlădioasă - ca o răchită in care se hârjoneşte vântul - se ivesc: dragostea ei, ochii ei şireţi şi verzi - izvorul mult dorit în care să-ţi astâmperi setea inimii - iată un nătărău de frate (mai mare şi gospodar) care îţi ia înainte cu vacile şi cu boii lui! După ce a pierdut câte a pierdut, trebuie să renunţe acum şi la Frusina... Dacă i-ar fi spus, ori i-ar fi scris să nu primească, poate că Frusina ar fi respins pe Badea, dar părinţii şi rudele i-ar fi stat ciocan! pe cap, până când şi-ar fi dat

consimţi- mântul. Atunci de ce să mai intervie ! Lasă lucrurile să iasă cum o fi scris să iasă. Ca să-i taie drumul lui Badea şi să se ducă el s-o ceară pe Frusina : ar fi o prostie. El n-are acum niciun rost. Bucata lui de pă- mânt, ca să aducă atât cât aduce a lui Badea, ar trebui s-o cultive singur iar nu s-o arendeze. Spre munca pământului n-are nicio tragere de inimă. Cum să ceară pe Frusina de nevastă, cu 90 de franci pe lună, de la primăria Corabia ? Cu ceea ce îi mai vine din arenda pământului, de-abia dacă îşi plăteşte datoriile. S-a născut într-un ceas nenorocit şi sec ! o mai fi în sângpilel işji în firea lui şi ceva de la biata maică-sa, cadâna botezată, despre care auzise, Dumnezeu s-o ierte, că toată ziua păzea pe vatră ibricul cu cafea... In sfârşit, Constantin trăsese sorţ de cu primăvară şi-1 luase dorobanţ, la Regimentul 21 de Iliov. Aştepta ioaia de chemare, care nu putea să mai întâr- zieze decât cel mult până după Anul Nou. Intr-o asemenea situaţie (proastă din toate punctele de vedere) trebuia să rabde şi să tacă. Ei, dacă avea minte Constantin, când era pe vapor, s-ar ii dus pe Dunăre, tot mai în jos, până se pierdea cu ea cu tot în mare. Şi de acolo se suia pe alt vapor, şi colinda lumea, şi învăţa limbi străine, şi făcea economii, şi se întorcea acasă om cu stare... Nici acum nu e vremea pierdută. La douăzeci şi unu de ani, poţi să reiai orice de la început: şi cartea, şi meseria, şi negustoria. Dar avea-va el această putere uriaşă, să refacă totul din temelie, în viata lui atât de prost începută şi de fără şir continuată ? Deocamdată nu-1 slăbeşte armata ; trebuie să meargă ca oricare să-şi facă datoria... Şi, ca militar, ar avea oarecare perspective... totuşi el nu vrea să-şi facă iluzia că s-ar putea vreodată să treacă dincolo de sergent-major. Mai înainte nu era imposibil; astăzi s-au schimbat legile. Să se aştearnă pe carte, să înveţe limba germană din care începuse să rupă oleacă pe vapor, să înveţe bine contabilitatea şi să intre contabil într-o casă de comerţ - este o idee mai bună şi mai realizabilă. Şi totuşi, cine ştie! soluţia omnipotentă, care ar preschimba totul într-o oră, ar scurta căile şi-ar pune destinului scufia minunată, din poveşti, poate că zace, în

bani de aur, pe aici pe undeva, la câteva palme sub pământ!

Acestea le gândea Constantin într-o zi fumurie de toamnă, când1 Dunărea clipea între maluri, şi când soarele, cu faţa de aramă, sta fix în noianul pâclelor călătoare.

Cu strângere de inimă, Constantin a aflat după Crăciun, ziua sorocită de Badea, pentru nunta-i cu Frusina, şi cu adevărată bucurie a primit foaia militară, care-1 chema la regiment chiar a doua zi după dumineca de nuntă. A asistat cu stoicism la pregătirea evenimentului. Ştia că seara trebuie să plece şi că suferinţa lui are un termen. Frusina era frumoasă ca o Cosinzeană cu ochii verzi. Nunta s-a făcut la ţară (adică la Celei) şi ca la ţară. Când s-au înapoiat de la biserică şi Frusina, după datină, gătită la cap ca o nevastă, a început să împartă darurile, Constantin a şezut jos, căci nu mai putea să stea în picioare. Pieptănată cu cosiţe şi cu conci, cu zăbranic de bo- rangic până în pământ şi muiată toată în alesături şi în fluturi, Frusina pişcă inirna tuturor bărbaţilor, şi flăcăi şi însuraţi. Constantin s-a dus în pivniţă, a pus gura la canaua butoiului cu vin şi a băut cu deznădejde. Apoi s-a întors între flăcăi şi a pus pe lăutari să-i cânte şi iar să-i cânte cântecul de foc şi jale :

„Frunză verde samulastră
Şe rnăriţă Leana noastră,,,"

Citiva flăcăi, dintre care unii tot cu ordin de chemare de la regiment, au găsit cântecul pe placul inimii şi au fraternizat zgomotos cu Constantin. Poet de fel, poet prin puterea vinului băut, Constantin s-a simţit erou şi căpitan, între aceşti viteji tovarăşi cu inimile fripte. Şi cazarma, goarna, drapelul... şi toată soarta militară, care începea de a doua zi, au trecut prin cugetul lui-, ars de iubire şi de vin, ca un vifor de asalt, spre culmile Griviţei sau ale Plevnei! Şi-a jurat în gândul lui, învârtind cu turbare hora din bătătură, că într-un an va pune galonul de sergent, iar când se va libera sergent-major, se va ruga ân genunchi de toţi superiorii şi de toţi oamenii de seamă din Romanaţi să-

i deschidă o portiţă în şcoala militară. Şi în doi ani de zile, cu piele, cu oase, va ieşi sublocotenent! Şi atunci, cind se va întoarce sublocotenent, aici in casa lui frate-său, cu şerpi de aur la mâneca tunicii, cu sabia bătându-i şoldul, atunci inima Frusinei - trădătoarea ! - va simţi mii de ace, cum simte azi inima lui.

Seara, când s-a apropiat ora trenului, cei cu foaie de chemare au mai tras o horă, au mai tras o ploscă cu vin şi, cu Constantin în frunte şi cu lăutarii după ei, au pornit spre gară, vitejeşte. A doua zi, în Bucureşti, la poarta cazărmii Regimentului 21 de Ilfov, tot fumul vinului şi al marilor evenimente militare de peste noapte s-a risipit complet, lăsând senin şi larg cerul realităţii - un cer crincen de ianuarie şi o realitate aspră de cazarmă. Pentru Constantin, băiat cu carte, dezgheţat, şi cu o caligrafie minunată, viaţa militară nu putea să înceapă rău, şi a început chiar foarte bine. Curând, a ştiut tot ce i se cerea, şi reglemente şi exerciţii, şi cu onoruri militare a fost înaintat fruntaş. In ziua aceea, s-a gândit la Frusina, la Celei, la viaţa lui de până aci şi i s-a părut că începe să fie altul.

Dar intr-o bună dimineaţă a aflat că sublocotenentul companiei lui s-a schimbat şi că un altul, cu numele cutare, a venit din altă parte în locu-i. Acest nume îi era foarte cunoscut. Şi, într-adevăr, când noul sublocotenent a venit să-şi ia compania în primire, fruntaşul Constantin Fierăscu a recunoscut în acest superior pe un vechi coleg de teatru ! Era unul din neuitaţii tovarăşi cu care făcuse campania din Galaţi şi alte câteva campanii, căci pe urmă acest tovarăş s-a lăsat de teatru şi s-a apucat, probabil, iar de carte, de a ajuns sublocotenent. Purta pe atunci plete de poet, avea o inimă de aur, şi citea toată ziua poezii şi romane. Se împrieteniseră foarte mult, împărţeau uneori puţinii bani ce le veneau de acasă (căci din teatru nu le veneau decât datorii), şi au petrecut o lună în aceeaşi cameră. Totuşi, între ei rămăsese oarecare distanţă, şi anume distanţa respectului pe care Constantin îl simţea pentru cultura acestui camarad.

Constantin, neapărat, s-a bucurat foarte mult şi s-a simţit măgulit să regăsească un prieten şi un coleg în haina şefului său de companie. Şi până să prindă ocazia unei convorbiri, Constantini şi-a rechemat acele câteva luni de curioasă colegialitate. Sublocotenentul de azi fugise din şcoală şi din casa părintească din pricina unei iubiri fără de vreme, dar, deşi inimă nechibzuită, era un cap foarte inteligent. învăţase în şcoală multe lucruri şi avea chiar şi pentru scenă un gust şi un talent remarcabile. Dar era de prevăzut că tânărul fugar se va sătura curând de actoria de provincie şi se va întoarce la studii şi la părinţi. Şi aşa şi făcuse. Numai că - după cât îl judecase Constantin, şi afară de cazul unei minunate transformări - vechiul prim-amorez de la Galaţi nu făcea de loc de militar. Fruntaşul Fierăscu a păzit calea superiorului şi, după toate regulile cerute de respectul militar, i-a adresat cu- vântul:

— Să trăiţi, d-le sublocotenent! Eu am avut onoarea să vă cunosc. Sunt Constantin Fierăscu.

— Tu eşti, mă, tragedianule ! ?...

Până în ziua aceea au ţinut sârguinţa şi seriozitatea milităriei lui Constantin. Muşat rămăsese tot visătorul, tot bunul camarad, cunoscut în neuitatele nopţi cu lună, de pe cheiul Galaţilor, numai că azi era sublocotenent şi avea sub ordine o companie întreaga, din care făcea parte şi fruntaşul Fierăscu. Mai mult decât atit şi din nefericire pentru Constantin, Muşat şi-a deschis inima fără rezervă şi i-a spus o mulţime de lucruri, asupra carierei şi asupra lumii militare - văzute prin temperamentul lui de pseudo-militar - care nu puteau să facă decât rău şi să sterilizeze hotărirea flexibilului Constantin.

In scurtă vreme, acesta a regăsit în cazarmă şi anume în cancelaria regimentului, unde îl împinsese amicul său, aceeaşi atmosferă meschină, birocratică, pe care o lăsase la primăria din Corabia. Neferici- ta-i întâlnire cu Muşat, tocmai pe calea reculegerii forţelor şi a bunelor lui deciziuni, echivala cu o bruscă decapturare de vapori, pentru cilindrul unei locomotive în mers. Muşat,

neînsurat, îl lua adesea cu el acasă, îl scutea de unele sarcini mai grele şi-i făcea, din prietenie, cel mai rău serviciu cu putinţă. Sublocotenentul i-a spus dragostele şi deziluziile lui. Fierăscu i-a istorisit melancolica idilă, din care căzuse în cazarmă. Intim prieten cu superiorul, Constantin a început, fireşte, să se gândească la concedii (mai ,ales că Muşat era rudă cu colonelul) şi le-a obţinut aşa cum le-a cerut: câteva zile de Paşte, aproape trei săptămâni, la timpul secerei şi apoi, cu chip de concediu medical, o lună întreagă.

A venit deci, de Paşte, acasă la Celei. A găsit pe Badea neschimbat, iar pe Frusina şi mai frumoasă. Din Frusina subţiratică şi blondă, pe care o ştia, ieşise acum o Frusină plină şi aurie. Oraşele mici şi mahalalele oraşelor mai mari, pe hotarul nesigur al distincţiunii dintre urbe şi sat, oferă uneori - crescute în gunoiul mahalalei, dar hrănite de seva câm- piilor apropiate - flori de o frumuseţe şi de-o vigoare rară. O asemenea floare, dar blondă ca nuferii cei galbeni, era Frusina.

Badea-, din ce în ce mai cu cheag, deschisese acum o circiumă, ca tată-său, avea argaţi în curte şi, plin de respect către locul de unde luase pe Frusina, o lăsa în voia ei, la umbră, ca să se poarte cu capul goli şi să se pieptene ca orăşencele. Astfel, Frusina se pieptăna cu părul sus, se îmbrăca în camizole şi in iuste scrobite şi recitea, suspânând, scrisorile lui Constantin. II vedea departe, în Bucureşti, strâns în tunica militară şi stând smirna, în front, sau execu- tând mişcări ritmice şi scânteietoare. Bietul Constantin, cât i-o fi inima de rea şi viata de trudită ! De când a plecat, n-a scris decât patru cărţi poştale ; în cea din urmă scria că s-a făcut fruntaş şi cerea ceva bani de cheltuială. Bucureştii sunt mari: fete şi femei frumoase, cât valuri în Dunăre ! şi Constantin trebuie să fie o cadră de fruntaş! Totuşi, privindu-se în oglindă, cu mâinile petrecute ghirlandă pe după cap, nu prea îi venea să creadă că, în inima lui Constantin, aceste frumuseţi, mărturisite de oglindă, au putut să se întunece cu totul. Ochii ei verzi îşi răspundeau şiret din oglinda întrebată. Un

nas sumes şi impertinent palpita din aripioare trandafirii, sub zefirul amintirilor şi sub neastâmpărul speranţelor. Chipul rumen, gura fragedă, apele ochilor şi focul părului spuneau atâta frumuseţe cutezătoare şi iritantă, încât nu era de crezut că Constantin izbutise să rupă mreaja fermecatei amintiri şi să doarmă somn de piatră, pe aspru-i căpătâi de la cazarmă. Iar braţele culese de lângă statuia Venerei de Milo, sânii împungători, sângele fierbinte şi nerăbdător care scălda şi îmbujora aceste frumuseţi... mai spuneau cum că Badea - negustor nepriceput şi tont - îşi adusese acasă nu tihnă şi marfă pe potrivă, ci belea şi tâlhari.

Pieptănându-se, privindu-se în oglindă şi recitind scrisorile lui Constantin, adică sămănând sămânţa buruienilor rele, la începutul primăverii, Frusina a ajuns sărbătorile Paştelui şi Constantin a venit acasă, în concediu de câteva zile. Şi unul şi altul au rămas la distantă, examinându-se cu ochii, ca două bestii, care îşi iau bine seama, până a nu sufla peste ele violenţa războiului sau a iubirii. Dar Constantin a plecat curând ochii în pământ şi cele trei zile, cât a stat, a rămas sfios şi indecis. Dacă a văzut aşa, Frusina s-a prefăcut nepăsătoare şi grozav de îmbulzită de casă şi de treburile lui bărbatu-său şi trei zile întregi şi-a purtat fustele vârtej, din casă în curte, din curte în prăvălie şi din prăvălie în pivniţă. S-a prins de câteva ori şi în horă, dar numai ca să-i facă în necaz lui Constantin, căci nu se prindea lângă el, ci lângă alţii. Badea sta la tejghea şi număra gologanii; lăutarii scormoneau ascunzişurile inimii; Frusina şi Constantin jucau-jucau şi parcă nici nu se vedeau. Când a fost însă să plece, la Bucureşti, Frusina i-a spus, în timp ce Badea trecuse într-o odaie de alături:

— Şi zici, cumnate Constandine, că ai învăţat şi ţii minte reglementele, ca pe *Tatăl Nostru?*

— Adevărat, cumnată...

— Mă mir ! Eu una credeam că ai pierdut cu totul ţinerea de minte.

Cu această săgeată în iniimă, Constantin s-a înapoiat

la cazarmă. A găsit-o posomorită şi rău mirositoare. Serviciul era greu, disciplina îl strângea de gât, raniţa crescuse cât un munte. Fără prietenia şi ocrotirea lui Muşat, Constantin ar fi dat de ocară cu milităria. Acea amorţeală de braţe, în toiul muncii, acel leşin de forţe care-1 ajungea regulat la jumătatea drumului şi-1 făcea să cadă din meserie în meserie - mereu sub vălul pretenţios al unor porniri spre artă şi spre chemări mai ideale - se repetau acum la Constantin, cu prilejul iubirii crescânde şi stăvilite. Prin ordinele goarnei, prin oboselile exer- ciţiilor şi ale marşului, prin somnul reglementat şi scurt, amintirea Frusinei răzbea din ce în ce mai insolentă şi mai arzătoare.

— D-le sublocotenent, mă topesc de dragul ei! Se vede că mă paşte un păcat, cum a păscut şi pe alde tata şi mama...

— Dracul să-ţi mai aleagă, Fierăscule! Când te vedeam acum cinci ani, pe scenă, înţepenit şi cazon, de parcă înghiţiseşi o baionetă, mă gândeam în capul meu: „Ăsta nu e bun de teatru, e bun de militar". Acum, când eşti aproape caporal, te văd amorezat ca o primadonă şi te-aş trimite la o mie de teatre şi de diavoli şi nu ştiu de unde să-ţi scot paşaportul !

— De la d-1 colonel, d-le sublocotenent...

— Ştiu eu ce vrei tu, blestematule! Să-ţi dau concediu şi să mă fac, indiresc, complicele fărădelegilor tale. Tot ce pot şi vreau să-ţi fac e să-ţi dau optsprezece zile de concediu, acum la timpul secerişului. Insă, îmi vei da cuvântul tău de onoare că vei secera, sub arşiţa soarelui, ca ţăranul cel mai harnic din Celei. Pe urmă, vei veni încoace şi-ţi voi aplica eu alte medicamente. Nu uita, Fierăscule, că mi-ai făgăduit şi ţi-ai făgăduit, cu jurământ, să munceşti din răsputeri, ca să ajungem iarăşi egali şi camarazi!

Când s-a pus secera, Constantin a fost în Celei. I-a spus lui frate-său cum că e ordin de la regiment ca toţi soldaţii de la ţară să se întoarcă, fiecare pe acasă, şi să ajute la secere pe părinţi or' pe rude.

— Şi ai să-mi seceri tu ?

— Ai să vezi.

Şi Constantin, suflet imprecis şi sugestionabil, potrivit cuvântului dat lui Muşat şi călcând cu un fel de ironie de artist peste procesele-verbale, peste că- limările din arhiva primăriei din Corabia şi peste cravata pe care o purtase ani de zile, a pus jos tunica soldăţească şi a secerat cu îndârjire. Cât a ţinut secerişul, Constantin şi-a dormit somnul fără vise. Frusina mirată şi amăgită de o aşa purtare, îl înţepa, când şi când, cu câte o vorbă.

In seara când frati-său a isprăvit de secere şi a adunat pe secerători, acasă, la cinstit, Constantin s-a furişat dintre ei şi a coborât la Dunăre, să se scalde. Şi lângă ţărmul plin de sălcii din care se revărsa, cenuşiu şi vast, noianul apelor, s-a scăldat cu farmec, după o zi de muncă sub soarele torid. La câţiva paşi, sub sălcii, era o covercă de pescari, aşternută ca un pat uscat de peliniţă şi de cimbru, deci cea mai bună cabină în care ai fi putut să te odihneşti, după o baie. După ce s-a uscat în lumina roşie şi caldă a soarelui culcat pe orizont, Constantin s-a îmbrăcat pe jumătate şi s-a întins în covercă... Era gata să adoarmă. (Crai-nou se ridică, subţire şi fiu al visului, peste imensităţile aurii, roz- albe şi albastre.) Dar sări din aţipeala lui, căci ri- chiţele şi bălăriile foşniră şi o formă albă trecu prin sângele amurgului. Era Frusina care venea să se scalde. Constantin a rămas amorţit, căci toată puterea i s-a strâns deodată în inima, care s-a zbătut să-şi rupă frânele. Frusina a aruncat pe nisip cearceaful de pe umeri, şi apoi, lăsând să-i alunece de- vale rochia în chip de sac, pe care o avea, apăru strălucitoare ca, din teacă, o lamă de Toledo. Şi cu o mişcare de Diană cercetătoare şi atentă care-şi ridică arcul, îşi ridică braţele în dreptul sinilor, iar cu creştetul, greu de casca părului grămădit ca o cască, atinse, pe raza ochilor lui Constantin, cornul de argint al lunii... Dar Constantin era pe marginea prăpastiei! incapabil să mai înţeleagă şi să pre- ţuiască frumuseţea nobilă şi pură a înfăţişărilor eterne. De aceea, tot adâncul de richiţi întunecate, de Dunăre fosforescentă,

de lilieci şi de irişi, printre lanuri de lalele, care fumega în curbe lungi, capricioase. din pământ până sub cornul lunii, şi în care se înscria marmorean trupul Frusinei: era pentru Constantin comoară îngropată. Biruit de răzvrătirea simţurilor, fascinat de prăpastia păcatului, Constantin îşi descleştă mâinile din ierburile uscate de care se ţinea ca deasupra unei prăpăstii, şi-şi dădu drumul să cadă :

- Frusino ! comoara mea, Frusino, vino, vino !

Din seara aceea, viata lui Constantin şi a Frusinei intră sub stăpânirea pasiunii exclusive şi nimicitoare. Sortiţi pare că unul altuia prin zarul voluptăţii şi al crimei, eî se simţiră şi se voiră, de aci înainte, un singur suflet şi un singur trup. începutul consumat cu nefastă lună nouă, înflori în pre- curvie convinsă, pătimaşă, şi pe cerul de cărbune al nelegiuirii patima lor crescu, ca o tortă care se tot apropie, în vreme ce luna, pe cerul nopţii, crescu spre lună plină. Şi sub luna călătoare şi crescândă, cei doi amanţi se căutară dornic spre cuiburi convenite. Dar nici zăvoiul, nici aria aşternută cu greu covor de snopi de grâu, nici cămările din casă nu înfăţişau destulă siguranţă. Asemenea pasării care-şi alege scorbura cuibului ce va să fie, dragostea îşi alege cuibul, după multă chibzuinţă şi combinaţie. In fundul curţii era bordeiul părintesc în care se născuseră Tudor Fierăscu şi fraţii lui şi pe care Constantin se jucase mic copil. Pe vară, bordeiul era pustiu. In taină, Constantin 1-a curăţit şi 1-a aşternut cu toate buruienile bine mirositoare din câmp şi din grădină. Bordeiul avea gârlici, vatră şi (în fund) o odaie întunecoasă. Coşul şi cotlonul vetrei formaul o pâlnie întoarsă, prin care pătrundeau aerul nopţii, cântecul greierului şi curiozitatea stelelor. Aici, într-un lan de flori culese, Constantin şi Frusina, au cerut fiecărei nopţi, timp de două săptă- mâni, cupa dezmierdărilor deşarte şi nesfârşit de scump plătite. Căci ziua de după noaptea crimei e ziua judecăţii, în cuibul de trandafiri al voluptăţii se ascunde şarpele Cleopatrei şi sub căpătâiul de romăniţe, pe care Frusina şi Constantin răsturnau capetele lor extaziate, rânjeau la trei palme sub pă- rnânt, trei

capete de mort, trei spioni ai destinului.

Zilele şi nopţile au trecut acum ca visul, şi Constantin, cu inima sfâşiată, a văzut venind ceasul plecării. Felurite planuri - unele nechibzuite şi cu neputinţă - i-au trecut prin cap, ispitindu-1 rând pe rând. Să-i scrie lui Muşat că e greu bolnav şi să-1 roage să-i prelungească concediul, să se ducă în Bucureşti şi să-1 roage pe Muşat să-i mai dea încă unul, să-i ceară mutarea la regimentul de Roma- naţi, să-şi ceară concediu ca să se pregătească de examenul de caporal, s-o îndemne pe Frusina să vină în Bucureşti, sub cuvânt că vrea să-şi vadă nişte rude (care erau într-adevăr în Capitală)... ori să treacă într-o noapte cu Frusina în Bulgaria, şi să li se piardă urma ? Cunoştea foarte bine pe un preot bulgar de la Vraţa, cu care legase prietenie într-o zi, pe vapor, şi cu care schimbase câteva cărţi poştale de bună amintire şi de simpatie. Era un preot tânăr, inimos, entuziast, şi Constantin credea, cu bun temei, că într-o împrejurare grea, popa Ka- rabaşef i-ar fi de mare ajutor. Să fugă dincolo în Bulgaria cu Frusina... Să dezerteze şi să terfelească onoarea militară ! Cuvânt greu ! proiect teribil! Dar orice consideraţie din lume şi oricare tărie de pe pământ, puse fată în fată cu nebunia iubirii şi cu farmecele arzătoare ale Frusinei, erau pentru Constantin nişte barace de scânduri, sub pieptul unui uragan.

In această smăcinare şi în tiriziile descumpănite ale conştiinţei lui, Constantin nu simţea nicidecum greutatea ideii că Frusina este femeia lui frati-său. Durerea şi interesele lui Badea nu însemnau nimic la Constantin.

Despărţiţi unul de altul prin nouă ani de vârstă şi prin lipsa oricăror amintiri de copilărie petrecută laolaltă, aceşti doi fraţi îşi erau străini. Pentru Badea, Constantin era un frate vitreg, înfumurat şi nestatornic, ale cărui drepturi şi parte cuvenită el căutase totdeauna, în cinstită conştiinţă, să i le apere şi să i le păstreze, dar care nu meritase şi nu Înţelegea de loc dreptatea lui Badea. Pentru Constantin, Badea era un frate mai mare, complet indiferent, care profitase cu stăruinţa particulară

prostului, de situaţia lui avantajoasă, şi căruia nu-i era dator nici dragoste, nici recunoştinţă, de-abia-de- nbia ceva respect, dar acest respect, faţă cu dragostea Frusinei, era o mână de paie într-un cuptor de jar. Deci, nu cinstea şi inima lui Badea îl turburau pe Constantin, ci prietenia cu Muşat, planul lui cel mare să ajungă ofiţer, oarecare ambiţie de soldat şi de român şi mai presus de toate : primejdia unei căi croite peste câmp şi peste legi.

Muncit de gânduri şi de planuri, dar nehotărât până în ceasul plecării, Constantin a plecat spre Bucureşti, trist ca un mormânt. Frusina, cochetă şi nesen- liinentală, dar natură senzuală, care se deschidea de-abia acum soarelui pasiunii, s-a ascuns în odaia ci şi şi-a muşcat perna, ca să nu i se audă plânsul. Ajtlns la regiment, Constantin n-a mai găsit pe Muşat. Ofiţerul literat şi poliglot fusese trimis pe neaşteptate într-o misiune militară. Constantin şi-a blestemat ziua când s-a născut! Iulie, august şi septemvrie, s-a prăjit în cazarmă şi a dus greul serviciului, căci la cancelarie un altul îi luase locul. Când prindea pe ici pe colo câte o oră liberă, se ascundea în grajd şi cetea pe *Elena* sau pe *Fulga.* De scris scrisori nu mai era putinţă. Frusina scria greu, iar scrisorile lui . ar fi căzut în mâinile lui Badea. La începutul lui octomvrie, Muşat s-a întors în ţară şi a venit la regiment. Constantin 1-a întâmpinat cu ochii plini de lacrimi dar nu şi cu sinceritatea de altădată. Muşat, fără să-şi mai bată capul cu analiza situaţiei şi a intereselor acestui biet prieten şi, crezându-1 într-adevăr bolnav, i-a făgăduit şi i-a obţinut un concediu medical. Ros la inimă şi la înfăţişare de patima fatală, Constantin avea nu numai aerul, dar pe jumătate şi dreptul unui soldat îngăduit din cauză de boală.

De data aceasta, Badea 1-a primit cu umbră între sprâncene, şi cu bănuiala în suflet. Ochii lumii văd de rău chiar când n-ar fi decât bine de văzut, iar gura ei zvoneşte şi pe drept şi pe nedrept. In Celei, zavistia cu aripi de libelulă zburase de la ureche la ureche şi dăduse tuturor în ştire cum că nu ştiu cine, într-o noapte, văzuse pe Frusina ieşind din bordeiul unde dormea Constantin. Iar o cumătră

compătimitoare îi spusese şi lui Badea împrejurarea aceasta.

Revenirea lui Constantin era cu totul nechibzuită şi tot aşa era şi planul cel din urmă pe care-1 concepuse. Conform legii destructive a sufletului său, toate vechile proiecte erau acum în colb şi altul nou le înlocuise, strălucitor şi iluzoriu. Acum nu mai visa decât să ridice pe Frusina şi să treacă dincolo, în Bulgaria, cu ea. îşi făcuse planul să obţină un paşaport pe numele lui Badea şi al Frusinei şi să treacă astfel pe malul drept, printr-un punct mai depărtat, unde nu-i cunoaşte nimeni. Ii mai trebuia însă şi ceva parale, până să ajungă la Vraţa, lângă popa Karabaşef, şi se gândea să vândă, în taină, unui megieş doritor, câteva pogoane din partea-i de pă- mânt. Afară de aceasta şi prealabil, se cerea să mai câştige încă două puncte : să convingă pe Frusina că trebuie să-1 însoţească şi să adoarmă pe Badea, pe care clevetirea îl făcuse bănuitor şi mohorât. Frusina s-a arătat şovăitoare ; dar, din ce în ce mai mult, roabă patimei, ea s-a lăsat convinsă şi a început să viseze la văile Balcanilor. Constantin i le descrisese după entuziasta zugrăveală a lui Kara- başef. Se vor stabili într-o grădină de la poalele Balcanilor, vor cultiva câteva pogoane de trandafiri şi vor trăi, toţi anii vieţii lor, din iubire şi din câş- tigul uleiului de roze... Cu Badea însă, lucrul a ieşit prost. Intre cei doi fraţi s-au ridicat certuri aprinse. Badea i-a vârât în ochi lui Constantin toată viaţa lui de indolent şi de aventurier şi 1-a poftit să-1 slăbească eu dragostea şi să se întoarcă la cazarmă. Dacă este bolnav, ducă-se la spitalul militar, că pentru militari este făcut. Constantin i-a răspuns insolent că vine în averea lui, necinstit speculată de Badea atâta vreme şi că, din moştenirea lui Tudor Fierăscu, i s-o cuveni şi lui măcar bordeiul din fundul curţii, în care de fapt se stabilise. La pomenirea bordeiului, Badea se posomora şi mai mult; destăinuirile cumetrei Anca îl strângeau brusc de git şi Badea lăsa cearta să cadă.

In inima lui acest om era molcom şi înţelept. II dureau certurile cu fraiti-său şi nu dădea prea multă luare-

aminte zavistiilor satului. Ceva teamă, însă, tot avea, o teamă vagă, veche, aproape superstiţioasă... Constantin era fiul turcoaicei Sultaneh ! Şi această mamă vitregă, frumoasă, rece, tristă, cu Dinuţ al ei, la sân, îi apăruse odinioară în copilărie, şi-i apărea şi acum, de multe ori, în iconostasul amintirii, ca o madonă a fatalităţii şi a relei prevestiri. Totuşi Badea, om cu minte, îşi vedea de afaceri şi avea grijă să nu lase prea mulţi bani în tejgheaua prăvăliei.

Era vremea vinului şi aştepta să-i vie, de la Drăgăşani, câteva vase cu vin şi vechi şi nou. Primise tocmai veste că o butie cu vin i-a sosit în gara Corabia şi s-a hotărât, în ziua aceea, să se ducă la gară, să-şi ia marfa în primire. Frusina i-a spus că inerge şi ea, să-şi târguiască de o rochie. Constantin a rămas în bordei, întins pe un cojoc ciobănesc, cu mâinile sub cap şi privind vălătuceala albăstrie a fumului din horn. Afară era o zi de octomvrie, umedă şi ceţoasă. Ii părea rău că Frusina nu rămăsese acasă, dar ştia că rochia pe care voia să şi-o facă este rochia cu care va trece în Bulgaria. Nu se mai întâlniseră, aici în bordei, decât pe apucate şi în grabă. Toamna şi vremea rea îi adună pe oameni pe la vetre. Dar seara mai veneau şi pe la circiumă ; acesta era ceasul cel mai potrivit, când Frusina se furişa din casă şi dădea fuga la bordei. Greutatea şi primejdia acestor întâlniri, aşteptarea corozivă şi combinările istovitoare, pentru câştigul unei ore, unei jumătăţi de oră, câtorva minute de iubire biciuiau cu furie carnea şi nerăbdarea celor doi amanţi. Frusina avea deoparte ceva parale. Constantin aştepta o mie şi mai bine de franci, pentru trei pogoane de pământ. Mai târziu şi prin intermediar, avea de gând să mai vândă şi altele. In Bulgaria, banii sunt scumpi şi lumea trăieşte foarte ieftin. Deocamdată, ar putea să intre maşinist la vreo moară, ori la vreo fabrică. Principalul este să se vadă odată dincolo, în braţe cu scumpa lui Frusină ! Dezertorii nu se urmăresc şi - ce să-i faci! - se întâmplă dezertări în fiecare zi. Cu Muşat se va împăca el, într-o zi. pe pământul Bulgariei. Chestiunea paşaportului era ceva mai grea, căci condiţiile

eliberării sunt azi mâi grele ca mai înainte, totuşi Constantin avea asigurări, de la un funcţionar amic, cum că va avea la mână preţiosul document, peste două-trei zile. Ah ! de-ar avea el astăzi zece mii de lei...

De-ar putea acum să iasă deasupra, din acest pământ, plin de avuţii ascunse, cincizeci de bucăţi de aur, cu chipul împăratului Constantin! Dar cine ştie toanele norocului şi cine ştie cărui nea Ion i-o trosni, într-o zi, sub târnăcop, ulciorul cu aur!... Astăzi Badea aduce acasă butia cu vin. O să fie îmbulzeală şi alişveriş. Frusina o să se strecoare ca o pisicuţă şi o să dea fuga încoace. Dar mult mai este până atunci! şi greu mai trece vremea când iubeşti şi ce iubeşti nu este lângă tine.

Cu gândurile acestea, Constantin adormi în cojocul de oaie şi se trezi pe înserate. Badea şi Frusina se înapoiaseră. Butia era în bătătura cârciumii.

Cei care 11-aVeâU treabă pe acasă veniseră sâ o admire şi să asiste la solemnitatea coborârii în pivniţă. Frusina s-a repezit o clipă, pentru o sărutare, pentru o îmbrăţişare, şi i-a spus că se înapoiază mai târziu, când o găsi prilejul. Constantin a înviat focul în vatră şi a pus să se încălzească ceva din bucatele, pe care Frusina i le aducea pe furiş ; căci, certat cu Badea cum era, nu mai dăduse pe ia masă de alaltăieri. După ce a mâncat, a rămas cu capul în palme, lângă cărbunii care plesneau uşor şi adormeau sub pleoape de cenuşă. Apoi bordeiul s-a întunecat şi un vag amurg de sânge a încremenit pe vatră.

Ca să mai mintă aşteptarea, Constantin a început să fumeze. Dar aruncând un rest de ţigară, văzu într-un colt al bordeiului, aprinzându-se doi cărbuni albaştri. „Cum a ajuns ţigara până acolo şi ce s-o fi aprins ?" Mirat, se sculă să vadă ce arde şi să stingă cu cleştele. Era în aceeaşi linie cu vatra, dar în coltul dimpotrivă uşii, acolo unde în iunie fusese căpătâiul de românite. Dar până să se aplece şi să dea cu cleştele, iată că se aprind alţi doi cărbuni şi apoi încă doi. „E vreun putregai", se gândi Constantin. Lumina celor şase cărbuni se prefăcu în lumina a şase stele vii, tainice, tremurătoare, în lumina a şase ochi, nevinovaţi şi

viorii, ca ochii de copil. Apoi din fiecare ochi scăpărară văpăi albastre, văpăile se vărsară una într-alta şi făcură jos ca uri lac de spirt aprins, sub care cei şase ochi clipiră dureros şi se zbătură până ce se mistuiră în flacăra totală. O comoară ! - fulgeră în mintea lui Constantin - joacă o comoară ! Şi cu degetele prinse de friguri dibui pe vatră cuţitul, pe care să-1 înfigă semn, în mijlocul văpăii. Dar văpaia plesni deodată şi flutură în zecimi de spicuri azurii, ca deasupra unui lighean întreg cu spirt. Constantin rămase îngheţat, cu mâna pe cuţit.

Era un dans cu ritm şi cu înţeles, în această viorie colcăire de dantelă. Fiecare flacără ondula ca vie, fiecare ţâşrritură albastră revărsa o formă feminină, cu braţe ridicate, cu păr fluturător, cu sâni virgini şi goi. Şi toate aceste flăcări-fecioare ţâşneau, dansau şi se întâlneau mereu, pe curbe convergente, în acelaşi punct, în care braţele lor se înnodau pentru o horă de două-trei învârtituri. Cădeau apoi toate în velura spumegândă şi indistinctă şi se individualizau din nou, după cădere, ca să iacă şi să refacă tiara lor coregrafică şi plină de safire. Iar în acest joc al lor câtă suavitate, câte destăinuiri!

- Dar după şapte-optt tiare, în loc de fecioare dansatoare, ieşiră din lava albastră nişte flăcări lungi şi drepte ca nişte gladii. In loc de tiară, aceste gladii se repeziră şi încheiară brusc o piramidă de lame militare, care străluci o clipă şi se nărui în lavă. In clipa următoare, flăcările-gladii refăcură piramida şi apoi iar şi iar, ca la comandă.

Şi acest joc de gladii avea, tot aşa, .in ritm şi un înţeles. La a şaptea piramidă se întârnplă un dezastru : Constantin, dezmeticit, infipse în ea cuţitul şi gladiile construite în piramidă se frânseră şi se stinseră - afară doar de trei. Piramida rămase în trei muchii viorii, pe o bază de şerpi galbeni, zdrobiţi şi vag colcăitori. Cele trei gladii se odihniră, vârf Ia vârf, câteva clipe şi apoi rumpând cu ritmul şi cu anmonia de până aci, se amestecară într-o luptă vehementă. Căzură, se ridicară, iar căzură şi se ridicară - o ultimă oară - aprige, repezi şi

rotitoare, în învălmăşagul lor, ca o sfârlează cu trei cornuri de foc. Apoi, deodată săriră în ţăndări şi căzură pe un pat de aur şi de jar - iar toată viziunea se stinse în întuneric.

Nebun de bucurie, Constantin aruncă pe cărbunii din vatră un vraf de uscături şi lumină bordeiul. Scoase, după aceea, din odaia din fund un târnăcop, puse la uşă zăvorul de lemn şi începu să sape împrejurul cuţitului înfipt. După trei palme de săpătură, târnăcopul izbi ca într-o oală. Tremurând din tot trupul şi cu pieptul bătut de ciocanele inimii, Constantin lăsă târnăcopul şi scobi cu cuţitul. Dai deziluziune sfişietoare! în loc de oală, scoase din pământ un craniu de o incalculabilă vechime. II rostogoli pe vatră şi luă iarăşi târnăcopul. Imediat sună tot o oală şi al doilea craniu apăru în zarea focului. Constantin îl puse lângă celălalt şi luă o cazma, căci cu târnăcopul nu mai putea să sape. In sfârşit, scoase şi cu cazmaua încă un craniu, dar când mai cercă în fundul groapei, nu mai găsi pământ, ci un strat rezistent. „Dacă or fi tot oase, am nimerit vreo fân- tână plină de schelete şi tot nepricopsit am rămas !..."

De data aceasta, însă, nu mai era un craniu, ci o oală. Aproape epileptic, Constantin o scormoni de jur împrejur şi o smulse afară. Era grea, pântecoasă şi cu gura astupată cu pietriş. Dar de violenţa emo- ţiunii care-1 stăpânea, când fu să pună oala jos, pe vatră, o scăpă din mâini, tocmai în dintele târnăco- pului. Oala se sparse ca un ou şi risipi cât colo un gălbenuş scânteietor şi fumegând ! Căci era plină, plină cu aur !... Peste o sută, peste două sute de ochi săgetători, de stele de mărimea întâia, de *glorii* imperiale, *constantine!*

Constantin se repezi ca vulturul pe pradă. Era aurul pe care-1 visase atâta timp ! era comoara pe care cu gândul şi cu nerăbdarea o chemase, ani de zile, de sub dărâmăturile anticei Sicibide ! erau galbenii împăratului Constantin, aşa cum îi ştia din descrierile altora, aşa cum îi văzuse - numeroşi ca fluturii - zburând pe plaiul închipuirii şi al reveriei lui de aventurier şi de indolent quasiartist. Deci visul se îndeplinise! imposibilul se făcuse posibil, sonor, dogoritor! Norocul îi apărea în astă-seară, ca un

arhanghel solar, liberator, prin uşa, în sfârşit căzută în ţăndări, a destinului său multă vreme întemniţat !... Erau mai ales monezi de aur, cu tipul cunoscut lui Constantin, şi ceva amestec de argint şi de tipuri străine. Erau peste două sute de bucăţi (Constantin strângea, număra, se încurca şi iar număra de la început), grele, neatinse, şi însemnând laolaltă o bogăţie considerabilă.

— Cine e acolo !?

— Deschide, Constandine ; eu sunt; cine vrei să fie?

— Frusino !... suntem bogaţi! Suntem stăpânii noştri! Priveşte, Frusino ! numără, scumpa mea !... Mâine trecem în Bulgaria. Poimâine suntem în Sofia !...

Dar pe când Frusina cădea, aproape leşinată, în braţele lui Constantin, în circiumă, cumătră Anca, rămasă cea de pe urmă, îi spunea lui Badea, înfi- gându-i in ochi două ace de persuasiune:

— Crede şi fă cum vrei! Dar de ce nu faci o probă ? Aleargă acum, la bordei, la Constantin, şi fă-te că vrei să iei ceva de acolo şi ai să găseşti, după uşă, pe Frusina... Ba fă altfel, mai uşor : Du-te şi caut-o prin toată casa şi vezi unde dai de ea!

Anca, sigură pe ce spunea, fiindcă spionase pe Frusina, s-a dus îndată, ca să lase pe Badea slobod. Badea a pus oblonul şi mai mult iară voie de- cât cu voie - atât de inevitabil era laţul - a început să strige pe Frusina. Nu i-a răspuns nimeni.

„Atunci e adevărat! Dumneaei e în bordei cu Constantin. Lasă că vă învăţ eu minte ! Tot zice el că e bolnav ; încaltea să zacă o lună, de bătaie. Şi tu, lele Frusino... Stăi-măi ! stăi-măi!... Deschide uşa, câine ! Aşa, hai! Vă bateţi joc de bunătatea şi de casa mea ! Deschideţi uşa, că o fac ţăndări!"

Zăvorul era slab şi uşa pocni în lături. Dar Badea nu apucase să intre bine, cu mânia lui de paie şi cu toiagul pe care-1 ţinea în mână, când Constantin, dement, îl trăsni cu târnăcopul, drept în frunte.

— Pui de cadână !... şi căzu cu fruntea în cioburile amforei.

Intre pereţii minţii lui Constantin, fulgerară atunci adincimea şi oroarea prăpastiei celei într-o clipă spintecate.

— Ce-ai făcut, Costandine !... Ai omorât pe fratitău !...

— L-am omorât... Acum s-a isprăvit... Aleargă, ia-ţi blana pe tine şi vino să fugim!

S-a îmbrăcat şi el cu cojocul de oaie, a vărsat aurul blestemat (din strachina în care-1 adunase) într-o năframă şi 1-a băgat în sân. Apoi, a luat-o pe

Frusina aproape la subţioară şi a pornit cu ea, prin noaptea umedă, compactă. S-au strecurat pe lângă garduri, fără să întâlnească pe nimeni şi au coborât devale spre Dunăre. Constantin, care se aştepta sa plece, din noapte în noapte, avea gata o luntre, ascunsă în richiţi. Sfârşiţi de emoţie şi alunecând la fiecare pas pe pământul cleios, Constantin şi Frusina înaintau orbeşte, plesniţi de richiţi, împiedicaţi de ierburi. Totuşi Constantin ştia perfect direcţiunea şi a ieşit tocmai Ia luntrea pregătită. A luat-o în spinare, a pus-o încett pe apă şi, cu Frusina lângă el, a vâslit cât a putut mai molcom. Gândul lui era să se lase mai mult în voia apei şi pe mijlocul ei, oricum : să nu vie prea aproape de pichetul grănicerilor bulgari. Dar curentul apei şi voia sorţilor îi mî- nau tocmai într-acolo!

Grănicerii bulgari, culcaţi pe ţărmul apei, au simţit apropierea şi-au străpuns întunerecul cu ochi de linx...

- *Coje tam?...* Cine e acolo, bre?... *Coje tarn??*

...Ceea ce pierdu definitiv pe Constantin fu tocmai faptul că era soldat fără onoare militară şi fără convingere. Invăţând paragraful despre gărzi, el nu voise să crează că sentinela trebuie să facă aidoma şi, după trei întrebări fără răspuns, să tragă foc. Noaptea se zgudui. Un glonţ nimeri pe Frusina, care ţipă ca o pasăre nocturnă şi căzu din barcă. Iar când Constantin voi să strige, un ropot de gloanţe trecu prin el şi întoarse barca cu gura în jos.

In bordei, la lumina sângerândă a jarului răscopt, cele trei hârci din vatră rânjeau satisfăcute. Comoara blestemată adusese dobândă încă trei căpă- tâni. Una era

aci alături; celelalte două, în fundul Dunării.

A doua zi, autorităţile au ridicat pe Badea, din cioburile amforei romane. Pe fruntea lui detunată şi lividă, strălucea, în sânge închegat, un *gloria Constantini.*

LA VULTURI!

ulmile Scripetelui se desluşeau în această zi cu soare, după multele ploi de până aci, col ţuroase şi limpezi ca o cunună de securi. Scri- petele se aduna de jur împrejur, şi clădea la mijloc fundul Iablanicioara, fund adăpostit şi locuit de un pumn de oameni. Intr-o parte, zidul îmbrăcat în codri se ştirbea, ca să lase printre lespezii zdrobiţi şi printre fagii cosiţi mereu la rădăcină, undele oţe- lite ale Iablanicioarei. Izvorul ei era în munte, sub o stâncă, şi ciobanii îl adunau şi-1 depanau în jgheaburi, cât ţinea o poiană, iar pe urmă îi dădeau drumul în creştetul brazilor. Alte câteva pâraie ţâşneau mai jos de printre pietre şi întreiau puterile pârâului. Pe lângă el, cobora chinuită, singura cărare mai lesnicioasă celor câteva case de oameni, întemeiate în acest cuib de vulturi.

In ziua aceea nu era niciun nor deasupra, şi uriaşii munţi, care atâtea zile frământaseră şi slobozi- seră din coamele lor zbârlite până la cer ploile, trăsnetele şi şuvoaiele, erau acum blajini, tihniţi şi prididiti de soare. Numai în faţa cerului, mai sus de- cât brazii cei mai înalţi, vulturii pluteau neobosit, scăldându-şi aripile în lumină şi dând fiorii morţii păsăretului de casă din jurul celor cincisprezece- douăzeci de locuinţe din fundul văii. Intre aceste locuinţe, cea mai mare şi mai gospodărească era casa lui Dănilă, starostele ciobanilor din partea locului, venetic de pe plai, dar mare baci la bătrâneţe. Dar acum nu era acasă decât un cioban bătrân şi şchiop, care dregea sădilele. Stăpânul era la stână, în munte, cu ceilalţi ciobani. Tot aşa era şi prin celelalte case. Mai rămăseseră pe lângă vetre moşnegii, femeile şi copiii. Oamenii în putere şi tineretul, bucuroşi de întoarcerea timpului frumos, ieşiseră la oi, pe culmi, ori porniseră devale, prin

satele de pe Iablanicioara. Erau toţi ciobani şi plecau cu caii încărcaţi cu piei şi cu brânzeturi, şi veneau cu ei înapoi, încărcaţi cu mălai. Altă casă mai mare şi mai cuprinsă era casa lui Păun Ozun, unul din ginerii lui Dănilă. Acesta era un român falnic, trup şi suflet de viteaz. Nu era nici el acasă, ci numai nevasta şi copiii, fiindcă plecase de astă-iarnă, cu o scrisoare tainică de la socrusău Dănilă, către Tudor Vladi- mirescu. Această scrisoare, pe o piele de miel, nu era lucru mare, dar cel ce o ducea era Păun Ozun, şi cu el mai erau încă zece, toţi copii de munte, cu bună- ştiinţă într-ale flintei.

Moş Dănilă, fruntaşul ciobanilor de pe Scripetele, era un om care trecuse prin multe suferinţe şi încercase multe vaduri de amărăciune. Era de felul lui de dincoace de Olt, făcuse în tinereţe de trei ori avere şi de trei ori i-o măturase puhoiul năvălirilor străine. [. . .] Ce conace ! ce gospodării! ce rost temeinic I Dar precum fierul plugului trece prin inima muşuroiului de furnici, spintecând într-o clipă cetatea harnicelor muncitoare, aşa şi fierul nenorocirii spintecase în trei rânduri rostul şi viaţa romînului Dănilă. A treia oară când 1-a călcat urgia, n-a putut să mântuiască nimic din câte avea. Ai lui porniseră de cu seară în sus pe Jiu. Mai era o strajă până la ziuă. Când s-au apropiat răcnetele şi pocnetele pistoalelor, a fugit într-o pădurice de pe dea!. Şi până a nu răsări soarele gospodăria lui şi tot satul cu ea s-au zvârcolit în flăcări. A plâns Dănilă şi s-a suit în creierii munţilor ca să nu se mai coboare niciodată şi să nu mai vadă plaiul şi silnicia de pe el. *

Sus la munte s-a făcut cioban, şi după ce trecuse de trei ori prin pârjolul lui Iov, a găsit încă o dată, sub cenuşă, numele Domnului şi cheia milostivirilor cereşti. Din an în an, Dănilă a crescut în turme şi în argaţi, a însurat, a măritat şi şi-a întins pe câţiva munţi neamul şi întâietatea. Dar acum îmbătrânise, văduvise şi sta mai mult la izvorul Iablanicioarei, deasupra caselor făcute întâi, rostind pe ciobani şi mângâindu-şi bătrâneţele cu un ceaslov bisericesc. Aici, lângă Iablanicioara, 1-a ajuns într-o zi

vestea că Alexandru Şuţu a murit, că Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia şi că a împrăştiat pretutindeni o strigare, în care era vorba despre feluritele şi prea- ştiutele nedreptăţi îndurate de ţară, despre vlădicii şi boierii cei răi, despre grecii haini şi desj re uşurarea birurilor apăsătoare. Tudor chema pe panduri, pe plăieşi şi pe toţi câţi mai aveau o scinteie de bărbăţie în piept: la viaţă şi la arme !

Dănilă avea optzeci de ani. A oftat şi şi-a deschis inima cătră gineri-său Păun : „Du-te tu în locul meu şi slujeşte pe Tudor până la moarte. Agripina, nevasta ta, este fata mea ; copiii tăi sunt nepoţii şi moştenitorii mei. Mergi cu inima slobodă şi Dumnezeu din cer să aibă milă de tinereţea ta !" Păun Ozun era ginerele cel iubit al lui Dănilă. Ţinea pe Agripina, fata cea mai mică a unchiaşului, şi-i trăiau trei copii, Măriuca, Vlad şi Păunaş. Dar pe Păunaş tată-său nici nu-1 văzuse fiindcă era abia de două luni, născut încoace, după Paşte. Păun Ozun şi cu cei zece tovarăşi, zece voinici plătiţi şi îmbrăcaţi de moş Dănilă, plecaseră pe la sfârşitul lui Ghe- narie. Au plecat fluierând. Coborau din stâncă în stâncă, din munte în plai şi pretutindeni întâlneau cete-cete de zăplani, tot oameni hotărâţi şi aspri, neştiutori de dor şi de păreri de rău, porniţi cu flinta, cu coasa, ori cu furca la spinare, spre steagul ridicat de Domnul Tudor.

Trecuse multă vreme de la plecarea lui Ozun. Agripina, ca femeie, n-aVea inima lui. Când isprăvea cu treburile casei şi mai ales când sta şi-1 punea la piept pe Păunaş, gândul la bărbatu-său, grija, teama de soarta lui o împresurau şi o întristau. Lua un cojoc pe ea şi peste copilul strâns la sân şi alerga la tată-său. Moş Dănilă era pe prispă ori în casă, veghea mulsul caprelor ori omătul care se topea pe culmi, vorbea cu ciobanii ori cu ceaslovul bisericesc. Cum vedea pe Agripina, cu cojocul umflat peste povara braţelor, se lumina la faţă.

— Ce plocon îmi aduci ?

— Iacă. tată, îţi aduc cele gânduri rele care îmi tot croncănesc în inimă !

— Fată dragă, nici nu ştii ce-mi aduci! Tu-mi aduci berbecelul cel mai drag din turma noastră ! Tu-mi aduci ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani, pe plaiul dezrobit de Tudor !

Iar într-o zi îi spuse Agripinei cu nişte ochi de flacără :

— Agripino, nu fi muiere ! Tudor şi Păun stau şi stăpânesc în Bucureşti. Boierii pământeni s-au dat cu Tudor. Ce va mai fi, de la Dumnezeu va fi.

Această ştire era destul de veche şi Dănilă o spunea Agripinei, încă o dată, la începutul lui mai, supărat şi mâhnit în inimă-i că veştile cele mari pe care le aştepta nu mai veneau de loc. Muntele se învălui o lună întreagă în neguri şi în ploi putrede ; potecile se prefăcură în şuvoaie, iar din satele de pe vale nu se mai auzi nimic. Şi iată că după atâtea săptămâni ploile stătură. Cerul se însănătoşi şi se scutură de înfăşurăturile lui albe şi cenuşii; munţii fumegară a vreme bună. Iablanicioara se limpezi şi scăzu în albia-i înltortocheată şi adâncă.

In ziua aceea, Moş Dănilă se suise la stână dis- de-dimineaţă. Era cam departe până acolo şi unchia- şul nu mai putea să urce decât călare. Agripina începuse ziua, nici mai vesel, nici mai trist ca alte zile. Oile erau pe munte, într-ale lui Dănilă. Măriuca şi Vlad se jucau în fundul grădinii, adică lângă şuvoiul Iablanicioarei şi sub cei din urmă fagi înfipţi în coasta muntelui, căci grădina şi casa lui Ozun erau la marginea celorlalte. Coasta era grozav de prăvă- latică şi Iablanicioara, după ce se învârtea şi se zvârcolea sus, printre stâncile ţăpure, cobora acum de-a dreptul, frângându-se din piatră în piatră şi zdrobind cu vuiet de fiecare piatră pare că nu apă ci bulgări de zăpadă. Măriuca şi Vlad se îndemnau şi se împingeau unul pe altul până când intrau în roata pulverilor umede, ridicate din căderea şuvoiului şi când se simţeau stropiţi pe ochi dădeau fuga înapoi, cu mare haz. Agripina pusese ceaunul de mămăligă. Era aproape de miezul zilei şi mesteca zorită, tot arunemd ochii la Păunaş, adormit în albie.

Copilul dormea în pragul uşii, cu capul la umbră şi cu trupşorul, strâns în scutece, scăldat în soare. Era rumen-alb, ca trandafirii nici albi, nici roşii, şi sugea în vis. Dincolo d'e odorul adormit, Agripina vedea, prin uşa deschisă, citeva căsuţe de bârne, ceva din ograda lui moş Dănilă, drumul satului şi adân- cătura Iablanicioarei, iar încolo aripile negre ale pădurilor de brad, aruncând umbre adinei pe fâneţele înflorite şi gurile de secure ale Scripetelui, muşcând din cerul albastru. Nu se auzeau alte zgomote de- cit clocotul ceaunului de pe pirostrii, vâjâitul înfundat al şuvoiului din dosul casei şi, pe la răstoarce, risetele celor doi copii sau mugetul unui viţel despărţit de maică-sa.

In această pace adâncă, în această fântână dintre munţi, plină de chipul şi de aleanul soarelui, pocni răcnetul deznădăjduit: „Fugiţi! fugiţi! vin turcii !..." Agripina tresări şi întoarse capul spre uşa deschisă. Groaza vestei se prefăcu deodată în groaza faptului văzut cu ochii! Dini fundul văii, pe unde se prăvălea Iablanicioara, coame de cai zbucniră într-o clipă şi în fiecare coamă câte un cap de turc. Nu- maid'ecât nişte nouraşi albi se destrămară in aer, iar prăpăstiile rostogoliră un ropot de pistoale. Agripina se repezi la Păunaş, îl ridică din albie, îl puse în poală şi prin uşa din fund ţâşni în grădină. Se strecură pe lângă gard, ajunse pe Măriuca şi pe Vlad şi târându-i după ea începu să urce coasta din fag în fag. Copiii miraţi începură să întrebe:

— Unde ne ducem, mamă ?

— De ce nu mâncăm, mamă ?

Agripina n-avu vreme să răspundă. De jos din sat se ridicară şi sfredeliră slăvile ţipete, nechezaturi şi noi împuşcături.

— Ce e, mamă ? Cine ţipă ? Cine dă cu pistolul ?

Agripina le răspunse gâfâind :

— Turcii, dragii mamei, păgânii de turci de care vă spunea bunicul! Să iugim cât om putea, până sus la .stână !

Cărarea pe care apucase Agripina era cea mai scurtă

dar cea mai anevoioasă. Trebuia un om zdravăn, ca să poată să biruiască pieptul muntelui, nu o muiere cu un copil în poală şi cu alţi doi târâş după ea. Chiar Păun Ozun se urca rar pe aici, pentru că era o cărare cumplită, care scotea sufletul din om, pas cu pas, după zvârliturile Iablanicioarei, mai mult o scară de bolovani şi de rădăcini, decât o potecă. Agripina suia din greu, cu pieptul tot atât de smă- cinat ca şi şuvoiul de alături, ajutând pe Măriuca şi pe Vlad şi ferind pe Păunaş, din poală, ca să nu-1 izbească de pietre ori de crengi. Ar fi fost cuminte să se abată în dreapta ori în stânga şi să se ascundă în pădurea care stăpânea pretutindeni, deopotrivă de întunecos. Dar Păunaş se deşteptase şi începuse să plângă şi i se părea Agripinei că numai vuietul pârâului acoperea destul de bine ţipetele lui. Mititelul, grămădit în poală, hurducat şi flămând, ţipa cât putea şi izbea cu mâinile şi cu picioarele în cămaşa pe care Agripina şi-o sumesese şi o înnodase în brâu. Pe lângă asta, în urechile Agripinei se prigoneau mereu ţipetele şi împuşcăturile din vale, iar vâjâitul Iablanicioarei n-o lăsa să-şi mai dea seama dacă se înşală, ori nu se înşală.

La urmă, Agripina ştia că mai erau pe acasă şi alte gospodine, care trebuie să fi fugit cum fugise şi ea, prin pădure, şi câinii de turci negreşit că se luaseră după ele ! Unde să se ascundă, unde să întâr- zieze acum când focul arde la tălpile picioarelor! Mai bine să lupte până când i-o plesni inima în piept ! Dacă ajunge la stână, poate să cadă şi să moară ; au scăpat copilaşii. Sângele lui Păun, rodul dragostei lor, lumina ochilor lui Dănilă ! Dacă o ajung turcii, pe ea o batjocoresc şi poate o lasă cu viaţă, dar pe copii îi strivesc de stânci! Cum să mai dea ea ochi cu tată-său ! „Ce mi-ai făcut copiii ? ! Unde e nădejdea şi mângâierea mea ?..." Mai bine să urce, să urce ! Să nu se lase până ce nu s-o vedea măcar în poieniţa de sub stână şi atunci, când o cădea moartă, Măriuca, Vlad şi Păunaş au scăpat cu viaţă. Plânsetul lor se va auzi de la stână. Ciobanii vor veni şi-i vor găsi... O, dar până la poieniţă mai e mult!...

Măriuca era de şapte ani. Vlad de cinci. Sfârşiră curând puterile şi începură să plângă: „Mamă, ne e foaime !..." Vlad, grăsuţ, aprins la faţă şi leoarcă de sudoare, căzu jos ca un bujor frint de ploaie. Agri- pina se opri locului. Păunaş se zbătuse în poală până amorţise şi adormise cu degetele în gură. Agripina căută să răzbată cu urechea prin zgomotul şi pocniturile Iablanicioarei, dar nu deosebi nimic. îşi muie mâinile în spumele pârâului, îşi aruncă pe ochi câţiva pumni de apă, cum i-ar fi aruncat pe nişte cărbuni aprinşi, şi luă pe Vlad în cârcă. Era voinică Agripina, tânără şi vânjoasă, dar povara cu care se lupta era peste puterile unei femei. Pe Vlad îl ducea în cârcă, pe Păunaş în poală, iar Măriuca, sleită de puteri şi ameţită, se ţinea de mamă-sa, ţinând-o de căpătâiul brâului. Agripina începu să şovăiască, asemenea vitei lovite între coarne. Copacii dimprejur zvâcneau şi începeau să se facă roşii. O sete groaznică îi frigea gâtlejul şi măruntaiele. Gândurile i se topeau în cap. S-ar fi trântit întreagă în omătul ce fierbea la nodurile Iablanicioarei şi-ar fi secat şuvoiul dintr-o sorbire, dar mai avea atâta minte să cugete că ar fi rămas pe loc trăsnită, copiii s-ar fi prăpădit şi osteneala ei de până atunci ar fi fost de prisos.

- O perdea de sânge şi de nebunie i se lăsa, încet, pe creieri. In pieptul ei ardea toată pădurea şi bătăile inimii erau bolovani încinşi, care săreau din loc şi o izbeau în coaste. Se mai oprea câteodată, cu mâinile încleştate de o rădăcină, ori de o ramură ce atârna, şi pieptul îi horcăia ca nişte foaie. Punea jos pe Vlad, mai înnoda cămaşa în brâu şi cu pumnii îşi vâra ochii în cap. Ii era sete! Ii era sete! îşi mai răcorea limba şi pleca iar. Dar vinele picioarelor îi tremurau, sânul i se umflase şi o înţepa îngrozitor, Păunaş, izbit de colo până colo, începuse iar să plângă. De data aceasta de-abia chişnea. Hurducătura îl ameţise, foamea îl leşinase. Şi până la poieniţa de sub stână tot mai era ! Măriuca scăpă din mâini capătul brâului şi căzu mototol, în frunzele umede, scuturate astă-toamnă. Agripina luă pe Măriuca în cârcă şi legă pe Vlad, acum mai odihnit, de capătul brâului. Atunci, prin zborul frunzelor, Agripina zări

coastele Brăcinelului, masa de stâncă şi cu poale de brazi pe care era stâna lui moş Dănilă. - „Slavă ţie, Sfântă Născătoare!..."

Dedesubtul Brăcinelului era o poiană unde baciul aduna fânul cosit de pe culmi şi unde în fiecare vară mai rămâneau câteva căpiţi din celălalt an. Agripina îşi stoarse puterile cu oarbă înverşunare şi ieşi din pădure şi din coastă, în poiana cu căpiţi. Poiana era pustie, dar turcii, dacă au luat-o pe drumul oilor, erau să ajungă şi ei tot acum ! Vijelitul Iablanicioa- rei de-jabia se mai auzea. Pacea locului era adâncă. Sus, în nesfârşirea albastră, vulturii se roteau cu neobosită măreţie.

Agripina căzu la umbra unui stog şi ascultă, cât o mai puteau lăsa să asculte răzvrătirea sângelui şi ciocănitul inimii. Nu se auzea, nimic, nimic. Atunci ea cugetă : „Tata n-a simţit primejdia. Ciobanii sunt risipiţi şi turcii o să-i ia fără de veste. Trebuie să merg până la stână !"

Păunaş dormea, suspinând : „Dormi, dragul mamei ! Laptele meu acum e foc şi otravă. O să te pun la ugerul unei capre..."

Agripina voi să se scoale. O mie de junghiuri o străpunseră în tot trupul, dar mai ales în sân. S-au isprăvit puterile! De-abia dacă va mai putea să se târască. Ce face cu copiii! ?... Măriuca şi Vlad îşi mai veniseră în fire.

- Ne e foame, mamă ! Să mergem mai curând la bunicu, la stână !...

Drumul până la stână era de acum aproape lin, căci ocolea şi se încolăcea pe Brăcinel, până sus.

— Nu vă mai poate duce mama, că nu mai are putere !

— Mergem noi singuri, mamă !

Agripina se simţi rău de tot. Munţii şi pădurile se învârtiră cu ea şi toată greutatea trupului i se răsturnă în cap, ca apa dintr-o sticlă, în gâtul sticlei, când o întorci cu fundul în sus. Mai putu să gân- dească limpede: „Mi se urcă laptele la cap..." Apucă pe Păunaş adormit, îl învălătuci în scutece şi în şorţ şi scobind sub căpiţă făcu o ascunzătoare. Vâri copilul şi teşi fânul la loc, apoi porni,

nebună, cu Măriuca şi cu Vlad, după ea, fără să le vorbească, fără ca să-i mai ştie.

In vremea aceasta, moş Dănilă aştepta la stână să coboare ciobanii cu oile, ca să le adape. Pistoalele slobozite la amiază le luase drept vreo glumă ciobănească şi nu se mai gândea la ele. Cu privirile risipite peste culmile din răsărit, moş Dănilă se gândea, departe, se gândea la Tudor, la Păun Ozun şi la Bucureştii, unde viteazul oltean pare că intrase într-un mormânt. „încotro să fie Tudor şi ai lui ? tot în Bucureşti, ori aiurea ? Ce a făcut el de atâta vreme?" Neliniştea moşneagului creştea, cu cât privea mai mult cerul fără nori şi boltirile lui din ce în ce mai joase şi mai pierite deasupra plaiului spoit tn depărtări, şi cu cât bătrâneţele nu-1 mai iertau să sară în şa şi să ia lumea în piept.

In gândurile acestea, auzi în dosul stânei un plân- set de copil. Se ridică din locu-i şi se uită peste ţarcuri, cu mâna straşină pe ochi: Dar asta ce să fie !

- Era Măriuca. Mai încolo era Vlad şi tocmai în fund venea o femeie care nu putea să fie decât Agripina, dar care avea umbletul şi schimele unei nebune.

Măriuca îi căzu moşneagului pe piept şi-i spuse înecându-se în plâns amar :

— Au venit turcii în sat, bunicule !... Mama ne-a luat de mână şi ne-a târât până sus în poieniţă... Acolo a ascuns pe Păunaş în fân şi s-a mâniat pe noi !... Nu vrea să ne vadă, nu vrea să ne audă !

Agripina, roşie-vânătă la faţă şi cu cămaşa sfî- şiată pe pieptul umflat ca un cimpoi, venea tot blagoslovind cu capul şi cu mâinile. Dănilă înţelese totul, într-o clipă. Ciobanii se lăsau de pretutindeni, în fruntea oilor. Dănilă apucă buciumul şi sună în el podobia : „Alergaţi, ciobani!" Intre cei dintâi sosiţi în Dragomir Ozun, fratele cel mare al lui Păun, care era doftor în felul lui şi se pricepea de minune să lase sânge. Agripina căzuse în stână, molcomă ca o capră sfâşiată de lupi. Dănilă o lăsă în seama lui Dragomir Ozun, iar el, fără zăbavă, porni cu ciobanii tineri, toţi înarmaţi cu flinte, de- vale spre poiană. Pe Măriuca o

luă cu el, pe cal.

Era linişte împărătească. Nu se auzeau decât tălăngile, din ce în ce mai depărtate, ale turmelor de deasupra. Gânduri-gânduri - nori şi corbi - treceau prin cugetul lui Dănilă. „Ce au căutat turcii până aici ? Când au venit, ce vijelie i-a adus ?... In sfârşit, dacă o fi să ne ceară pielea, o să le-o vindem cât vom putea mai scump !" Dar calea cobora pustie şi din adâncuri nu izbea niciun zgomot.

Când ajunseră în poiană, Măriuca arătă cu degetul :

- Uite căpiţa unde a ascuns mama pe Păunaş !

< - ...L-o fi ascuns în altă parte, fata bunicului! ?

Fânul cu care astupase Agripina copca scobită sub căpiţă era răvăşit de jur împrejur şi Păunaş nicăieri. Ochii ciobanilor căzură pe nişte cârpe înşirate pe poiană. Alergară la ele. Era şorţul Agripinei şi scutecele copilului, acum pline de sânge, iar de jur împrejur sta, în iarbă, o largă spulberătură de fulgi cenuşii, ca după o încăierare între vulturi.

Pasările cerului coborâseră în poiană şi smulseseră pe Păunaş din zbuciumul plânsului, din durerile foamei şi din tot vaietul şi chinul unei vieţi omeneşti, în mijlocul unui popor nenorocit şi rob încă pe multă vreme !

Dănilă plânse a doua oară în viaţa lui. Fiorii unor presimţiri năprasnice îl junghiară în inimă. Privind spre răsărit (şi într-acolo era Târgovişteа), privind spre miazăzi (şi într-acolo era Drăgăşanii) bătrânul. cu cuşma în mână, plânse, în faţa cerului:

- Pune un hotar, Stăpâne, nenorocirii noastre ! Ajungă sfinţiei tale atâta jertfă ! Ajungă atâta risipă, atâta jaf la vulturi ! din mana bietei ţări şi din carnea noastră !

DE LA NOI, LA CLADOVA

S

e înserează. Şi seara cade grabnic, ca în luna \ lui noiemvrie, din cerul de oţel, peste pământul biciuit de crivăţ şi peste Dunărea Întăritată şi pustie. Popa Tonea priveşte* din fereastră, malul pe care se zbat în vânt câţiva măceşi şi mai departe, în hăul Dunării, apele ce se frământă şi se izbesc şi din larg se varsă către ţărm, ca mii

şi mii de şerpi înotători, ţinând deasupra apei, ager, creste albe, iar în urmă zvârcolind inele monstruoase.

Preotul coboară iarăşi ochii pe Psaltire şi urmând mai mult pe firul amintirii, decât pe firul cărţii, reci- teză versetele eterne : *„Că iată întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea. Că iată adevărul a iubit; cele nearătate şi cele ascunse ale înţelepciunii tale mi le-ai arătat mie. Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi, spăla-mă-vei şi mai mult decât neaua mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie şi veselie ; bucura-se-vor oasele cele umilite..."* Da, această bucurie şi veselie duhovnicească le-a cunoscut şi popa Tonea.

Erau vremuri când psalmul acesta şi toate cetirile bisericeşti răsunau în inimă-i ca frumosul *Lumină lină,* în serile de priveghere. Dar unde este azi cucernica trezvie sufletească a vrednicului preot de astă- primăvară ? Unde : dreapta pregătire şi plecarea inimii, cu care popa Tonea deschidea, în zori de zi, uşile bisericii, ca să înceapă cele premergătoare slujbei sfintei liturghii ? Unde : neprihănirea preotului şi liniştea creştinului ?... *„Ţie unuia am greşit şi rău înaintea ta am făcut!"*

Popa Tonea ridică fruntea-i împovărată şi priveşte, prin fumul înserării, tocmai dincolo, pe ţărmul drept al Dunării. Acolo, unde izbeşte puhoiul apelor şi precizează ţărmul cu o lungă linie de spumă, colo lângă Cladova, printre nucii şi printre merii ce nu se mai disting, se mai vede o pată albă - o casă mai răz- leaţă. De această casă se leagă în seara aceasta, şi se leagă de şapte luni de zile, jalea şi taina inimii lui popa Tonea.

„Tntoarce-ţi faţa de la păcatele mele şi toate fărădelegile mele şterge-le. Inimă curată zide: te întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinlăuntru ale mele. Nu mă lepăda de la faţa ta şi duhul tău cel sfânt nu-lluade la mine..." „O, creştin întinat! o, preot trădător!... nu înţelegi că aceste duhovniceşti mioare ale inimii proorocului nu pot să se mai găsească, pe calea inimii tale, nici la dus şi nici la întors ? Căci la ce păşune s-ar mai duce, când tu, prin taina ta cea ruşinoasă, ai pârjolit

păşunele cucerniciei ? Şi unde s-ar mai înapoia, când stâna cea tihnită de altădată : iat-o azi arzând cu para diavolească ! Ai lăsat pe duşman să se apropie şi să-i dea foc, şi priveşte-1 azi cum scheaună de bucurie şi ţupăieşte împrejurul focului!

Se poate ca această dumnezeiască rugăciune, atât de dornică de roua îndurărilor cereşti, să fi pornit dintr-o inimă, care, în vremuri, cunoscu ea însăşi plugul spintecător al păcatului, holda nelegiuirii şi focul amarelor căinţe... (Sfinte proroace David, iartă mie, de trei ori păcătosului, întreitul meu păcat!) Se poate; dar holda căzuse sub secera pocăinţii, focul suspinelor arsese miriştea patimii (fără cruţare seceratâ), iar ploaia lacrimilor spălase şi schimbase ogorul păcătos. Şi atunci, la rugăciunea sfântului proroc, iertarea şi darul domnului puteau să se pogoare, iar şi iar, ca ploaia peste arăturile de toamnă, ca lacrimile părintelui peste copilul cel pierdut şi regăsit, ca roua peste dimineţile lui mai. Dar care este starea conştiinţei tale, unde este secera, unde torţa ispăşitoare, unde biruinţa ta, asupra duhului celui rău care s-a cuibărit in inimă-ţi ?..."

„Dă-mi tnie bucuria mântuirii tale şi cu duh stăpinitor mă întăreşte. Tnvăţa-voi pre cei fără de lege căile tale şi cei necredincioşi la tine se vor întoarce.." „Mai e vorbă ! tu creştin plin de lepra iubirii strică cioase şi preot prins In laţ de către Diavolul, putea-vei să mai înveţi pe cei iără de lege căile Domnului şi să mai câştigi, ca mai înainte, vreun suflet de necredincios ?... S-a isprăvit cu puterea ta, părinte Tone ! Bucuria mântuirii şi duhul cel stăpânitor au zburat din capul tău, ca pasările călătoare, la începutul toamnei! Iarna cugetelor rele şi a năpustirii de către Sfântul Spirit domneşte azi în conştiinţa ta."

- Aprinde lampa, preoteasă ; şi voi, copii, aduna- ţi-vă să mâncăm !

Totuşi, fiindcă înspre apus mai atârnă de bolta cerului ca un policandru de nori galbeni, care nu luminează, ce e drept, decât dintr-o singură lumânare - luceafărul de seară - popa Tonea pune Psaltirea în raftul

cărţilor şi iese din casă, ca să vadă ce au mai făcut argaţii, prin curte şi prin grajduri.

Un foc ascuns şi groaznic îl mistuie pe popa Tonea ! El, creştinul cu inima curată, preotul cel mai vrednic de pe plaiurile Mehedinţilor, liturghisitorul cel plin de evlavie şi de înaltă conştiinţă, este astăzi pradă grelei dezbinări cu sine însuşi, ispitei gata de izbândă în fiecare zi, iubirii oarbe, surde, neînstare să priceapă înfricoşatele datorii duhovniceşti ale slujitorului altarului. Zece ani, popa Tonea şi-a păstrat inima vas curat, aşa cum cere sfântul apostol, aşa cum se cuvine unei inimi creştineşti şi preoţeşti, datoare să păstreze în ea comoara sfintelor înţelesuri şi a dumnezeieştilor arvune ale credinţei lui Iisus Hristos. Zece ani, popa Tonea a fost harnic păstor sufletesc turmei lui încredinţate, om frumos la fapte şi cu nescăzută bună purtare, către mari şi către mici, bărbat fără de vină, tată şi gospodar. Datoriile preoţeşti şi le îndeplinea cu cea mai mare luare-aminte şi cu cea mai aleasă concentrare, între oile sale cuvântătoare era bogat în sfaturi evanghelice şi tot atât de bogat in poveţe şi in îndemnuri gospodăreşti. Niciodată nu spunea un cu- vânt mai tare decât pe celălalt şi când trecea printre norodul său, creştinii se întreceau să vie să-i sărute mâna. In parohia lui, când un creştin se întâlnea, dimineaţa, cu popa Tonea, era ca şi cum i-ar fi ieşit cu plin. Credinţa deşartă, că, întâlnindu-te cu un preot, dimineaţa, îţi va merge rău în ziua aceea, murise printre cei care trăiau în preajma acestui preot. Viaţa, casa şi ograda lui erau icoană vie, sub ochii tuturor, că tot ce zice şi sfătuieşte în biserică şi în lume îndeplineşte mai întâi la el acasă. Preoteasa era o femeie plină de frica lui Dumnezeu, cuminte, simplă, harnică şi mai presus în cinste femeiască decât toate :elelalte femei de primprejur - aşa cum se cuvine să fie soţia unui preot. în sfârşit, Dumnezeu dăruise lui popa Tonea şi cinci copii, care creşteau sănătos şi sub cucernică povaţă, în casa părintească.

Dar peste tot acest noroc şi această zi frumoasă s-a lăsat în inima lui popa Tonea, în prima duminecă de după

Paşte, un nor de la cel viclean. Inimicul care do- bândi, odinioară, voie ca să ispitească şi să cerce inima lui Iov, dobândi, de data aceasta, voie ca să pună la încercare puterile creştineşti şi preoţeşti ale finului Sfântului Antonie. Era deci, în Dumineca Tomei. Popa Tonea tocmai isprăvise un cuvânt către creştini, prin care le desluşea, limpede şi înălţător, cum a îngăduit Dumnezeu necredinţa sfântului apostol Toma şi cum a făcut-o de folos pentru credinţa noastră, cea de-a pururi întemeiată pe adevărul învierii Domnului. Chiar atunci, intră în biserică jupân Traico, negustor bogat, om foarte cinstit şi de cuvânt, sârb get-beget din Cla- dova sârbească. II cunoştea de multă vreme, avea pentru faţa lui mult respect, pentru vorba lui de om în vârstă multă luare-aminte şi-i cunoştea destul de bine trebile şi cele trei prăvălii din Cladova, fiindcă făcuseră împreună, mai înainte, câteva târguri norocoase. Dar popa Tonea ştia pe Traico văduv şi fără niciun copil, de pe urma primei lui căsătorii. Cine era atunci această femeie, ori mai degrabă această fată mare, care intrase în biserică odată cu căruntul negustor şi se ţinea de el ?

Popa Tonea a început să miruiască pe credincioşi şi jupân Traico s-a apropiat şi el cu însoţitoarea lui. Atunci popa Tonea a observat-o bine, şi o putere superioară a coborit pe inimă-i, apăsând-o cu farmec şi chemând din ea un cer şi o lume sufletească nemai- crezut de tinere şi de înflorite... Aşa cum s-ar petrece cu o sămânţă, adormită şi închisă, pe care un fachir ar pune-o în palmă-i şi, constrângând-o cu vraja unor insistenţe nepricepute şi oculte, ar face-o (în câteva minute) să germineze, să crească şi să se despletească în foi şi în filamente şi să se încunune, văzând cu ochii, cu ciorchini trandafirii şi parfumaţi 1 Minunea aceasta o trăi, sufleteşte, popa Tonea, în răstimpul ce trecu cu miruitul a douăzeci-treizeei de creştini.

— Tată popo, iartă-ne, bre, pe noi, că am ajuns aşa târziu la sfânta leturghie : măcar să ne miruim şi noi şi nevasta noastră.

— Unge-se robul lui Dumnezeu Traico... Unge-se

roaba lui Dumnezeu... Cum te cheamă ?

— Borivoje, tată popo ; nu prea înţelege româneşte. Mai pe româneşte : Borivoica.

— Unge-se roaba lui Dumnezeu Borivoje, cu untdelemn binecuvântat, spre sănătatea trupului şi mântuirea sufletului!

Borivoje, biet copil! din clipa aceea, marmora strălucită a făpturii ei a trecut, din nevinovăţie şi din somn, de-a dreptul în focul iubirii şi-al suferinţei. A fost şi pentru popa Tonea şi pentru ea un ceas deopotrivă de nenorocit şi de ars de fulgerele sorţii.

S-a închinat la icoana învierii Domnului, a sărutat-o cu fruntea şi cu gura şi a sărutat apoi mâna miruitorului. înfăţişarea ei din clipa aceea i-a rămas în ochi lui popa Tonea cu neclintită şi chinuitoare preciziune. Braţul care înfăptuia semnul crucii apărea trandafiriu şi plin, sub nouraşii mânecii de bo- rangic, ca farmecele lunii pline, printre nourii de primăvară. Un pieptar negru-corb era sfâşiat în dreptul sânilor de o broderie roşie ca sângele - de nişte capi de mac, ce se scuturau până la cingătoare. Bo- rivoje purta o rochie ţesută în casă, scurtă şi numai cute, iar în picioare cizme de marochin.

-A trecut în strană, lângă bărbatu-său, căruntul şi roşcovanul jupân Traico, uluită şi înfricoşată. Şi în ceasurile-i de nesomn şi de durere, icoana frumosului popa Tonea era de acum să i se înfăţişeze, veşnic, sub podoaba dalbelor veşminte preoţeşti, smălţate cu desfoiate foi de floarea-soarelui, sub făcliile constelate şi în- fumul larg şi ruginiu al bărbii hieratice.

Popa Tonea a încheiat sfânta liturghie ca în vis şi, când a isprăvit cu totul şi a ieşit din altar, jupân Traico a început să-i spună pricina care-1 aducea pe malul nostru, chiar la trei luni de zile după fericita lui căsătorie.

- Bre, tată popo, eu vin cu nevasta noastră, la tine. mosafir. Eu am cu tine o taină mare. Tu mă cunoşti pe mine de multă vreme şi ştii ce este cuvân- tul meu...

Sârbul venea la popa Tonea să-1 roage să-i dea cu împrumut o mie de franci. Căsătoria lui, pe care o făcuse

fără de veste, la cincizeci de ani împliniţi, îl dăduse de cheltuială şi ştirbise ceva din banii destinaţi unui câştig apropiat. Nu i se ajungea vreo mie de franci şi, ştiind că prietenul său popa Tonea este om cu dare de mână, afară de aceasta: om de credinţă şi de ajutor, venea la el cu inima deschisă. Popa îşi cunoştea omul şi avea în el tot atâta încredere ca în sine însuşi. Pe de altă parte, fiindcă se întâmpla să aibă, grămăjuie, tocmai o mie de franci de economii, n-a mai stat la gânduri şi i-a spus sâr- bului că e bucuros să-1 împrumute. Au hotărât amân- doi dobânda şi două soroace pentru capete, unul la Sfântă Mărie şi altul mai spre iarnă, prin postul Crăciunului. Sârbul (ca orice negustor când dezbate o afacere) cam uitase de celelalte şi lăsase pe ne- vastă-sa în urmă. Popa Tonea, atent şi el la târgul pus la cale, mergea în pas cu sârbul, neuitând însă nicio clipă că Borivoje vine mai în urmă, cu preoteasa.

— Bre, tată popo, toate bune, dar te rog, bre, sa nu-ti opreşti dobânda chiar acum, ci să pofteşti la noi, pe la Sân' Pietru, şi atunci ti-o dau cu spor.

— Bine, jupân Traicule, când vreai şi după cum zici. Doar ne cunoaştem de multicel şi ne credem unul altuia.

Preoteasa şi Borivoje îi ajunseră din urmă.

— Jupân Traicule, ne înţelegem ca gâsca cu prepeliţa. Eu nu ştiu decât vreo zece vorbe sârbeşti şi Borivoje vreo două româneşti!

— Ce să faci, mamă preotească! Borivojca nu e de primprejur, ci mai de departe, de la Negotin, unde se coc cei mai frumoşi struguri din Serbia...

„Adevărat!" cugetă popa Tonea.

— ...dar fii pe pace ; să vezi cum învaţă Borivojca româneşte, până la iarnă. La noi, în Cladova după cum bine ştii, vorbim mai mult româneşte decât sâr- beşte.

Aprinsă de drumul străbătut, de copilărească vioiciune şi de soarele crăiesc al cerului de aprilie, Borivoje era rumenă ca o cireaşă. Popa Tonea privea această frumuseţe, atât de caldă şi de fragedă, în lumina acelei dimineţi de primăvară; şi mirat şi aiurit de iuţeala cu care gândurile şi sângele îi treceau prin inimă, căuta să-şi

pună frâu şi să liniştească buna lui conştiinţă cu un gând cucernic: „Slavă tie, Dumnezeule, pentru strălucirea cerurilor tale ca şi pentru mândretea creaturilor pe care le-ai lăsat să înflorească pe pământ..."

Dar firul amintirilor se rupse aici, căci popa Tonea auzi un argat care-1 striga la masă :

— Cinstite părinte, pofteşte la masă, că e gata.

Isprăvise cu cercetarea grajdurilor şi a fânăriei şi era gata să intre în casă, când desluşi, pe uliţă, un soldat din vama sârbească, pe sârbul Petar Duşan, cunoştinţă veche şi om de omenie. Un fior trecu prin inimă lui popa Tonea.

— Bună seara, frate Duşan... Ce cauţi şi cum de ai rămas, pe malul nostru, aşa târziu ?... Şi cum o să te înapoiezi, când Dunărea e totuna cu cerul şi valurile sunt mai rele decât fiarele?

Petar Duşan, care era însurat cu o româncă, îi lămuri că o pricină grabnică de familie îl adusese încoace şi că, tot în seara aceea, cu ajutorul Domnului, va trece Dunărea, la Cladova. Să n-aibă grijă părintele, căci a trecut şi ieri de pe un ţărm pe altul, şi mâine alţi creştini trec iarăşi la Severin.

— Da' cât pe aci era să uit, taică părinte, cu necazurile şi cu păcatele mele, că m-am întâlnit azi cu jupân Traico şi mi-a spus să te vestesc pe cum că te aşteaptă, zi de zi, să-ţi întoarcă nişte bani şi chiar astă-seară dacă ai vrea...

Inima lui popa Tonea se izbi în coşul pieptului, ca un peşte, în reţeaua năvodarilor.

— Aşa e vorba ?... Dacă e aşa, frate Duşan, să ştii că s-ar putea să mă prind şi eu tovarăş. Am tocmai nevoie de parale şi dacă zici că mâine trece o barcă la Severin... Şi când plecaţi ? Astă-seară la opt ceasuri ? Atunci să ştiţi să nu plecaţi, până ce nu veţi avea cuvânt de la mine - ori aşa, ori aşa.

In cugetul preotului, fluieră glasul ironiei: „Sărace popă Tone! ţi-a luat Diavolul minţile, cu totul... Unde pleci tu acum, prin vijelie şi prin puterea nopţii ? Şi ce zor te arde în spinare, ca să treci la Cladova ? Cel puţin nu fi

făţarnic! Mărturiseşte, popă vânat de cel viclean, că nu te gândeşti de loc la bani. căci ai trei sute de franci în casă, ci te gândeşti numai la Borivoje. Nu te smulge somnului şi tihnei decât amintirea ei primăvăratică, şi de şapte luni nu poţi să mai stingi cu toate ceasloavele din raft flacăra ochilor ei străbătători şi negri!"

Popa Tonea se aşază în capul mesei, binecuvân- tează mâncarea şi băutura robilor Domnului şi masa începe - cuviincioasă, cu mâncări simple, bine gătite şi abundente. Preoteasa supraveghează şi poartă toată grija, repede, curată şi tăcută. Copiii respectă tăcerea părinţilor şi cuviinţa mesei. Dar gândurile preotului alunecă peste clipa de acum şi se pierd în trecut... Colea şedea, la masă, Borivoje, cu şapte luni în urmă. Un lan de trandafiri strălucea în obrajii ei! O cunună grea, cu luciri de aramă, îi împodobea creştetul şi o privighetoare cu viers străin doinea în glasul ei. Era vădit că inima ei tinără trăia, in ziua aceea, o zi de înaltă primăvară.

„Bravo, Borivoică ! zicea jupân Traico, încântat de frumuseţea şi de veselia nevestei sale. Nu-ti spuneam eu că pe plaiul românesc bate numai vânt de veselie şi de voie bună ?" - Şi-i repeta în sârbeşte ceea ce spusese româneşte.

Jupân Traico adusese în barcă vreo câteva sticle cu vin de dincolo. P.reoteasa, ca după Paşte, mai avea un rând de cozonaci şi câteva dulciuri. Vinul era gros ca untdelemnul şi negru ca ochii Borivojei. La al treilea pahar, chiar în capul negustoresc al lui jupân Traico se ridică un abur subţire de poezie. Sârbul îşi deschise câtiva bumbi de la pieptar, puse coatele pe masă şi spuse cu înduioşare :

- Bre, taică popo, viata este scurtă şi, dacă nu e nici femeie nici copil, banii nu aduc prea mare mân- gâiere. Iacă, mie unuia îmi pare rău că am aşteptat atât de mult, după ce mi-a murit Olenka. Eşti tânăr, dar eu încep să- mbătrânesc... De mi-ar dărui Dumnezeu măcar trei copii, să las fiecăruia câte o prăvălie.

Şi bietul sârb privea cu o dragoste amestecată de tată şi de sot la Borivoje, a cărei frumuseţe, iritată de un

pahar de vin, era subjugătoare.

Borivoje căuta să desluşească, în sufletu-i, ce guri de luncă, ce grădini suflau, în ziua aceea, respirarea lor ferice peste simţirea ei. Şi de ce acest preot frumos, când era lingă iconostas, i-a ridicat tot sângele în obraji şi i-a lăsat în trup o moleşeală dulce, cum nu mai încercase niciodată... Traico avea dreptate! Ce dragă este viata şi ce frumoasă Cladova, când eşti pe ţărmul românesc şi le priveşti, privind spre miazăzi!

Popa Tonea asculta pe jupân Traico mai mult cu înfăţişarea, căci în cugetul lui începeau să crească grija şi certarea de sine: „Deşi acest vin sârbesc e minunat, deşi, mulţumind lui Dumnezeu, nevasta şi copiii îmi sunt sănătoşi şi casa mi-e tihnită, totuşi credeam că am legat de mult, la gard, telegarii închipuirii tinereşti. Ce însemnează această zburdălnicie în gândurile şi în simţirea mea ? Mi-e ruşine de mine însumi că stau între nevastă şi copii şi lângă un prieten preacinstit şi, ca nealtădată, de când mă simţesc om şi preot, mă fac călcător poruncii a zecea!"

- Aşa, taică părinte! fără nevastă şi fără copii, viata nu mai avea pentru mine niciun gust. Trăiam singur, colo sus, în casa mea de la vie, ca un ciu- hurez în pustietate. Ce să fac cu prăvăliile, ce să fac cu via, cui să las casele din Cladova? Şi aşa, cunoşteam pe Borivoie, de trei ani - căci este nepoata unui bun prieten şi mare ciorbagiu din Negotin. Şi aşa, ce m-am gândit - ce e viata fără nevastă şi fără copii... Şi ce să fac cu casa de la vie, dacă n-are cine s-o îngrijească, să măture painjenii de prin colturi şi să-i umple ferestrele cu glastre... Ştii rum era casa mea de la vie: casă de holtei şi de ciuhurez din pustietate! Ei, tată popo, ia să vii acum să vezi casa mea de la vie şi să-mi spui dacă o mai cunoşti. Dar şi eu m-am schimbat; nu te uiti la mine ?... Toată lumea spune că m-am schimbat!

Numai preoteasa şedea la masă, aproape ca şi astă-seară, atentă, tăcută, plină de cuviinţă şi de supunere.

După ce au ciocnit încă un pahar, preotul a însoţit de mosaiiri până la barca săltată în pietrişul ţărmului şi, închinându-se, le-a urat înapoiere bună şi multă sănătate.

Dar când apa Dunării a clocotit sub lopeti, atât popa Tonea, cel rămas pe tărm, cât şi Borivoje, care zbura pe valuri, şi-a dat fiecare în parte seama că inima lui s-a bolnăvit de neaşteptată şi năprasnică boală şi că de aci înainte numai moartea ar putea să-i mai fie vraci şi doftor. A fost o vrajă şi un trăsnet; într-un ceas s-au contopit două destine!

Nesiguranţa unuia despre sentimentele celuilalt a ţinut prea puţin. Intr-o zi, popa Tonea s-a întâlnit pe drum cu o sârboaică bătrână, care i-a spus tainic, dar fără de înconjur : „Borivoje se sfârşeşte de dragul tău ! Eşti tânăr şi frumos ca staritul Iakint din Kruşedol, pe vremea mea... Nu fi mândru, c-o să-ţi pară rău. Ştii căsuţa mea din Cladova, lingă dărî- măturile geamiei..." Popa Tonea, tulburat şi întunecos, a certat-o pentru cutezanţa ei, dar n-a putut să nu adauge: „Spune Borivojei că mă rog lui Dumnezeu, ziua şi noaptea, ca să ne izbăvească de cel viclean".

— Preoteasă, văzui adineaori pe Duşan de la vamă. A venit să ia pe soacră-sa, căci i s-a bolnăvit un copil ; şi mi-a spus din partea lui jupân Traico să mă duc, că mă aşteaptă cu paralele. Am prilej astă-seară să trec dincolo şi mâine iar prilej să mă înapoiez.

— De, părinte, cum gândeşti. Du-te cu ajutorul Domnului şi întoarce-te cu sănătate; dar prea e cerul iară stele şi Dunărea neliniştită...

— Preoteasă, se apropie sărbătorile şi ştii că ne trebuiesc parale.

Dar preotul nu apucase să isprăvească vorba şi aiară se auzi cineva, bătând în poartă şi strigând : „Sărut mâna, cinstite părinte!... Poitim degrabă la noi acasă, că bietul taica mi se pare că se duce în noaptea asta... Aşa e ; l-ai spovedit şi l-ai grijit, mai săptămânile trecute, dar nu ştii cum e unchiaşul ?..."

Era ţăranul Simion, feciorul lui moş Simion. Popa Tonea îi răspunse că vine numaidecât. Cel care dorea sfintele taine era un moşneag înaintat în zile, bătrân, cu cinstite bătrâneţe şi bisericos, care trăise şi voia să moară

cu toată buna-cuviinţă creştinească.

Popa Tonea şi-a luat epitrahiiul şi evhologiul, a intrat în odaia de onoare, unde erau icoanele şi cutiuţa de argint cu sfintele, şi cu închinăciune şi cu metanii a ridicat-o dintr-o firidă tăinuită. A sărutat cutiuţa, încrustată cu o cruce de sidef într-o ghirlandă de flori de crin şi a pus-o în sân, la loc ştiut şi sigur. Apoi î-a dat lui Simion un fanar aprins şi-au plecat împreună, tocmai când ceasornicul bătea şapte ore.

Moş Simion nu era chiar pe pragul morţii. Preotul i-a ascultat încă o dată spovedania cu cucernică răbdare, i-a cetit molitfa de dezlegare şi scormonitoarele rugăciuni ale cuminecării şi 1-a împărtăşit.

Afară la uşă, aştepta un om trimis de Petar Duşan.

— Ce face părintele, trece cu noi la Cladova, ori s-a răzgândit ?

— Aşteptaţi-mă, că vin într-un suflet.

Avea stintele în sân. Unde să le ducă ? înapoi acasă, ori la biserică ? Ştia la el cheia de la uscioara altarului şi putea să se repeadă să le depună pe sfânta masă. Preotul rămase în mijlocul drumului, nehotărât şi visător. Câteva lumini pierdute dădeau pe faţă, ici şi colo, locuinţele invizibile. întuneric nepătruns stăpî- nea pretutindeni şi rostogolea, ca în aceeaşi taina minerală, şi cerul şi pământul. Intr-o parte, un şir de gămălii fosforescente, înfipte pe aceeaşi linie, spunea vag că acolo trebuie să fie Cladova. Dar în atâta noapte adâncă, *dreapta, stingă, înainte, înapoi...* mureau oricărui înţeles şi se făceau cărbune, in sânul compactei şi universalei carbonificări. Num.ii mânia Dunării (dacă mai puteai s-o auzi), neştiutoare de odihnă, descoperea auzului depărtarea şi încovoierea ţărmului dojenit, readucând înţelegerii punctele de îndreptare. Popa Tonea întârzia, nehotărât şi nemişcat, din ce în ce mai străin sieşi şi locului. întunericul nopţii pătrundea încet-încet, în sufletu-i, ca apele mării, într-o corabie încercată multă vreme şi în sfârşit străpunsă. Preotul uita - întâia oară, în cariera lui! - că are la piept sfintele taine.

Dar prin noapte străbătură chiotele vâslaşilor nerăbdători :

— Vii, taică părinte, vii ? încoace, încoace ! Uită-te la felinar!

Popa Tonea tresări. Şi atunci hotărârea ale cărei crâmpeie căutase, adineaori, să le tot înnoade, ca să iasă la iveală unde era să lase sfintele - la biserică, ori acasă - apăru gata, legată în forma neaşteptată că e mai bine să le păstreze în sân. Cei din barcă nu trebuie să ştie limpede dacă le-a lăsat şi unde anume. Popa Tonea desluşea în sine, acum, poruncitoarea nevoie sufletească să nu treacă *singur* la Cladova.

„Ce a mai rămas cuminte şi cinstit în fapta mea ? decât... această coajă mincinoasă, pe care aceşti creştini sunt încredinţat că o primesc de adevărată, dar pe care biata preoteasă începe să o pună la îndoială... Ce ruşine! Pentru banii ce-mi datoreşte Traico trec eu Dunărea, în răspărul primejdiei, sau pentru blestemul care mă necinsteşte şi mă mistuie ? In ce mai stă vrednicia mea de creştin şi de preot ?... Şi mai am eu ceva din această vrednicie, când iată-mă fugar, cu sfintele în sân, trecând Dunărea, haiduceşte, ca să văd pe celălalt ţărm moartea mea duhovnicească ?! Singur, nu pot să-mi mai ajut; numai la mila şi la mâna Domnului îmi e nădejdea. O! de s-ar alege în noaptea asta... Dar cum, pe care cale ? Dumnezeu singur ştie... Ce aş putea să aştept şi ce ar putea să-mi aducă sfântul Andrei de azi ? Moartea în fundul Dunării. Dacă din mila Domnului, barca se răstoarnă, atunci însuşi el a purtat de grijă robului său netrebnic. Dar câtă păgânătate în aşteptarea aceasta ! Să cer un aşa deznodământ, fiindcă sunt atât de mişel şi de căzut, că nu pot să mai opun piept bărbătesc unei patimi muiereşti! Să cer Domnului să lase fără tată cinci copii, fiindcă nu mai am nici minte nici putere să fug din căile pierzării! Şi să cer să moară cu mine şi aceşti sărmani creştini care mă aşteaptă... Fără îndoială, să-mi doresc o asemenea moarte însemnează să mânii şi mai mult pe Dumnezeu. Dar ce fel de mântuire aş putea să aştept şi cine altul ar putea să mi-

o trimită, decât singur Dumnezeu - şi pe care cale, dacă nu pe calea rugăciunii şi a reînsănătoşirii mele sufleteşti ?... Şi totuşi, pe această cale am căutat necontenit, neputinciosul de mine, să merg şi în picioare, şi în genunchi, şi în patru labe, ca eroii marilor pocăinţe de odinioară... şi vai! n-am putut să isprăvesc nimic !..."

- Gata, cinstite părinte. Dă blagoslovenie de plecare şi să pornim, cu ajutorul Domnului.

Erau şase oameni: Petar Duşan, soacră-sa şi patru lopătari. Toţi veniră şi sărutară mâna preotului, poftindu-1 să intre în barcă. Respectul şi încrederea acestor oameni simpli, faţă de soţul lor de primejdie, rechemară şi precizară pe preot. Popa Tonea bine- cuvântă apele clocotitoare şi pe tovarăşi şi barca porni la luptă. O bucată de vreme., valurile se dădură învinse şi Petar Duşan purtă cârma cu bine. Preotul se ghemui pe bancă, între doi lopătari; şi, puţin atent la lupta cu Dunărea, privi mai vârtos la lupta din el însuşi, cu atât mai mult, cu cât această Dunăre, astăzi neagră şi monstruoasă, îi apărea în cadrul amintirii, sub o înfăţişare de neuitată frumuseţe şi voie bună...

Era în ajunul sfinţilor apostoli şi după cuvântul trimis de jupân Traico, popa Tonea se hotărî să treacă la Cladova, ca să-şi ia dobânda banilor. Era o zi de o măreţie scânteietoare şi atotalbastră. Dunărea, din depărtare, strălucea ca un hangher, pus de Domnul hotar, aici între ogoarele neamurilor învecinate. A intrat în Cladova pe la două după prânz şi a căutat pe jupân Traico, întâi la prăvălie. Dar Traico nu era acolo. Un ucenic i-a spus că jupânul i-a lăsnt cuvânt să-1 caute acasă. Casa lui Traico era cona. ul de la vie. Preotul a luat-o pe lingă casele cu port turcesc şi prin uliţele strimte şi a ieşit la margine. De acolo se vedea conacul şi grădina, deasupra altor câteva grădini. Popa Tonea a pătruns în coprinsul bine îngrijit şi plin cu feluriţi arbuşti şi arbori - până la casă, iar de la casă înainte, plin cu vie. S-a apropiat de casă, stăpânindu-se puternic şi certându-se duhov- niceşte. Dar nu i-a ieşit nimeni înainte. Atunci popa Tonea a suit scara ceardacului,

în care năvăliseră ramurile pline de rod copt ale unui cais de neam, şi a intrat în casă, prin tinda larg deschisă. In stânga tindei era o uşă întredeschisă ; dar preotul, cu ochii plini de lumina de afară, a rămas o clipă nemişcat şi neînstare să distingă cele dinăuntru.

— Sunteţi cineva acasă ?

— Suntem noi, i-a răspuns o voce nesfârşit de emoţionată şi de nedeprinsă cu limba românească.

Atunci preotul a desluşit o cameră turcească, iar pe divan, Înaintea lui, doborâtă între perne, pe frumoasa Borivoje. Era clar că o vijelie nervoasă o dobo- râse unde se găsea. Răsuflarea îi era neregulată, braţele agitate, şi după clipitul banilor de aur de la gâtu-i se vedea cât de colo că, sub salba cu trei rânduri, pieptul, învelit numai cu salba, murea şi învia, chinuit de o taină nebunească. î.n locul nevinovatelor răsuri de după Paşte, atât de prospere şi de fericite, obrajii Borivojei dădeau acum vederii nişte trandafiri însângeraţi şi smulşi. Iar în locul naivei dimineţi, din ochii ei, de-atunci, ardea acum o după-amiază adâncă şi tragică.

— Mă iartă, duducă Borivoje... Am venit după ju- pân Traico, fiindcă mi-a trimis cuvânt să vin...

— El a plecat... degrabă, departe, cu Nikita: aici în hârtie el a pus parale...

Şi adunându-şi puterile şi strângând împrejuru-i puţinele veşminte de pe ea, Borivoje se ridică în picioare şi înfăţişă lui popa Tonea, cu un braţ pe care alunecară şi se ciocniră brăţări de argint, o hârtie mototolită. Preotul o primi cu ochii în pământ, o puse în sin şi rămase mut.

— Şezi, părinte... şezi de vorbă cu noi. Traico a plecat departe cu Nikita...

— Mulţumesc, duducă Borivoje, dar mă grăbesc grozav, căci mai am ceva treabă pe aici prin Cladova.

Borivoje înţelese refuzul mai mult după ton. O expresie de negrăită jale trecu pe faţa tinerei femei.

— Şezi de vorbă cu noi, părinte, repetă cu greutate Borivoje, forţându-se parcă să-şi aducă aminte de o lecţie de româneşte, înadins şi trudnic învăţată.

Popa Tonea şezu mai spre uşă, pe marginea divanului care ocolea odaia. Dar ce convorbire era să lege cu Borivoje ? Biata femeie se muncea să-şi aducă aminte ce învăţase şi după fiecare sforţare neizbutită recădea în limba ei sârbească, din care popa Tonea nu înţelegea mai nimic. Iritată de atâta nesucces, Borivoje sări în picioare cu energie şi se apropie de preot. Braţele ei avură o mişcare de supremă şi deznădăjduită hotărâre. O caisă pică din caisul care năvălise în ceardac şi veni de-a dura, prin tindă, până în dreptul lui popa Tonea, minunat de frumoasă şi de coaptă şi sfâşiată până la inimă. Borivoje atinse cu mâna umărul lui popa Tonea.

— Tu ştii, părinte Tone, că eu te iubesc pe tine...

Preotul rămase nemişcat - înăbuşind cu forţări de uriaş cercurile de ispită şi de flacără care îi vî- jâiau între inimă şi. creier.

— O! eu te iubesc mult pe tine...

Şi această mărturisire n-o spunea numai gura însângerată, pe care popa Tonea n-o vedea, ci toată fiinţa tinerei femei, atât de plină de fiori, atât de apropiată şi de îmbietoare.

Borivoje izbucni în plâns şi în aceeaşi clipă cosiţa ei, clădită în turn nesigur, îşi pierdu cumpătul şi se revărsă peste preot, îngropându-1 în noaptea ei dulce mirositoare şi păgână. Acesta îşi regăsi puterea să despice în lături inelele cosiţei şi sări afară la lumină. Primul lucru pe care îl văzu şi pe care îşi odihni minţile, recucerindu-se, fu, dincolo de panoplia scânteietoare a Dunării, biserica la care el liturghisea, fără de vină, de zece ani. Acolo, de zece ani încoace, popa Tonea slujea lui Iisus Christos. Domnul inimilor neprihănite, al puterii de a se birui pe sine însuşi şi al iubirii care poaţe totul, dacă nu se înnămoleşte în vadurile sângelui şi ale poftelor deşarte. Acolo, de zece ani, el era mijlocitor între jeţul lui Iisus Christos şi sufletele ce-i erau încredinţate, spre păstrare şi mântuire, şi mijlocirea lui fusese zi de zi : curată, cinstită, neştiutoare de argintul vinovat, de beţie sau de desfrânare, de trufie sau de răutate. Acolo, de zece ani, el se trudea să

facă productiv talantul ce-i fusese încredinţat de Domnul. Şi toată această agonisire strânsă zi cu zi, în zece ani de zile, să se duca întreagă şi deodată în prăpastia nelegiuirii!

„O, Stăpâne Sfinte! pune în preajma mea custodia sfinţilor voievozi şi ajută-mi să fiu puternic fără de cruzime şi uman fără de întinare !"

Se întoarse cu fermitate înapoi. Borivoje plângea trântită pe divan, înecându-şi suspinele în pernă. O milă şi-o duioşie înalt creştineşti umplură inima lui popa Tonea.

- Borivoje! şi mie mi-eşti dragă, scumpa mea, dar ca o fiică a bisericii şi ca o soră ce-mi eşti întru Iisus Christos. Gândeşte-te, Borivoje, că numai astfel de iubire poate să fie între noi. Sunt preot şi tu eşti măritată. Am soţie şi tu ai bărbat. Slujesc sfânta liturghie şi tu trăieşti cu bărbatul tău... E păcat, Borivoje, păcat mare!

Acesta fu singurul cuvânt care izbi pe nemângâiata copilă şi pe care ea îl pricepu.

- Oh ! păcat, păcat...

Preotul o cuprinse părinteşte, o ridică în picioare şi, ştergându-i lacrimile ca unui copil şi închinând-o ca pe un copil, care se scoală noaptea, speriat de un vis urât, rosti asupră-i o rugăciune scurtă (de care îşi aduse aminte), cu un accent nesfârşit de pătrunzător şi de convins. Borivoje se închină şi-i sărută mâna. Preotul o sărută pe frunte şi, cumpănind-o în braţe ca pe Anastasia, copila lui cea mai mare, o culcă între perne, pe divan.

„Acum, mă duc să plâng pe cununa biruinţii mele !"

A coborât încet la Dunăre şi, fiindcă cei cu barca nu se strânseseră, a şezut pe o bârnă în faţa soarelui şi a plâns fără de lacrimi. Inainte-i colcăia furnicarul de aur şi de argint al Dunării ; într-o parte era Borivoje şi ţărmii scânteietori ai ispitelor-sirene, în cealaltă parte soţia şi cinci copii, o casă şi un rost, o viaţă de onoare şi înfricoşatul legământ cu Iisus Christos, spintecând ca o întrupare aievea văzduhul albastru, în făptura albă, zveltă, a bisericii unde li- turghisea de zece ani. Şi i se părea că inima-i, în ne- coprinsa-i jale, dădea să-i iasă din coşul pieptului şi, ca o pasăre cu aripa străpunsă, se zbătea, se

ucidea ; şi ar fi voit să zboare când spre Borivoje, când spre turlele bisericii, când de-a dreptul în fundul Dunării, dar, plină de sânge şi sfârşită, cădea iar şi iar în pulberea pământului. Şi iubirea, şi datoria, şi crunta deznădejde treceau prin cugetu-i cu aceleaşi puteri; şi fiecare, rând pe rând, îl cucerea câteva clipe şi-i clădea, sub ceruri arzătoare, perspective şi destine înalte până la cer, ori întoarse până în fundul iadului, pentru ca în clipa următoare o limbă de foc să înghită totul şi aspra datorie să spulbere iubirea, iar deznădejdea să învingă pe biruitoarea de o clipă. Şi apoi, iarăşi de la început, din câmpiile cernite ale deznădejdii să izbucnească poienile şi dumbrăvile iubirii, îmbătate de lăcrămioare şi de doină, iar Dunărea să se prefacă, din apa sinistră care înghite pe deznădăjduit, în apa prietenă celor ce se iubesc, în apa complice, care zdrobeşte porţile datoriei şi ale onoa- rei şi deschide fugarilor romantici calea ei plină de dor, de nebunie, de necunoscut şi de îndrăzneală, de oraşe, de colnice şi de umbrite văi, în care se poate ascunde comoara fericirii!

„Inimă ce-ţi pierzi cărarea când eşti pe cel mai neted drum şi te crezi pe drumul cel mai neted când eşti gata să dai în râpă, încotro mă împinge răzvrătirea ta?... Spre stingă mă cheamă fericirea (deşartă, înşelătoare!...), dar cu puteri de spaimă, cu braţe de omăt, cu piept de trandafiri şi de jăratic. Spre dreapta mă cheamă datoria, onoarea, trecutul, credinţa căsătorească şi preoţească şi sus de tot, pe munte, in nourii posomoriţi ce-1 încunună, acela în a cărui mână sunt cele şapte stele şi din a căi ui gură iese, fulgerătoare, sabia cea de ambele laturi ascuţită... O, nenorocitul ! de-aş putea să mor aici la răscruce, şă nu mai voiesc să vreau să mă decid nici spre stingă, nici spre dreapta... Dunăre, Dunăre! cit de frumoasă eşti, cât de ispititoare şi cât de răcoare trebuie să fie în fundul tău, când în mine e atâta arşiţă... şi ce leacuri de dragoste am auzit că ştii să pregăteşti! de n-ar fi convingerea-mi, mai mare decit tine, că din fundul tău înainte se deschid porţile iadului, dincolo de care focul

este, de data aceasta, veşnic şi plânsul cât aminul, dar fără lacrimi, fără suavitatea plânsului !

Dumnezeule! dărâmă munţi de iertare, ca să nu mai vezi, ca să se şteargă aceste urme cu păcat pe care cugetul meu le lasă pe ţărmii deznădejdii. Şi coborându-te, acum ca totdeauna, la îndemâna tân- guirii şi a plânsei noastre nepriceperi, lasă-te întrebat, preabunule: de ce ai plămădit din lut acest sărman ulcior al făpturii noastre, când de atâtea ori este poruncă să ardă într-un foc cu mult mai puternic decit poate să rabde ? De ce tocmai din lut acest ulcior, când era scris în voia ta ca el să poarte în el dumnezeiescul mir al cunoştinţei tale, al sfintei Evanghelii şi al înfricoşatei sfintei liturghii ? Pentru ce nu l-ai făcut, stăpâne, de piatră ori de fier, când ne era dat ca să-1 purtăm pe un drum atât de greu, atât de lunecos şi de zbirlit de stinci ?... O ! ridică, cu dreapta ta înaltă, stânca aceasta, care mi-a închis deodată umila mea cărare, ascunzându-mi soarele fericitului cumpăt întru tine, şi răspunde la întrebările mele oarbe şi neghioabe cu îndurările tale cele veşnic minunate şi săvârşitoare de minuni şi răspunde-mi cu dreapta ta puternică şi despresurătoare de ispită, ca odinioară lui Antonie, ca,odinioară lui Martinian !"

Deci, legând cu această rugăciune cugetul său rănit, cum ai lega cu o faşă o rană sângerândă, popa Tonea a intrat în barcă şi a şezut între oamenii simpli şi tihniţi, ai căror muşchi puternici, în lupta cu undele, se umflau şi recădeau ca unda.

A auzit în urmă că Borivoje e bolnavă. De Sfintă Mărie, jupân Traico a venit însuşi dincoace la noi şi vărsând, după cuvânt, întâiul câşti, i-a spus plin de tristeţe că Borivoje boleşte pe picioare. Ba i-a dat şi un ban de aur ca să facă rugăciuni pentru însănătoşirea ei. Intervenirea aceasta era dureros de inutilă. Popa Tonea se ruga seara şi dimineaţa, la biserică şi acasă, odihnind ca şi lucrând, pentru sănătatea Borivojei, pentru despresurarea inimii şi izbăvirea ei de către Domnul. Pentru el, nu se ruga atâta. într-un rând jupân Traico 1-a chemat să-i facă o moliftă,

acasă, împreună cu preotul sârbesc, dar popa Tonea s-a nimerit călător şi omul trimis de Traico s-a întors fără ispravă.

între acestea, toamna trecu mai jalnic ca oricând. Revenind de la biserică, revenind de prin popor, cu evhologiul învelit în epitrahil, popa Tonea privea berzele şi rândunelele cum se ridicau în stoluri, peste aburii Dunării, şi cum o luau spre miazăzi, trecând tot spre casa Borivojei. Popa Tonea privea frunzele pe care vântul le dijmuia, din ce în ce mai lacom, din grădini, şi le spulbera departe, peste gard şi peste malurile înalte. Popa Tonea simţea, ca niciodată în viaţa lui, moartea anotimpului ; şi tristeţea apei fără caice cu aripi de lebădă i se desluşea, amar, întâia oară. Disciplina sufletească pe care şi-o impunea şi asprimea-i de ostaş al Domnului - mai bucuros de o rană usturătoare decât de copilăriile şi de slăbiciunile reveriei - nu mai puteau la el, rănitul, ca să alunge visul subtil şi feminin. Acest om puternic se încurca pe drumu-i şi se oprea în loc, biruit de un nimic! de acele aţe de paianjen care zboară în aer, primăvara.

Unde mergea acum, ce voia, ce va răspunde unuia şi altuia... - la toate acestea avea în inimă-i, drept orice răspuns, o pornire năvalnică, fără alt înţeles decât că trebuie să meargă înainte, iar pe buze: de- abia cuvântul, de care începea să-i fie ruşine, că trece la Cladova ca să ia de la Traico nişte bani.

— Ia uitaţi-vă colo sus : ferestrele acelea cu lumină în ele sunt de la conacul lui jupân Traico. Pesemne că te aşteaptă, părinte Tone.

— Nu gândeşti drept, răspunse preotul, revenind din adâncirea lui. Traico nu ştie hotărât că viu ; de altă parte, nu pot să mă duc la om acasă pe vremea asta. Am să mâi la Cocoş.

Ţărmul sârbesc nu mai era departe. Un ochi somnoros adăsta sosirea bărcii.

— Nu-ţi spuneam eu că te aşteaptă ?... Priveşte cum vin încoace de la conac : două, trei, patru... bre : cinci felinare !... Ce să fie asta ?!...

— Nu vin de la conac, Petar Duşan ! Nu te uiţi ?!

Dar nu avură vreme să-şi mai dea cu părerea şi să se corecteze, căci o toană neaşteptată a crivăţului plesni malul sârbesc şi întări tă lupii Dunării. Lopă- tarii surprinşi încleştară mâinile pe lopeţi şi luptară cu vitejie. Nu era atât de mult primejdios ca să te ţii pe valuri, cât era ca să cutezi să vii la ţărm. Valurile se smâceau şi urlau ca nişte bestii captive, ameninţate de incendiu.

Stelele apărură deodată şi sub licărirea lor Dunărea se arătă albă de furie şi încăierată până la cer cu vechiul ei vecin. Ca să cutezi să te apropii de ţărm, în aşa împrejurare, însemna să ajungi pe el azvârlit ca din praştie. Petar Duşan schimbă orientarea şi barca începu să ţină largul. Atunci li se păru că aud de la ţărm glasuri care îi chemau. Printre săgeţile crivăţului, ajungeau până la ei crâmpeie de întrebări şi de îndemnuri. Crezură că cei de pe mal ii luau drept alţii, cu toate că „popă", „popii" reveneau mereu prin plesnetele vântului. In sfârşit, un strigăt disperat spintecă' vijelia: „Piere un suflet!" (tâlcuiră cei din luntre).

— Ce va să zică asta ?... Ce suflet piere ? De ce piere ? Şi ce putem noi să facem ?...

Cugetul lui popa Tonea, care suspenda dureros şi nehotărit deasupra Dunării, ca şi cum ar fi voit să-i înţeleagă gândul, se ridică în luminoasă şi nobilă columnă :

— Fraţilor, ce să fie ? Şi ce vor de la noi bieţii creştini ?

Tocmai atunci tovarăşii lui popa Tonea auziră limpede şi tâlcuiră preotului:

— Moare fără popă !

Popa Tonea smulse lopata din mâna vecinului din dreapta şi strigă tuturor pătrunzător :

— Fraţilor, le trebuie un preot! la ţărm cu putere şi cu ajutorul Domnului!

— Dar ne prăpădim, părinte ! începură să se vaiete cei din barcă şi să se agaţe, disperaţi, de umerii şi de braţele preotului.

Zelul sfântului apostol Pavel, dumnezeiescului

naufragiat din preajma insulei Malta, izbucni atunci ca o flacără, în sânul lui popa Tonea, cel ce avea la sânu-i pe Domnul euharistie.

— Tăceţi din gură ! nu va pieri niciunul dintre voi! Nu puneţi mâna pe mine, căci am in sân sfintele taine !

129

Orice vorbă, orice murmur se stinseră pe buzele acestor oameni. O credinţă fără margini şi o putere suprafirească îi ridicară de la cele cu putinţă la cele miraculoase. Inimile lor vibrară. Braţele lor, înarmate cu lopeţi, străpunseră şi biruiră vijelia. Cutremuraţi cu sfânt cutremur, ei pricepură că Domnul este cu ei în barcă întocmai ca odinioară, cu sfinţii apostoli, pe apele Tiberiadei. Minunea se întâmplă. Un val năprasnic luă barca în spinare şi o slobozi uşor, pe ţărm, într-un banc de nisip.

g - Gala Galacţion - Opere, vpţ. II

Cei de pe ţărm alergară cu ianarele. In iruntea lor era jupân Traico, cu capul gol, cu cămaşa sfâşiată, cu înfăţişarea unui ieşit din minţi.

— Taică părinte! Dumnezeu te aduce încoace! Preoţii noştri s-au dus cu toţii, după vecernie, să ureze proistosului, că-1 cheamă Andrei, şi nu s-au mai înapoiat nici până acum !... Am să mă duc la Belgrad, să mă plâng mitropolitului!... Auzi, să murim ca nişte câini!... (Şi izbucnind în plânsete) : Borivoje se duce, taică părinte ! Vino degrabă !... Doamne ! de când aşteptăm şi ne sfărâmăm... Am trimis doi inşi călări, la proistos. Te aşteptam şi pe sfinţia ta, dar ne era nădejdea slabă ca un fir de paianjen...

Izbit, însă, de o idee neaşteptată se opri locului, spăimântat:

— Dar n-ai sfintele taine ! Ce ne facem, vai de noi!

— Le are ! le are ! răspunseră iluminaţi şi într-un singur glas tovarăşii lui popa Tonea, înţelegând că ei, nevrednicii, fuseseră în seara aceea solii unei solii dumnezeieşti.

— Le am, repetă preotul, cu vocea sugrumată. Şi carte şi tot ce trebuie.

Traico 1-a luat atunci de braţ şi Nikita şi ceilalţi au luminat cărările... Şi s-a pomenit la scara ceardacului năvălit de cais. O, dar acum caisul era un schelet, care se clătina şi făcea schime, izbind, cu sunete de oase, încoace şi încolo, şi cerând stăruitor nu ştiu ce din casa cu lumină în geamuri.

— Poftim pe scară, taică părinte. O, Borivoje se duce, se duce! Borivoje, Dumnezeu ne-a trimis pe popa Tonea !

Din patul alb şi imobil, peste care cădea lumina unei făclii, răspunse o exclamaţie prelungă, dureroasă, isprăvită într-o notă de adâncă mulţumire. Borivoje se agită sub linţoliul alb, braţele ei se împreunară în chip cucernic, ochii i se umplură de lacrimi.

— Mai aprinde câteva făclii, şopti ea pe sârbeşte lui jupân Traico.

—

O, da, ca să se poată vedea, lămurit, unui pe altul, încă o dată !... Era tot atât de frumoasă şi aproape tot atât de plină, ca şi în aprilie, ca şi în iunie, dar viaţa şi puterea sărmanei copile erau secerate. Bori- voje murea fiindcă voia să moară, murea de iubire. Oftica era întâmplătoare. O femeie din casă a ridi- cat-o şi a rezimat-o între perne. Strălucitori ca soarele în apus, ochii Borivojei priveau ţintă pe preot.

— Da, Borivoje, părintele are sfintele taine şi carte şi tot... Dar cum se va spovedi, părinte, biata fată, că nu ştie romineşte ? Şi cit a mai voit să înveţe şi ce de cărţi româneşti a cumpărat! Spune, taică părinte, cum se va spovedi Borivoje ?!

— Fii pe pace, jupân Traicule, răspunse cu sforţări sfâşietoare popa Tonea. Mă lasă pravila... Iar inima, în el, plângea şi răcnea: „Ştiu atât de mult, atât de chinuitor de mult: ce a greşit şi de ce moare Borivoje !"

— Aşa ? te lasă pravila ? Ce pravilă cuminte ! Iată, ne ducem.

Şi au rămas singuri încă o dată - a doua oară şi cea

din urmă, din viaţa lor cea pământească. In prima clipă, i-a venit preotului să se năruiască lângă patul cu pânze albe şi smulgindu-şi părul să-şi ceară iertare şi să cheme înapoi - o, să cheme înapoi!... - înfruntatele şi zguduitoarele frumuseţi din iunie. Şi a voit să-şi libereze mâinile care ţineau ceva : dar acest ceva era epitrahilul şi evhologiul. Şi preotul s-a recucerit, ca sub o plesnitură de bici. Supremul înţeles al acestui ceas din urmă îi năvăli în creier şi ceea ce se nărui din el fură păcatul şi slăbiciunea.

Borivoje îl privea fără sfârşit.

„Ne vom revedea ! ne vom revedea negreşit! acolo unde iubirea va fi întru împărăţia sa, fără restrângeri, fără obstacole si fără lanţurile acestui trup întunecat !"

Cu ochii orbi de lacrimi, cu inima în tumult, preotul se apropie de pat şi acoperi pe Borivoje cu epitrahilul.

9»

131

Şi ceea ce omeneşte nu fusese cu putinţă şi ceea ce Borivoje dorise până la inoarte, fără ca să se îin- plinească - se împlini sub condiţia atotdivină şi atotcurăţitoare a religiei lui Iisus Christos. Borivoje îşi puse capul pe pieptul sfâşiat al preotului creştin şi în ceasu-i din urmă trăi, fără păcat, toată fericirea pe care ar fi putut să i-o dea, cu dobânzi atât de grele şi de amare, iubirea pământească ! Atâta cât ţinură rugăciunile introductive şi zguduitoarea molitfă de dezlegare, Borivoje fu fericită atât cât ar fi putut să fie într-o jumătate de veac !... *„Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Christos, cu darul şi cu îndurările iubirii sale de oameni, să te ierte pe tine fiică* Borivoje, *şi să-ţi lase ţie toate păcatele; şi eu nevrednicul preot şi duhovnic, cu puterea ce-mi este dată mie, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale..."* Şi mâinile iertării, în numele Sfintei Treimi, se împreunară pe capul penitentei şi îmbrăţişară acest cap mult iubit cu singura îmbrăţişare îngăduită !

Apoi Borivoje recăzu între perne, ascultă rugăciunile împărtăşirii ca pe un murmur al grădinilor raiului şi primi dumnezeieştile taine, cu ultimul şi supremul palpit al

sufletului ce se eliberează.

Cosiţa ei se risipi pe pânze ca un paner cu toporaşi negri; braţele i se culcară dulce de-a lungul trupului ; ochii i se opriră ca într-un ocean de fericire încremenită şi surâzătoare.

Şi în noaptea aceea, din Sfânta Scriptură, în romîneşte, pe care Borivoje o cumpărase ca să ne înveţe limba, popa Tonea, până la ziuă, a pus, în râuri de lacrimi, stâlp după stâlp, cei patru stâlpi - cele patru evanghelii, cele patru vecinice cuvinte ale credinţei noastre mai presus de pricepere şi ale conduitei noastre mai presus de lumea aceasta.

GRATIE ŞI PALAMON

m ieşit din mănăstire împreună cu moş Var- /|\ sănufie, cu vreun ceas mai înainte de vecernie.

® Aveam înaintea noastră timp destul. Drumul peste Arşiţă, până la mănăstirile de maice de cealaltă parte a dealului, îl faci cam în două ceasuri. Dar mi-era teamă că, de data aceasta, o să iasă mai mult, fiindcă moş Varsănufie, deşi robust ca un stejar, se mişca agale, tacticos, şi la vale şi la deal. Ii zic *moş;* vorba vine... Cuviosul Varsănufie poate să aibă vreo şasezeci de ani, poate şi mai mult; nu-i mai ţine minte. Insă de sub comanacul de şiac, vârât pe urechi, pletele-i coboară încă negre, iar barba îi e de-abia căruntă.

Era o zi de vară, străvezie şi caldă. De jur împrejurul mănăstirii dealurile păduroase care o strâng la mijloc respirau, sub soarele ascuţit, un abur uşor şi albăstrui. Grămădeala codrilor de fag, prin depărtarea încropită şi aburoasă, tresărea ca printr-o pătură de ape. Am luat-o spre pârâul care scaldă ogrăzile mănăstirii. Ii trecuse supărarea şi era acum copil cuminte. Dar isprăvile din săptămânile trecute stăteau neşterse. Viitură multă şi amestecată acoperea o parte din grădina părinţilor. Butuci întregi încurcau locul şi apele furioase trecuseră prin garduri ca prin piepteni, pieptănându-se în ele de toate ierburile şi gunoaiele aduse din pădure. Călugării aşezaseră la loc puntea smulsă de puhoi şi până la ea, din

pas în pas, prin băltoacele rămase : bolovani mari de piatră.

Am trecut puntea, sprijinindu-ne în toiege. Varsănuiie s-a oprit o clipă, s-a uitat la apele care se deznodau sub punte, limpezi şi de-abia înflorite, şi a clătinat din cap. Am început să rid :

— Ce e, preacuvioase ? Pârâul nostru şi-a mâncat credinţa la sfinţia ta ?... Varsănufie nu mi-a răspuns mie, ci pârâului:

— Te ştiu eu ce câne-mi eşti!

Am intrat în pădure şi am început să urcăm. Era un urcuş greu, întâi din pricina locului, destul de înclinat, şi al doilea din pricina pământului muiat de ploile necontenite. Pădurea, pe aici pe poale, era tî- nără. Fagii şi carpenii se îmbrăţişau între ei şi acopereau cu un lung frunzar poteca noastră. Tn luminişuri se iveau şi mestecenii şi de jur împrejur îmbrăcau poienele cu făcliile lor albe, ca pe nişte catedrale la zile mari. Respiram din greu, dar mă ţineam bine, pentru că mi-era ruşine să vorbesc de stat jos şi de odihnă mai înainte de moş Varsănufie. Călugărul mergea la deal ca şi cum ar fi mers la vale.

— Da' bine te ţii, preacuvioase ! Eu am început să gâfâiesc şi sfinţia ta parcă te plimbi prin ceardacul mănăstirii!

— Vezi că nu plătim amândoi la fel.

— Cum asta, părinte Varsănufie ?

— Dealul ista îţi cere d-tale o plată şi mie altă plată întocmai ca negustorii. Mie, care sunt pe aici mus+eriu vechi, îmi cere preţul hotărât şi dat de atâţia aţii ; pe când d-tale - tânăr, necunoscut, venit de ieri... - îţi cere preţul îndoit.

Am stat pe loc şi m-am uitat la Varsănufie, cu un gând şiret în lumina ochilor :

— Bine, bine, părinte Varsănufie, poate că ai dreptate. Dar, ia spune-mi, nu te temi că negustorul ăsta, pe care îl cunoşti de atâţia ani, o să se facă într-o zi mişel şi n-o să mai vrea să-ţi vândă nici cu de cinci ori preţul cu care îmi vinde mie Ba poate te-o goni şi din dugheană !

Varsănufie râse în barba lui stufoasă.

- Şi d-ta ai dreptate. Dar când voi simţi că scad puterile şi s-a golit punga, nu mai fac silă negustorului.

Cunoşteam pe Varsănufie de patru veri. Era duhovnicul mănăstirii către care mergeam. îmi făcuse o curioasă impresie şi-1 cercetam adesea, arătându-i multă prietenie şi cetindu-1 pe furiş, ca pe o carte veche, încâlcită şi legată în piele foarte trainică. La prima vedere, Varsănufie era un biet călugăr, pe ochii căruia sprâncenile se făcuseră muşchi de stâncă, arătându-1 vechi de zile şi cuvios de cuget. Pletele lui aproape negre îţi dădeau prima îndoială. Nasul lui mic, gogonat la vârf şi roşu-albastru, ca gogoşile celui mai iute ardei, te punea pe gânduri. în sfârşit, dacă puteai să-i surprinzi privirea, ascuţită şi neagră, erai pe drumul cel bun. Totuşi, aceste prime impresiuni, pentru mine unul, au rămas de-a pururi de prisos. Am auzit, mai târziu, multe poveşti pe socoteala cuviosului meu prietin, dar fiindcă mă aşteptam la ele nu m-au mişcat prea mult. Cât adevăr şi câtă clevetire erau la mijloc n-am căutat să ştiu.

Oricum, Varsănufie era interesant. Simţeai în el o tărie, un cumpăt, ceva solid şi groaznic înnodat (ca nodurile unui odgon de corabie) care îţi impuneau. Vorbea domol, totdeauna în icoane şi cu intenţiuni surprinzătoare. Mergea cu luare-aminte şi încet. Slujea în biserică fără pripă şi toate le spunea şi le făcea după tipic. N-avea nici şcoală. învăţase în mănăstire şi nici nu cutreierase lumea. Dar când vorbeai cu el, Varsănufie dovedea mult bun-simţ şi se gândea de trei ori până să-ţi răspundă o dată. Trebuia să fii bun prieten cu el sau să-1 nimereşti după şapte-opt pahare, ca să vezi, ieşind din gura lui, şi sfinţi mai mici sau îngeri din cei căzuţi.

Mergeam cu el alături, sau el ceva mai înaintea mea - după cum ne îngăduia poteca - şi mi se părea, voinic, stufos şi încărcat de ani, cum era, o minune curată : un fag din cei bătrâni şi noduroşi, la care ajunsesem, pornit la drum cu mine.

în dreapta noastră, începeau să se arate poienele

înspicate ale Arşiţei. Un vânt uşor şi întrerupt se legăna în ele, mişcând şi variind lumina soarelui. Ne-am oprit un minut, în potecă, între codrul plin de umbră şi iâneţele luminoase. Tăceam şi unul şi altul, Var- sănuiie: adine, împietrit şi tainic ca pădurea, eu: înfiorat şi flexibil ca iarba. Pe sub sprâncenile lui stufoase, călugărul privea rostogolirea rară şi măreaţă de pe Arşiţă, clădăria din ce în ce mai înaltă a munţilor din faţă şi toată uriaşa revărsare a codrilor, ca un stăpân nepăsător şi sătul. Niciun fior, nicio descumpănire în el!

în faţa Arşiţei se ridicau încet, greoi de codri, ca nişte ciobani în piei de oaie, munţii de lângă mănăstire. Ceva mai sus, scoteau în soare un uaiăr gol, un cot întors spre cer. Pe.ste ei, se ridicau alţi munţi, în care poienele şi pădurile îşi pierdeau deosebirea şi arătau, deopotrivă, uşoare şi verzui. Iar deasupra amfiteatrului întreg, se pierdea în albastrul cerului, ca o sârmă încreţită, profilul unor munţi şi mai înalţi, despre care bănuiam că sunt dincolo de hotarul ţării şi chiar dincolo de hotarul munţilor, căci poate erau nori. Din această depărtare, lumina soarelui de vară, sărind din creastă în creastă şi despicând vederii nenumărate cline, planuri şi adâncimi, venea spre noi, pogora cu pădurile de fag, suia cu ele şi ajungea, aci în preajma fagului, mătăsoasă şi caldă, pe clătinatul lin al valurilor ierbii. Dar Varsănufie vedea, în mintea lui, alte planuri şi alte perspective. A zorit să plecăm.

Ne-am sculat şi-am mers mai departe, prin spicul sur al fânului, aşternut ca un văl, peste miile de flori de câmp, crescute în fân. Cu cât urcam pe Arşiţă, cu atât văile se adânceau, munţii creşteau mai înalţi şi se amestecau cu norii, inima îmi era mai uşoară şi mai prididitâ de frumuseţea firii. Arşiţa a început să se îngusteze, pădurile din dreapta au început să se apropie de cele din stânga şi frumoasa poiană s-a sfârşit ca o alee. Acum intram în inima codrului. Era o potecă pe care mai fusesem odată, dar n-o mai ţineam minte. I-am spus lui Varsănufie, în glumă :

— N-o să ne rătăcim, preacuvioase, in bezna asta de pădure ?

Călugărul m-a privit cu ochi ciudaţi şi mi-a dat un răspuns la care nu mă aşteptam :

— Ei, m-am rătăcit de multe ori, când eram tânăr, dar acum ştiu prea bine că nu mai pot să rnă rătăcesc...

Era întâia oară când simţeam o nuanţă de sentiment în vorbele lui Varsănufie. Am rămas gânditor. Ce zile şi ce icoane din trecut năluceau călugărului, printre aceşti copaci bătrâni de veacuri ?... Varsănufie mergea înainte, cu acelaşi pas cu care pornise din mănăstire. Mă ţineam după el şi căutam în mintea mea o întrebare nouă, care să-i îmbie inima şi amintirile. Poteca noastră nu era tocmai limpede. Copaci căzuţi, unii cu totul putrezi, alţii mai de curând, tăiau cărarea şi trebuia să sărim peste ei, ori să ne stre- curăm printre crengile moarte, in câteva locuri, izvoarele şi apa ploilor se plămădiseră în mocirle şi atunci ocoleam pe departe sau ne cumpăneam cu greutate pe bârnele puse punte. Brazi şi fagi uriaşi, unii porniţi să cadă, alţii încă drepţi şi neînvinşi, ridicau în slăvi noian de vreascuri şi de crengi. Pe sub aceşti patriarhi, creştea sălbatică şi oarbă pădurea nouă, din stratul gras şi negru al atâtor zeci de ani de frunză moartă. In orice parte te-ai fi uitat, codrul se arăta adânc ca o prăpastie, nicio poiană nu se simţea pe aproape şi lumina dinăuntru - afară de câteva săgeţi de aur ce se frângeau în trunchiuri, ici şi colo - era sură şi verde. Adesea, în scoarţa copacilor din cale, vedeam crestate semne, cruci şi litere cirilice. Crestăturile păreau foarte vechi, fiindcă scoarţa se refăcuse şi se cicatrizase. Ştiam ce sunt aceste semne... Aflasem de la cei ce mă însoţeau în prima mea plimbare, dar aş fi voit să-1 fac pe Varsănufie să mă desluşească asupra lor.

— Părinte Varsănufie, ce sunt scripturile astea de pe copaci ?... Dar îmi găsisem omul!

— Ai mai fost vreodată pe aci ?

— Da, am mai fost odată. Ţi-arn spus-o.

— Ai fost singur, ori te petrecea cineva ?

— Ei, asta e! Cum era să vin eu, singur, prâll sălbătăciunea asta! Eram cu mai multă lume.

— Atunci, făţarnice, de ce mă ispiteşti ? Ţi-au spus

aceia de ajuns şi de rămas ce însemnează scripturile acestea !

Am râs din toată inima. A râs şi Varsănuiie.

— Ia spune-mi, taică, mai ţine mult mânia asta de pădure ?

— Oleacă şi am ieşit de cealaltă parte.

— Părinte Varsănuiie, să stăm acolo şi să ne odihnim, căci îţi spun drept că m-ai bătut.

Varsănuiie şi-a ascuns ochii în sprâncene şi a pornit-o iar. N-a trecut mult şi-am ieşit în creştetul unei poieni încântătoare, un popas de verdeaţă dulce şi de flori, între codrii prăvălatici. Mănăstirile de maice, către care trebuia acum să coborâm, nu mai erau departe, dar nu se vedeau încă. Spinări încovoiate şi zbârlite cu păduri de brad stăteau în faţă şi la înălţimea noastră. Ai fi întins mâna să le prinzi! O pace adâncă, dezmierdată de ţârâitul greierilor, vestea sosirea serii. Pe orizontul înalt şi închis de culmi, soarele începea să lase trandafiri. Am stat şi ne-am odihnit.

■ - Preacuvioase, asta e poiana lui Gratie ?

— Adevărat.

— Şi cealaltă, mai din vale, poiana lui Palamon ?

— Precum zici.

— Cine au fost aceşti blagosloviţi părinţi ? Stariţi, pustnici, făcători de minuni ?

— Nu. Pe cât ştiu eu din bătrini, Palamon era cântăreţ, iar Gratie zugrav. Aveau dar de la Dumnezeu, însă Diavolul i-a duşmănit şi i-a pierdut...

— Cum aşa, părinte ?

N-auzisem până atunci legenda celor două poiene şi nu ştiam cine au fost Gratie şi Palamon. Poate că Varsănuiie simţi sinceritatea mea, ori poate că îi era sufletul prea plin de amintiri, ca să nu reverse ceva din ele. Mi-a spus o întâmplare din alte vremuri, o întâmplare din viaţa acestor mănăstiri ascunse în sinul codrilor. A început-o aci în poiană şi a isprăvit-o când am intrat în mănăstire. Mi-a povestit încet, cu întreruperi lungi, cu întrelăsări înţelepte, cu un ton egal şi închis. Povestea lui Varsănufie

s-ar putea traduce astfel :

Pe atunci, viaţa călugărească era în toi. In mănăstirile din ţinutul acesta, printre caprele duhovniceşti, care nu lipsesc nicăieri şi niciodată, erau multe şi dalbe oi alese. Stariţi şi stariţe cu mână puternică stăpâneau călugăreştile popoare şi călcările pravilei erau fără cruţare pedepsite. Se văd şi azi prin mănăstiri beciurile în care zăceau închişi călugării greşiţi. îndeletnicirile frumoase şi folositoare aveau mulţi râvnitori. Cântările, cusăturile, zugrăvitul icoanelor şi tipăritul erau în mare cinste. Vestit între cântăreţi era şi ieromonahul Palamon, iar cel mai iscusit dintre zugravi era, fără îndoială, monahul Gratie, ucenicul unui sfânt zugrav din Muntele Atonului. Palamon era înalt, măreţ şi cu barba stufoasă. Gratie era mic, subţire, puţin cam spân şi vioi ca o veveriţă. Erau amân- doi tineri şi cuvioşi, amândoi mari meşteşugari, în meşteşugul lor.

Aici în mănăstirea în care coborâm era o maică tî- nără cu un glas de privighetoare. O chema Mino- dora ; era cântăreaţă în biserica mare şi era o frumoasă făptură a mâinilor lui Dumnezeu. Şi Palamon şi Gratie s-au rănit de frumuseţea ei şi au început s-o iubească. Palamon cutreiera poienile şi codrii, cântând cântece de lume şi gândindu-se numai la Mi- nodora. Gratie lucra, la icoanele lui, oftând, şi sfintele şi îngerii pe care îi zugrăvea semănau din ce în ce mai bine cu Minodora. Gratie şi Palamon erau prieteni. Şi-au furat taina unul altuia şi au ajuns să se urască şi să se urmărească. Gratie se cutremura când auzea în biserică glasul lui Palamon. La rândul lui, Palamon îngălbenea când vedea icoanele lui Gratie şi chipul Minodorei plutind în slava sfinţilor.

Palamon era plăcut şi linguşitor. S-a apropiat de stariţ şi s-a făcut omul lui de încredere. Pe unde se ducea stariţul mergea şi Palamon. La o sărbătoare mare, stariţa mănăstirii din vale a poftit pe stariţ să slujească. Palamon, cântăreţ bun şi toiagul stari- ţului, nu putea să răinână acasă. A venit şi el. Gratie a prins de veste şi a trecut prin codri, ca o fiară sălbatică, de la o mănăstire la cealaltă.

Noaptea, la priveghere, s-a strecurat în biserică şi a ascultat şi a privit, ascuns după un stâlp. Palamon era în strană, între cântăreţe. A cântat frumos, a cântat cu foc, mai frumos şi mai cu foc ca orişicând. Minodora era lingă el. Glasul ei de argint se împletea cu glasul lui de aramă. Chipurile lor jucau în văzul aceloraşi făclii. Mâinile lor se întâlneau pe foile bătrânelor ceasloave.

Gratie privea din ascunzătoarea lui. Şi în biserica slăvită, plină de evlavia cântării şi a tămâiei, nimeni n-ar fi bănuit că iadul întreg se zbate şi se văietă într-o biată inimă de om...

Ne apropiam de mănăstire. Eram nerăbdător să aud urmarea. Dar Varsănuiie intrase într-o pauză interminabilă.

— Şi ce s-a întâmplat, preacuvioase ? Ce-a mai făcut bietul Gratie ?

Niciun răspuns ! Varsănuiie pare că nu mai auzea. Să ştii că iar m-a păcălit călugărul!... Târziu de tot, când pierdusem nădejdea să mai scot ceva din gura lui şi era aproape să ne despărţim, Varsănuiie a stat locului, s-a uitat la mine pătrunzător şi a isprăvit povestea :

— Pe atunci călugărul purta mătănii ca şi azi, dar avea cuţitul în ciubotă... Erau oameni minunaţi şi în luptele ior duhovniceşti şi în păcatele lor. Ce vreai să mai ştii ?... Dimineaţa, bouarii mănăstirii l-au găsit pe Palamon ciuruit de cuţite şi mort, în *poiana lui Palamon,* iar pe Gratie, cu măruntaiele vărsate, dar suilând încă, în *poiana lui Gratie.*

Clopotele
DIN
mxnastirea neamtu
ANDREI HOŢUL
E

ra odată un iăcător de rele cu numele Andrei. Faima lui se răspindise cu fiorii spaimei, peste o lume întreagă, şi flinta-i sămănase, în carne vie, un căuş de gloanţe. Treizeci de ani cutreierase muntele şi balta, îşi croise nelegiuită cale prin inve- litori şi prin ferestre şi-şi râsese de sumedenie de poteri. Căci peste tot şi pretutindeni,

norocul lui de hoţ îl purtase teafăr-teferel, ca pe Făt-Frumos fu- garu-i năzdrăvan.

Dar într-o zi Andrei trecu printr-o pădure şi văzu un lucru de mirare şi de groază. Văzu un foc năprasnic şi pe foc : un grătar de fier de un stânjen. Patru îngeri negri, fiecare cu câte un vătrai, stăteau împrejur şi .grijeau de foc şi tot turnau la lemne, de înflorise grătarul ea brânduşa de toamnă.

Mirat peste măsură de aşa vedere, Andrei Hoţul se opri locului şi întrebă pe meşterii Satanei :

— Ce vreţi să faceţi, mă, eu grătarul ista ?

Unul dintre ei întoarse către hoţ un bot asudat şi puturos şi-i răspunse într-o elămpăneală :

— Pe grătarul ista o să chinuim noi sufletul lui Andrei Hoţul, când ni l-o aduce tata Sarsailă.

Sufletul lui Andreii Hoţul ?! Tâlharul se cutremură şi ştiinţa atâtor fapte rele şi a prihanei lui învie, în el, întâia oară. Zaua inimii lui de hoţ se rupse ! „Aşa e, sunt un păcătos cum n-a văzut şi n-a răbdat prea- sfântul soare, de când e el soare şi preasiânt. Am călcat, am jefuit, am omorât pe nouăzeci de hotare; şi de-oi pune câte un suflet de hotar, am încărcat pe al meu cu nouăzeci de omoruri, ca să nu mai pun la socoteală păcatul prădăcilunii. Andrei, te-au turtit tălpile iadului ! Fă la schit de te mărturiseşte, zvârle gioarsele din brâu, zvârle flinta blestemată, şi te fă călugăr, şi pe mătănii cu nouăzeci de boabe, zi şi zi la rugăciuni până ţi s-o face limba îască."

Să arunce puşca şi pistoalele ! Dar acum, numai-decât ? Dacă îl prinde stăpânirea mai nainte de mărturisanie şi de călugărie? II spânzură ca pe el şi din furcile lui vodă trece de vecili vecilor, pe grătarul dracilor. Nu, să nu le arunce decât când s-o răstigni în . uşile sfântului altar şi o da jurământul de c.ilugărie. Să intre în biserică cu ele, cu ele să îngen.mche la mărturisire. Aşa se şi! cuvine mai la urmă ; cuvine-se să fie dezlegate şi aceste tovarăşe nelegiuite, ca să poată şi ele muri în pace, de moartea carilor şi a ruginei.

Aşa se chibzuieşte, aşa se hotărăşte Andrei Hoţul. Şi

iată crucea unei bisericuţe, prilntre ramuri de arin. Iată un bătrân duhovnic, pe pragul sfântului lăcaş.

- ••Părinte, eu sunt Andrei Tâlharul, un păcătos fără pereche, după cum poate că a ¡ajuns până la auzul sfinţiei tale. Am pârjolit lumea şi am trimis, curate, lui Dumnezeu, nouăzeci de suflete. Părinte, îmi sfârâie pe inimă sângele vărsat. Am cunoscut, după un semn, urgia care mă pândeşte şi vreau să-i iau înainte. Vreau să-mi răscumpăr sufletul de la muncile cele veşnice, vreau să mă pocăiesc şi să mă fac călugăr.

— Fiule Andrei, în cer este imai multă bucurie, la vederea unui| păcătos care se pocăieşte decât la vederea unei mănăstiri de drepţi, care-şi merge înainte drumul dreptăţii ei.

— Părinte, te cred aşa cum zici, dar trebuie să ştii sfinţia ta un lucru : eu vreau să intru în biserică în portul meu de hoţ; cu gioarsele aestea am păcătuit, cu ele vreau să mă dezleg.

— Andrei, îmi ceri ce nu se poate. Tu ai un suflet şi ceri mărturisire, de aceea îmi e iertat să te las să intri în casa Domnului; dar uneltele nelegiuirii tale trebuie aruncate cui le-a făurit şi! descântat.

— Părinte, ia-ţi cuvântul înapoi şi lasă-mă să intru aşa, cum mă vezi 1

— Andrei, tu cauţi pocăinţă şi vrei să începi cu o fărădelege ?

— Precum ai zis !

Şi tâlharul pune un pistol în barba sihastrului1 şi-l culcă lângă prag.

Şi iată peste o vale, două, încă o bisericuţă şi pe pragul ei iarăşi un duhovnic. Şi aceeaşi vorbă are loc şi aceeaşi neprimire şi al doilea pistol adoarme pe al doilea sihastru. Şil merge aşa Andrei la nouă biserici, la nouă duhovnici. Şi îşi încarcă sufletul, peste cele nouăzeci de omoruri cu încă nouă. Şi ajunge la al zecelea duhovnic.

— Părinte, vreau să mă mărturisesc. Am pe suflet nouăzeci şi nouă de omoruri; nouăzeci le-am făcut de când hoţesc - că eu sunt Andrei Hoţul - şi nouă le-am făcut de

când umblu să mă mărturisesc. Am ucis nouă duhovnicii, lingă nouă biserici, fiindcă nu mi-au îngăduit să intru la mărturisanie cu armele acestea. Părinte, ce zice înţelepciunea sfinţiei tale ? Mă sfredelesc în spate ochii iadului, nu mai am decât un foc în puşcă şi pe zi1, pe ceas, şţreangul stăpânirii poate să mă înhaţe - nemărturisit şi blestemat!

— Andrei tată, sunt bătrân ca tată-tău mare, de va mai fi trăind', şi nu mi-e de puşca ta, cât de sufletul tău. După nevrednica mea părere, fraţii mei duhovnici, pe care tu i-ai trimi|s la Domnul, au avut greşeală că s-au pus de-a curmezişul vrerii tale. Ai, tată, toată slobozenia. Intră în biserică cum îţi place : cu arme, fără arme. Aceste scule, cu care tu ai argăţit duşmanului, sunt nelegiuite prin nelegiuirea ta, dar nu într-alt fel. Lasă jos la uşa sfântului lăcaş, cu căinţă şi cu inimă durută, nelegiuirea ta, şi va fi ca şi cum ai fi lăsat şi aceste scule fără cuget.

— Părinte, de ce nu te trimise Dumnezeu în calea mea, de la început!

Sihastrul scoase de la brâu cheia bisericii, deschise şi! intră cel dintâi. Andrei intră şi el şi rămase lingă strană, răzimat în puşcă ■ - năuc, întâia oară în viaţa lui.

Duhovnicul căută pe o fereastră, într-un dulap, pe analoghi... dar nu găsi molitfelnicul nicăieri.

— Andrei, tată, mă reped devale la chilie să iau molitfelnicul; tu, fiule, până ce mă voi înapoia, bate câteva sute de mătănii, la Domnul, ta Maica Domnului şi la câţi sfinţi îi vezi.

■ - Cu ascultare, părinte.

Andrei lasă puşca în strană, anină chimirul cu pistoalele şi începe canonul. Călugărul iese din biserică şi, fără să se gândească, închide uşa cu cheia.

— Dumnezeule sfinte şi îndurate, luminează ochii minţii mele şi învaţă-mă ce soi de pocăinţă să dau acestui tâlhar, care bate astăzi la uşa milostivirii şi a ¡iertării tale.

— Aruncă cheia bisericii - îi gânguri un porumbel sălbatic, de pe o creangă - în heleşteul pe lângă care treci şi te du liniştit acasă. Atunci să-1 dezlegi şi să-1

împărtăşeşti pe Andrei, când cheia aceasta se va întoarce iar la mina ta.

— Amiln, Doamne - zise pustnicul - şi slăvit fie numele tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, cel ce la Iordan se arătă în chipul de porumb, acum şi în vecii vecilor !

Şi Nil călugărul zvârli cheia în heleşteu şi-1 lăsă pe Andrei în socoteala Domnului.

Trecu ziua, trecu noaptea, trecură nopţi şi zile, o vară şi o toamnă, un an... şi| după el şiraguri lungi de ani. Trecu un veac. Faţa lumii se schimbă. Codrii dimprejurul celor Zece Sihăstrii începură să cadă sub secure şi să se răărească. In bârlogul de odinioară al ursului fumul începu să se ridice de pe coşul locuinţei omeneşti. Sate odrăsliră din vetrele braziilor tăiaţi. Nil ieromonahul se pomeni, deodată, păstorul unei turme de câteva familii. Şi într-o zi îi veniră, una după alta, o bucurie şi o întristare.

Câţiva oameni din sat dădură cu năvodul în heleşteu şi prinseră o prea frumoasă mreană, pe care, în bunătatea şi! în cucernicia inimilor lor, o aduseră în dar bătrânului duhovnic. El le mulţumi şi-i binecuvântă.

Dar când să spintece râiieana, cuţitul lovi fier, în pântecele ei, şi o cheie alunecă în copaie. Sihastrul o recunoscu : era cheia pe care el o aruncase în heleşteu acum un veac. Şi evlavisindu-se adânc şi îngenunchind lângă mreana spintecată, ca lângă o jertfă din vechiul aşezământ, sihastrul mulţumi lui Dumnezeu, plecind pină în ţărână omătul frunţii sale:

— Dumnezeule, care ţi-ai adus aminte de Noe şi de corabia-i pribeagă pe apele potopului, care ţi-ai adus aminte de poporul tău Israil, rob în Eghipet, şi de Iona cel înghiţit de chit, slavă, închinăciune şi mulţumită ţie, pentru minunile tale cele de odinioară şi cele de acum ! Că iată tu ţi-ai adus aminte şi de păcătosul care se pocăieşte în sfântul tău locaş şi-ai apropiat porunca dezlegării de oasele lui, cele zdrobite de un veac de ispăşire, iar de buzele lui - ale lui, tâlha- rului de-a dreapta - ai apropiat înfricoşata împărtăşire cu trupul şi ou singele Domnului

nostru Iisus Christos, fiul tău. Că iată, în pântecele acestei mrene, cheia pe care mi-ai poruncit s-o arunc în heleşteu, acum un veac...

Ddr de-abi!a îşi isprăvise mulţumită, şi alţi creştini din sat sosiră la el cu mare tânguire :

— Cinstită şi curată să fie faţa sfinţiei tale, că pe noi ne-a călcat mare jale şi mare blestem. Fata mea şi feciorul creştinului ista şi-au fost dragi de multă vreme şi ne hotărâsem, nevrednicii de noi, să venim duminecă la sfinţia ta ca să-i legi cu logodnă. Dar era scris, se vede, ca hotărârea noastră să rămină stearpă şi amărâtă. Azi, dis-de-dimineaţă, Ilincuţa s-a pogorât cu cofele devale, la fântână, şi bietul Toader a petrecut-o cum îşi luase obicei. Sărăcuţii nu s-au mai suit în deal! I-am găsit pe amindoi, căzuţi lingă fântână, albi şi neatinşi, iar cofele lângă ei. Din cofe, a mai băut un corb şi mort a căzut şi el ; căci, să ierte cinstita sfinţiei tale faţă, e la mijloc lucru necurat! fântână e otrăvită. De către ce duşman : nu ştim, păcătoşii de noi. Este bănuială asupra unui străin, un venetic de la Olteni, care sorbea din ochi pe Ilincuţa, dar numai Domnul ştie tot şi toate.

Bătrânui duhovnic plânse cu bieţii oameni şi-i miil-gâie şi le vorbi adine şi sfânt şi limpede, ca din izvorul sfintelor scripturi. Iar la sfârşit le zise:

— Aşezaţi pe copii în aceeaşi raclă şi aduceţi-i încoace, să-i punem în biserică. Şi, până mâine, poate mina Domnului va scoate din ascunzătoare pe nelegiuitul făptuitor, căci el .a zis : „şi în fundul mării de se va ascunde, ide ochii mei, acolo voi porunci şarpelui şi-1 va muşca".

Oamenii plecară ; sihastrul reveni, cu cugetul la cheie. Cu cheia trimisă înapoi de Domnul, cuviosul Nil încercă să regăsească poteca bisericii din munte. Dar brazi şi fagi crescuseră în poteca de odinioară 1 Cu înduioşare, Nil îşi revăzu bisericuţa, smulse bălăriile dân pragu-i şi râcâi muşchiul care ascunsese în- cuietoarea. Deschise uşa cu greutate şi intră înăuntru. Ce să vezi ? înaintea fiecărui sfânt, de pe perete, era câte o groapă de cinci-şase palme,

iar în faţa Domnului şi a Maicii Domnului : două gropi, ca două morminte ; şi| într-una din aceasta era Andrei. Nil priveşte cuprins de admirare: Atâtea imătănii a bătut Andrei, într-o sută de ani, încât fiecare sfânt ¡are câte o groapă în dreptu-i, iar Domnul şi Preacurata-i Maică - câte un mormânt, săpate cu genunchii, cu palmele îşi cu fruntea lui Andrei.

— Fiule Andrei, Dumnezeu să te pună în faţa lui, curat şi alb, cum erai la sânul mamei tale!

— Dumnezeu să audă şi să îndeplinească. Dar care fu ¡pricina, părinte, că zăbovişi atâta ?

— Bătrâneţele, tată ! nu mai sunt puteri ca în tinereţe, până când să mă cobor, până când să mă urc înapoi, soarele e îndesară. Osebit de ¡aceasta, mai veniră la mine doi creştibi cu o pricină de ¡moarte. Au murit, devale, în sat, otrăviţi de un duşman, doi copii ce erau să se căsătorească. Şi până să le spun o vorbă de mângâiere, până să sorocim înmormântarea, iacă vremea că se duse. Tot pentru aceea, fiule Andrei, caută să mă îngăduieşti până după îngropare.

— Bine, taică părinte.

— Iii vom duce pe bieţii copii la locul de veşnică-odihnă, mâine către seară. Apoi viu să te dezleg şi poimâine, duminecă, îţi dau sfintele taine. La noapte, racla celor doi nevinovaţi va fi aci, în biserică. Tu ascunde-te într-un colţ şi stăi în pace. Va fi norod şi multă jale.

Andrei se dă deoparte, după un stâlp. Sihastrul se coboară în casa celor întristaţi, citeşte şi cădeşte şi, în faptul serii, în capul plânsei sale turme, aduce racla în biserică. Andrei priveşte din umbră cum bieţii oameni aşază racla, cum o troienesc cu flori, îi aprind făclii şi cum se duc apoi cu toţii.

Ceasurile trec, făcliile scad, Andrei veghează, rezimat în puşcă. Dar deodată, în tăcerea împietrită a sfântului locaş, înviază zgomot. Nişte paşi încep să se coboare din clopotniţa bisericii. Andrei e în mirare. Paşii ajung pe caldarâm şi din umbra zidurilor vechi se desprinde şi pătrunde în părerea luminărilor o namilă

neagră. Un timp stă locului încremenită. Dar pălăria şi dulama cad pe lespezii şi namila se face un voinic cu ochi scinteietori, cu buze şoptitoare, cu frunte nouroasă şi semeaţă. El se apropie de cei ce dorm în raclă. Pieptul i se umflă, mâinile îi trosnesc, muşcându-se între ele.

- Să umblu cu otravă, când aumai cu un glonţ le izbăveam pe toate... Ce greşeală ! Şi pe tine, Ileana - floare smulsă pe vecie de nechibzuiinţă şi de nerăbdarea viforoasei mele patimi - ce soartă te împinse să te cobori devale, când întotdeauna, de atâtea zile de când vă urmăresc, tu aşteptai sub fag, până ce el cobora şi urca inapoi cu doniţele pline. Numai el trebuia să se coboare, el să bea ori să se spele, ori măcar să se stropească !... Toate s-au isprăvit de acum : să mă aşez în sat la voi, să aştept să uiţi pe prostul ăsta, să te cer lui tată-tău... Dar, Ileană, patima mea nu vrea să înţeleagă că tu eşti moartă şi încă de otravă. Ea te cere mireasă, aşa moartă cum eşti, dacă vie nu ţi-a fost scris să fii mireasa mea. Şi de-oi muri şi eu... păcat numai de lupii şi de corbii ce vor muşca din hoiltul meu cel dătător de moarte. La o parte, bade Toader, mie mi se cuvine să fiu lângă Ileana !

Andrei se înfioră. Faţă cu aşa puteri de nelegiuire, el, Andrei Tâlharul, era copil de ţâţă ! Luă puşca în cătare, ţinti capul ce se pleca spre raclă, şi, cu cel din urmă glonţ ce mai avea, tâlharul împlinii profeţia sihastrului.

A doua zi, uimire mare, spaimă în norod şi priceperea celor desfăşurate.

Duhovnicul spovedeşte şi dezleagă pe Andrei. Duminică, la sfânta liturghie, Andrei ia aminte, Andrei se închină, Andrei vine să se împărtăşească.

Şi când a isprăvit de zis, după duhovnic, „...ci ca tâlharul mărturisindu-mă, strig către tine: pome- neşte-mă, Doamne, întru împărăţia ta" şi a primit preacuratul trup şi preacuratul sânge, Domnul, din icoana împărătească, i-a răspuns : Astăzi vei fi în rai.

Iar trupul lui Andrei s-a risipit, pe lespezi, oscioare şi ţărână.

IN PĂDUREA COTOŞMANEI

T

irgul Râurenilor fusese mănos, anul acela, cum nu mai fusese de multă vreme, fiindcă toate roadele ţării se desfăcuseră şi aveau căutare. De aceea, negustorii de dincoace şi de dincolo de Olt încărcaseră şi porniseră spre Râureni sute de căruţe mari, trase de câte 6 până la 10 cai. Toată luna lui august pe drumurile colbuite, au trecut *boaitele* înalte şi încărcate până sub coviltir, aşa încât jupânii bucureşteni, craioveni, slătineni, ori pi- teşteni, care şedeau tocmai sus deasupra mărfii şi scoteau capul pe gura coviltirului, păreau nişte pui de lighioană, la gura acelor cuiburi din pereţii malurilor prăpăstioase. Dar nu numai din oraşele noastre, ci şi de dincolo de hotar, de prin văgăunile ungureşti şi secuieşti, s-a pornit negustorimea cea de aur iubitoare şi îndrăzneaţă. Şi pe malul Oltului, de la Râul Vadului până la Râureni, au scârţâit, multe zile în şir, căruţele nemţeşti pline cu îmbrăcăminte, încălţăminte, lucruri casnice şi cu felurite şi minunate scule de făurărie, cum numai nemţii puteau să facă. Să nu uit să vă spun că pe, vremea aceea, ţările române purtau mereu în frunte, legată cu panglici de oţel, podoaba Semilunei şi că prin urmare de prin Turnu Măgurele, Giurgiu şi Calafat au venit şi mulţi negustori turci. Aceştia erau, însă, mai ales, zarafi şi vânzători de lucruri mici şi scumpe, ca mătănii de chiparos ori chihlibar, inele, brăţări, cercei, ciubuce, pumnale şi pistoale... şi turcul venea numai cu 2 - 3 cai şi cu marfa. în desagi. Fireşte că nu lipseau nici sârbii, nici bulgarii şi pe ici pe colo nici ovreiul, nici armeanul. Dar grecii ?... *A,* grecii erau stăpânii ţării şi toate adelfiadele care se aflau în bâlci, chiar de ar fi fost venit numai cu lămâi ori cu gogoşi, acum erau în slujbă şi făceau pe ghimurlucii târgului, pur- tând, de colo până colo, peste şorţul pătat de untdelemn, sabia stăpânirii.

Toţi aceşti oameni, de neamuri diferite şi de limbi şi mai diferite, s-au strâns la un loc, pe malul Oltului, şi au fiert, ca într-o căldare, 25 de zile, cât ţine târgul Râurenilor. Toate au avut preţ şi s-au vândut de minune: şi vitele şi bucatele şi mărfurile. Negustorii au vândut

ţesăturile, mărunţişurile, fierăria şi alămăria lor. Vâlcenii şi vecinii de prin judeţele megieşe şi-au vândut prisosul lor de roade şi de vite. Negustorii cei mari au adunat aur, miere, unt şi grâu, vase cu ţuică şi cu vin de Drăgăşani. Cârciu- marii şi negustorii (de pe valea Oltului, de pe Olteţ, de pe Atnaradia, de pe Jii), furnicile comerţului - au ciupit, au măcinat şi au tot cărat timp de 25 de zile, pe drumurile de dincoace şi de dincolo de Olt, pachet cu pachet, toate acele mândre *boaite,* pline până la coviltir, lăsându-le numai oasele căruţii, întocmai cum fac furnicile cu cite-o răgăoace care le cade pradă şi pe care o golesc de toate măruntaiele, lăsându-i numai cheresteaua. Astfel căruţele cele mari stăteau acum goale, împrejurul vetrei bâlciului, ca nişte nascorniţe mâncate de furnici. Vâlcenii se întorceau prin satele lor, adunate prin fund de văi ori agăţate pe sub straşină de dealuri cu boii şi cu caii cumpăraţi din bâlci, cu chimire nouă şi cu cuţite la chimire, cu cavale, cu căldări, cu scule de scobit lemnul şi pământul şi cu alte multe lucruri, unele de prisos şi de fudulie, care începuseră chiar de atunci să ia ochii şi să ispitească pe creştinul nostru.

Era la spartul bâlciului şi deci toiul afacerilor trecuse. Nu mai făceau vânzare decât cârciumarii. Şi fiindcă ziua aceea era cea din urmă zi de târg, viaţa care se zbătuse în Râureni atâtea zile se readunase îndir- jită şi spumega cântece, chei şi chiote, în cârciumile încă neînvinse. într-una din acele cârciumi petreceau cu lăutari vreo 10 negustori, mai mult cârciumari, cojocari şi zăbunari, toţi de pe Olteţ şi de pe Cerna. Trebuiau să plece peste un ceas, tovarăşi de drum până dincolo de pădurea Cotoşmanei, şi voiau să se mai cinstească încă o dată, aci sub bolta lui Covrig, unde încheia seră târguri bune şi băuseră aldămaşuri năprasnice. Vânduseră ce aveau de vândut şi fiecare, după meseria lui, cumpărase marfa care- i trebuia şi cu care era să-şi ţină negustoria până la anul, când s-o face iarăşi târg la Râureni. Era pe la amiază şi deşi carul toamnei sta să intre pe sub cerurile turburi şi ploioase ale lui octomvrie, totuşi ziua strălucea ca o zi de

primăvară şi malurile Oltului amestecau verdele cu galbenul şi cu roşul (cireşilor) în fel şi fel de potriviri măiestre. Soarele privea dulce, galeş, şi privirea lui, peste vatra stinsă a bâlciului şi printre cergile bolţilor pline cu veselie şi cu zbârnâit de cobză, însemna tristeţă şi păreri de rău. Era cea din urmă zi de târg şi mulţi din cei care ciocneau, urându-şi sănătate şi întâlnire bună, la târgul din anul viitor, n-aveau să ajungă până atunci! Dar printre cei 10 tovarăşi care se cinsteau la Covrig, numai unul ar fi fost în stare să-şi dea seama de frumuseţea şi îndeosebi de tristeţea soarelui tomnatic.

Acesta era cel mai tânăr dintre ei, flăcăul Mantu Miu, abagiu din Lădeştii de pe Cerna. Era trist şi nici nu bea, nici nu mânca, fiindcă de alaltăieri avea o durere de cap neadormită, când mai rea, când mai do- moală, dar înfiptă în creierii lui ca o caracatiţă. Bănuia că este deocheat şi nu-1 mai ţinea locul de nerăbdare, să se sfârşească odată cu cinstitul tovarăşilor, să înhame caii la căruţă şi să se înapoieze acasă la jnaică-sa - meşteră în descântece de deochi. Dar până la Lădeşti este cale, nu glumă : căci de la Râureni până la gura Luncavăţului e o poştă, iar de aci până la Lădeşti mai bine de q poştă. Tocmai prin puterea nopţii era să fie acasă şi dacă fraţii tot cinstesc şi zăbovesc, se depărtează Lădeştii de o să-i vină ne- bimie până 1-0 ajunge. Pentru aceea, Mantu Miu şedea la masă iără pic de chef, cu capul greu şi cu inima necăjită. Paharul ii sta plin cum i l-au pus, iar din bucate de-abia dacă a gustat. Nici lăutarii nu făceau mai mulţi bani. Erau tot aceia ca şi zilele trecute, dar când te doare capul nu-ţi mai arde nici de lăutari.

- Mai cintă-ne un cântec, măi cioroiule ! Cântă-ne cintecul Jianului, că suntem călători şi ne întoarcem de la Râureni.

Vestitul haiduc şi isprăvile lui se plimbau acum din vioară în vioară şi de cântecu-i răsunau toate vâlcelele Olteniei. îl iertase vodă, nu mai hoţea de multă vreme, poate şi murise, d!ar numele şi năluca lui înviau - pe cărările care trec prin codri - din fiecare frunză legănată

de vânt. Cântecul lui il cântau toţi voinicii, îl depănau pe strune toţi lăutarii şi-1 asculta cu drag toată suflarea românească. Cu toate astea, când venea până la :

„Iese seara la strâmtori Şi despoaie negustori. Negustori bucureşteni Trec la târg la Râureni,"

dacă erai negustor şi te duceai ori te întorceai de la Râureni, cu carul plin de marfă ori cu punga plină de galbeni, oricât ai fi fost de român şi oricât de bine ai fi ştiut că Iancu e bătrân şi s-a lăsat de glume, fără să vreai îţi aduceai aminte prin câte păduri trebuie să treci ca să te vezi acasă, şi te socoteai: „Jianu s-a lăsat de haiducie, dar *copiii făr' de minte* n-au pierit de prin păduri şi nici năravul nu şi l-au schimbat... Tovarăşii lui Mantu Miu, însă, erau tot atât de haiduci cât şi de negustori (afară de câţiva, care erau ori fuseseră mult mai tari în haiducie) şi erau destul de numeroşi şi de vechi într-ale flintei, ca să mai simţă vreun fior la trecerea celor stihuri. Singur Mantu Miu, ca mai tânăr şi mai nedădat, îşi aduse aminte vag, prin fumăria durerii lui de cap, de pădurea Cotoşmanei şi de unele întimplări mai vechi, petrecute prin adâncurile ei.

După ce lăutarii isprăviră cântecul lui Jianu se ridică alt tovarăş şi ceru să-i cinte pe *Toma Alimoş* şi după ce cintară şi pe *Toma Alimoş,* alţi vreo doi bătură cu pumnii in masă să le cânte pe *Chira Chira- lina,*

„floare din grădină, rumenă călină."

In sfârşit, când mai erau 2 ceasuri pină la toacă, cei 10 negustori îşi aduseră aminte de căruţe, trimiseră vorbă slugilor şi căitelor să înhame caii şi încheiară cheful, scăldând pe lăutari cu o doniţă cu vin. Urcară în căruţe şi porniră la drum, care trântit peste mărfuri, care mai ţanţoş şi mai drept, după cum băuse fiecare şi-1 ajutau puterile. Noroc că toată grija căruţelor şi a mărfii cădea acum în spinarea slugilor şi a calfelor care mânau, că de jupâni era slabă nădejde. Mantu Miu, cu capul treaz, dar scofâlcit de pustia-i de durere, era în fruntea convoiului, la spatele lui frati-său, care pocnea din bici şi chiuia. Drumul era plin de care şi de poştalioane, de vite şi de oameni, şi praful se

ridica tot atât de sus ca şi chiotele şi cântecele. In- tr-o parte curgea Oltul, prin luncile aşternute şi sure, de cealaltă parte, în apusul plin de flăcări şi de aur, şerpuiau podgoriile şi livezile cu pruni. Şi au mers aşa căruţele celor 10 tovarăşi până la gura Luncavă- ţului, iar de acolo au luat-o spre Dăeşti-, în sus. Dar noaptea a sosit curând şi pădurea Cotoşmanei n-a zăbovit nici ea, cu noaptea ei mult mai primejdioasă.

Jupânii s-au deşteptat dintre sacii cu opinci, cu tutun, cu arnici, cu găitan... şi de la căruţă la căruţă s-au înţeles ca să poposească în pădure. Ar fi fost mai bine să mâie în Dăeşti, dar e tot atât de bine şi în pădurea Cotoşmanei, când îi ştii seama şi noaptea e blajină. E adevărat că din amurg începeau să se ridice, printre stele, nişte matahale negre, dar nu era niciun semn de ploaie şi luna era în pătrarul din urmă.

Florea Frâncti Tocălie, circiumar şi hoţ de pe Olteţ, care cunoştea pădurea Cotoşmanei cum îşi cunoştea fundul căciulii, a ales locul de poposit şi a pus reguli popasului. Au tras căruţele într-o poiană şi le-au legat una de alta. Caii i-au băgat în fiare şi i-au slobozit să pască, sub paza băieţilor, devale, într-un zăvoi. Din trei părţi, aria popasului era înconjurată cu tufari, cu păducei şi cu gheorghinari, ţesuţi între ei şi deşi, de n-ar fi putut nici vulpea să răzbească. Singura latură neapărată era spre miazănoapte, adică spre deal şi spre inima pădurii, şi acolo Florea Frâncu Tocălie a aprins un foc şi a făcut în juru-i roată cu tovarăşii. Băieţii şi-au luat de mâncare şi s-au dus în grabă după cai. Focul s-a ridicat năprasnic, până sub grinzile vii, pline de frunză ale moşneagului gorun, lingă care tăbărâseră ; şi un berbec întreg, f.Vut pas- tramă, a început să sfârâie pe jăratic. Vin, piine : berechet, doar se înapoiaţi din Râureni. Dar nici de data aceasta Mantu Miu n-avu parte. Durerea lui de cap se înrăutăţise şi bietul flăcău stătea frint în două la rădăcina copacului şi privea fără poftă la tovarăşii care mâncau ca nişte lupi.

De data aceasta, însă, tovarăşii nu făceau prea multă gălăgie, nici prea multă cinste fedeleşului cu vin. Fiecare

avea puşca la el şi mânca fără risipă de cuvinte, strecurând priviri bănuitoare printre trunchiurile singeroase şi sinistre. Numai Florea Frâncu Tocălieţ vechi amic al Cotoşmanei, era tot atât de guraliv şi de zburdalnic, ca şi sub bolta lui Covrig. Ai fi zis că poposeşte nu în pădurea Cotoşmanei* ci la o fostă ibovnică, din vremuri de tinereţe şi de vitejie. Mai rea şi mai temută decât tuturor pădurea Cotoşmanei i se părea, acum, lui Mantu Miu. Durerea lui de cap îi scotea din adincul creierilor amintirea unei nopţi, spre o sâmbătă a morţilor, când, mic copil, fusese cu maică-sa, la cimitir. Focul, pe care femeile din sat îl aprinseseră sub troiţă, ca să facă tăciuni şi să ia fiecare să-şi tămâieze morţii, pare că era focul din astă-noapte şi de sub ăst copac. Iar crucile cire sângerau în cimitir, la para focului de sub troiţă, erau leit aceste trunchiuri de goruni, care năluceau şi se stingeau, pâna departe, in adâncui tremurător şi plin de spaime.

„Clte iele, ce şoimane, citi tâlhari nu şi-or da coate si nu ne-or pindi, dincolo de unde ajunge geana focului!..."

— Nene Floreo, grozav loc de popas ! mai bine mergeam înainte şi nu mai poposeam între crucile astea...

— Mantule, cum eşti tu cu inima goală şi cu capul deocheat, măcar de-ai fi poposit in grădinile din Ţa- rigrad şi tot stafii ţi s-ar fi năzărit! Ei, piciule, toţi stejarii ăştia şi toţi berbecii ăia negri, pe care îi vezi tu, împungându-se pe după trunchiuri, mă cunosc de 25 de ani! Nu e aşa, berbecii tatei ? Be-he-he! Be-he-he !...

„Be-he-he!..." îi răspundeau berbecii din pădure ; dar nu-i trecea prin cap lui Tocălie că tocmai colo sus, în creştetul pădurii, la spatele berbecilor, ciulea urechile un lup străin, rătăcit Dumnezeu ştie cum prin munţii şi prin codrii Vâlcei. Tocălie şi-a aprins luleaua, tovarăşii au făcut la fel şi Mantu Miu a rămas singur cu vedeniile şi cu durerea lui de cap. Tocălie a început nişte poveşti hăzoase, cu crâşmăriţe pline de nuri şi de iubire şi Mantu Miu a încercat să aţipească. Dar cu toate basmele lui Tocălie, somnul nu s-a lipit de capul flăcăului, cum nu se lipeşte apa de vătraiul înroşit în foc. Tovarăşii, de la o vreme, au

început să inoţăiască. Tocălie s-a legat că face de caraulă. Ceilalţi 8 s-au culcuşit în jurul vetrei şi-au adormit ca pătnântul. Mantu Miu, ce i-a venit lui, crezind c-o să găsească cheia somnului, s-a sculat de sub copac şi s-a dus de s-a culcat în căruţă, cu capul în şuşleţ. Dar de dormit - pace bună.

Florea Frâncu Tocălie, răpit de frumuseţea amintirilor, şi sigur la sânul Cotoşmanei, ca acasă la el, pe prispă a adormit cu nasul în lulea ! In tot popasul, au rămas deschişi şi aprinşi numai ochii lui Mantu Miu şi ochii din ce în ce mai somnoroşi ai jăraticului de pe vatră. Când cocoşii sălbatici cântară în pădure miezul nopţii, luna ieşi dintr-un nour şi lumină, cu lumina ei de candelă din cimitir, peste căruţele adunate În poâană şi peste codrii încremeniţi în taină. Mantu Miu sta pe brânci ţinând fruntea pe lanţurile reci ale şuşleţului şi cu puşca lingă el. Sta pe brânci, căci i se părea că aşa îl doare capul mai puţin şi asculta zgomotele pădurii. Dar zgomotele ce se auzeau erau tocmai semnul profundei ei odihne. Câţiva greieri poeţi ţiţâiau la lună, urcaţi pe coviltirele căruţelor. Câteva pasări, blestemate să doarmă ziua şi să se vaiete noaptea, îşi răspundeau departe prin bolţile pădurii. Singurui zgomot neobişnuit care ajungea până la urechile lui Miu era, din când în când, zăngănitul fiarelor de la caii de pe vale...

Şi cuprins în fine şi el de puterea nesfârşitei tihne, care stăpinea bătrânul codru, i-a trecut prin ochi o clipă, fără să-i închidă, amorţirea şi atotuitarea somnului... Dar a tresărit şi s-a uitat ţintă la trunchiul gorunului, de care se rezimase mai acum un ceas. O lighioană cu păr de vulpe şi cu trup de om ieşea de după trunchi, ori chiar din trunchi!... Era un om ! Deşi capul nu se vedea bine, printre ramuri, totuşi paturile câtorva pistoale care-i ieşeau din piele şi puşca din mina stingă - trădate de jăraticul din vatră - erau destulă probă. Şi cu mina dreaptă tot tă- mâia şi tămâia, ţinând în ea un retevei negru şi clen- ciuros... Tămâia peste cei tovarăşi adormiţi, de acolo de sus de unde sta ! Mantu Miu potrivi puşca prin şuşleţ, ochi cu

scumpătate drept în pieptul lighioanei şi trimise o încărcătură de lup. Pădurea se dădu peste cap şi clocoti, ca un ulcior care plesneşte în foc... Când rostogolul ajunse cine ştie unde şi fumul sejrisipi, Mantu Miu văzu jăraticul măturat în două brazde şi pe lighioană cu picioarele în vatra goală. Căzuse cu capul înainte, trecuse cu nasul drept prin mijlocul vetrei şi aruncase jăraticul la dreapta şi la stingă până ce se oprise cu capul într-un mărăcine, iar picioarele îi veniseră în vatră. Era om, căci avea şi căciulă, care-i sărise din cap departe, dar o căciulă tot de vulpe şi ascuţită ca un bot de ştiucă : o căciulă de vrăjitor. Flăcăii din vale începură să chiuiască şi să strige: „Uiu, uiu ! Ce fel de vânat a fost ?..."

Mantu sări din căruţă şi se aplecă spre tovarăşi. „S-a sculat toată pădurea şi ei nu se scoală ?..." Dar tovarăşii dormeau înainte somn trate cu moartea. Se duse la Florea Tocălie. „Măi, nene Floreo> scoală, mă !..." Mişcă-1, zguduie-1, dă-i cu patul puştii... Nici pomeneală ! Se duse la ceilalţi, îi împinse cu puşca, cu piciorul, îi croi cu o jordie peste mâini, peste spinare... Zadarnic. Stăteau toţi ca nişte buşteni, pe care ai fi putut să toci toată pădurea, numai că vedeai bine că n-au murit, ci dorm - un somn necurat şi cusut la ochi cu aţă descântată. Mantu Miu se întoarse la matahala împuşcată, care trecuse târâş printre tovarăşi, până se oprise în mărăcini. Luna vărsa în poiană şi pe marginea codrului o lumină schimbătoare şi zbuciumată, căci nori peste nori o ajungeau şi o învăluiau în barizuri din ce în ce mai negre. Dar într-o clipă de lumină plină, Mantu văzu bine braţele matahalei, ieşind din mărăcini-, şi desluşi în mâna care mai adineauri tămâia, nu un retevei, cum i se păruse, ci o mină de mort, neagră, uscată şi cu degetele încovrigate ! Atunci Mantu Miu şi-a simţit sub căciulă pielea şi ţepile unui arici şi-a ridicat nebuneşte una din puştile de pe jos ca să tragă în cele 2 mâini, îngrozitoare, ca 2 scorpii, omorâte asupra faptului împreunării. Insă tot atunci năvăliră în poiană calfele şi argaţii. Până să-i revie graiul, Mantu le arătă prin semne ce ar fi vroit să spună. Frica înfipse gheara ei în

spinarea tuturor!

Dar era între ei unul isteţ, un pui de lele care nu-şi găsea pereche în tot târgul Râurenilor. Acesta ascultă toată întâmplarea şi-1 puse pe Mantu Miu, la lumina focului aprins din nou, să facă lângă trunchiul gorunului, cum făcuse vrăjitorul. Miu se urcă pe mormanul de rădăcini şi tămâie cu mâna dreaptă, aşa cum tămâiase celălalt.

— Bagă de seamă, nene Mantiile: Cum învârtea ăla mâna : de la dreapta spre stânga, ori de la stânga spre dreapta ?

— De la stânga spre dreapta !

— Te-ai uitat bine ? Nu cumva greşeşti ?

— Ce să greşesc-, măi Cotelici ! Parcă-1 văd : uite aşa învârtea mina.

— Atunci staţi şi vă uitaţi.

Cotelici s-a dus la vrăjitor, i-a descleştat şi i-a luat dintre degete mina de mort şi s-a urcat pe rădăcinile gorunului. „Stăi să-mi pui şi căciula vrăjitorului", s-a gindit subtilul Cotelici. Şi cu căciula în cap şi cu mâna de mort în mâna dreaptă a stat drept şi plin de gânduri, pe locul arătat. Din gorun devale, zăceau şi siorăiau cei 9 jupâni şi cu vrăjitorul 10.

— Zici că de la stânga spre dreapta ! Şi cam de câte ori a tămâiat ?

— Ştiu şi eu ! O fi tămâiat de vreo 30 de ori.

— Bine.

Toţi se uitau încremeniţi la Cotelici - tainic, şi diavolesc, ca un vrăjitor adevărat. Ridică mâna dreaptă, ţinând deasupra celor fermecaţi rămăşiţa fioroasă, şi începu să tămâieze rar de la dreapta spre stânga, adică să deşire înapoi, de pe mosorul vrăjilor, firul somnului drăcesc ! Când făcu 20 de cercuri, vraja începu să se deznoade ; cei 9 adormiţi începură să azvârle din mâini şi din picioare, sub ochii lui Mantu Miu şi ai celorlalţi, care priveau cu nişte ochi cât cepele. Când ajunse la 30, Florea Frâncu Tocălie se ridică de la brâu în sus şi se uită buimac în juru-i. Când încheiă 40 de cercuri înviară toţi jupânii.

Cotelici sări între eij cu căciula de vulpoi într-o mână, cu mâna de mort in cealaltă şi strigă ascuţit:

— Sus, boieri jupâni! Câte-un sfanţ lui Cotelici, că de nu era el, nu vă mai îmbătaţi, la anul, în târgul Râurenilor!

Dar jupânii i-au dat mai mult decât atât, căci i-au dat, numai lui, jumătate din galbenii pe care i-au găsit în chimirul vrăjitorului.

Cel care s-a mirat şi s-a crucit mai mult dintre jupâni, când, la lumina zilei, au cercetat cu de-amă- nuntul lighioana împuşcată de Mantu, a fost Florea Frâncu Tocălie.

— Mare drăcie ! când a stat să fete Cotoşmana o dihanie ca asta ? !

Tocălie avea dreptate ; Cotoşmana nu putea să fete aşa căţel/Jigania era de pripas prin codrii noştri şi cine ştie de unde o pornise. Părea un fel de ungur sau de sârb. Avea, pe sub cojoacele de vulpe, cu care era îmbrăcat, nişte albituri cum nu se făceau pe atunci la noi în ţară. Iar într-o tolbă găsită de alţii mai târziu în pădure, avea o sticlă cu rachiu nemţesc, nişte şuncă şi un catastif cu nişte slove pe care n-a putut să le citească niciun popă de pe Cerna. Scurt, acest nenorocit de vrăjitor de codru nimerise la noi din în- tâmplare, sau, cel mult, momit de renumele bâlciului din Râureni.

Dar se vede că-1 ursise ursitoarea să-i putrezească oasele în pădurea Cotoşmanei, între 2 izvoare, care taie drumul grabnice ca nişte şerpi şi se pierd în, văi pline de lunci, şi sub coroanele amestecate ale mestecenilor şi arinilor, premeniţi de atunci de multe ori. Au îngropat cu el şi mâna de mort cu care îşi închega vrăjile; dar peste câtva timp a răbufnit din mormânt afară o gaură ca de şarpe. Şi cei care au trecut pe acolo şi au văzut-o au înţeles, făcându-şi cruce, că mâna de mort scobise pământul şi fugise - ca un paianjen al iadului.

LINGĂ APA VODISLAVEI

E

ra in luna iunie din anul 1821. Tudor \ ladimi- rescu răsărise din noaptea codrilor Olteniei, plimbase din

Cerneţi şi până la Bucureşti lumina unor revendicări profetice şi apusese între Goleşti şi Târgo- vişte, în zarea însângerată a trădării. El ridicase in cerul ţării, aidoma cometelor, fantasma filfâitoare a hangherului, freamătul şi fiorii marilor întâmplări ce vor să fie. Puţini îl iubiseră, puţini îl pricepuseră, foarte puţini îl plânseră. Târziu, era să răsune cântecul de dulce jale :

„Tudor, Tudor, Tudorel Dragul mamei voinicel..."

Eteriştii nu făcură altă vitejie decât să prindă pe Tudor şi să-1 omoare, la miezul nopţii, pe aproape de colina unde stă înfiptă ţeasta unui alt mare martir din tristul nostru călindar. La jumătatea lui mai, turcii intrară în ţară şi, ca de obicei, nu-şi pierdură vremea de pomană. La 7 iunie, lingă Drăgă- şani, ei potoliră în sânge frigurile eteriştilor şi apoi se risipiră, pe plaiul românese, cât în vânătoare după greci, cât după haraci şi după pleaşcă.

„Vin turcii !" O, strigătul acesta a făcut să se înfioare fătul în pântecele mamei şi să se cernească lumina soarelui, în multe din zilele părinţilor noştri. „Vin turcii!" Această veste zbură ca pasărea

- şi pare că chiar prin zborul pasărilor, prin freamătul frunzelor, prin murmurul pâraielor spioane. Codrii Teleormanului vuiră tainic. Vedea, Tecuciul. Călmăţuiul... predară vestea satelor adăpate. Eretii se înălţară din pădurile câmpiei şi cu ţipete ascuţite zburară de zor, spre miazănoapte. Târgoveţii din Roşiorii de Vede primiră vestea într-o seară.

Fără nicio întârziere, scoaseră carele de sub şoproane, trântiră în ele tot ce spaima şi zăpăceala le mai puteau îngădui ca să aleagă şi înjugară până la scăpătatul soarelui. Dar ce puteai să pui în car, odată ce trebuia să pui întâi nevasta şi copiii, părinţii sau surorile şi fraţii ? De aceea, cam tot ce putea să intre în car, pe lângă această povară scumpă, erau : o ladă cu de ale îmbrăcării, o cergă-două, un sac cu mălai şi căldarea de mămăligă. Cine avea parale - le risipea în chimir, de colo până colo, cosea chimirul bine, şi-1 înfăşură pe pulpa piciorului. Cine avea prin casă lucruri mai multe şi greu de luat pe drum şi voia

să-şi facă mângâiere că nu le va pierde - le căra în argea şi dărâma argeaua peste ele, iar deasupra presăra cenuşă şi gunoi. Dar şi pentru aceasta trebuiau mai multe braţe şi oarecare cugetare. Cei mai mulţi din aceşti târgoveţi, care luau drumul bejeniei, ascundeau prin pod, prin coş, prin beci, ce mai puteau şi porneau cu carul şi cu cei din car şi cu cele din car, lăsând restul la mila Domnului.

Fruntaş printre ruşanii târgoveţi era şi Iordache cojocarul, om cu stare, dar sanchiu şi nemilos, care nu râdea niciodată şi bătea pe calfe de le zvânta. Iordache apucă în fruntea bejenarilor şi când soarele scăpătă în Dealul Viilor, el ieşi cel dintâi din târgul spăimântat. Lăsase acasă două calfe, cu poruncă straşnică să-i ascundă cum vor şti mai bine cojoacele rămase, că de nu, când s-o întoarce şi nu le-o mai găsi, face altele din pielea lor.

Nu puteau toţi să ia acelaşi drum, întâi fiindcă drumurile erau mai multe şi al doilea fiindcă locurile de scăpare erau aşijderea mai multe. Unii plă- nuiau să se dea afund în pădurile mai depărtate, prin văile ferite, cercetate în alte vremuri. Alţii alergau să se ascundă prin bordeiele satelor, la vreo rudă, la vreun fin. Alţii, mai ales negustorii, se sileau să ajungă prin târguşoarele de munte, pe unde aveau legături de prietenie şi de afaceri. Iordache şi alţi câţiva cu el o luară spre Piteşti şi spre Curtea de Argeş.

Merseră în noaptea aceea cât putură şi poposiră dinspre ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul câinilor. A doua zi cunoscură că sunt lingă Balaci. Merseră toată ziua şi ceva din noapte, merseră şi ziua a treia şi în seara acestei zile (după ce rătăciseră drumul şi nu-1 mai găsiră decât odată cu Argeşul) urcară încet, încet până la Piteşti. Dar în acest oraş era fierbere mare. Se zicea că turcii sunt prin apropiere, că pradă şi omoară. Piteştenii erau înspăimântati, nesiguri de averea şi de viaţa lor şi gata de bejenie şi ei. De aceea beje- narii ruşani nu se opriră în târg decât o noapte şi o luară în zori de zi spre Curtea de Argeş, trecând din pădure în pădure, întrebând cu teamă cărările şi dând în gând făclii şi liturghii sfintei Filofteia, făcătoarei de minuni, de la

Biserica Domnească.

Şi într-adevăr, cu rugăciunile sfintei Filofteia, ajunseră la Curtea de Argeş şi se închinară sfintei. Dădură toţi pomelnice pentru sănătate, ajutor şi izbăvire de sabia duşmană şi de fiecare suflet pomenit puseră pe pomelnic câte o firfirică. Toţi, afară de Iordache, aveau copii, deci câţi copii atâtea firfirici. Cojocarul zgârcit se bucură în taină că pomelnicul lui numai cu două nume - al lui şi al Profirei, nevastă-sa - îl ţinea mai ieftin decât pe toţi ceilalţi.

- Mă vere Iordache, mai dă tu ceva pentru obştie, pe deasupra, că tu ai mai puţină greutate decât noi. Dă ce te-o lăsa inima : vreo cârpă de bo- rangic, vreo cămaşă cusută de lelea Profira, ori vreun pieptar pentru părintele, ca să-1 poarte la iarnă...

- Ce tot îndrugi, nenişorule! Vreai să dau de haram şi ce bruma; am putut să sui în car ? Am făcut eu destule pomeni; acum nu mai am de unde.

In Curtea de Argeş era loculi cel mai nimerit pentru popas şi la nevoie, cel mai bun de adăstat, până la trecerea primejdiei. Lângă zidurile episcopiei şi în iarmarocul carelor dejugate, era să-i fie mai lesne orişicui, la ziua de răspăr şi de haraci.

Obiceiul turcilor era prea cunoscut. Cei care nu mai călcaseră prin ţară nu-i ştiau cărările nici limba, umblau în cete şi cu iscoade după ei. Copoii mai bătrâni, care înţelegeau graiul poporului şi ştiau potecile prin codri, plecau tiptil, câteodată numai câte unul şi calul de sub el. Cei dintâi băteau târgu- rile pustiite şi iscoadele nemernice scoteau din coş, din pod, tot ce ascunsese bietul creştin, ori mergeau drept la vatra de cenuşă şi dezgropau din argea lăzile cu ţesături, buduroaiele cu ceară ori cu miere şi tot ce-i fusese greu de luat fugitei gospodine. Cei din urmă întrebau potecile şi pădurile, miroseau adierea vântului şi ici colea, se ţineau după urme până dădeau de culcuşul iepurelui. De obicei aceşti pleşcaşi stingheri, mai cunoscători într-ale firii poporului şi mai apropiaţi, nu erau aşa cruzi, ci mai mult boieroşi şi cu apucături de cadiu, adică de judecător. *Boierul* descăleca lângă căruţe, întreba

cine este vătaful bejeniei şi apoi aşternea ipingeaua pentru haraci. Dacă bejenarii erau mulţi, apoi ipingeaua trebuia să se acopere de parale, de sfănţoaice, de sfanţi, de rubiele, de mahmudele... după căruţa, după căciula, după nevasta birnicului, sau după părerea boierului. Cine era prea sărac şi n-avea nimic de dat: rămânea în sarcina vătafului şi dădea vătaful pentru el. In sfârşit, după ce ridica ipingeaua şi o vărsa în dăsagi, boierul întreba dacă are cineva vreo pricină, vreo pâră de adus. făcea dreptate pe loc şi apoi încăleca pe cal şi intra iar in codru, încotro îl duceau mirosul şi norocul.

Se zvonea că un pâlc de turci o luase spre Curtea de Argeş ca să globească târgul şi pe cei adăpostiţi în el. Târgoveţii de la Ruşi, osteniţi de spaimele şi de greutăţile bejeniei şi mai bucuroşi să şuiere ce o fi să sufere şi târgul de refugiu, decât să mai descurce încâlcitele păduri de la Curtea de Argeş la deal, hotărâră să rămână unde se găseau. Zgârcituî de Iordache însă, şi încă doi ruşani şi alţi vreo câţiva din alte părţi socotiră că este mai isteţ să-şi piardă urma în codri, doar-doar ^or izbuti să scape de gloaba turcului.

Deci, Iordache şi aceşti câţiva se furişară din Curtea de Argeş şi porniră spre Tigveni. trecură dc Tigveni şi încăpură în jioaptea verde şi nesfârşită care stăpâneşte pe valea Simnicului. Arinii şi paltinii stăteau deşi ca peria şi printre trunchiurile lor. Simnicul de-abia dacă găsea loc să-şi plimbe şi să-şi încovoaie apele-i în veci umbrite şi doritoare de lumina soarelui. Prin tăria clădită din ramuri şi din frunze, soarele pătrundea numai ca nişte stele, care cădeau şi scăpărau ici în ierburi, dincolo în cristelniţa de cleştar a apelor. Drumul ţinea pe alături şi se împletea neîncetat cu reţelele Simnicului. Cele 7 - 8 care, trase de boi, suiau la deal, pe lingă apă, trecând mereu de pe un mal pe celălalt şi să- pând greoi şi adânc pietrişurile umede. Rar de tot, când desimea codrului se ştirbea oleacă în dreapta sau în stânga şi din valea cu ape înserate puteai sâ înţelegi ce este mai încolo. Şi încă tot ce puteai să înţelegi era că în amândouă părţile dealuri suiau peste

dealuri şi păduri suiau peste păduri, ducind până la cer fala fagului şi a moliftului.

După destulă trecere de vreme, drumul scăpă din valea Simnicului şi ieşi în lumina dulce a unei poieni. Era spre seară. Poiana venea rotundă şi înclinată pe pieptul unui deal (încolo îmbrăcat cu totul în armura codrilor) ca o pafta de piatră verde, sub piepţii unei armuri. Codrii de prin prejur se muiau din ce în ce mai mult în rumeneala serii. Un cântec din caval picura din creştetul poienii peste poalele, înspicate şi îmbălsămate de aglici. Bejenarii îndemnară boii mai departe şi o privelişte nouă li se desfăşură vederii,

Sus, sub fagi, se odihnea o turmă, iar un cioban sta drept în mijlocu-i. Şi ai fi zis că-i spune cu dinadins, din cavalul ciobănesc, nu ştiu ce poveste sau nu ştiu ce învăţătură, agonisită în ziua aceea de pe plai. Dar această frumuseţe ţinu numai o clipă şi se tulbură amar, căci câinii ciobăneşti, izbiţi de neaşteptata arătare a străinilor, se năpustiră în ei. Ciobanul rumpse salba povestei, înfipse cavalul în brâu şi aducându-şi amândouă mâinile pe bâtâ aşteptă nehotărât să vadă ce o să iasă. Poate că era şi un fel de înţelepciune ciobănească să mai întâr- zieze şi să nu sară numaidecât să-şi astâmpere câinii. Astfel, ciobanul, ori din prea multă minte, ori din prea puţină, lăsă câinii să-şi facă slujba şi dacă se poate să scoată la iveală cugetele acestor străini neaşteptaţi.

In capul bejenarilor, pe lângă boi, era Iordache ; ceilalţi veneau care pe sus, care pe jos, care mai aproape, care mai în urmă. Câinii tăbărâră îndeosebi pe Iordache şi tăbărâră cu o stăruinţă şi cu o duşmănie înfricoşată. Acei bejenari care se întâmpla- seră să aibă în mină vreun toiag, vreun retevei, alergară să-1 scape. Ceilalţi săriră de frică în căruţe şi începură să zbiere la cioban să-şi certe câinii. Cu tot ciomagul lui Iordache şi cu tot ajutorul tovarăşilor, câinii îl înghesuiră lângă leocă şi un dulău, repezindu-se pe sub car, îl apucă de pulpa piciorului şi-i sfâşie nădragii până jos la imineu. Dar colţii dulăului nu intrară în carnea lui Iordache, ci în cureaua chimirului cu bani, pe care-1

purta înfăşurat pe pulpă ! Prin sfâşietura nădragilor nu se văzu nici piele, nici sânge, ci nasturii de alamă şi catarămile chimirului! Mirarea şi întipărirea printre bejenari fură puternice. („Bravo, neică Iordache! Bănişorii lui sunt toţi la el, pe pulpa piciorului, de aceeea ţine el fruntea fugarilor şi ne trage după el prin hudu- doaiele şi prin sălbăticiile astea!") Turbarea lui Iordache, însă, fu năprasnică şi răbufni până la cer, ca un butoi de spirt care a luat foc.

Ciobanul, aiurit de zbieretele celor din vale, porni spre ei, dar fără multă convingere şi înjurându-şi câinii mai mult aşa din gură. Ba de ciomege, ba de glasul stăpânului, câinii se domoliră, şi cu căscături Şi cu scheunări se traseră în deal la oi. Ciobanul veni faţă în faţă cu Iordache. Om de munte, greoi la fire, şi încet la limbă, el rămase tâmpit, sub potopul de înjurături şi sub ploaia de palme, în care se pomeni aşa deodată, din seninul celei mai liniştite şi mai sprevăzătoare seri de iunie. Când înţelese bine ce i se întâmplă, mincase vreo 20 de palme.

— Ca ho, jupâne ! Ce-ţi este ? ce mă baţi aşa de mama focului ?

— Taci din gură, mocan clocit! că-ţi vărs aici pe iarbă tot caşul din burtă !

— Da' ce ţi-am stricat, jupâne ?

— Ce mi-ai stricat, hai ? Să-mi rupă câinii tăi bunătate de nădragi şi tu să stai, înfipt ca un par, în vârful dealului ?

Dar prin nădragii sfâşiaţi pe care îi arăta se vedea cât colo pârdalnicul de chimir, bătut cu nasturi de alamă.

— Da' bine, jupâne, slavă Domnului că ţi-a rupt numai nădragii şi nu fi-a rupt pulpa piciorului. De ce să mă baţi aşa ? Eu pentru pagubă dau ispaşâ. Ce-mi ceri ? Un miel ? O oaie ?

— Nu-mi trebuie oaia ta, mocan spurcat! îmi trebuie pielea ta, s-o tăbăcesc în palme !

— Jupâne, ai astâmpăr odată ! că vezi bâta asta : acum o apucă dracii!

— Ce spui, mă, mocârţane ? ! fluieră Iordache printre

dinţi, pe când ochii lui zvâcniră în sânge, îţi fac capul drojdii ! !..,

Şi în acelaşi timp, cu o putere uimitoare, la un om nici prea înalt, nici prea cărnos, cum era el, îi smunci ciobanului ghioaca din mână. Era atâta izbucnire şi atâţia şerpi înveninaţi în ochii acestui om, atâta răutate nimicitoare în faţa lui de cojocar hain, încât bietul cioban se încovoie, cu mânia lui cu tot, ca un plop sub vijelie. Iordache îi înfipse o mână în chică şi-1 aduse lângă boi, iar cu ghioaca din cealaltă mână azvârli în sus resteul boului din dreapta, goni boul şi înjugă pe cioban în locul vitei.

— Cea, Mocane ! Hăis, Bălane !... Cea ! Cea, Mocane...

Şi cu adevărat, înghioldindu-1 cu ghioaca şi pe Bălan şi pe cioban, groaznicul cojocar plimbă carul o bucată bună pe poalele poienei. Bejenarii priveau încremeniţi. Unii dintre ei poate ar ii râs, dar era prea crud ceea ce vedeau ; alţii poate că ar fi deschis gura să-1 mustre pe Iordache, dar cine mai cuteza să iasă în calea unei aşa mânii !

— Ho, boală ! Oaci ! Pe Bălan îl păstrez, pe Mocan îl dau lupilor şi dracului de pomană.

Dejugă pe cioban şi cu un pumn în ceafă îi dădu drumul. Acesta îşi luă căciula de jos şi conabiu la faţă şi lac de sudoare se întoarse cu jale la oiţe. Ghioaca lui rămase amintire, lui Iordache.

Carele porniră înainte, mai urcară o coastă şi apoi coborâră într-o vale. Tainică şi tăcută fusese calea, toată ziua, dar în acest amurg şi în aceste locuri necunoscute, pe care Iordache le jignise atât de greu, lovind cu grea ocară pe bucolicul lor înfăţişător, taina creştea până la teamă şi tăcerea până la ameninţare. Susurul acestor codri se stinsese odată cu doina din caval, iar prietenia ţinutului se schimbase în durerea şi în ruşinea ciobanului batjocorit. In valea în care coborâseră, dădură peste alt pârâu, dar mai repede şi mai îngust decât Simnicul. Malul celălalt era înalt, priporos şi pe pripor cu ghirlande de mesteacăni. Se întunecase şi nu mai putură să descurce drumul. Afară de

aceasta, le trebuia doar un drum cât de încurcat şi nişte văi cât de adânci şi de înfundate, ca să poată simţi mereu în inimă nădejdea că nu vor da păgânii peste ei şi ca să poată gusta un ceas de somn.

Pârâul de care dăduseră era Vodislava ; se găseau deci spre miazăzi de Şuiei, prin hăţişurile nepătrunse şi prin văile întortocheate, peste care domnesc şi astăzi tăriile pădurii. Convoiul se opri lângă apa Vodislavei. Bejenarii dejugară, aprinseră focurile de popas şi mâncară - ce mai avea fiecare - cu inima grea, cu mintea plină de icoana căsuţei depărtate şi, cine ştie, astă-seară, poate praf şi cenuşă. Mai vesel decât toţi era lordache. Nu bătuse pe nimeni de multe zile şi se simţea mulţumit ca un fumător care şi-a regăsit tutunul şi luleaua după o pierdere şi o căutare de o zi întreagă.

Obosiţi, bejenarii adormiră curând - copiii şi femeile în care, bărbaţii pe jos, pe lângă boi. lordache şi Profira se culcară amândoi în carul larg, plin de scoarţe şi de cojoace, şi uitară de ceilalţi şi de primejdii, ca la ei acasă. „Bietul lordache! eu nu apucasem să închid ochii. Ceilalţi dormeau buştean. Şi mă gândeam: Bre, şi lordache ăsta 1 ce câine spurcat ! nici frică de Dumnezeu, nici ruşine de oameni... Şi-1 înjuram, şi-1 blestemam în inima mea. Dumnezeu să mă ierte, că gândeam cu păcat... Bietul om ! pare că-i şoptise soarta : O noapte îţi mai rămâne şi de viaţă şi de somn şi de dragoste cu nevastă-ta !"

Stelele cerului se irosiră din albastrele adâncuri şi legând frazele lor de argint desfăşurară încă o dată pământului scriptura lor cea fără tâlc. Pârâul Vodislavei, copil nepăsător, gângurea povestea lui de munte şi înşira pe firele-i de apă luminile de sus. Un paltin uriaş care creştea din albia pârâului înnegrea noaptea şi mai adânc, deasupra pribegilor.

Când se zvoni de ziuă, din vârful acestui paltin ieşi o cârâială crâncenă şi o pereche de corbi căzu aproape în carul lui lordache, croncănind şi plesnind din aripi. Bejenarii săriră în sus. Pasările negre fâlfâiră pe capetele lor, până îşi luară avânt şi despicară cerul dimineţii,

grabnice ca nişte soli care se duc să ducă vestea, oricărora le este de-a scăparea, după ce au adus-o. încă o zi de pribegie şi de teamă ! încă o zi de semne rele şi de nelinişte ucigătoare ! Le era frică de moarte, dar parcă le era silă şi de viaţă ! De aceea, zăboveau, descinşi, cu părul vâlvoi, uitându-se unii la alţii, neştiind cum să mai înceapă şi ziua aceea. Dar când soarele ieşi deplin dintre dumbrăvi, pe drumul pe unde veniseră pribegii apăru un turc călare şi după el un om de-ai noştri.

— S-a isprăvit! degeaba ne-a fost toată strădania. Mai bine rămâneam în Curtea de Argeş... Ia uitaţi-vă ! Cel care vine după turc este ciobanul de aseară !... Iordache, Iordache, în ce foc ne-ai băgat!

Turcul se apropie tacticos, descălecă de pe cal şi lăsă frâul în mâinile ciobanului. Era un om voinic, chipeş şi zdravăn înarmat. Bieţii creştini păliră şi se încovoiară ca griul, la sfârşitul lui mai, când nu dă ploaie. Cu mâna pe mânerul iataganului, turcul spuse scurt:

— Birul, bre.

Bejenarii începură să caute prin căptuşeala zăbunului, prin sacul cu mălai, prin trenţele din căruţă... Fiecare dădea acum pe faţă unde crezuse, bietul, să-şi ascundă şi să-şi mântuiască ce bruma bani avea. Turcul era om cu regulă. Numără carele şi le luă unul câte unul. Al cui era carul, câte suflete erau în car, cam cât făcea carul şi boarfele din el. Carul lui Iordache era cel din urmă, dejugat chiar pe malul pârâului. Turcul se învoi uşor cu toţi, până la Iordache, crezu fiecăruia şi primi şi mai jos decât ceruse. La Iordache însă se arătă neînduplecat: Car mare şi frumos, lucruri multe şi bune şi apoi niciun copil !

Iordache, galben ca turta de ceară şi cu mâinile prinse de friguri, se ruga să-i primească atâta cât îi dădea. Ciobanul care ţinea calul de frâu nu-şi mai putu stăpâni inima-i cea plină de arşiţa ruginii, a ciudei şi a dorului de răzbunare şi începu să-i spună turcului, plângând :

— Ăla, boierule, m-a, bătut de m-a stins ! Ala m-a înjugat ca pe o vită şi am tras căruţa alături cu boul de hăis ! Nu-1 lăsa, boierule ! Fă-mi dreptate, boierule !

Plânsul ciobanului era sălbatic şi zguduitor, ca un puhoi de ape descărcate din vârful muntelui. Turcul se încruntă adine. Iordache înţelese că nu mai este de cirmit şi plăti toată gloaba cerută.

■ - Sfârşit birul. Acum judecata.

— Bătut la tine, bre ?

— M-a bătut rău, boierule!

— înjugat, bre?

— M-a înjugat, boierule !

— De ce ai bătut la el ? De ce ai înjugat la el ?

— Căci era să mă sfâşie câinii lui, boierule, şi el sta rezimat în ciomag şi se uita ! Te uită ce mi-au făcut câinii lui 1

— Pentru asta bătaie. Bine. Dar jugul ? De ce ai făcut la el aşa ocară mare ?

— M-a pus la jug, boierule, şi mă înghioldea cu bâta mea. Uite bâta mea : băgată colo sub loitra carului !

— Minte ceva la el, bre ? (întrebă turcul crunt, străpungând cu ochii pe martori). Niciunul nu suflă un cuvânt.

— Bre, ocară mare ! şi bătaie şi jug. Ce ispaşă pofteşti la tine ?

— Să-mi dai capul lui, boierule! Şi pentru judecată îţi dau chimirul cu bani, care dumnealui, ju- pânul, îl poartă pe pulpa piciorului.

— Mult, bre, pofteşti la tine !

— Nu e mult, boierule ! Că şi eu am vrut sâ-i dau o oaie ispaşă, pentru nădragii care i-a rupt câinele şi n-a vrut să primească. Zicea că vrea pielea mea, ca s-o tăbăcească în palme. Vreau şi eu capul lui, ispaşă !

— Scoate la tine, bre, chimirul cu parale.

Iordache se încinsese cu el pe sub cămaşă. îl scoase, cum şi-ar fi scos inima, şi-1 puse pe proţapul carului. Turcul porunci unuia din bejenari să-i ţie calul în locul ciobanului, iar ciobanului îi porunci să lege pe Iordache cu mâinile la spate. Şi fiindcă Profira cu celelalte muieri şi cu copiii începuseră să ţipe şi să-şi smulgă părul, turcul mai porunci să piară de la faţa locului şi muierile şi copiii.

Turcul se întoarse către cioban şi-i arătă chimirul de pe proţap.

— Jumătate : judecată la mine ; jumătate : ispaşă la tine.

■ - Nu vreau, boierule, să trăieşti ! Dumneata ia-ţi chimirul şi mie dă-mi ispaşă capul lui.

Turcul sââşie cămaşa osânditului şi-1 trânti în genunchi cu pieptul pe proţap. Apoi, în soarele celei din urmă dimineţi a lui Iordache, trase iataganul. Cu o mână în părul lui Iordache, cu cealaltă gata să facă răzbunare, turcul dădu pe faţă că între inima lui şi iataganul lui este deosebire :

— Iartă la el, bre, că e lege al tău !

••- Nu-1 iert, boierule!

— Iartă la el, bre, că e lege al tău !

— Nu-1 iert, boierule !

— Iartă la el, bre, că e lege al tău !

— Nu-1 iert, să trăieşti, boierule !

Atunci iataganul, pe care turcul îl ţinea încremenit în soare, căzu cu şuier pe gâtul lui Iordache şi cu căpăţâna lui cu tot răsună la pământ.

— Ţine, bre !

Şi turcul i-aruncă ciobanului în piept ispaşa udă şi bolborositoare.

ZILE ŞI NECAZURI DIN ZAVERA

Turcalete. Cu toate că avea acest nume dc floare, el era crescător şi negustor de porci. încercase câteva meserii şi nu-i mersese bine. Aici, pe lingă Olt, avea, sub straşina unor păduri întinse de stejar, un crâm- pei de moşie. îşi întemeiase o casă de bârne, durase cocini, abătuse un pârâiaş ce se vărsa în Olt şi prefăcuse în mlaştină o vâlcea de sub pădure. Vara în tău, toamna la ghindă, iarna pe porumb şi pe dovleci - porcii lui Turcalete creşteau şi se înmulţeau ca în *Vechiul Testament,* măcar că sunt dobitoace necurate. Marin Turcalete, om umblat şi negustor păţit, ştia unde să-şi desfacă marfa. In fiecare an pornea în sus pe lingă Olt, cu o turmă de jigănii îngrăşate, trecea prin râul Vadului şi făcea vânzare bună la Sibiu. Aşa

a dus-o câţiva ani, până în anul zaverei. Strânsese ceva bani şi se simţea Turcalete cu curaj.

Pe un plai înalt de lingă Olt şi mai la o parte de cealaltă lume, trăia un gospodar român. Marin într-o dimineaţă de iunie, când pădurea răsuna de viersul păsăretului sălbatic şi porcii lui Turcalete umpleau vâlcelele, Ciorsac, porcarul lui, li adusese vestea că satele de peste Olt şi-au luat lumea în cap şi fi|ece creştin fuge încotro vede cu ochii, fiindcă turcii au intrat în ţară ca să cureţe pe zavergii!

- Auzise Turcalete de zaveră şi de zavergii, ba îi şi intrase în casă un prieten, dat cu zavergiii, dar Turcalete n-avea inimă să-şi lase aşa norocul, tocmai acum când ii venise în mână. Auzind o aşa veste, ramase omul pe gânduri. Ce să facă? Să-şi încarce, pe cai1, copiii şi nevasta, să-şi adune porcii şi să-i gonească în adâncurile codrului ? Te pomeneşti că Cior- sac, de felul lui cam prost, a auzit vreo minciună, vreo păcăleală... Noroc că Turcalete n-a stat mult în cumpănă. Un cioban din partea locului s-a ivit călare bătând calul cu călcâile şi gonind spre târlă să ducă baciului vestea că turcii vin spre Olt. „Vin turcii! Vin turcii drept spre noi!"

Marin Turcalete avea şase copii, fete şi băieţi, amestecaţi. Sevastia, fată mare, era primul copil; după ea venea Negoiţă, flăcăoan de vreo şaptesprezece ani. Afară de Ciorsac, mai era încă un porcar, dar tocmai murise tată-său şi se învoise, in ajun, pe trei zile, să se ducă să-i facă îngropăciune. Erau in toată casa lui Turcalete trei perechi de braţe bărbăteşti. Printre ceilalţi copii, numai fetele erau mai mari ; băieţii erau micşori. Multă bogăţie nu era în casa creştinului. Odoarele lui Turcalete erau copiii şi nevasta. A legat pe iun cal o pereche de desagi şi a vârât în ei copiii cei mai cruzii, iar pe alţi trei cai a împărţit mălaiul, slănina afumată şi câteva cârpeturi. A alergat apoi cu Ciorsac şi cu Negoiţă să adune porcii. Aici a fost mai greu. Parte din ei se băgaseră în mocirlă şi până să-i scoată de acolo a fost treabă. In sfârşit, a adunat şi porcii,

cu vreo doi-trei groştei lipsă, şi i-a pornit în sus, pe scursoarea pârâului. Nevasta şi copiii veneau în coadă.

Pădurea în care bejănărea Turcalete ţinea până în judeţul celălalt. Arar se făceau în ea ochiuri de lumină şi de otavă şi apoi stejarii se închegau la loc şi tăriile pădurii se înfiorau din nou, ca în umbră şi în taină de biserică. Pârâul de care se ţinea Turcalete ieşea, însă, într-un târziu, afară din pădure şi ocolea, pe sub nişte dâmburi şi pe sub nişte locuri de păşune, o moşioară întreagă. Pe urmă intra iarăşi în pădure şi de aci înainte lfcărea tot printre rădăcini şi pe sub troian de ramuri până la izvorul lui. Mergând cu greu în sus, îngrijorat şi înfierbântat, Turcalete se bătea cu mintea unde să-şi ascunză el procleta lui de avere, nu atât ca să n-o izbească turcii - fiindcă ei nu se uită la porci şi nu-il mănâncă - dar ca să nu se risipească. Pentru el şi pentru copiii lui ştia un hăţiş adânc, un cărpiniş încurcat şi foarte greu de răzbătut, dar unde să vâre el peste o sută de porci ?... Tot aler- gând după ei, injurând şi zvârlind ou ciomagul, îşi aduse aminte că este în pădure, de partea cealaltă a celor dâmburi descoperite, o vilroagă adâncă, săpată de pârâu, largă în toate părţile şi cu totul ascunsă, sub copacii aplecaţi. Ori de unde ai fi privit, pe deasupra pădurii încovoiate între două culmi, ca o perdea de soare între două stinghii, nu puteai să vezi, nici să ghiceşti că acolo jos este o gropniţă. Pârâul, curgând pe fundul văii şi mâncând neîncetat din albia-i de humă, o răzbise şi găsise dedesubt nisip. II săpase mânios în fiecare primăvară şi-1 aruncase în văi, până ce făcuse o largă temniţă, în care spânzurau rădăcinile copacilor de deasupra şi putrezeau, an de an, ghinda şi frunzele scuturate.

Pârâul curgea prin întuneric, în fundul acesta mocirlos, iar în sus acoperit cu ramuri. Unii copaci căzuseră de mult peste viroagă, alţii porniseră să cadă. Dacă ai| fi tras câte un gard în sus şi în jos, astupând astfel intrările viroagei, ai fi făcut o straşnică ascunzătoare pentru vite.

Toate acestea îi veniră în cap lui Turcalete, una după

alta, ca într-o lumină grabnică şi pogorâtă din cer. Un loc mai potrivit de închils porcii, pentru trei- patru zile, nu putea să fie pe faţa pământului ! Toată teama şi toată greutatea erau acum că trebuia să-i mâne de zor, pe pârâu la deal, să iasă din pădure şi să ocolească dâmburile pleşe până ce va da iar în pădure. Dar primejdia mare te face să treci peste primejdia mail mică ! Pe Turcalete şi porcii lui n-ar fi putut să-i ochească turcii, decât dacă s-ar fi uitat de pe dealurile de dincolo de Olt şi după aceea, dintr-un anume loc, pe lingă vadul Oltului. Mare-i Dumnezeu ! Turcalete şi-a luat inima în dinţi. A ajuns la cărpiniş, şi-a cuibărit acolo copiii şi nevasta şi a lăsat pe Ciorsae de caraulă ; iar el cu Negoiţă au minat porcii înainte până au ieşit pe plai. Aioi i-au gonit

cât au putut, aruncând ochii mereu în urmă peste dealuri şi peste văi.

Trecuse de amiază şi soarele îmbrăţişa adincătura încovoiată a Oltului cu lumina-i neclintită şi fierbinte. Dumbrăvile de sălcii şi cocoaşele dealurilor ascundeau însă oţelul apei şi numai într-o parte se vedea, oprită în mal, ca o scânteietoare gură de secure. Un văl albastru subţirel se întindea peste larga desfăşurare a ţării şi niciun zgomot, niciun semn nu arăta, de nicăiri, nenorocirea intrată în biata ţară. Turcalete şi Negoiţă, osteniţi şi asudaţi, minau stăruitor dobitoacele moleşite, izbind muteşte în ele. Jivinele cele mai voiniice şi mai grase erau cele mai de nevoie. Se puneau cu partea dinapoi în tină şi sprijinite pe picioarele dinainte grohăiau cu încăpăţî- nare: „Nu mai vrem ! Nu mai! putem !" Turcalete lovea cu ciomagul. Negoiţă apuca de urechile pleoştite şi trăgea din răsputeri. După un ceas întreg de aşa canon, dădu Dumnezeu şi se văzură în pădure. Aici se odihniră bine cu toţii şi porniră mai departe. In sfârşit, cu destulă anevoinţă, ajunseră la viroagă. Nu se înşelase Turcalete. Mâncătura era acum şi mai mare decât o ştia el şi cu puţină înghesuială aveau loc în ea o sută de porci. Nu era rotundă ca o cocină, dar avea câteva prelungiri, câteva

cămări prin care treceau rădăcini întortocheate şi care îi sporeau cuprinsul. Atâta primejdie era că porcii, tot râmând şi trăgând de rădăcini, puteau să dărâme gropile peste ei. Dar ce era de făcut ? O să piară câţiva, dar n-o să piară toţi!

12

Turcalete şi cu fiu-său băgară porcii în viroagă şi se uitară bine la gurile ei, chibzuind ce fel de astu- pători li s-ar potrivi mai bine. Porcii, sfârşiţi de oboseală, căzură toţi în mocirla răcoroasă şi, împingân- du-se frăţeşte unii într-alţii, aţipiră. Locul era într-adevăr potrivit. Apă aveau, noroi aveau, aveau şi ghindă, dar era cam neagră şi stricată. Oricum, trei- patru zile, nu mureau eil acolo. Turcalete luase cu el un topor. începu să facă pari şi nuiele. Dar ar fi trebuit nişte furci de patul, nu nişte pari, ca să poţi să

înfigi un gard în aşa ipământ moale ca piftia. Copaci căzuţi erau destui!, dar unii acopereau viroaga, iar alţii erau groşi ca buti.a. Turcalete găsi unul pe jumătate putred, îl scurtă cât îi trebuia şi cu opinteli şi cu sudori îl prăvăli la deschiderea de sus a viroagei. In el bătu pari şi făcu un ţarc. La deschiderea cealaltă nu mai avu ce face. Ar fi putut doar să dărâme malul, dar astupa pârâul şil se înecau porcii! O plută stufoasă stătea mai jos, cu rădăcinile dezvelite şi pornită să cadă. Turcalete îi tăie rădăcinile de jur împrejur şi-i dădu brânci să cadă spre viroagă. Pluta astupă astfel, cu leasa ramurilor ei, şi deschiderea de jos a viroagei.

Acum porcii stăteau bine. Turcalete şi Negoiţă se înapoiară la hăţişul ¡unde păzea Ciorsac. Se înap'iară prin pădure, pe o cărare ¡mult mai scurtă, dar bună numai pentru vulpi. Găsiră toate bune şi iacolo. Nu se simţise nimic şi nu se ivise nimeni, nici păgân, nici de-ai noştri. Seara făcură de mâncare într-o groapă adâncă, să nu se vadă lumina focului şi potriviră să rămâe de mâncare până în seara a doua, ca să nu mai iaprinză foc şi să se zărească

fumul de undeva. Şii tot aşa făcură şi a doua şi a treia zi - ascunşi ca şerpii în hăţiş şi trăgând cu urechea la zgomotele din pădure. Dar sfârşiră mălaiul ! Afară de aceasta Turcalete era, ceas cu ceas, cu gândul la porcii lui. Mai sunt în viroagă, ori nu mai sunt ? Au dat lupii, au dat malurile peste ei ? Se hotărî să se coboare el până la căsuţa din marginea pădurii, să mai iia ceva mălai - de o mai găsi de unde - iar pe Negoiţă îl trimise să vază ce fac porcii, în închisoarea lor. Ciorsac - prost, dar voinic şi credincios - rămase de pază, cu flinta în cumpănă.

Negoiţă plecă, pe poteca vulpilor, înspre viroagă. Era un băietan fără răutate şi foarte sfios. Era coge- mite vlăjganul şi la luptă dreaptă ar fi biruit pe oricare altul de seama lui. Insă îl bătea şi un ţânc de doisprezece ani, dacă era isteţ şi dedat la vicleşuguri. Negoiţă nu se pricepea să pună piedică, să izbească peste ochi şi peste nas, ori să sucească mâna protiv- nicului. A ajuns la ascunzătoarea porcilor şis-a uitat. Le mergea de minune! Câţiva, numai, răzbiseră prin pluta care astupa în jos viroaga şi se risipiseră împrejur. Bătrânii şi înţelepţii turmei, însă, stăteau în cocină. Când îl văzură pe Negoiţă îl primiră cu un grohăit la început amenințător şi aspru, dar pe urmă din ce în ce mai prietenos şi mai duios. Poate mai veniseră pe acolo, în cele două zile, şi alte feţe şi de aceea nu mai aveau încredere. Pe Negoiţă în sfârşit îl cunoscură. Băietanul întoarse pe fugari la loc şi văzu că nu căzuse niciun mal. Se apucă şi mai întări, cum putu, opritorile. Şi-aduse atunci aminte de un ciireş de colo din marginea pădurii. I se făcu un dor grozav de cireşe.

Lăsă porcii să se păzească singuri cum se păziseră şi până acum şi o luă spre cireş. îl nimeri şi se urcă în el. De bucuria cireşelor, Negoiţă uită pe ce lume se tu ai găseşte, mâncă zdravăn şi umplu şi sinul. Dar când se dădu jos din cireş, se pomeni în braţele unui turc.

- Stai, ghiaur ! Bani ! Galbeni! Stai, ghiaur !

Negoiţă se răci şi îngălbeni ca lutul. îi pieri orice grai şi înţepeni tot, ca un lemn. Turcul se dezlegă de brâu şi-1 legă pe Negoiţă cot la cot. Cu ochi de om în ceasul morţii

se uita şi Negoiţă la cel ce-1 lua rob. Era o dihanie mărunţică şi mustăcioasă. Era soios şi trenţăros şi dacă venise şi el cu oştirea turcească, trebuie să fi fost de la sacale ori de la bucătărie. Avea numai un cuţit mare, înfipt la brâu, şi fiindcă se descinsese de brâu şi-1 legase pe Negoiţă, îşi spân- zură cuţitul la spate, într-un ochete de la brăcinarul nădragilor. îl scotoci pe Negoiţă în sin, dar nu găsi decât cireşele. Erau bune şil ele. Le mută în sân la el şi văzând că n-are ce să-i mai ia, porni cu el, trăgând de brâu, cum ai trage de căpăstru un cârlan. „Stai, ghiaur ! Bani! Bani 1 Galbeni!..."

Atâta limbă românească ştia turcul şi gândul lui era, pesemne, la ceva banii de dezrobire.

Cum era turcul, aşa şi robul pe care-1 dobândise! Mai mult mort decât viu, Negoiţă venea ca un viţel la înjunghiere. Turcul mergea fără să mai ia aminte la rob şi mânca cireşe cu mare poftă. A ţinut aşa până au isprăvit cu dâmburile şi au ajuns jos în pădure. Spre jalea luil Negoiţă, turcul o luă nu înspre casa lor, de unde poate i-ar fi zărit Turcalete, ci spre vadul Oltului. Se uita Negoiţă şi iar se uita în cârca păgî- nului! Era pipernicit, îngust de spate şi pare că l-ar fi frânt cu o mină... Dar altul, nu Negoiţă ! Sudori îl treceau pe băietan şi-şi freca unul de altul coatele legate. Simţi că legătura era slabă ! Mişcă mereu din coate, până când nodul briului se lăsă şi braţele i se plimbară în voie. Atunci brâul alunecă de-a binelea şi Negoiţă îl ţinu, să nu cază fără timp. Bătăi de inimă grozave zguduiau pe Negoiţă şi tâmplele 11 năuceau cu pocnetele lor. Turcul ţinea înainte şi-şi vedea de cireşe. Era încredinţat că acest pui de ghiaur e blând ca un viţel şi n-avea nicio grijă din partea lui. Mergeau acum prin pădure, pe de-a-ntregul, prin stufilşuri, peste cioate şi prin curpeni. Cuţitul turcului, agăţat în óchetele brăcinarului, izbindu-se încoace şi încolo, ieşi din óchete şi căzu în bălării. Atunci Negoiţă luă o hotărâre mare, de-1 trecură mii de năduşeli. Aşteptă până în draptul unui hăţiş mai înalt, lăsă jos, binişor, căpătâiul brâuiui şi se lipi pământului, ca o broască. Turcul trase brâul după el şi pieri în pădure.

Când pasul turcului nu se mai auzi de loc, viteazul de Negoiţă se porni pe o fugă năprasnică ! A luat pădurea în picioare şi a 'trecut prin atâţia tufari şi' mărăcini, că oprindu-se spre seară, într-un colţ necunoscut, nu mai avea pe el cămaşă şi era roşu tot, de zgârieturi şi de înţepături. A mas noaptea într-un copac şi din vârful lui şi-a dat socoteala, a doua zi, cam pe unde se găseşte. Seara, mort de osteneală şi de foame, nimeri la cărpiniş. Maică-sa şi surorile plânseră de mila lui. Tată-său stărui de el până i se descleştară fălcile. Negoiţă povesti cu nevinovăţie tot ce i se întâmplase.

- Şi-a căzut cuţiltul în buruieni ?... Şi ţie nu ţi-a dat nimic în gând ?... Ciorsac se scărpină în cap.

Turcalete înjură în văzduh. Dar era omul mult mai bucuros că i-a scăpat feciorul, decit ruşinat că are aşa fecior.

- Măi băiete, se vede treaba că şase luni de zile a fost poruncă să ieşi şi tu tot fată, şi în 'urmă s-a schimbat porunca şi ¡aii ieşit ce-ai ieşit!...

VITEAZUL JAP

mici, pe care vă înduioşează câinii fără stâpân, /\\ zgribuliţi şi flămânzi, ascultaţi istoria unuia * ® dintre ei.

Jap era un căţel negru (de neam corcit), cu pieptul lat, ou muşchii puternici. Avea picioarele scurte şi robuste, botul scurt, privirea pătrunzătoare şi severă. Deşi venise pe lumea aceasta într-un grajd boieresc şi cu toate că, în epoca de unde începe firul, sfărâma oase suculente, sub imese ce ţineau de seara până dimineaţa, Jap era lipsilt de veselie. In schimb, în pieptul lui de câine avea o inimă vitează. *Viteazul* Jap îşi merita cu cinste supranumele. Căţel boieresc şi petrecând în casă boierească, l-ai fi crezut, ca pe alţi semeni ai lui, arogant cu ceil dezmoşteniţi şi gata să le sară în ceafă, când îi prindea pe lingă poarta de serviciu. Departe de acolo. Viteazul Jap era altfel de câine. Poate că presentimentul unui sfârşit trist şi timpuriu, ascuns în viitor, ori poate că destrăbălarea şi decăderea oamenilor între care trăia îi dădeau trilsteţea-i înţeleaptă, completa-î lipsă de trufie şi de îmbătare. Căci

Jap trăia in casa luxului şi a des- frâului.

De multe ori, seara, când se înapoia cu stăpână-sa de la Şosea, şi când din cupeul vătuit, suia în iatacul căldicel, Jap - pe care plimbarea la Şosea îl întrista cu deosebire - sărea la fereastră şi de acolo de sus,

Cu ochi străbătători, cu coada agitată, număra, jos în strada amurgită şi umedă, pe iraţii vagabonzi. O simpatie îndurerată îi împingea inima către aceştia. Avea prilej, adeseori, pe la Şosea, pe acasă, să se în- tâlnească cu creaturi ibine hrănite, spălate, pieptănate şi toarte obraznice, dar Jap nu răspundea nici la salut, nici la complimente. Nemişcat pe picioarele-i solide, nici nu clintea din coadă şi lăsa pe elegant să se tacă ridicul. Intr-un tel îi dădea şi mina. Jap era turnat ca în bronz şi puterea luil îngrijitoare. Puţini câini ca el, printre javrele care veneau la ei în vizită, ori care se dădeau tumba prin iarbă la Şosea. In câteva rânduri, însă, Jap s-a întâtnit şi cu adevăraţi zăvozi şi atitudinea lui a fost neaşteptată. Venea lingă zăvod, îl măsura cu un ochi! ambiguu, şi apoi, ca din senin, când celălalt se aştepta la cu totul altfel de manifestări, printr-o năvală în coastă îl prăbuşea ca într-o prăpastie de spaimă şi de chelălăială.

Dintr-o împrejurare de felul acesta i s-a tras şi numele de *Jap.* Era pe timpul războiului dintre ruşi şi japonezi. Jap, venit atunci în casă, încă fără nume şi de-abia adolescent, visa, la picioarele stăpânei, visul lui cuminte şi blazat. Un domn şi fidelul său, un cogeamite Samurache, veniră mosafiri. Domnul îmbrăţişă pe stăpâna casei ; Samurache crezu de cuviinţă să dea probe de simpatie favoritului doamnei. Dar de partea aceasta lucrul ieşi prost, căci cel ce era să fie Jap - din momentul acela - trimise pe vlăjgan înapoi pe scară, până la uşă. Şi Jap era un prichindel !

Aşadar, serios şi fără expansiune cu cei deopotrivă, compătimitor pentru cei dezmoşteniţi, Jap era curios de iritat şi de pornit împotriva celor puternici. Şi aceasta poate fiindcă, trăind într-o lume de bogaţi şi de puternici!, ajunsese s-o cunoască prea adânc. E adevărat că pe

stăpână-sa Jap o iubea, deşi ou un fel de milă amestecată cu dispreţ. Stăpână-sa avea inima cea mai bună din lume, era simţitoare şi milostivă cu nenorociţii (uşa ei o cunoşteau toţi cerşetorii), dar era nemăritată şi, după câte înţelegea căţelul Jap, era o femeie cu moravuri culpabile. Avea prea mulţi prieteni, casă fără de rânduială şi masă la care, aproape în fiecare seară, se veştejeau flori şi se spărgeau pahare. Lucruri scumpe şi plante din alte clime spân- zurau şi se târau din odaie în odaie, dar Jap le mirosea cu amărăciune, pare că pricepând că preţul lor e preţul dezonoarei. Oasele, pe care le zdrobea sub masă, îi păreau uneori că au în ele măduva putredă. Şi astfel, fără de gudurări şi trist de serios, Jap trăia în casa stăpânei sale, ca un bătrân filosof eliln, în casa unei curtezane din vechea Romă.

Printre nenumăraţii mosafiri care i se perindau pe dinainte, Jap nu mirosea niciun prieten şi nici' un vrednic de stima lui. Erau oameni care vorbeau, pe lângă idiomul familiar urechilor lui Jap, diferite alte idiome, vădeau, la masă, cugetele, educaţiile şi apucăturile cele mai felurite şi aproape toţi se credeau obligaţi să facă glume şi drăgălăşii cu severul căţel. Dar nijmic nu se prindea de el. In aceşti bimani, îmbrăcaţi în negru şi cu pieptul şi cu gâtul alb, Jap simţea nişte linguşitori. Aceşti domni linguşeau căţelul unei curtezane.

Cu toate acestea, într-un târziu, sub plafoanele înalte, pe sub care Jap îşi purta tristeţea sa de câine neîncrezător în soarta bună, se iviră doi mosafiri care nu mai semănau cu cei de până acum. Unul fu un copil de şcoală, prost îmbrăcat dar sănătos şi vesel (un nepot al stăpânei), care venea din când în când, duminica, şi pe care ruda lui bogată îl îmbrăţişa cu dragoste, întrebându-1 despre părinţi şi despre şcoală. Celălalt - un om ide tot ciudat, fără pic de asemănare cu conmesenii şi cu ceilalţi obişnuiţi ai casei - era nepieptănat, avea privirea pare că întoarsă înăun- tru-i şi pe degete nimic scânteietor. Iar de Jap nici nu-i păsa. Pe micul şcolar zglobiu şi pe .acest om bizar Jap i-a stijmat şi i-a iubit.

Cu băiatul, s-a lăsat târât la joacă şi la glume. După minge şi după cerc, alergau prin casă şi prin curte şi Jap lătra de bucurie, ca niciodată. Uneori, şcolarul, stând alături cu Jap, sub lăiriâii din seră, îşi aducea aminte de lucrurile pe care le învăţase pe dinafară şi i le spunea căţelului cu glas sărbătoresc:

„Brâncoveanul Constantin Boier vechi şi domn creştin, De averi ce tot strângea

Sultanul se îngrijea..."

••

şi tot aşa înainte, până când ajungea la coada poeziei :

„Turcii crunt se oferau Şi pe dânsul tăbărau. Haine mândre-i le rupeau, Trupu-i de piele jupuiau..." .

Jap asculta cu o obscură înduioşare şi se uita ţintă în ochii copilului. Dar acesta nu venea în fiecare duminică şi ceasurile de auroră sufletească şi de voie bună erau, prin urmare, puţine pentru Jap.

Mai adeseori venea celălalt şi, lucru notabil, când venea acesta, nu mai pătrundea în casă nimeni. Jap era prea bucuros de această singurătate, se vâra sub divan şi observa din umbră. La început, omul cel cu păr rebel şi mult scotea un caiet din buzunar, şi des- făcându-1 în raza lămpii începea să citească. Stăpâna lui Jap asculta din fotoliu, jucându-se cu inelele. Aşa a mers o vreme. Jap simţea în stăpână-sa viaţa unor gânduri cu totul nouă, iar în cititorul de sub lampa încununată cu un iris răsturnat, un duh necunoscut, puternic şi cinstit.

Mai apoi poetul şi-a lăsat caietul în buzunar şi a vorbit, privind adânc în ochili curtezanei. O durere impunătoare, o forţă nobilă şi elocinte, nişte braţe pasionate - care voiau să smulgă, să ducă departe şi să replanteze într-o altă viaţă - vibrau, argumentau, înaintea curtezanei zguduite, cucerite, insă incapabile să se hotărască. Şi a ţinut şi aceasta o bucată de timp, până ce într-o noapte două focuri de revolver îl făcură pe Jap să sară în sus din culcuşu-.i şi să latre alarma. Poetul omorâse pe nefericita sa iubită şi se omorâse şi el.

Până la ziuă, a fost în casă un zgomot şi o răscoală sălbatică. Servitorii au făcut pleaşcă tot ce au putut. Oamenii stăpiniirii ,au prins de veste şi au început să-i vâneze prin toată casa şi să le smulgă prada. Aşa încât, pe când în odaia criminală cei doi zăceau pe jos, picioare la picioare, - sub agonia unei candele, prin celelalte odăi suflau înjurături şi înghesuieli. Jap urla în capul scării» Un soldat i-a dat un picior şi 1-a trimis devale. La uşă nu ştiu cine a vrut să-1 prindă, dar Jap 1-a muşcat de mână şi-a scăpat afară. A ieşit din curte, ca să nu se mai înapoieze niciodată, ducând cu el, din tot norocul şi din toată bunăstarea lui de până aci, numai zgarda cu plăci de nifchel de la gâtu-i.

Şi a început atunci pentru Jap viaţa grelei şi mult primejduitei libertăţi 1 Cu inima lui aspră şi \ itează, goana şi lupta pentru demâncare, prin străzile pline de întuneric şi de curse, pline de întâlniri neaşteptate, ar fi avut farmec, multă vreme. 'Dar Jap a cunoscut, Curând, o primejdile covârşitoare care înghiţea regulat pe mulţi tovarăşi. Jap a cunoscut instituţia hinghe- riei. Curios, pe el, unul, hingherii îl respectară şi Jap îşi dădu seama, în urmă, că acest respect îl inspira zgarda lui cea scumpă. Atunci Jap dezmoştenitul, dar viteaz între dezmoşteniţi, a strâns în juru-i o ceată de vagabonzi, fără zgardă, slabi şi abătuţi, şi a început să-i însufleţească şi să-i guverneze. A colonizat cu ei pivniţele unor case osândite şi pustii, pe aproape de o măcelărie, şi le-a impus reguli. Ziua, ieşea numai el, invilolabil prin puterea zgardei, fura ce putea şi aducea la tovarăşi. Noaptea, de obicei, trimitea după agoniseală pe cei mai pricepuţi, iar el se odihnea lângă ceilalţi. Câteodată, când auzea o chelălăială convenită şi înţelegea că soţii au dat de un adversar primejdios, Jap se repezea ca fulgerul şi punea pe fugă pe străin. După aceea, soţii, care şi cu ce agonisise, intrau în pivniţă şi Jap împărţea cu echitate. Alteori, când expediţia era mai depărtată şi întâl- nirile mai multe şi mai! rele. Jap pornea cu ei. Ploua, ningea, măturătorii aveau chef de huâduială, sau alte cete de flămânzi îi atacau... toate aceste piedici

trebuiau străpunse şi învinse. Jap era sufletul care da forţă şi forţa care luptă în fruntea tuturor.

Ce viiaţă de vitejii nescrise a d'us bravul căţel ! In tovărăşie, ca şi singur, pe noapte şi pe zi, luptân- du-se cu semenii, luptându-se cu omul. In jurul măcelăriilor, pe resturile păcătoase, aveau loc cele mai crunte bătălii. Tovarăşii începeau cearta, Jap se ţinea mai deoparte şi, când învălmăşeala era în toi, pornea ca o ghiulea în dulăul vrăjmaş. Mai întotdeauna, Jap şi cu ai lui erau biruitori, oricât de zdravăn ar fi fost compeţitorul ••- de unde Jap trase concluziunea că pieirea celor mici, in luptă cu cei tari, vine mai ales din neasociere.

Să nu credeţi, însă, că Jap ajunsese acum un fel de căpetenie de hoţi. Inima lui era tot aşa de generoasă ca şi odinioară şil adeseori când vreun biet pribeag, cu coastele ieşite, apucase osul, înaintea lui, Jap îl lăsa în pace. Ii era şi lui foame, dar el era 'un brav şi avea o zgardă ! pe când celălalt - cine ştie - a doua zi era să cadă în mâinile hingheriilor. Noaptea, prin curţile care rămân deschise, Jap, cu ai lui ori singur, începea cercetările. Şi i se întâmpla să întâlnească în cutia unde cad măturăturile" bucătăriei, indivizi cu o înfăţişare jalnică. Cu blana petice, cu nasul şi cu ochii plini de râie, cu coada ferfeliţă, cu pântecele strangulat: nu mai erau câini, ci nişte strigoi ! Dinaintea acestor nenorociţi, nobilul Jap se retrăgea.

Generozitatea şi dreptatea căpitanului sporiră tovărăşia, dar îndeosebi cu inşi slabi şi degradaţi. Colonia începu să tânjească. Prada era rară, flămânzii mulţi şi primejdiile: la tot pasul. Curajul lui Jap crescu şi dispreţul lui de viaţă edifică şi pe cei mai de nevoie.

Intr-o zi, după câteva zile de nemâncare, veni ştirea că, pe lingă Uzina electrică, zace un hoit. Toată colonia plecă într-acolo. Dar la faţa locului: o privelişte care tăie curajul. Cel puţin vreo cinci potăi ciobăneşti, printre destule javre de mâna a doua, erau stăpâni pe situaţie. Colonia rămase la distanţă, scheunând, cu coada între picioare, Ce era de făcut ?.„ Jap se nă- puşti orbeşte în conrneseni. Trinti pe unul, puse pe fugă pe al doilea şi se

încăieră temeinic cu al treilea. Dar cei luaţi fără de veste îşi veniră în fire şi săriră cu toţii asupra lui Jap.

Strălucită a fost bravura lui! dar zadarnică şi scump plătită. Inimicii îi găuriră blana în numeroasa locuri, ii frânseră un picior şi - mai rău decât toate - îi rupseră şi zgarda de la gât... Jap căzu într-un şanţ, ca marii eroi ai istoriei, şi zăcu în el trei zile. Când se întoarse la pivniţă, pe trei labe şi cu mare greutate, nu mai găsi acolo decât vreo câţiva bătrâni neputincioşi. Colonia se risipise; toţi părăsiseră pe bravul căpitan, de aci înainte invalid şi cerşetor. Dar ticălos cu trupul, Jap rămase neînvins cu inima. Zile întregi, sta nemişcat şi crunt, cu botul pe laba frântă. Să mai iasă, ziua, după ciolanul problematic: însemna să meargă de-a dreptul la cutie. Şi Jap nu se hotărî.ce încă ,să-şi ia rămasul bun de la soarele care, trecând printr-un grătar de sus, înfigea un pieptene de aui In întunericul ascunzătorii lui.

Dimineaţa de mult, când se deschid măcelăriile, se târa şi el afară şi, şontâc-şontâc, venea să cerşească la uşa magherniţelor roşii. Dar căpătatul era foarte rar şi neînsemnat. Alţi flămânzi, sănătoşi şi puternici, îi luau înainte şi, de data aceasta, Jap era sleit şi numai în trei labe. Singurul ceas, şi acesta din zi, care mai putea să tăgăduiască ceva unui schilod ca el, era ceasul când se mătura şi se închidea hala, deci tocmai ceasul pe care îl pândesc şi hingherii.

Intr-o după-amiază, cenuşie de ploaie şi de noroi, Jap a ieşit din pivniţă şi a venit să aştepte norocul măturii. Dar pe când sta lângă o cotigă şi tremura din laba-i invalidă, o chelălăială colectivă, specială, îi dădu de veste că hingherii sunt aci şi că fraţii o iau la sănătoasa. A vrut şi el să fugă, dar hingherul 1-a ajuns şi 1-a trântit pe spate, sugrumat. S-a pomenit în cutia plină cu fel de fel de nenorociţi. Toţi erau supţi de spaimă, cu ochii sticloşi şi cu inima în zvârcolirile morţii. Jap s-a ghemuit în colţul în care-1 aruncase şi a rămas impasibil. Alţi vreo doi nefericiţi au căzut, din văzduh, în capul prizonierilor şi colivia a plecat, târând in urină-i o lungă coadă de chiote şi de huiduieli.

Şi-au dat când pe o stradă când pe alta, până când în faptul serii, prin nu ştiu ce eroare ori capriciu, s-au oprit, cu scandal, într-o stradă boierească. Sergentul se certa cu vizitiul, hingherii se blestemau, dar cutia trebui să aştepte locului, căci pe strada pe care voiau să treacă era tocmai să curgă un convoi. In colivie, a pătruns atunci lumina de lună plină a unor geamuri strălucite. Erau geamurile unei cafenele boiereşti. Jap privi printre zăbrele. Cu surprindere văzu înăuntru mulţime de chipuri cunoscute! Erau vechile cunoştinţe, domnii care îi făceau giumbuşuri nesărate, ca să placă stăpână-si! O, îi recunoştea pe toţi: şi acesta şi acela şi ceilalţi... Toţi dregători puternici, proprietari de latifundii, politiciani şi diplomaţi!... Jap rânji cu amărăciune şi câteva reflecţii ireproductibile dădură un minut de ironică auroră conştiinţei lui opace şi severe.

Târziu, ajunseră la casa de ruşine şi de groază. Câteva zile l-au ţinut în colivia de aşteptare, cu alţi tovarăşi. Dar cine era să mai vie să descurce firul soartei viteazului căţel! Domnii de după geam uitaseră cu totul pe vechiul lor prieten.

Jap a rămas stoic până la urmă. Şi a venit şi ceasul sângeros, ceasul îngrozitoarei treceri prin maşina care smulge pielea. Cu un mârâit ucis între dinţi, Jap a trecut şi prin această ultimă încercare.

Şi când a căzut în ograda unde câinii aleargă jupuiţi până ce se domolesc şi mor, poate că Jap - în ceasul cel din urmă ! - - ar fi cunoscut şi el ticăloşia sufletească, dacă Zeiţa Răzbunării nu ridica deodată, în viitoarea creierilor lui, o amintire atotironică şi consolantă :

„Brâncovene Constantin, Ghiaur vechi, ghiaur creştin, Cască ochii a te uita De-ti cunoşti tu pielea ta !"

BUJORII

E

ram cu tata in trăsură şi mergeam la Mălineşti, la naşii noştri. Era într-o dimineaţă, prin mai sau prin iunie. Ieşisem din pădure şi ne apropiam de vadul apei. O pădure bătrână şi o apă mî- nioasă, în timpul dezgheţului, ne despărţeau de Mălineşti. Aproape de drum, în iânul plin de

rouă, observarăm nişte ilori roşii. Tata opri trăsura.

- Sunt bujori de câmp. Du-te de-i culege. Am alergat şi i-am cules. Vedeam bujori întâia oară. Sunt aproape treizeci de ani de atunci, dar clipa acestei întâlniri şi înfăţişarea acelor căpuşoare roşii, somnolente, le păstrez într-o oglindă nepieritoare. Mi-am adus aminte totdeauna de bujorii culeşi pe coasta Mălineştilor, ca de o întâmplare petrecută pe un tărâm fără dureri şi fără păreri de rău, fără bătrâneţe şi fără moarte, ca de o întâmplare petrecută îri preajma paradisului.

Paradisul începea într-adevăr dincolo de vadul apei şi după ce urcam dealul înalt, pe pieptul căruia stătea albă şi scânteietoare de geamlâcuri casa naşilor noştri. Paradisul începea de la pragul acestei case. Când îmi spuneau mama şi mama Floarea de raiul lui Dumnezeu, unde petrec îngerii şi sfinţii, eu mi-1 închipuiam întocmai ca locuinţa naşului. Fiindcă din uşă te învăluia un miros de mirodenii şi de flori şi te slăvea cântecul canarilor şi al privighetorilor ! Coliviile lor se arătau prin învălmăşagul unor plante pletoase, puse sus, pe nişte lopăţele bătute în perete. Canarii sfârâiau din pene şi piuiau, privighetorile doineau, un papagal, sub o cupolă de sârmă, se alinta şi vorbea ca un copil!

Până să mă dezmeticesc trecea totdeauna o bucată de timp. După ce veneau ceva bonboane de bună sosire şi atenţiunea celor mari se îndrepta în alte părţi, porneam cu fratele meu în explorare. Raiul nostru se compunea din cinci-şase camere bogat mobilate, pline de sofale, de covoare ţesute în casă, de oglinzi şi de fel de fel de odoare, prin pereţi şi pe mese. Mi-aduc aminte de o cameră turcească, cu o masă scundă în mijlocul patului. Intr-o odaie stăteau în perete pe un covor săbii şi carabine. In alta erau un clavir şi mai multe mescioare cu obiecte de toaletă: foarfeci, bri- cege, periuţe, numeroase flacoane cu dopuri de cristal. Aici, nu ştiu pentru ce, totdeauna erau perdelele lăsate şi farmecul şi atracţiunea acestei odăi misterioase mă urmăreau şi în vis. Era apoi un pavilion rotund la care ajungeai printr-o sală de geamuri şi acest

pavilion stăpânea peste o grădină încântătoare desfăşurată-n pantă. Din pavilion dădeau în grădină două scări, faţă în faţă una cu alta, ca scările de la şa. Aici în pavilion, naşii noştri luau masa vara, împrejurul unei trapeze rotunde cu nelipsiţii şi numeroşii lor musafiri, printre care de multe ori eram şi noi.

Paradisul nostru era deci: casa, pavilionul şi grădina şi mărturisesc că se întindea şi mai departe, până la odăile de serviciu, până la grajduri şi chiar până la coteţe. Dar toate acestea n-ar fi fost destul. Paradisul nu era lipsit de serafimi.

Naşii noştri nu aveau copii, dar de foarte multe ori erau la ei în casă copilele unor rude sau ale unor buni prieteni. Ecaterina, Clara, Mimi... stau în amintirea mea, la rând, cu acei bujori culeşi într-o dimineaţă cristalină, surori bune cu ei. Ce mai ţin minte despre fratele meu şi despre mine - dacă mai ţin minte ceva - aceste prietene de odinioară, nu ştiu şi probabil că nu voi şti niciodată. Eu, cel ursit să trăiesc din amintiri şi din icoane, le văd de-a pururi rumene şi zglobii, în acest etern răsărit de soare care este amintirea vremilor copilăriei.

Cred că nu eram totdeauna un camarad plăcut. Mi-aduc aminte - toarte vag - că odată am căşunat supărare şi plângeri împotrivă-mi. Mi-aduc aminte mult mai clar de o zi de petrecere liniştită. Am coborit din pavilion în grădină toţi copiii care ne găseam sus în odăi şi ne-am împărţit la jocuri. Ecaterina, eu şi alţi câţiva ne-am înţeles să facem o casă, mai exact un bordei. Eram foarte bun arhitect. Văzusem la noi la conac, cum săpau şi cum întemeiau argaţii bordeiele şi tot aşa făceam şi eu. Mai întâi, desenam cu briceagul un pătrat, în ţărână ori în iarbă, şi apoi scoteam afară pământul cuprins între cele patru laturi, până la o adâncime potrivită. Potriveam girliciul", înfigeam două furci, puneam o grindă între ele şi căprioream cu beţişoare. Peste beţişoare puneam apoi brazde de iarbă - cât puteau fi ele brazde aşchiile tăiate din pajişte, cu briceagul - şi bordeiul era gata. Ecaterina şi ceilalţi mă priveau cu admiraţie... Aceasta a fost una dintre

cele mai frumoase zile petrecute la Mălineşti şi mi se pare că printre cele din urmă.

Când am revenit la Mălineşti, peste o săptămână ori două, am găsit bordeiul scufundat, iarba şi florile de pe el uscate, iar pe Ecaterina plecată la părinţi. Şi atunci, am simţit deşteptându-se în mine, întâia oară, părerea de rău după zilele care au fost şi după cei ce nu mai sunt de faţă.

Fără de veste şi timpuriu, naşul nostru a murit, şi pentru mine drumul la Mălineşti s-a şters dintre drumurile mele. Am mai fost o singură dată, până la calea jumătate. Se făcea un pod peste coada Negrului, dincoace de pădure. Era o după-amiază caldă şi nu ştiu pentru ce parcă cernută prin foi de nuc. Oamenii băteau în apă, cu berbeci, stâlpii podului. Naşa singură, tristă, îmbrăcată în haine de doliu, venise să-şi supravegheze oamenii. Dar foarte activă cum era, nu stătea nici ea zadarnic ci lucra la o împletitură neagră.

Am crescut mai mare, am început să alerg pe pământ singur şi împreună cu vitejii mei tovarăşi, copiii de ţăran, am făcut mai multe recunoaşteri prin bătrâna pădure, care tăia ca o bară sumbră orizontul satului meu natal. Niciodată însă n-am străbătut-o până la marginea cealaltă, spre Mălineşti. Mălineştii şi drumul lor de flori, printre stejarii înalţi şi deşi, livezile de dincolo şi vadul apei, curţile şi casele moşiei au intrat, pentru mine, în mormânt, odată cu naşul meu.

Le vedeam însă mereu înaintea ochilor şi le vedeam mai ales - cum le văd şi astăzi - primăvara, când înfloresc bujorii. Cu cât anii, întâmplările şi chipurile din copilărie se depărtau mai mult de mine, cu atât aceste flori îmi ajungeau simbolice şi în făptura lor, fragedă, placidă, îmbrăţişam cu ochii şi cu inima trecutul pe veşnicie dispărut.

Seamănă aceste flori cu nişte copii rumeni, bucălaţi şi adormiţi. In ele, Ecaterina, Mimi, Clara... sunt de-a pururi copii, cum erau acum treizeci de ani, fiindcă bujorii renasc, cu aceeaşi vârstă, în fiecare an, iar amintirile sunt din lumea nemuririi.

In *Thals,* suavă operă a lui Anatole France, filosoful Nikias spune curtezanei acest cuvânt profund :

„ - Adio! Thaâs ; în zadar mă vei uita, căci eu păstrez amintirea ta!"

Acelaşi lucru îl simt eu. In curţile de la Mălineşti poate astăzi cresc scaieţii, podoaba şi mărirea caselor s-a risipit ca fumul, tovarăşele mele poate că au copii şi aşteaptă nepoţi, pădurea o fi pe brânci şi albia apelor de mult schimbată. Cu toate acestea !... Iată, după treizeci de ani, undeva, în nevăzut, în imaterial, în amintirea mea - vie şi luminoasă ca de ieri: icoana acestui scuimp trecut şi într-o floare fără de parfum, ipostazul şi parfumul lui inalterabil!

NARCIŞII

AN

I

n ziua aceea, urcam, călare, un deal de lingă Dorna. , Omătul se topise în bună parte şi văile începeau să înverzească. Mai rămăsese, din vestmântui< iernii, unele fâşii răzleţe, care scânteiau pe culmi îndepărtate, ori se topeau prin adăposturi.

Eram singur şi urcam în pasul calului printre silişti şi printre brădet tânăr, sădit anume ca să arate drumul şi hotarele vecinătăţilor. Drumul era rău, plin de viroage, şi în iundul lor alerga sprinten firul dalbelor fuioare, toarse de soarele lui martie.

Ştiţi prea bine, mult stimată doamnă, că nu port niciodată flori. Ceva din asprimea şi din prejudecăţile lui Tertulian, apologetul legionarului creştin care refuză să se încunune cu cununa militară, a rămas în sufletul şi în obiceiurile mele, deşi creştin din epigoni. In ziua aceea, însă, în onoarea dv. am frânt această regulă intimă. Plecând de jos, din Dorna, cineva mi-a adus un mănunchi de narcişi. Erau culeşi de atunci, fragezi şi plini de rouă. In inima mea, m-am întristat că aceste flori fuseseră jertfite pentru mine, dar mi-am adus aminte că sunt florile dv. preferate şi am luat din mănunchi trei tulpine.

Aşa s-a făcut că, în ziua aceea, urcând călare, printre

brazi, purtam la sân narcişi. Urcam din ce în ce mai sus, şi vârfuri-, ale căror nume le-am învăţat în ziua aceea dar le-am uitat în urmă, apăreau treptat din trei ţări deodată - din Bucovina, din Transilvania şi din Moldova. Bistriţa licărea şi se iringea in văi, mâncând malul, răzbind stânca şi înghiţind pî- raiele. Cele două Dorne se iveau, lingă Bistriţa, descrescute şi bătute în părnânt ca de nişte imense ciocane de aur. Tinereţea primăverii ajungea încă o dată pe aceste înălţimi străbunice şi viaţa începea din nou, din apă, din piatră şi din lut, prefacerile ei în veci minunate. Ca nişte aripi de zgripţori negri, atârnau, moleşite de soare, pădurile de brad. Ca nişte aripi de vulturi cenuşii, se ridicau departe pădurile de fag, încă fără de frunză.

Era tăcere în jurul meu şi tăcere în mine. Priveam florile de la piept şi priveam omătul de pe culmi. Şi aveam o iluzie în care stăruiam cu plăcere. Mi se părea anume că pe falnicele culmi erau narcişi, ca şi la pieptul meu. Şi, mergând mereu la deal, mi se părea că merg spre această regiune a narcişilor veşnic albi şi simbolici. Am revăzut atunci, în amintire, întreaga şi reala mea ascensiune, pe drumul rar al sentimentului ce v-am purtat, şi am admirat frumuseţea şi deşertăciunea ei.

E adevărat că am fost poet, scriindu-vă, privin- du-vă, auzindu-vă. E adevărat că în trecutul meu există un vraf de scrisori, pline cu numele dv. Sunt de un misticism absurd şi dulce! Le-am scris, cu o pană căzută din aripa unui heruvim şi cel ce le va găsi vreodată va petrece mult, citindu-le. Dar gândindu-ne bine, ce ne-au folosit aceste toate ? In momentul întâlnirii noastre, dv. iubeaţi frumosul, ideea clară şi apostolatul social. Eu, dimpotrivă : adoram simbolul, eram mistic şi visam hlamida sacerdotală. De atunci încoace, pe nesimţite, am schimbat căile noastre. Eu m-am pomenit în casa dv. şi dv. în casa mea. Creştinismul meu este astăzi social şi polemic. Mântuitorul, pe care-1 vedeam purtând în mână trandafirii dimine- ţelor eterne* poartă azi biciul de funie. Dv., dimpotrivă, aţi trecut în gnosă şi în misticismul unei

doctrine evanghelice americane !

Dacă n-ar fi la mijloc seriozitatea şi solemnitatea sentimentului ce mi-aţi inspirat, ar trebui să râd şi să-mi aduc aminte de *La double conversion* a lui Alphonse Daudet... *Ea* este fiica lui Avraam *; el* este catolic. Şi la urmă, *ea* cere botezul: iar *el* se hotărăşte să se iacă evreu 1 S-ar putea, mai târziu, să revenim la vechile noastre stări de suilet, dar atunci, cu şi mai drept cuvânt, vom sta să ne întrebăm : ce ne-au folosit aceste toate ?

Mult stimată doamnă, mă gândeam in acea zi de martie, cu orizontul plin de înălţimi scânteietoare, şi m-am gândit şi altă dată că ceva fals şi sterp, cu sau fără ştirea noastră, a stat ascuns în noi şi împrejurul nostru. Dacă ne-am fi întilnit sub alte ceruri, în alt colţ de pământ, această dublă evoluţie zadarnică n-ar fi fost cu putinţă. Din idealismul şi din sentimentele, pe care sufletul meu le-a frânt la picioarele d"..., cum oceanul îşi frânge apele la picioarele Madonei marinarilor, ar fi ieşit în alte părţi dramă şi acţiune. In lumea noastră neumanitară şi confuză, n-a ieşit decât un steril schimb de psihologii.

Odată, cam pe atunci pe când v-am cunoscut, un dascăl renumit spunea, la universitate, vorbind despre filosoful englez John Stuart Mill şi despre soarele operei şi al vieţii lui, doamna Taylor : „Cred că sunteţi destul de mari şi de bărbaţi, ca să înţelegeţi frumuseţea şi sfinţenia acestui sentiment, care face din bărbat un om întreg şi de multe ori un erou". Bietul dascăl! Nu ştiu dacă din sala aceea de tineri plini de viitor a ieşit până azi vreun om întreg, că de eroi nu mai vorbesc.

Şi desigur, că unii dintre ei erau tocmai fericiţii care înţelegeau acele cuvinte adinei, erau înamoraţii care-şi jurau să fie oameni întregi şi eroi!... Ce s-au făcut atâtea flori, înflorite pe atâtea plaiuri sufleteşti ? Unde este prinosul de muncă, de generozitate şi de luptă, pe care trebuia să-1 aducă societăţii noastre colegii mei de acum cincisprezece ani ?

„Multe flori sunt, dar puţine
Rod în lume or să poarte."

Nicăieri, Insă, ca la noi, nu cresc atâtea Hori zadarnice ! Iubirea noastră e sterilă, patriotismul nostru e verbal şi dezorientarea noastră e imensă.

Cel ce va sta şi va privi, de acum intr-o sută ori două de ani, peste nunele epocii noastre, ca un arheolog peste ruinele unei cetăţi, va avea un curios spectacol. Din faptele, din mărturisirile şi din oasele noastre extrem de friabile, acest cercetător va deduce, despre noi, lucruri puţin măgulitoare. Era o epocă fără niciun ideal, dedată unui materialism vidgar şi stagnant. Societatea întreagă era împărţită in două : cei ce mureau de foame şi cei ce mureau de prea multă mâncare...

Mult stimată doamnă, nu scriu nicio profeţie. Simţim prea bine răul vremii noastre şi nu e greu să-1 caracterizăm. Suntem fiii nedreptăţii, am crescut la umbră şi am fost cu totul izolaţi de frământările, de aşteptările şi de viaţa, frumoasă ca oceanul, a celor mulţi. Suntem fiii unei burghezii egoiste, separatiste şi grozav de neprevăzătoare.

Auziţi aceasta din gura unui artist burghez, pe care îl înspăimântă lipsa de ideal şi de generozitate din lumea noastră şi din literatura românească actuală, îndeosebi. Auziţi aceasta din gura celui ce, pentru dv., ar fi trebuit, în alte părţi, să meargă în exil, la temniţă sau la eşafod.

Astfel, doamnă, ne veştejim, trăind o viaţă falsă şi făcând artă pentru octogenari. Sufletul omenesc şi mai ales sufletul de artist are, în clasa socială din stratul căreia s-a ridicat, tot atâtea legături şi rădăcini ca şi stejarul, în pământul din care creşte. La aşa clasă socială, aşa artişti.

Aceste gânduri, mult stimată doamnă, le gândeam venind devale către Dorna, către cele două Dorne, şi privind bietele flori primite dimineaţa cum mureau lipsite de seva generoasă. Narcişi! frumoase flori şi floarea dv. preferată ; pentru mine, însă, trist simbol şi numele iubirii inutile : Narcis - fiul lui Kephisos şi al nimfei Liriope !

CALIPSO GREACA, FECIOARA"

Î

ntr-o seară, am ieşit din biblioteca mânăstirii şi m-am

plimbat singur pină dincolo de Vo\ idenie. Mă gindeam la cărţile nenumărate peste care alunecasem cu privirea şi foarte puţinele pe care le pi- păisem şi le deschisesem. Clasici elini şi latini, părinţi bisericeşti, comentatori ai sfintelor scripturi, pe ici pe colo cite un scriitor laic mai nou şi apoi teancuri de ostenitori liturgici, în limbile slavonă, română şi grecească... Mă gândeam la călugării de demult care agonisiseră acest tezaur şi la învăţaţii de printre ei care îl folosiseră şi-1 iubiseră.

Mergeam încet şi mă întrebam dacă, în cripta bătrânei mânăstiri, aş mai putea întâlni, fie chiar fără s-o recunosc, ţeasta celui din urmă călugăr care citise *Phedoti*-ul lui Platon sau *Exaimeroti*-ul marelui Va- silie. Mergeam încet şi mă întrebam lucrul acesta şi alte lucruri triste şi inutile.

în acest timp, soarele atingea creştetele brazilor înspre apus şi strălucirea lui începea să pălească. In vâlceaua din dreapta Vovideniei, nişte flori galbene şi luminoase, pe tulpine înalte, se stingeau una după alta, ca nişte făclii după isprăvitul liturghiei, iar umbra serii părea că este fumul lor, amestecat cu fumul de tămâie. Pe şesul larg cuprins între păduri şi între dealuri, lumina trecea leneşă şi descompusă, roşie pe livezile cosite, aurie pe codrii de aramă. Departe, că- tre sfârşitul lanţului de dealuri, bătut în coaste de soarele în amurg, Cetatea Neamţului părea de cretă. O armonie largă şi discretă aduna ochilor şi inimii, aci în această vatră seculară, profilul de cetate al mânăstirii, zig-zagul negru al zărilor scurtate şi liniile curbe prin care muntele şi pădurea pogorau şi expirau lingă albiile pâraielor. Un şipot număra în apropiere, ca o clepsidră neînţeleasă, aşezată acolo de mâna vechilor călugări, clipele străvechii şi muribundei lavre.

Mă gândeam la acei călugări vechi şi la alte lucruri inutile şi triste... Aş fi voit să nu fiu singur, în seara aceea. Priveam în faţa mea valea din ce în ce mai fumurie, cerul din ce în ce mai palid şi primele lumini aprinse în: ferestrele mânăstirii. Şi găseam această frumuseţe mai

mult dureroasă decât dezmierdătoare, fiindcă eram cu totul singur şi fiindcă singurătatea mea era fără de leac. Ascultam murmurul din apropiere ; ascultam şi gândurile mele. Şi în seara cu profunzimi de ametistă şi de opal răsfrângeaim şi vedeam aievea dorul meu, cu atit mai îmbietor cu cât îl ştiam mai neajuns şi mai cu neputinţă. Pironit în faptul asfinţitului, cum mă găseam, mi se părea că sunt acolo de când cu mânăstirea şi greutatea pravilei şi răzvrătirea frântă în spaimele mărturisirii şi robia sub canoane, privite în jos, ca într-o prăpastie, în veacurile vieţii acestei mânăstiri, mi se părea că le privesc în prăpastia sufletului meu. Iar toţi acei călugări, adunaţi sub bolţile sfântului Ioan Bogoslovul, sau încă întinşi afară, sub ierburile înalte şi sub cruci, mi se părea că dorm în mine şi în suspinul meu. Lumina scădea grabnic. Crucile de pe turle, singure, mai ajungeau până la norul roşu, tras ca un fuior, pe lungul văii. M-am sculat şi am început să-mi dibuiesc cărarea. Am ajuns la uşa unui monah prieten.

- Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri, Doamne Iisuse Christoase, Dumnezeul nostru, milu- ieşte-ne pre noi!

Cuviosul Neonil era acasă. L-am rugat să-mi împrumute felinarul sf. sale şi cu felinarul aprins am mers mai departe. La o podişcă, peste care trebuia să trec, mi-a ieşit înainte o rasă pitică şi gheboasă. Era părintele Sevastian, filosof, doftor şi necrofilax, pentru că sf. sa avea cheia de la cripta mânăstirii şi purta de grijă osemintelor celor din veac săvârşiţi călugări. Mi-am adus aminte de biblioteca năpustită, de Platon şi de marele Vasilie... L-am oprit pe moşneag în loc şi am intrat cu el în vorbă. Trecea drept călugăr cărturar, plin de înţelepciune şi bun de sfat. Mai era şi doftor din când în când.

Am mers cu el încet, stând locului la răstimpuri şi cercând împreună problemele grele, despre suflet, despre custodiile îngereşti şi despre năravurile diavolilor. Părintele Sevastian era, pentru mine, un înţelept prea definitiv şi prea mulţumit cu înţelepciunea lui. Ştia cu exactitate - îi spusese la Sf. Munte un călugăr de o sută de

ani - numărul îngerilor căzuţi când cu răzvrătirea lui Lucifer. Ştia precis itinerariul pe care, în timp de patruzeci de zile, sufletul ieşit din trup este obligat să-1 îndeplinească. Ştia o mulţime de lucruri de aici şi de dincolo şi ţi le spunea cu o siguranţă afabilă şi strivitoare.

Această ştiinţă mă uluia şi mă ruşina. Mi-era ruşine de risipa gândurilor mele, de simţimintele care mă slăbeau şi mă deznodau, ca pe o cosiţă molatecă şi amoroasă, în bătaia vântului !... Atunci mă înşelam grozav, când puneam înduioşării mele zare prietenească acel profil de mânăstire şi de codri, când simţeam în pieptul meu dorul şi răzvrătirea unei lumi întregi, ascunse sub pământ, la Bogoslov ! Aceşti călugări, ziditi sufleteşte, din cărămidă şi din piatră, nu sunt amicii mei şi nicio apropiere nu poate fi între noi.

Am schimbat vorba. L-am întrebat pe părintele Sevastian ceva despre arhiva lui de oseminte, căci în filosofie mă bătuse. Mi-a spus lucruri ciudate. Sunt trupuri pe care, când le dezgropi, după şapte ani, de-abia le mai găseşti - ţeasta şi ceva oase... Sunt altele însă, pe care le găseşti întregi, cu toate că de la un rnormânt la altul sunt numai ciţiva paşi... Ajunsesem, pe nesimţite, la poarta cimitirului.

— N-ai vrea, preacuvioase, să-mi arăţi oleacă bogăţiile pe care le ai aici ?

Părintele Sevastian s-a învoit bucuros şi am intrat amândoi în cimitir. La uşa criptei a scos din brâu o cheie seculară şi cu ambele mâini a învârtit-o în broască. Am coborât câteva trepte şi am privit în ju- ru-mi cu mirare. Era o încăpere lungă şi boltită, aerisită ioarte bine şi curată. Pe o parte şi pe alta, stăteau, pe lingă zid, ca într-un magazin de mărfuri, rafturi şi dulapuri. Se părea că eşti nu in ţarina Olarului *(Matei,* 27, 7), ci în atelierul de lucru al unui olar. Forme rotunde nenumărate tresăreau in lumina nehotărâtă a felinarului. Erau sute de cranii, aliniate ca nişte oale, erau câteva generaţii de călugări, adunate aici, sub disciplina părintelui Sevastian. Ţestele cele vechi, galbene-pământii, erau mai la coadă. Cele mai

nouă erau în frunte. Ce mi s-a părut neobişnuit e că aveau pe ele o stampilă largă şi uniformă. Părintele Sevastian zugrăvea aceste că- păţâni, şi pe câmpul zugrăvit scria numele celui mutat la cele veşnice şi pe cit cu putinţă anul mutării. M-arn apropiat de dulapurile părintelui Sevastian, cu ceva din sufletescul şi din curiozitatea lui Hamlet. Bătrânul necrofilax mi-a prezentat diferite bucăţi din interesantul lui tezaur. Mi-au căzut ochii pe o ţeastă mai mică şi am citit: *Calipso greaca, fecioara...* Am tresărit.

— O femeie, părinte Sevastian?

Călugărul a scos craniul din rând şi 1-a privit cu adâncimea unui savant care se pregăteşte să-ţi desluşească o taină profesională. Am luat din mâinile necrofilaxului această rămăşiţă rară şi încălzind-o cu duioşie în mâinile mele, m-am prefăcut că ascult explicările date. Mi s-au părut, însă, cam plăsmuite, sau am avut interesul să le cred aşa, căci nu le-am ţinut minte.

Calipso greaca, fecioara... aici în cripta acestei mânăstiri de călugări ! Nu l-am mai auzit pe părintele Sevastian şi am căzut în mine însumi, ca într-un iezer fără fund. Mi se părea încă o dată - şi de data aceasta cu mărturii - că nu ştiu ce misterioasă solidaritate găsesc în jurul meu. Această fată mare, moartă printre călugări, era un amic, în sfârşit recunoscut, poate printre alţii pe care nu puteam să-i mai recunosc. Aşadar, deasupra ignoranţei, asprimii şi a buruienilor acestei ore de decadenţă, vedeam răzbind, din fundul unui mormânt, florile de poezie creştină şi de platonică durere, al căror parfum trăia şi în inima mea. Simţimântul meu era un adevăr şi presupunerile mele erau îndreptăţite. In acest columbariu se mai găseau câteva ţeste, în care trăiseră gânduri din Vasilie şi din Platon 1 Iar Calipso, fecioara, înflorea,- în această criptă, ca un crin, în mâinile arhanghelului binevestitor, ca o făclie de ceară bine- mirositoare, aprinsă Mirelui Ceresc, deasupra întunecimilor, deasupra durerilor, deasupra zbuciu- mărilor sărmanei noastre inimi!

LA SIHLA

ă pare rău de vremea..." când fauni, oreade, naiade şi silvani înveseleau pădurea, izvoa rele şi munţii ? Mie îmi pare rău câteodată şi îmi păru rău deunăzi, ducându-mă la Sihla : un schituleţ cu un singur călugăr, două ore depărtare de mânăstirea Agapia, o turlă de şindrilă veche, înfiptă într-un noian de codri. Drumul la Sihla e plin de interes şi de poveşti. Şi îmi părea rău că în apele argintii azi nu mai sunt ondine, că din scorburi şi din desişuri au fugit şăgalnicele divinităţi antice, fiindcă iată astăzi - timp de grijă şi de toamnă - faunii şi nimfele iscoade ar fi putut să ne spună vreo poveste cu drumul către Sihla.

V

La Sihla poţi să ajungi sau pe cărarea Agapia- Sihla, sau pe cărarea Secu-Sihăstria-Sihla. Eu vorbesc de cea dintâi. Mânăstirea Agapia, de la care porneşti, e albă, venerabilă şi celebră. O laşi în urmă, profilată pe muntele pleşuv Muncelu, şi porneşti pe pârâul Agapia in sus. Curind, mânăstirea nu se mai vede, fiindcă piere intre culisele pădurii. Cu pârâul Agapia, cu pietrele mari şi mici din cale, cu izvoarele iuţi ca şerpii care îţi taie drumul şi adeseori cu mlaştinile ascunse sub verdeaţă : ai de lucru un ceas întreg. Mergi pe fundul unei văi, în care fagii de pe cele două dealuri coboară viguroşi, rărindu-se prea puţin pe ici pe colo şi de multe ori spânzurând sau făcind punte peste adâncăturile pâriului. Acum vreo câţiva ani, un ferăstrău s-a cuibărit aici într-o poiană şi a întins pieirea printre brazii culmilor mai depărtate. Azi dihania de oţel e moartă, sau adormită. Ferăstrăul nu mai umblă. Şoproanele, căsuţa păzitorului, aria de depozitare, citeva vagonete şi mai cu seamă linia cu şine de lemn, pe care coborau vagonetele încărcate, stau astăzi inutile. De la „fabrică" înainte, poţi să mergi, fie pe linia vagonete- lor, fie pe drumul vechi. Linia se ţine încă bine, cu toate că ierburile şi muşchiul o mănâncă, iar pârâul, când vine mare, o îneacă şi o potmoleşte. Pe această linie drumul e mai uşor şi mai plăcut. Pârâul curge pe sub ea, sărind în dreapta, sărind in stânga, aci umplând gropane adinei, sub frunze largi de brusture, aci azvârlindu-se pe pat de piatră,

printre rădăcini dezgrădinate.

De la un timp, în partea dreaptă, se luminează, şi dealul Pahomia apare în soare, plin de poiene şi de mestecănişuri. De sub picioarele Pahomiei se zămisleşte un pâriu şi dă devale, întru întâmpinarea pâriului Agapia. Un piept de deal se ridică între ele amândouă şi de aci încolo linia butucilor rămâne la stânga, iar drumul către Sihla urcă pieptul dealului, pe acolo pe unde a fost de zeci de ani. Aici copacii sunt foarte înalţi. Lupta pentru soare îi face să crească drepţi ca luminările şi să întindă sus, cit mai sus, spre soare, creştetele lor. Ca printr-o sită foarte deasă se cerne uneori, din partea stingă, prin troienele de frunze, lumina unor poieni apropiate. Schitul Sihla nu mai este departe, dar pină la el trebuie să urci încă o coastă. Gangul cel întunecos şi verde prin care ai venit se isprăveşte, şi schitul Sihla se arată, sub un parapet de stânci cărunte.

Schitul are două jertfelnice. Este biserica de lemn, destul de mică, pe care o vezi intii, cind intri in ogradă, şi este o altă biserică minusculă* tot de lemn, deasupra schitului şi sub parapetul stâncilor. Vechimea lor mi se pare că este de la o sută la o sută cincizeci de ani. Un şir de odăi cu ceardac înalt, o fântână, două-trei coşări, o clopotniţă, o piatră mare cit un elefant şi - dacă se intimplă să fie acasă - sihastrul Gherontie: alcătuiesc tot schitul Sihla. Dar farmecele locului nu sunt numai acestea. Afară de iscăliturile, versurile şi datele care înnegresc pereţii şi străşinile bisericuţei de sub stânci, mai sunt - deasupra - vederea incântătoare de pe aceste stânci, peştera sfintei Teodora, un jgheab de două palme, tăiat sus într-un bloc singuratic şi hăţişurile ne- descurcate, de rugi de zmeură, care îţi înnoadă paşii pretutindeni.

Sihla e un loc sfint, dar este în acelaşi timp şi un loc romantic, întâi fiindcă aşa a ieşit din mina Creatorului şi al doilea fiindcă aşa l-au făcut plimbările de vară şi deşarta inimă omenească. Privind de aci de sus, patru munţi scăldaţi în codri şi în poieni se apleacă sub ochii tăi, se ating, se întretaie şi bat cerul ca patru vulturi, înălţaţi

deodată în cruce, pe năprasnice aripi. Pahomia, Dealul Mare, Ciungii şi Sihla, pe care stai, plutesc vultureşte în soare. Peste Agapia, ce nu se vede, ghiceşti drumul spre Paşcani, pădurea de la Coverca şi albia Moldovei. Peste fermecatul ceas de faţă, se profilează trecutul - fumu- riu, imobil, indestructibil - pândeşte, invizibil, viitorul, iar cugetele inimii, mai zorite şi mai absurde decât pâraiele din vale, aruncă doruri, visuri şi iluzii.

Peştera sf. Teodora este in dosul stâncilor de unde ai privit depărtările câmpiei şi ale sufletului tău. O potecă împiedecată de rugi, de crengi, de leşuri de brazi, duce până acolo. E un spaţiu întunecos şi strimt, între două stânci care se reazimă una de alta. La lumina luminării, vezi o înălţare, cu suprafaţa neregulată, care se zice că a fost patul sf. Teodora. A putut cineva să locuiască şi să doarmă, într-adevăr, în acest mormânt ? Bătrânii şi cărţile bătrâne aşa ne spun. S-o credem, dar de bună seamă că inima celui ce se culca pe această piatră era sau de jăratic sau de silex. Poate că sfântul troglodit care a locuit aici este şi săpătorul jgheabului din vârful stâncii, făcut anume ca să se strângă în el apele ploilor. Izvoarele sunt departe şi fântâna schitului desigur că pe atunci nu exista.

Uitându-te împrejur, nu mai vezi nimic, decât pădure seculară, înfricoşat de încâlcită şi de prăbuşită. Totuşi Sihla rămâne dornică, subjugătoare:

„Locuri sfinte şi frumoase : Rişca, Sihla şi Cetate, Am venit întreg aicea Şi mă-ntorc pe jumătate I"

N-am căutat numele lui Gheorghe din Moldova printre miile de iscălituri de la schitul acesta, dar fără îndoială că s-a iscălit şi el cum s-au iscălit şi ceilalţi, câteva mii, şi cum se vor iscăli mulţi încă, de aci înainte. Căci multă vreme, de aci înainte, aceste locuri vor rămânea frumoase, vara va fi timp de vacanţă, poeţii ne vor amăgi şi inima omenească va fi aşa cum este. Şi e trist, trist din cale-afară, să gândeşti toate acestea, când viziunea a trecut, când soarele s-a stins şi când negurile amintirii cuprind cuprinsul pe veci trecutei clipe !

„Fericit este bărbatul care..." *(Psalmul* I). Fericit este

părintele Gherontie. Intâi, pentru că toate frumuseţile de la Sihla, după care noi ne sfâşiem inima în fiecare vară, sunt ale lui, în chip tihnit, fără friguri, cât e anul de lung. Apoi, singurele fiinţe în stare să-1 mai înduioşeze ori să-1 mai tulbure - afară de tâlharii care îl pradă şi-1 snopesc din când în când - sunt căprioarele, care se arată iarna sus pe stânci şi privesc mirate la schitul de sub ele. In fine... (acest „în fine" merită o dezvoltare deosebită) :

Acum câteva zile, cu prilejul unei plimbări până la Sihla, după ce am văzut încă o dată toate câte v-am spus mai sus, m-am despărţit prieteneşte de cuviosul Gherontie. Era spre seară şi în cerul imens boltit deasupra munţilor începeau să se ridice cum- pene trandafirii. Am lăsat pe Gherontie cu pace şi am intrat în pădure. în urma mea, aud deodată toaca şi apoi, ca să nu fie nicio părere, clopotul de vecernie... Am rămas locului, pe gânduri. In tot schitul, Gherontie era singurul suflet omenesc. Şi iată că Gherontie făcea vecernia pentru el singur şi pentru sfinţii îngeri care vor fi binevoit să vină să-1 asculte !

Am binecuvântat atunci frumuseţile superioare ale credinţei şi ale simţirii întru Iisus Christos şi am fericit pe monahul Gherontie.

Şăgalnice divinităţi antice, în momentul când suna la Sihla clopotul de vecernie, vă uitasem şi nu-mi mai părea rău că aţi fost şi nu mai sunteţi. Satiri, priapi şi fauni, lumea, stilul şi poveştile voastre nu-mi mai trebuiau. Gherontie sihastrul, deşi după lnfăţişarea-i pământească seamănă foarte mult cu voi, sufleteşte e mult mai frumos şi mult mai venerabil !

PE JIJIA

N

ici o trăsură şi nicio călăuză ! M-am uitat cu oarecare stingherealã la trenul care mă lăsase în această gară singuratică, cum se micşorează şi se îngroapă între dealurile încovoiate sub rume- neala serii. In aceeaşi parte unde pierise trenul se vedeau o biserică albă, şi risipite in preajmă-i, câteva acoperişuri. Acela era cătunul unde trebuia să mă duc. Am ridicat în spate povara mea de drum

şi am pornit pe şoseaua paralelă liniei ferate. Era seară de-a bine- lea. Soarele atinsese de mult orizontul şi lumina asfinţitului dădea în tonuri stinse. încă o zi de secetă, cu pieptul ei de foc, trecuse prin această vale a Jijiei! Nu se vedea niciun nor, nicăieri, şi noaptea cădea ca într-un cuptor. Şi cu toate acestea o stuhărie vastă acoperea întinsul văii şi crâmpeie de baltă oglindeau cerul secetos. Dar erau ape putrede care priesc numai papurii, broaştelor şi cocostârcilor.

Mă gândeam, afundându-mă în pulberea drumului, la acele ţinuturi depărtate, unde liniştea vremilor şi stăruinţa îndelungată au făcut pe om să biruiască şi să îndrepteze firea. Mă gândeam la acele reţele de canaluri care, în alte părţi ale lumii, fertilizează judeţe întregi, gonesc pustiul, rogozul şi scaieţii şi temperează spaima anilor fără ploaie. La noi, cât va mai trebui să treacă, până să ajungem la asemenea stări superioare !

Din câmpul mohorât şi înecat, venea un vaiet de dihanie rănită. Câteva berze lăsau, în ultimele fosforescenţe ale serii, locurile lor de. pândă şi se aruncau în largul plin de umbră şi de smârcuri. Nu mâ înşelase păruta apropiere a satului şi aveam răbdare. La dreapta şi la stânga şoselei înalte pe care o urmam, ieşeau din stuhul bălţii câte o întrebare scurtă, câte o foşnire de o clipă, câte un plescăit care dădea fiori. i

In capul satului, mă întâlnesc cu cineva care purta o condică la subţioară. Era secretarul comunei din care făcea parte acest sat aruncat între bălţi. Pun stăpânire pe domnul secretar şi-1 întorc înapoi spre sat. Ii dau şi lui ceva din bagajele pe care le duc cu mine şi, cu puteri unite, răscolim înainte pulberea comunală. Cine sunt, ce vreau - a înţeles domnul secretar. Trebuie să chem înaintea mea pe câţiva locuitori din sat şi anume din cei mai bătrâni. Dar unde îi voi chema, căci primăria e în urma noastră, în celălalt sat, la vreo şase kilometri ? Ne oprim să răsuflăm la crâşma lui Enache, personagiu important şi vestit în împrejurime. Nimerită idee ! Găsim acolo pe ajutorul de primar şi pe mai toţi „sus-nu- miţii" care îmi

trebuiesc.

Am stat toţi pe bănci, în pretoriul lui Enache. Şi am înţeles într-o clipă un lucru pe care, personal, nu-1 înţelesesem până aci. M-am uitat de jur împrejurul meu... Nu bea nimeni nimic! Şi nu însemnează de loc că ţăranul, când se duce la cârciumă, se duce numaidecât cu gândul ca să bea. Circiuma, la ţară, nu este, exclusiv, locul de pierzanie pe care ni-1 închipuim şi-1 înfierăm noi, ci mai este locul de întâl- nire unde schimbi o vorbă cu un prieten, locul unde pricepuţii şi isteţii satului dau lupte de convorbire şi de idei, locul unde păcălicii şi ghiduşii îşi aruncă născocirile lor, în fine, locul unde auzi multe şi poţi să înveţi câte ceva. Pentru bietul ţăran, circiuma este for, agora şi... ziarul nostru, citit la cafenea. Zadarnic vom sămăna noi cu sfaturi, cu regulamente şi cu amenzi calea cârciumii! Trebuie, riguros, ca, in acelaşi timp, să ridicăm în fiecare sat şi *casa de întrunire şi de citire* pe care, într-o jumătate de măsură, o înfăţişează astăzi circiuma.

Am citit, în auzul celor de faţă, porunca stăpânirii. Era dreaptă şi am căutat s-o tălmăcesc cât mai limpede. Dar nu era nicio nevoie ! Am fost priceput din capul locului. Şi iată-mă pe mine, acum, mirat, privind la aceşti ţărani moldoveni, mai striviţi, mai scorojiţi şi mai săraci decât toţi ceilalţi fraţi ai lor şi cu toate acestea mult mai subtili şi mai inteligenţi ca ei!...

Mai rămâne ca să ne întâlnim, câţiva, a doua zi, la primărie, ca să facem formele. Dar unde doarme în noaptea asta domnul „ispector" ? Intr-o claie de fân ar fi fost idealul. Dar cum poţi dori aşa ceva cu voce tare, fără să compromiţi ghiozdanul cu hârtii oficiale de la subţioară ? Ca să nu răspund de-a dreptul, le-am spus că voi petrece noaptea în celălalt sat, spre a fi dis-de-dimineaţă la primărie. Am tocmit o căruţă şi am plecat cu secretarul.

Masul în sate este o grea problemă pentru cei de la oraşe ! Caut s-o uit. Ridic ochii la stele şi plutesc cu gândul între ele şi încremeneala neagră şi stufoasă peste care se rostogoleşte căruţa noastră. Toate stelele sunt la iveală.

Nu e niciun nor care să ascundă vreuna. Nu e nicio adiere care să vestească turburarea văzduhului şi apropierea ploilor. Şi e o impresie stranie să simţi că duhul secetei stăpî- neşte în întuneric, deasupra atâtor pogoane de apă moartă şi de păpurică. Pe marginea şoselei, întâlnim de câteva ori câte o pereche de boi, lăsaţi să pască şi câte-o pată cenuşie, alături în ierburi. Trecem pe lângă gara de acum două ore. E moartă pe dinafară şi înăuntru de-abia dacă e un vis de lampă.

Ajungem la primărie. Nu e prea târziu, dar satul doarme de un ceas. Claia de fân unde mă voi odihni îmi pare din ce în ce mai sigură. Sunt în localitate oameni bogaţi şi case boiereşti, dar stăpânii sunt plecaţi şi casele închise. La cea din urmă lampă care mai veghează în sat, paznicii comunali, îngrijiţi de onoarea comunei, descoperă o cămăruţă unde nu doarme nimeni. E o cameră *pentru mosafiri...* Are lampă suspendată, un crivat, o canapea, cărţi poştale ilustrate foarte multe, perdele la ferestre şi un pătrunzător miros de mucegai şi de flori uscate.

Deschid larg ferestrele şi reiau, întins pe canapea, privitul meu la stele. Şi firul gândului se subţiază şi se rupe pe nesimţite... Iar a doua zi, la ora patru dimineaţa, în ferestre găsesc vestea nemilos trandafirie că o nouă zi de secetă se ridică, de pe dealuri, peste valea Jijiei.

MIE DRAGA NONORA!

A\ lexandru Teofil, directorul băncii „Solidaritate", găsi pe birou, în dimineaţa zilei de 23 decem- ••1) brie, între alte scrisori de afaceri, şi următoarea scrisoare particulară :

Iubite Alexandre,

Viu să protestez ta banca ta o poliţă de promisiune, pe care d-l director mi-a dat-o astă-vară. Te rog ,să ştii că nu primesc nicio preschimbare şi că aştept achitarea cu primul tren, adică sosirea ta în Clejănei. Ca să ie înfund şi să-ţi închid orice portiţă profesională (aranjament, moratoriu, respiro...) *află, scumpe directore, că mama şi soră-mea au făcut casa frumoasă din pod până in pivniţă, că au organizat, pentru cuptor, o procesiune de purcei, de*

raţe şi de cozonaci şi că in sfârşit, secretarul nostru a şi pregătit pergamentul, care să mărturisească viitorimii faptul istoric că, jân zilele Crăciunului din anul 189..., tu ai bucurat şi cinstit cu venirea ta pe castelanii de la Clejănei.

Dacă socoteşti că acest pergament ar trebui să mai adaoge ceva... te priveşte pe tine. Ce anume ar mai trebui înscris în el: las icu totul la alegerea şi hofărârea ia. Căci - ca s-o întorc în serios - tu mă cunoşti ca nimeni altul şi ştii cât de mult ţiu la libertatea mea ca şi la a fiecăruia, mai ales în afaceri de sentiment. Să-mi vii liber şi sincer / Să nu te simţi legat de nimic, din câte mii-ai spus astă-vară, nu ca unui prieten cu soră de măritat, dar ca unui vechi şi intim coleg de şcoală, tovarăş de proiecte şi de mărturisiri.

Aceasta - pentru inima ta, căreia îi doresc nestingherită libertate de alegere, norocoasă înflorire şi toamnă cât de lungă sub roade 'binecuvântate (băieţi şi fete). Pentru ispinarea ta şi pentru picioarele tale - să ştii că vei găsi în trăsură o şubă de lup şi o pătură mocănească. Şi dacă vreai să te ridic deodată din răspântiile şovăielii, află că mâine seară, la gara Grivu (caută in indicatorul C.F.R. ora exactă c'tnd soseşti\) îe aşteaptă trăsura. Dacă până mâine la 4, după-amiază, nu primesc din parte-ţi nicio notă telefonică, aceasta va fi, pentru mine, semn că ai primit punerea mea la cale.

Tn sfârşit, fiindcă este inadmisibil ca un bucureş-tean să fie poftit, in sărbători, undeva, la ţară, fără ca bietul jom să nu fie împovărat cu un sac de comisioane, te rog citeşte aci anexata notă şi ia de la magazinul arătat, nelipsâţul, fatalul comision. N-ai să plăteşti nimic, totul s-a plătit de mai-nainte.

- Nu lua puşca fiindcă mama e superstiţioasă şi nu vrea să vadă căzând, în sărbători (afară de raţele şi de purceii d-sale), nicio "vrabie de pe gard. Vino! Nu pregeta! Te aşteptăm ca pe o sticlă de şampanie, la sfârşitul mesei.

Cu veche şi trainică prietenie, al tău: Corneliu Hagi-Chirea

Clejănei, 22 decemvrie. 189...

Alexandru Teofi! puse scrisoarea aceasta în buzunar.

Examiină .grabnic celelalte scrisori şi hârtiile dispuse spre dezlegare şi după ce expedie pe cele mai urgente, rămase gânditor... Bietul Corneliu ! ce suflet transparent! câtă nobleţe -de inimă, dar şi câtă naivitate! Avea dreptate... Astă-vară, a doua sau a treia zi, din cele 5 petrecute la Clejănei, i-a făcut lui Corneli(u - se miră şi el cum - o lungă destăinuire sufletească. Au fost de vină : liniştea de la ţară, frumosul parc de pe malul Barabancei şi, neapărat, a fost de vină şi frageda Nonoră. Dar mai exact a fost de vină plimbarea <pe care o făcuse, de dimineaţă, cu Nonora, prin livezile şi pe sub sălciile de pe malul celălalt al Barabancei...

Ce clară amintire! Livezile erau tocmai în coasă. Cosaşii înaintau din deal în vale, lăsând în urma lor câte-o lungă dâră de flori cosite. Prin fânul care, curând-ourând, urma să cadă sub oţel şi printre sălciile despletite, Nonora se ducea şi se întorcea, vioaie, după flori - „florile cele mai frumoase", pe care voia să le izbăvească de urgie. Cât era de nevinovată şi de dragă ! Nicio creangă din acele sălcii despletite nu era atât de mlădioasă ca Nonora ! Nicio floare din acele livezi ondulătoare, scăldate în soarele dimineţii şi în apele Barabancei, nu era atât de gingaşă şi de fragedă ca Nonora !... Şi privind cum cosaşii veneau mereu devale şi cum valurile ţepene ale ierbii, cu spuma lor de flori, se nărui au sub coasă, şi privind oum cosaşii sporeau mereu şiragurile morţii: Alexandru Teofil avu o impresie curioasă şi o mişcare sufletească neaşteptată. I se părură coasele năvalnice simbolul nestatorniciei şi al pieirii tuturor lucrurilor din această viaţă, iar îndreptarea lor spre el şi spre Nonora îi aduse aminte, cu un fior, că şi el şi Nonora sunt supuşi necruţătoarei legi a vremii cositoare. Iată viaţa în floare! iată-1 pe el tânăr, sănătos, biruitor ca puţini alţii în lupta pentru viaţă ; iată pe Nonora : copilă, frumoasă, cu avere, sora celuii mai bun al lui prieten ! Şi iată, pe de altă parte, ipe culmea celor 30 de ani ai lui, munca fără preget, luptele ambiţioase, mesele prea lungi, dragostele ruinătoare... Şi iată atâţia râvnitori la mâna şi la inima Nonorei, iată florile tilnereţii şi ale

fecioriei ei, în ziua lor cea mai frumoasă ! Iar coasele lacome şi fatale, care vor rade din creştetu-i părul lui, azi încă negru şi bogat, care vor secera - pentru alţii!, dragostea şi frumuseţile Nonorei, iată-le, venind mereu spre el şi spre Nonora ! iată-le foşnind, clipă cu clipă mai aproape!

Atunci, întocmai cum Nonora zbura din floare în floare şi aduna, copilăroasă şi îngrijită, florile cele mai frumoase, ca să le scape de pieire, a simţit şi el în pieptu-i o pornire caldă să zboare şi să culeagă, în braţe, pe Nonora ! să zboare şi s-o ridice dinaintea ursitelor străine, din ochii şi din calea altora şi mai departe din ameninţările şi din durerile viitorului, exact cu iluzia Nonorei că floarea culeasă de tine, *pentru tine,* a scăpat de veştejire şi de moarte. Dar Alexandru Teofil, calculatorul rece, a ieşit numaidecât deasupra şi a lăsat să cadă în adâncurile sufletului pe poetul de o clipă. Şi-a înţeles înşelăciunea şi a râs de iluzia Nonorei, râzând de propria-i iluziune. Cu braţul plin de flori de câmp, Nonora veni, la umbra sălciei unde se odihnea Teofil.

— Domnişoara, nemurirea îţi este recunoscătoare ! Mulţumită d-tale aceste flori nu vor mai vedea moartea. In vasele d-tale ele vor trăi în vecii vecilor.

— Vor trăi, domnule Teofil, în inima mea, în dragostea şi în dorul meu ca să le fac nemuritoare...

Acest răspuns risipi ironia lui Teofil. Fetiţa aceasta avea dreptate. E adevărat că fruntea se încreţeşte şi cununa ei se scuturã, dar frumuseţea sentimentului (generozitatea unei fapte, devotamentul unei iubiri, nebunia unui sacrificiu) rămâne veşnică frumuseţe. Şi sunt suflete care izvorăsc, viaţa întreagă, generozitate, devotament, iubire! deşi decembrie ia locul lui iunie şi florile de promoroacă locul florilor adevărate. Ce făţărnicie, ce egoism ! să pretinzi că e zadarnic să mai iubeşti ori să fii generos, sub cuvânt că zbârciturile viitoarei bătrâneţi îţi ridică orice poftă de dragoste şi de dărnicie.

S-au înapoiat încet, pe potecă, de-a lungul Bara-

bancei, Nonora şi el. O batistă din balconul caselor îi chema la gustarea de dimineaţă. Soarele împotriva căruia mergeau părea şi el, cu strălucirea lui, o salcie cu pletele de aur, despletindu-se din cer până în pământ, şi lăsându-şi şuviţele în apa şi în trestiile Barabancei, printre copacii parcului de pe malul celălalt, pe umbreluţa Nonorei şi pe hainele lui de vară.

După gustarea luată pe terasă, Teofil, simţindu-şi inima neobişnuit de moale şi de prietenoasă, a luat pe Corneliu de braţ şi au pătruns amândoi în parc. Atunci şi-a făcut Teofil, în faţa lui Corneliu, un straniu examen de conştiinţă, exprimând o mulţime de lucruri care astăzi i se par de necrezut şi ce e mai grav: mărturisindu-i că îl bate gândul să se însoare. A făcut mai rău decât atâta! căci i-a spus lui Corneliu destul de limpede că Nonora e un suflet nepreţuit, în tovărăşia căruia un bărbat ar găsi totdeauna farmec şi despăgubiri vieţii. Corneliu, suflet deschis şi fără subtilităţi, a tras vălul la o parte şi i-a spus naiv şi emoţionat:

- Scumpe Alexandre, crede-mă că nimeni mai mult decât tine n-ar avea aprobarea inimii mele ! Şi ca să-ţi dezvăluiesc un gând de demultă vreme - totdeauna, când am cugetat la viitorul soţ al Nonorei, el avea chipul tău şi se numea Alexandru Teofil.

Atunci emoţia momentului şi puterea unei prietenii care începea de la vârsta de 10 ani au dat acestei convorbiri un sigiliu aproape sfinţitor. Au căzut unul în braţele celuilalt. Era o înţelegere ca şi formală. Alexandru Teofil cerea mâna Nonorei. Alexandru Teofil voia să se însoare !

Destul de împovărat de această din urmă amintire, Teofil chemă un servitor şi-i spuse să-i aducă un indicator al căilor ferate... Corneliu e un suflet nobil, fără pic de şiretenie. Vinovatul a fost el, căci după mărturisirea din parc, nu şi-a luat seama şi nu s-a dezmeticit nici a doua zi, nici a treia zi, şi plecând din Clejănei a promis solemn că, dacă nu mai devreme, cel puţin în sărbătorile Crăciunului vine iar pe malul Barabancei. Felul cum îl privea la

despărţire d-na Hagi-Chirea şi căldura sărutării cu care 1-a sărutat pe frunte spuneau cu prisos că amicul Corneliu descoperise totul mamei sale şi că greşeala făcută nu se mai putea îndrepta de aci înainte decât printr-o mojicie sau printr-o laşitate. Ce poţi să mai faci acum ? Invitarea este din partea întregii familii, diseară toată lumea ia vacanţă, iar blestematul de comision este, pe lingă toate acestea, ca un fel de lacăt îndrăcit, care asigură şi pecetluieşte şerpii lanţului, prinzând zdravăn laolaltă cele două capete. Poftim de nu te du la Clejănei, când doamnele Hagi-Chirea aşteaptă să le duci, de sărbători, toate aceste fleacuri femeieşti! „Cum am putut să fiu atât de slab de înger şi să mă las copleşit de o plimbare prin livezi şi de mirosul teilor din parc ? O domnişoară isterică ar fi fost mai rezistentă decât mine ! Şi de aş putea măcar să mă mângâi cu ideea că a fost la mijloc te miri ce viclenie, cum se pricep să ţească mamele şi fetele de măritat. Dar de unde! eu singur mi-am făcut beleaua. Am văzut, din fereastra mea, pe Nonora, trecând pe pod, dincolo în livezi, şi i-am cerut voie ca să o întovărăşesc. Trebuie să mă duc, căci altfel nu mai sunt om de cu- vânt. Dar ce să născocesc, ca să scap de primejdia ce mă aşteaptă ? Să-i spun lui Corneliu că m-am procopsit cu icine ştie ce boală... ar fi o infamie ! Să-i spun că nu mă lasă mama, fiindcă vrea să mă însoare... cu slutişoara mea de vară Lelia - ar fi o prostie!... Să-i spun că în interesul băncii, trebuie să fac, neapărat, o lungă călătorie prin Germania şi prin Franţa... - n-aş minţi decât pe jumătate. Trebuie să plec numaidecât după Anul Nou, şi se înţelege, nu pot să stingheresc interesele superioare ale acţionarilor mei, nici să amăgesc deplina lor încredere, făcând dintr-o călătorie de afaceri călătoria mea de nuntă. După ce mă voi înapoia în ţară : altă socoteală. Atunci - vom vedea... Da, ideea nu e proastă, dar trebuie să o îndeplinesc imediat. De spus lui Corneliu nu va fi prea greu, dar trebuie să o şi şterg după Anul Nou, căci altfel sunt pe faţă un mincinos."

Servitorul îi aduse indicatorul cerut. II consultă. Trenul sosea în gara Grivu la ora 6,14', seara... Prin

urmare, nu-i mai rămânea decât să-şi orânduiască hârtiile, să recomande subdirectorului deosebită luare-aminte în câteva afaceri şi să-şi înceapă vacanţa de la ziua jumătate.

- Din Bucureşti, pleacă la 3, după-amiază. In răstimpul de 3 ore trebuie sa mănânce, să se radă, să-şi facă geamantanul şi să ia pachetul-comision. De la gara Grivu la Clejănei este drum de un ceas şi jumătate. E destul de frig şi fulgi uşori de omăt tremură în ziua vineţie. Poate că va ninge - astăzi, mâine... „In sfârşit, la lucru ! Iar la Clejănei va trebui să mă port cu cea mai! discretă dibăcie, aşa ca într-o afacere financiară, căreia prea puţin îi lipseşte ca să fie veroasă."

După-amiază, la 3 fără câteva minute, Alexandru Teofil opri trăsura la gară. Hamalul care îi luase geamantanul şi pachetul îl însoţi, respectuos, până la vagonul de clasa I şi aşteaptă, cu cascheta in mină, plata serviciului făcut. Directorul băncii „Solidaritatea" n-avea acel aer de neam mare, ce ne impresionează la unii oameni, dar avea înfăţişarea voită, şi consolidată prin haine bune, a parvenitului important. Teofil se îmbrăca totdeauna cu grijă, îşi studia aparenţele şi-i plăcea să treacă, prin gloatele de pe Calea Victoriei, falnic şi superior ca un automobil.

In compartimentul de clasa I mai era un călător, un domn bătrân, cu ochelari, care-şi citea ziarele. Cumpărase şi Teofil câteva, indigene şi străine, ca să-şi omoare, în cetirea lor, urâtul orelor de călătorie. E de multă învăţătură să observi pe tovarăşii de drum, când mergi cu trenul. Ai un prilej deosebit ca să cântăreşti şi să pricepi pe oameni. Cei mai mulţi dintre călători, inimi legate intereselor materiale, cugete sterpe şi mărăcinoase, după ce au citit ca pe o evanghelie cele 3 - 4 ziare, luate cu grijă la plecare, încep să se perpelească pe spătarul canapelei. Dacă somnul milostiv le vine într-ajutor, sunt mântuiţi, dacă nu, bieţii oameni trebuie să fugă până la vagonul-restaurant, ca să-şi moaie urâtul în bere sau în vin. Mare noroc, dacă plictisitul X recunoaşte pe conefericitul Z şi încep amândoi o Convorbire adâncă asupra situaţiei

politice. Foarte rar, când vei întâlni pe cineva cu o carte în mână, şi dacă vei lua seama bine cartea e nemţească sau englezească, iar cititorul e un străin. Tot atât de rar, vei găsi pe cineva care să stea ore întregi fără să supere pe nimeni, cu ochii şi cu mintea duşi departe, poate în frumoase ţinuturi intelectuale.

Alexandru Teofil avea inima stearpă şi mărăcinoasă. De mult, într-o primăvară grabnic pârjolită, simţise în inimă-i şi câteva flori de primăvară. Dar aceasta de mult! când Alexandru avea încă un tată şi tatăl său era micul arendaş de la Gura Baraban- cei. De atunci, ştiinţa vieţii cuminţise pe băiat şi din treaptă în treaptă - trepte de bazalt şi de neîndurare pentru oameni - urcase până la directoratul „Solidarităţii". Era inteligent, era muncitor şi tăia în foarfecele intereselor pe cel căzut în foarfece, cu acelaşi sânge rece cu care tăia cupoanele. Era temut, era apreciat şi i se prorocea un mare viitor. Aparţinea unui partid politic - căci altfel toate speranţele lui de viitor ministru ar fi fost himerice - şi era un partizan devotat şi energic. Ca serios om de afaceri, era om de cuvânt şi prietenii lui cei mai intimi afirmau că e un bun prieten. Corneliu Hagi- Chirea credea aceasta mai mult decât oricine.

Deci, Teofil citi ziarele, privi prin fereastra vagonului ţarina mocnită şi pustie, îmbrăcată cu o reţea rară de omăt, şi după ce spuse conductorului să-1 deştepte la staţia Grivu, se culcă pe canapea, alături de domnul cel bătrân care sforăia de un sfert de oră. Până să vie somnul, mintea lui Teofil făcu, în văzduhul ideilor, câteva învârtituri... Ce-i trebuie lui căsătorie! Cum ar putea să primească, cu bună hotărâre, robia casnică, virusul geloziei şi cununa bărbatului înşelat ? Ii mai era lui iertat să creadă - lui care ţinuse în braţe, rând pe rând şi uneori cu schimbul, o duzină de femei măritate - că el va fi acest Phoenix modern : bărbatul neînşelat de nevastă ? înger din cer de-ar fi Nonora ! şi tot ar cădea măcar până la jumătate calea dintre rai şi iad, odată adusă şi sălăşluită în locuinţele Gomorei.

Cum va putea el să respingă contactul cu societatea ? invitările, seratele, zilele fixe, balurile care ţin până la ziuă - şi pe toţi acei fluturi de noapte, printre care astăzi e şi el, care se zbat de moarte, pe candela din faţa alcovei conjugale... E stupid să-ţi faci iluzii ! Mai întâi, cei 12 bărbaţi (şi din păcate prieteni) ale căror neveste, din voinţa lui sau din capriciul lor, i-au căzut în braţe : vor fi cei dintâi care vor veni să depună, pe mâna Nonorei, ajunsă d-na Teofil, câte o sărutare otrăvită. Pe lângă aceşti 12, vor mai fi încă 12 : foştii amanţi ai soţiilor infidele, concuraţi şi înlăturaţi de Teofil, care vor veni cu aceleaşi gânduri perfide şi răzbunătoare. Vor mai fi cel puţin 12 donjuani, cocoloşiţi de el în diferite împrejurări băneşti, care nu pot să-1 ierte niciodată şi care ar fi încântaţi să *amortizeze* cu graţiile ne- vesti-si brutalitatea lui de om de finanţe. In fine, trebuie să-i facă şi întâmplării un credit de 12 seducători. La ce socoteală a ajuns ? Departe de tot! Aproape 50 de seducători, 50 de pieze rele, pentru tihna şi pentru cinstea lui ! Cine poate să se bizu- iască în puterile de împotrivire ale unei femei de 20 de ani, când e frumoasă, bogată, când muzica din seră preface lumea într-un miraj atotferice, când perechile dănţuitoare alunecă în valuri de voluptate pe parchetul de oglindă, când şampania face sângele să se urce în creieri ca o lavă, şi când la spatele acestei femei, fie ea chiar Margareta, insinuează un Mephisto, cu chipul lui Faust întinerit! E o prostie să crezi, măcar un ceas, că vei putea vreodată să găseşti pe femeia-eroină, în stare să treacă fără şovăiri, fără dezastru - tânără şi frumoasă ! - prin infinitul şi sinuosul proxenetism al vieţii noastre, închinate numai luxului şi desfătării!... A, virtutea femeilor din lumea unde te îmbăiezi în fiecare zi şi în fiecare zi schimbi cămaşa de olandă ori de dantelă ■ - o cunoaşte Teofil perfect de bine : Această virtute e o casă de fier, cu foarte multe chei. Şi fiecare bancher mai important, numai dacă pofteşte, are o cheie. $i câteodată îţi vine cheia din cer senin, fiindcă doamna o agaţă discret la ghişeul tău, după ce i-ai numărat suma care îi trebuia atât de mult şi care pune un

nod mai mult de alienare pe averea ei sau a bărbatului.

Cu aceste gânduri, bancherul Teofil adormi şi trenul zbură înainte, în seara din ce în ce mai cenuşie, sub cerul cu nori de omăt şi printre ogoarele zdrenţăros şi alb acoperite. Când Teofil coborî în gara Grivu, nişte fulgi mari şi molcomi evoluau în lumina felinarelor. Trăsura era gata ; şuba făcea tot atât cât cel mai plăcut caloriier. Servitorul care însoţea pe vizitiu înveli bine în pătură picioarele şi genunchii preţiosului mosafir încep să ghicesc de la 18 kilometri, şi anume din atitudinea acestor servitori, gândurile şi aşteptările care s-au cuibărit de astă-vară în castelul de la Clejănei. Sărmane păsările amăgite! E mai bine să muriţi acum, în iarnă şi în frig, decât la primăvară, când se înapoiază tovarăşele voastre, rân- dunelele!"

Insă cu cât trăsura se apropia de Clejănei, cu atâta Teofil îşi pierdea cumpătul şi se încurca în hotărârile şi în planurile lui. Va pune înainte, pozitiv, călătoria-i de după Anul Nou, în interesul băncii. Dar de acest inel central va trebui să înnoade o mulţime de fire convergente, o diplomaţie întreagă şi plină de nuanţe. Va trebui să se studieze la tot pasul şi să se poarte - cu d-na Hagi-Chirea, cu Corneliu, cu Nonora - mai întâi, în genere, deopotrivă de dulceag şi de descleitor, şi apoi, cu fiecare în parte, în tonul şi nuanţa potrivită. Chinuitoare situaţie! Noroc că jocul acesta nu va ţine decât 3 zile: 24, 25 şi 26 decembrie, scăzând 3 dimineţi, în careva dormi până la 11, şi după-amiaza zilei de 26 decembrie, când se va înapoia în Bucureşti. Noroc că la 27 decembrie e Sf. Ştefan, adică ziua mamei sale, Ştefania... Dar sunt Îngrozitoare serile, după cină, când trebuie să stai în salon, până la 11 şi la 12 noaptea. „Voi juca, împreună cu Corneliu, cărţi, table, şah, sau orice alt... temporicid. Voi ruga pe d-ra Nonora să cânte la clavir, până când voi surzi. Dacă nu ascultam pe Corneliu şi luam puşca!... jigneam superstiţiile d-nei Hagi-Chirea. Poate că o mai fi la castel vreo mătuşă, vreun văr, vreo rudă trimisă de destin, spre uşurarea mea." - Ia ascultă, băiete, mai au boierii vreun musafir acasă, ori eu fac salteaua ?

- N-au pe nimeni, coconaşule... „Hm ! ce prost sunt, parcă ei nu şi-au luat măsurile, ca să nu vie nimeni să mişte laţul, întins anume pentru mine. Dar - şi ce rău sunt! ce canalie sunt! Nevinovată Nonoră ! de m-ai cunoaşte, cum din fericire mă cunosc numai eu, ai fugi de mine ca turturica de herete."

Toate aceste socoteli, deşi făcute într-un cap de financiar, se dovediră însă neputincioase, când Alexandru Teofil intră în casa prietenilor săi. E adevărat că aceşti oameni îl aşteptau cu oarecare speranţe, deci în bucuria că-1 revăd pe Teofil se amesteca şi floarea unui interes, dar această bucurie era atât de vie şi de caldă, încât lui Teofil îi fu ruşine s-o mai analizeze. După primele îmbrăţişări şi întrebări, după ce Teoiil îşi prezintă comisionul, Corneliu îl însoţi până la camera pregătită (camera de astă-vară). Apoi se duse să se schimbe şi să se îmbrace, pentru masă, cântând de bucurie. Teofil rămase singur, cu gândurile lui bănuitoare. Se pregăti încet şi fără voioşie, plimbând de colo până colo, prin oglinzile din odaie, o figură preocupată. Teofil nu-şi mai găsea putere să arunce ironie şi noroi în aceşti buni prieteni. Corneliu isprăvi curând şi veni să bată la uşa lui Teofil: - îmi dai voie, nu e aşa, ca odinioară, în dormitor, la institut... Radiosul amic avea o floare la butonieră, „în onoarea lui Teofil", şi ceru voie să înflorească şi butoniera lui. Contestează şi respinge această frumoasă prietenie! Repetă-ţi ironic că această simpatie este numai unda limpede şi muzicală, care ascunde în fund undiţa fratelui interesat să mărite pe soră-sa! N-ar putea Teofil să găsească un mijloc ceva mai sufletesc şi mai sincer, ca să-1 facă pe Corneliu să priceapă că, în realitate, el n-are niciun gând de căsătorie ?

- Haidem, că suntem aşteptaţi la masă.

Intre cele două vase cu flori şi în roiul de licurici, adormiţi parcă în brazde de omăt, Nonora îi apăru lui Teofil trandafirie şi suavă ca îngerul iernii... Să-1 facă pe Corneliu să priceapă că el urgiseşte căsătoria. Şi cu toate acestea, se mai poate să fie fete, ca Nonora, înaintea

cărora convingerile cele mai libertine să se încline, ruşinate. Ar fi în stare Nonora, căsătorită, să-şi înşele bărbatul ? Nu se mai poate găsi, în niciun colţ de lume, cinste conjugală ? Mama lui, n-a fost ea un model de soţie răbdătoare şi onestă ? D-na Hagi-Chirea n-a fost de asemeni matroana venerabilă, care, văduvă de la 35 de ani, şi-a crescut copiii cu devotament, păstrând o văduvie nepătată ?... Da, aceste excepţii au fost cu putinţă, dar la Clejănei şi la gura Barabanoei, nu la Bucureşti ! Atunci să fugim de Bucureşti şi de sucursalele lui şi să ne ascundem prin văi şi prin păduri - aici la Clejănei, de pildă. Nonora are şi ea parte în această moşie; n-ar fi nicio greutate să stea şi el aici cu Nonora, să vie de la Bucureşti la fiecare 2 - 3 zile...

— Dragă Alexandre, îmi pare că te gândeşti prea mult şi mănânci prea puţin. Te rog să ştii că registrele, corespondenţii şi acţionarii tăi nu sunt invitaţi la Clejănei, deci trimite-i înapoi la Bucureşti.

— Tocmai asta mă lupt şi eu să fac.

— Aşadar - interveni d-na Hagi-Chirea - n-ai putut să scapi de ei nici măcar refugiindu-te aici la noi ?

— Nu e cu putinţă, doamnă ! Aceste 2 - 3 zile oât voi avea onoare să stau la dvs...

— Cum 2 - 3 zile ?!

— Spre via mea părere de rău, numai 2 - 3 zile! şi în aceste zile interesele şi acţionarii mei se vor roti mereu, ca nişte corbi, pe deasupra Clejăneilor (adică în preocuparea mea).

— Bine, dar poimâine e Crăciunul şi sunt 3 zile de Crăciun !

— Iertaţi-mă să vă spun că pe mama o cheamă Ştefania şi că în zilele lucrătoare, care mai rămân până la Anul Nou, trebuie neapărat să fiu la bancă, pentru încheierea socotelilor şi pentru foarte multe cauze speciale.

— Te rugăm să ştii că resemnarea nu ne e uşoară.

— Ba eu te rog să ştii că nu mă resemnez de loc - zise Corneliu - şi te mai rog să ştii, d-le bancher, că nu ne-ai dat

decât un slab acont din datoria d-tale. Restul îl aşteptăm după Anul Nou, când voi organiza o mică vânătoare şi când va trebui să vii negreşit.

— Mulţumesc, Corneliu; sunteţi foarte buni şi-mi voi da toată osteneala ca să nu rămâi...

— Mofluz! Fireşte, aceasta este stricta onoare a omului de finanţe.

Teofil râse cu toată lumea. Şi nu putea să facă altfel. Era prea intim şi prea curat sufletescul acestor oameni, ca Teofil să mai poată grămădi pe inimă-i gheaţa şi prefăcătoria. Intimitatea cheamă intimitatea şi cel ce astă-seară a vorbit sau a făgăduit prea mult nu mai poate scăpa a doua zi decât prin poart.i trădării sau a călcării cuvântului. In sofragerie era cald, lumina era dulce şi mirosul bucatelor trecea printre flori şi peste paharul plin, el însuşi o floare cu adevărat parfum. Dar mai presus de toate încălzeau şi parfumau tinereţea şi gingăşia Nonorei. Nu era prea frumoasă, n-avea figură de madonă, n-avea profilul clasic, nu era nici chiar o frumuseţe absolut corectă, dar avea culorile, mlădietăţile dulci şi calde, prestigiul subjugător al fecioarei de 20 de ani. Dacă oamenii de finanţe fac şi ei nebunii, desigur că zeiţa nebuniei îi găseşte şi îi prinde la ceasul ospăţului, desigur că fiinţa ei aeriană creşte şi se desface incet, din aburii bucatelor, din fumul şampaniei, din corsajul celei mai frumoase conmesene. Şi Teofil avea faţă în faţă şi se lupta continuu nu cu fantasma nebuniei şi a risipei, ci cu perspectiva căsătoriei, tălmăcită drăgălaş şi aievea în frageda Nonoră !

Trecură, după-masă, ân salon. Nonora cântă la clavir fără ştiinţă desăvârşită, dar cu sentiment şi cu simplitate. Vorbiră despre cunoscuţi, despre situaţia politică, despre vremea de afară - pe când ân ferestrele Înnoptate se jucau mii de fluturi albi - şi îşi doriră noapte bună.

- 1 Trebuie să fii cam obosit şi al doilea trebuie să-ţi aduc aminte că mâine, dis-de-dimineaţă, vin copiii din sat cu *Bună dimineaţa la Ajun* şi o să ne strice somnul. Este bine să-1 începem mai devreme... Nu mă lasă inima să-i

gonesc! Cel mult i-am deprins să vie pe la 7 dimineaţa.

— Vă înţeleg toarte bine, doamnă. E un duios obicei al copiilor poporului nostru...

Şi Alexandru Teofil care uitase de noaptea Ajunului îşi aduse aminte de el, cel de altădată, de copilul sărăcuţ, care se ducea cu alţi copii - de la un capăt al satului la celălalt - la naşii lui bogaţi, ca să le strige *Bună dimineaţa la Ajun!* Ce mult este de atunci! Şi ce sentiment curios - să-ţi aduci aminte de toate acestea, în acest castel, tu măgulitul mosafir al castelanilor... Şi atunci, ca şi acum, era pe ţărmul Barabancei. Dar atunci Barabancea vedea în el pe un copil cu hăinuţe de şiac, prost croite, pe când mâine... cine ştie ! pe stăpânul malurilor ei, pe o lungime de câţiva kilometri. Poate singur stăpân pe Clejănei! şi n-ar fi greu de loc, fiindcă nu încape îndoială, Cor- neliu ar primi să-şi vândă partea şi încă în condiţiile cele mai uşoare pentru Teofil. Dacă d-na Hagi-Chirea are şi ea parte în moşie va fi acelaşi lucru, sau poate să şi-o păstreze ; va fi totdeauna soacra cea mai folositoare şi mai lesnicioasă din lume. Stăpân pe malurile acestei Barabance, la gura căreia se scăldase cu 20 de ani în urmă, copil sărac şi neluat în seamă! Mândria dădu lovitura cea din urmă, întăriturilor de apărare pe care bancherul şi le ridicase mai înainte şi mai ales în această zi de 23 decembrie.

Teofil adormi, în pânzele proaspete şi elastice ca petala de crin, risipind pe egoismul său de fier florile satisfacţiei, sărutările Nonorei şi ocheadele admirative ale Barabancei.

A doua zi, la 9 dimineaţa, Teofil deschise ochii şi după un minut Corneliu ceru voie să intre... Dormise de minune!... Nu auzise nici pe copiii cu *Bună dimineaţa,* nici pe servitorul care făcuse focul şi-i luase ghetele.

zăpadă de două palme. Ai venit cu trăsura şi ai să te

înapoiezi cu sania ! îmi dai voie să ridic perdeaua ?... Iată ce splendidă hermină !

••- Ce írumos e parcul ! Păcat că nu conteneşte ninsoarea, că s-ar desluşi şi mai bine...

— Ce e asta ? Ţi-ai luat revolverul cu tine ?

— Dragă Corneliu, un bancher care se respectă trebuie să aibă totdeauna revolverul in buzunar, fie *pentru alţii,* fie *pentru el.*

— Dar atunci ce să mai zicem noi, cei de la tară ?

— Dragul meu, vouă poate să vă trebuiască pentru alţii, pentru voi: mai rar sau niciodată.

— Curioşi mai sunteţi voi bancherii !... Totuşi dimineaţa, trebuie să vă fie foame, mai ales cínd veniţi pe la ţară. De aceea, dă zor şi te îmbracă. Ţi-ajung 20 de minute ?

— Mi-ajung.

— Bine, te aşteptăm.

Ninse pâmă la amiază, ninse şi după-amiază. Teofil se întilni încă o dată cu familia întreagă, la ora prânzului, apoi petrecu câteva ore cu Corneliu, in bibliotecă. Ce face cu atâtea cărţi acest proprietar rural ? Răspunsul nu întârzie să-i vie. Corneliu nu le adunase ca să minuneze pe prieteni, dar ca să se instruiască. Avea multe cărţi interesante - literatură, filosofie, ştiinţă aplicată, gospodărie - şi se vedea prea bine că citise multe dintre ele şi că citea cu drag. Lui Teofil, care nu citea decât cel mult revistele financiare, i se păru cam lungă şederea în bibliotecă. Şi i se păru mai ales fiindcă Nonora nu mai era de faţă! Observă (la masă, în salon) în conduita acestei fete şi a mamei ei o discreţiune la care nu se aşteptase. Nimic din ce prevăzuse el, nimic din acele atitudini copleşitoare ale mamei şi ale fetei înţelese între ele ca să strângă lunia împrejurul tânărului candidat de însurătoare. Şi înainte şi după-amiază, Nonora se duse după d na Hagi-Chirea la treburile casei, destul de multe in ajunul Crăciunului, şi amândouă fură fireşti şi simple, cum nu putuse să-şi închipuiască Teofil. De două ori, numai, în uiarâ de iniâlnirile din sofragerie, Nonora trecu pe lingă cei doi

prieteni, subţirică, mlădie, luminoasă... „Să ştii că dacă iac prostia, sunt eu şi numai eu de vină! Fetiţa aceasta biruieşte toate rezistenţele mele... Ce drăcie! pare că plecând din Bucureşti, mi-am lăsat capul cel adevărat în casa de fier şi am veriit încoace cu un cap de împrumut! Şi când voi fi iar în Bucureşti şi voi relua capul meu, o să mă mir atunci de mine cel de azi, afară numai dacă nu va fi prea târziu şi prostia consumată, şi atunci va trebui să dau de toţi pereţii acest cap inutil."

Servitoarea veni şi-i pofti la ceai. Ninsoarea contenise. Prin geamurile largi ale sofrageriei, albimea, puritatea şi nevinovăţia omătului pătrundeau înăuntru şi trecând ca printr-o lentilă ideală ai fi zis că încarnau, în punctul focarului, pe Nonora ! Teofil îşi sorbi ceaiul încet, cu o dulce zdrobire interioară (ca un alt Socrate, paharul decisiv) şi cerându-şi voie se retrase din sofragerie.

Se învârti de câteva ori prin camera lui, îşi luă paltonul şi ieşi din casă, fără să vestească pe stă- pâni. Argaţii tăiaseră cărări spre grajd, spre magazii şi una pe lângă parc, până peste podul de lingă Barabancea, fiindcă târla, fânăria şi paiele erau dincolo, pe celălalt mal. Teofil intră în parc şi luă zăpada pe de-a întregul, prin aleile adânc învestmân- tate şi pe sub crengile troienite. Un april superior adevăratului april prefăcuse teii parcului şi pe toţi ceilalţi copaci şi copăcei în meri şi în cireşi spuziţi de floare albă. Peste gândurile repezi şi peste căldura inimii lui Teofil, această infinită floare albă atirna răcoroasă, binevenită. Câteodată, prin crengile prea încărcate trecea un freamăt şi ninsoarea, dezlipin- du-se de crengi, pocnea în cascheta lui Teofil. Răcoarea de la picioare îi făcea bine. Smulse o nuia uscată, care atârna de o tulpină, şi începu să biciu- iască omătul... „Prin urmare tot ce am combina' şi am hotărât, până acum, a căzut la pământ şi o înjghebare nouă iese pe neaşteptate şi spre toată mirarea mea din acest suflet misterios, pe care credem că-1 cunoaştem destul de bine şi care totuşi e Un ocean cu funduri neexplorate şi cu ţărmuri fără geografie. Voi lua pe Nonora de soţie! Voi intra şi eu în rândul acelora de care mi-am

bătut joc de atâtea ori, cu fapta şi cu gândul. Nu cred în providenţa care răzbună, nu cred în niciun fel de ordine morală şi nu pot să sufăr pretenţiile şi declamaţiile moraliştilor, dar trebuie să constat că în această viaţă te întorci de multe ori şi treci pe drumul socotit odată ca foarte rău şi pe sub ferestrele cui n-ar dori să te mai vadă niciodată. E limpede că iubesc pe această fată, atât cât pot eu să iubesc şi în felul meu. Teofil râse singur: Ba trebuie s-o iubesc grozav de mult dacă, de ieri şi până astăzi, am fost în stare să străbat distanţa dintre antipozi! Ieri, până la 8 ore seara, mi-am strigat tot timpul: Nu-mi trebui căsătorie şi nu o voiesc pe Nonora. Şi azi după 21 de ore: Mi-e dragă Nonora şi voi cere mina ei! Cum am putut să cred atât de naiv în libertatea inimii mele şi de când începe tainica mea robie ?... De astă-vară (clar de tot), de iarna trecută, ori de acum doi ani, de la Constanţa ?

Mi-e dragă Nonora !...

- O spadă plină de sânge se târa pe sub corturile vinete ale amurgului. Spre răsărit, cerul se însenina din ce în ce mai mult. Spre răsărit şi spre apus, parcul cădea în două părţi, ca două jumătăţi de labirint scobit în marmură. Pe omătul proaspăt, din mijlocul aleii, Teofil scrise cu nuiaua : *Mi-e dragă Nonora...*

Dar de deasupra lui Teofil, care-şi scria mărturisirea pe zăpadă, zbură un stol de ciori. Mare vânător şi îndeosebi crâncen omorâtor de ciori, Teoiil se luă cu ochii după ele. Se aşezară la vreo 50 de metri depărtare, într-un nuc uriaş, din capătul unei alei secundare care cobora spre Barabancea. Ferocitatea şi pofta de ucidere se treziră deodată în inima lui Teofil. Ciorile umplură creştetul nucului, treierându-1 cu zarvă şi scuturând omătul. Teofil îşi pipăi revolverul cu fiori de ucigaş şi se uită în toate părţile să vadă dacă nu cumva e observat. Dar nu se vedeau decât crestele castelului şi nimic altceva. Pocnetul

*

revolverului era cu totul surd. Teofil se apropie de nuc hoţeşte şi ochi un cioroi... Pasărea căzu, scurt, la picioarele nucului şi se îngropa în zăpadă ; îi rămase afară

numai coada. Celelalte se răsturnară brusc în cerul serii, gărăind alarma şi vestind, cui putea să înţeleagă, mişelia întâmplată. Deodată, numele ucigaşului răzbătu prin gălăgia ciorilor: „Alexandre, unde eşti ?..." Chemarea venea de la castel şi Corneliu, care chema, ieşise de-abia atunci afară. Teofil răspunse şi se grăbi să iasă din parc, croind omătul pe altă aleie.

— O şterseşi din casă frumuşel, fără să spui nimic !

— Scumpe Corneliu, aveam nevoie să rămân numai cu mine un sfert de oră.

— Aşa, cu picioarele în zăpadă ?

— Da, aveam nevoie de ceva răcoare la picioare, fiindcă în inimă .şi în cap simţeam mare căldură.

— Ei, taci!

— Absolut adevărat. Dar aide să ne plimbăm câteva minute şi să vorbim serios, căci trebuie să-ţi spun cel mai serios cuvânt ce aş fi putut să-ţi spun vreodată.

— Atunci să ne întoarcem în bibliotecă...

— Nu, dimpotrivă.

— Vrei să mergem spre târlă, peste pod ?

— Vreau.

Porniră în tăcere. Pe pârtia făcută de argaţi, zăpada scârţâia sub picioare. Când fu pe pod, Teofil se opri şi se uită lung la apele molcome ale Barabancei. Pe lângă maluri, râul începuse să îngheţe. Un frig străpungător cădea din primele stele biruitoare, în vreme ce capişonul norilor cădea din ce în ce mai jos, în amurgit.

— La noapte o să fie un ger muscălesc. Bara- bancea îngheaţă cu siguranţă ; îmi pare bine; vom avea gheaţă la vară.

— Scumpe Corneliu, tot ce am să-ţi spun sunt câteva cuvinte, dar fatidice ca un oracol: Iubesc pe Nonora şi vă cer formal mâna ei : Poimâine după- amiază, cu voia ta, mă înapoiez la Bucureşti. în ziua de Si. Ştefan îi spun mamei proiectul meu de căsătorie şi in seara de Anul Nou suntem cu toţii aici, ca să facem logodna.

Drept orice răspuns, Cornel iu îmbrăţişă cu forţă pe vechiul său prieten. Cercetară puţin târla cu adăposturile

ei, fânăria, şi se înapoiară. Gerul împungea cu ace de gheaţă. Barabancea nu mai prindea stelele decât într-o fâşie din ce în ce mai îngustă, din mijlocu-i.

— Scumpe Alexandre, voieşti să-ţi arăt, astă-seară, care este averea Nonorei ?

— Nu, dragă Corneliu; oricât sunt de bancher, astă-seară nu vreau să ne ocupăm de această chestiune.

Teofil avea dreptate. Seara fu nesfârşit de intimă şi de dragă. Cu un crescendo îndemânatic şi discret, Corneliu dădu taina pe faţă şi după miezul nopţii stăpânii castelului se culcară pe trandafiri de bucurie şi de speranţă : d-na Hagi-Chirea va avea încă un copil, Corneliu un frate, acum desăvârşit, iar Nonora ce ? un soţ, adică un frate, un părinte ?... Căci trandafirii în care biata Nonora îngropa fruntea ei curată, sânii ei nevinovaţi şi gândurile ei înfrigurate erau mulţi, şi aromirea lor dureros de dulce şi de confuză.

In noaptea aceea, Alexandru Teofil visă visul acesta :

Se făcea că e mic copil şi că se joacă lângă vechea biserică, din satul lui natal. Era timp de vecernie şi din zidurile înnegrite răzbătea vaier de cânt bisericesc, aşa cum răzbate, printre instrumente, în *Poemul român* al lui George Enescu. Teofil se furişă în biserică şi, ca de atâtea ori în copilărie-i, începu să se urce pe scara ce ducea prin întuneric şi prin mijlocul zidului, sus în turlă. Şi acum ca şi atunci voia să ajungă la cuiburile de cioară, cu care era ticsită turla, şi să azvârle puii prin metereze. Cântările de jos fâlfâiau în urma lui, prin întuneric. Dar când ajunse în octogonul turlei - prin colţuri şi pe brinele de zidărie, găsi în cuiburi în loc de ciori o sumedenie de pisici. Erau negre ca ciorile, dar nu erau de loc proaste ca ele, căci ridicară nişte spinări de un cot şi arzindu-1 cu ochii lor de foc îl scuipară cu furie. Ciorile erau şi ele pe undeva, căci se auzeau croncănind, diar din ce in ce mai slab şi mai în jos, ca de sub bolţile unei peşteri ce se afunidă. Uluit şi înfricoşat d'e atâţia ochi siniştri care-1 sfâşiau din întuneric, Teofil se întoarse înapoi, pe scară. Dar în loc de biserică dădu într-o peşteră fioroasă, care scuipa din

gâtlejurile ei un râu întreg ! O peşteră Polovragi care ar fi zămislit în pântece Olteţul şi l-ar fi împins de jos în sus, spre gura ei! într-adevăr, gura peşterii nu era departe şi pârâul se arunca din beznă, din ce în ce mai verzui şi mai bălţat de spume, spre lumină. Teofil, ajuns iarăşi om, din copil, rămase pe treapta cea din urmă, lingă năprasnicul şuvoi, zgâriimdu-şi pieptul de neputinţă şi de disperare. Cum, să iasă el la lumina zilei, cum să biruiască această apă ! Dar ciorile gărăiră foarte aproape, în întuneric, şi când se uită bine în gâtul peşterii văzu o ladă care venea pe apă. Ciorile veneau pe urmă şi înainte ca o escortă d'e onoare. Teofil se întinse cit putu, prinse lada, sări în ea şi zbură pe râu nainte, într-o croncăneală şi într-un plescăit de aripi orbitor. Dar lada zbura pe râu - acum un fel de apeduct - mai iute decât ciorile, îni aer. Ele rămaseră în urmă şi Teofil ieşi la larg într-un bărăgan; nesfârşit. Atunci văzu - străpungând zarea şi apropiindu-se ca fulgerul : un tren, sub coama lui de fum. Torentul şi lada lui Teofil zburau în linie dreaptă ; trenul zbura perpendicular pe zborul lor. „Opreşte! opreşte!" începu să răsune bărăganul şi bărăganul! scoase ca din adâncu-i pe Corneliu, pe Nonora, pe d-na Hagi- Chirea, pe mama lui Teofil şi o mulţime de prieteni şi de cunoscuţi... Dar era cu neputinţă şi Teofil era paralizat de spaimă. Torentul care ducea lada in spinare şi trenul care sosea din coaste se izbiră cu un zgomot bubuitor - şi Teofil se deşteptă, lac de sudoare.

Aprinse luminarea. Era prea cald în odaie şi se întorsese în somn pe partea stingă... I se păru că aude clopote de biserică... Cu adevărat, clopotele din sat anunţau, în cristalina dimineaţă de iarnă, naşterea Mântuitorului. „Aşa e! în noaptea aceasta, se naşte Dumnezeul creştinilor." Teofil se afundă între perne... Deasupra patului suspenda, în lumina lăcră- moasă a luminării, o copie după un tablou celebru: Madona cu Divinul Bambino pe genunchi. Teofil o privi cu un ochi somnoros... Şi el era creştin odinioară, în copilărie... Şi se închina seara şi dimineaţa şi se închina şi când se trezea din somn, după un vis urât... Dar acum e prea târziu...

Bancher şi creştin nu se mai potriveşte. Şi în general, bancher şi om religios este o antinomie. Cu toate acestea, mai toţi colegii lui ovrei sunt oameni foarte religioşi şi nu numai *in abstracto,* dar şi îndeplinitori ai legii... Burki Salomon, Marcu Hartenstein, Isidor Habes - sunt nişte sabatişti riguroşi şi mai degrabă pierd o afacere decât să lipsească într-o sâmbătă de 1:. sinagogă. Ce lucru ciudat!... O să discute într-o zi această chestiune cu un rabin prieten...

Teofil adormi din nou, un somn compact şi cu totul învelit în negru. O singură icoană trecu prin noaptea aceasta, într-un nour de sânge şi de implorare : Madona din perete se prefăcu în văduva unui biet slujbaş de la căile ferate, tăiat de tren cu doi ani în urmă, care, deznădăjduită şi cu un copil în braţe, venise la Teofil să-1 roage să le ierte o mică datorie. Fireşte că Teofil n-a voit. In afaceri, îndeosebi la început, când n-ai strâns încă un milion, dacă te arăţi milos, o dată, de două ori, îţi goneşti norocul.

Ziua de Crăciun, geroasă şi acoperită, trecu fără de veste. Teofil avu cu Nonora o convorbire mai îndelungată, în salon, sub lămâi. Nonora era inteligentă, instruită, dornică de instrucţie şi - lucru mai rar - pe lingă toate acestea, cu drag de ale casei. Dar convorbirea lor fu generală ; ceasul dezvăluirilor sufleteşti încă nu sosise. Spre seară veniră în sanie, la castel, nişte vecini, prieteni ai familiei. Şi pe când în salon se vorbea de una şi de alta, Teofil, neatent, privea prin fereastră câmpiile învelite, parcul troienit şi mai cu seamă şoseaua de oţel din albia Barabancei. Ce frumos ar fi un ceas de patinaj cu Nonora, pe această gheaţă minunată ! Dar de unde patine, aici la ţară ? Cum n-a întrebat el mai devreme ? Poate că Nonora şi Corneliu au patinezi atunci ar ii scăpat de corvoada aceasta de salon şi ar fi avut lângă el, singurică, fără martori, pe Nonora !... „Atâta lucru cred că mi se cuvine: un ceas de patinaj cu logodnica mea, cu apropiata mea soţie!"

Prietenii familiei nu plecară, însă, decât în faptul serii. Teofil află că şi Corneliu şi Nonora au patine.

Propunerea lui Teofil fu pe placul tuturor. Nonora primi, cu sfios şi dulce freamăt sufletesc. Dar când să mai patineze dacă Teofil pleacă mâine la 1, după- amiază ?... Se legară să fie gata a doua zi, la ora 9 dimineaţa, şi să alerge la gheaţă.

A doua zi, după cuvânt, se întâlniră în sofragerie, sorbiră ceai cu lapte şi îmbrăcaţi în paltoane scurte, îmblănite, ieşiră în aerul scăpărător. Fiecare îşi ducea perechea de patine, curăţate şi probate de cu seara. Era o frumoasă dimineaţă de iarnă, cu cer senin, cu soare de rubine. Nonora ţinu să dea prin parc, ca să iasă mai de-a dreptul, pe malul Barabancei, printr-o portiţă ştiută.

— Bine, dar nu sunt cărări prin parc, fiindcă argaţii n-au găsit nicio nevoie să le croiască!

— Nu e nimic! Le croim noi 1

Şi apucă înainte. Zăpada era atât de geruită, încât o ţinea pe Nonora deasupra. Teofil, mult mai greu, se afunda adesea şi rămânea în urmă.

— Iartă-mă, domnule Teofil, că nu te-am ascultat şi te-am adus pe aici...

— Nu e nimic, domnişoară; *acum* nu e nimic. Mai târziu va fi altă socoteală, atunci... *femeia trebuie să asculte de bărbatul ei!*

Nonora, destul de roşie de frig, se înroşi şi mai tare şi o luă la fugă, dar se opri brusc:

— Ce e asta ? Cine a scris aici pe zăpadă ?

Şi citi mărturisirea pe care o scrisese alaltăieri Teofil. Uluită peste fire şi neştiind ce să creadă, se uită la el cu ochii aiuriţi...

— Doamne!... cine a putut să scrie aşa ceva ? (Dar înfăţişarea lui Teofil o lumină.) Atunci, d-ta ai scris ?... O, d-ta ai scris!

Emoţionată, Nonora se sprijini de braţul lui Teofil. Şi aici deasupra mărturisirii scrise pe omăt, Teofil culese de pe obrajii Nonorei sărutarea logodnei.

- Un fior de grijă, însă, îi trecu prin inimă. Scriptura din zăpadă îi aduse aminte de pasărea împuşcată. Drumul era pe lingă nuc. Dacă Nonora observă penele ieşite din

zăpadă, atunci trebuie să-şi mân- jească inima şi gura cu o minciună, acum după întâia sărutare! Putea oare să-i spună că el e ucigaşul ? Trebuie să mintă că a murit de ger!

- Luă braţul Nonorei şi făcu tot chipul să-i îndrepte luarea- aminte în cealaltă parte. Dar era de prisos! Ninsoarea de pe ramuri se scuturase adânc şi cioara era îngropată. Un singur fulg negru mai putea spune ceva, însă cui ştia ce este acolo.

— Astăzi, la unu, pleci!

— Sunt înapoi, aici, peste 5 zile, împreună cu mama şi cu 2 verighete de aur.

Se opriră devale, lângă râul îngheţat şi şezură pe o salcie trântită. îşi legară patinele şi intrară pe gheaţă. Nonora ştia prea puţin să patineze. Teofil era un patinator mlădios şi experient. Şi tot aşa se regăsi el însuşi, după câteva evoluţii capricioase, pe suprafaţa scânteietoare. Dar nu veniseră să înveţe figuri de patinaj, ci, după cum le spusese inima în taină, să facă împreună o excursiune de iubiţi. Deci mână ân mână şi cu braţele ân cruce, zburară în jos, pe Barabancea. Teofil îşi aduse aminte de visul lui din cealaltă noapte (bizar! să fie aceasta un fel de împlinire?) dar nu cutează să-1 povestească Nonorei. Nonora citise pe *Seraphita* şi ceva din dramele lui Ibsen... In sufletul ei robit de dragostea dintâi, înviau iubirile citite, cu îndrăgostiţi din ţările omătului, cu plimbări pe ski, cu fiorduri de cristal. De Balzac citise şi Teofil ceva, dar nu-şi mai aducea aminte ce anume, fiindcă era mult de atunci. In fond, ce preţuiau aceste amintiri literare, când întâiul capitol din romanul cel mai interesant - fiindcă era al lor - se desfăşura acum, suav şi viu ! în ritmul mlădios şi încordat al lunecării, îri apropierea inimii şi a trupului, în farmecul iernatic al lui decembrie, plin de nea, plin de scântei, plin de grădini de crini şi cu un singur bujor, enorm - soarele - înclinând galeş, spre miazăzi.

Valea Barabancei, la această oră de dimineaţă şi de sărbătoare, era pustie. Câteva case ţărăneşti ieşeau din zăpadă, măi încoace, mai încolo, ridicând din coşuri fum de

paie. Pe coastă, se închega un sat întreg, uniform şi înjosit, fără altă mândrie decât biserica-i cu creştet roşu. Cu cât înaintau, din cutele uşoare şi albite, printre care Barabancea încovoia malurile ei cu trestii şi cu sălcii, fumegau alte sate, creşteau alte biserici. Şi aceste biserici sunau din depărtare în clopote, aceleaşi în zi de sărbătoare ca şi de doliu, sunau pătrunzător dar fără de înţeles, sunau ca un oracol în limbă străină. In fond, ce preţuiau aceste insinuări ale unor credinţe moarte în copilărie, când credinţa în forţă, în viaţă, în biruinţă umfla pieptul lui Alexandru Teofil, şi când Nonora, oricât de iederă şi de femeie, găsise pieptul iubit, de care să înlănţuiască, pe toată viaţa, braţele ei plă- pânde, gândurile ei şi slăbiciunile ei!

- ...fiindcă trebuie să ne cunoaştem, desăvârşit unul pe altul, lasă-mă să-ţi -mărturisesc că am unele ceasuri de întristare şi de teamă... Atunci simt că inima îmi este goală, că nu are decât prea puţin din cât ar putea să cuprindă. Ce-mi lipseşte: nu ştiu; poate că ştiu aceste clopote al căror glas mă în- fioară, a căror taină mă prigoneşte. Am la noi, în sat, câţiva copii săraci şi frumoşi, pe care îi ■ iubesc şi-i miluiesc. Au venit şi ieri, dar nu i-ai văzut fiindcă erai în salon, cu mama, cu Corneliu şi cu vecinii noştri. Aceşti copii îmi par adesea mai fericiţi decât mine! Ei au şi simt deasupra lor o mică providenţă, care se numeşte duduia Nonora, care dăruieşte uneori hăinuţe, jucării şi portocale. Ei sărută în somn şi aievea pe mica lor providenţă şi de sunt trişti, de-i doare ceva, de au păţit vreun necaz: duduia Nonora nu e departe; dragostea ei mângâie şi alină.

- Copilă dragă!... toate aceste neclarităţi şi painjinişuri ale inimii trebuie învinse şi măturate. Viaţa e aspră, viaţa e o bătălie iără răgaz, şi tot ce trebuie să dorim şi să căutăm în viaţă este să tim biruitori. Biruitorii au noroc, sănătate, voie bună şi toate frumuseţile. Dar pe lângă acestea, ca să nu fim biruiţi, după biruinţă (de urât, de misticism...) trebuie să rămânem întotdeauna cumpătaţi şi muncitori. Să ne întoarcem la castel. Sunt 10 ore. La 11

jum., după cum ni s-a spus, trebuie să fim la masă. La 1 trebuie să plec. Să ne întoarcem în viaţa practică, exactă şi laborioasă şi vei vedea curând ce minunată dăscăliţă este, ce neîntrecută terapeută !

Despărţirea fu familiară şi grăbită, ca la nişte oameni care se vor întâlni diln. nou peste o săpt amină, ca să nu se mai despartă niciodată. Caii porniră, focoşi şi negri, trăgând sania ea pe o jucărie şi risipind, unde-unde, dulcele zvon de zurgălăi. Moale şi1 fericit, ca după o masă bună, şi dospind-o în şuba volup- tuoasă, Teofil visă, oum nu i se întâmplase de mult. Poate muzica clopoţeilor - muzica iernilor din copilărie, când alăturea de tatăl său şi băgat în şuba lui se ducea ori venea de la oraş - fu aceea care deschise lui Teofil porţiile reveriei.

Tatăl său... a murit prea devreme... Teofil avea atunci de abia 15 ani... Era un om harnic, bun, dar fără disciplină şi fără darul economiei. Le-a lăsat puţin, dar s-a luptat, sărmanul, cu multe greutăţi şi a trecut de câteva ori pe aproape de ruină... Făcea multe drumuri la Bucureşti - mic arendaş, la ordinele proprietarului, care locuia în capitală. Pe atunci, linia ferată nu era prelungită până unde este astăzi şi caii băteau mereu drumul la gara Grivu, aceeaşi gară unde se ducea el acum, în sanie. *Gara Grivu!* ce curios suna în mintea lui de copil aceste 2 vorbe! Tata vine de la Bucureşti şi se opreşte la gara Grivu : să se ducă trăsura să-1 ia. Tata pleacă la Bucureşti şi merge cu trăsura până la gara Grivu... Casa proprietăţii, casa în care s-a născut, era cu puţin mai răsărită decât aceste cocioabe ţărăneşti... Din această casă a plecat Teofil la drum şil la război.

Şi s-a luptat cu toată lumea 1 Nu s-a uitat unde calcă şi pe cine dărâmă ; şi n-a pus hotar ambiţiei şi acţiunii lui decât atunci când a dat peste o putere egală sau superioară, ou care a pactizat... Poate că ar fi azi! dator să-şi mai aducă aminte de unde a plecat şi cu cine s-a jucat în copilărie, în ce case, în ce cămăşi şi în ce stare sufletească erau tovarăşii lui ide jocuri... Dar până astăzi n-a ajuns ministru şi după ce va ajunge - cine ştie dacă va fi oportun

să-şi amintească... „Da - sunt aceleaşi! case învelite cu paie, având o singură ferestruică oarbă şi împrejmuite ou garduri bete. Sunt aceiaşi copii care, în cojocul aldor tată-său, duc la apă vite scofâlcite şi desigur că alde tată-său trebuie să fie acasă beat, fiindcă azi e zi de sărbătoare... Dar pentru ce să stricăm bunătatea şi frumosul acestei ore, cu constatarea unor lucruri de care nimeni nu e vinovat şi care se vor schimba cu vremea ?... Am ajuns la gara Grivu. Cât e ceasul ? 2.40 m. Trenul vine la 3; am sosit foarte bine."

Teofill dădu bacşişuri vizitiului şi servitorului, care îi aduse geamantanul în sala de aşteptare şi constată că între ora lui şi ora gării este o diferenţă numai de 2 minute. Un funcţionar veni însă, şi-i spuse că trenul soseşte cu o întârziere de o jumătate de oră. Era aşteptat de-abia la 3.35 şi întârzierea era căşunată de înzăpezirea liniei!, într-o parte a ţării pe unde viscolise.

Această ştire nu-i plăcu de loc lui Teofil. Va fi diseară în Bucureşti, cu o jumătate de oră mai târziu, iar acum va trebui să dapene adausul de aşteptare, în această sală, goală şi .arhibanală... Totuşi, amintirea răposatului său părinte făcu locul ceva mai suportabil... De câte ori nu coborâse şi plecase tatăl său din gara aceasta!... Bietul tată ! poate şi el, aşteptând sosirea trenului, se plimbase între aceşti pereţi, privilse pendula aceasta, ascultase şi gândise cu dragoste, cu grijă, la soţie, la el, copilul cel mai mare... „Scump dispărut, neuitat dispărut! Poate şi el aşteptase, aici în această sală, trenul întârziat ori sania nesosită, amestecând cu tictacul pendulei amintirea vocii mele de copil, proiectând pe pereţi icoana mea şi a sorămei, icoana mamei. Şi se ducea plin de grijă şi se întorcea ostenilt şi fără de isipravă ! O, cum aş putea să dau prinos amintirii tale sfinte, tată drag, când convingerile mele îmi spun că tu nu mai exişti decât în mintea mea, eu însumi o flacără vremelnică... Cum aş putea să îimpac şi să adăp toate aceste gânduril şi simţiri, pe care mi le cheamă azi atât de arzător şi de setos memoria ta ?... Tot ce pot să fac este să aprind în cinstea ta, cât mai vast, cit ¡mai înalt,

focul luptelor mele, al izbânzilor mele şi al numelui meu care este al tău !"

Teofil continuă să se plimbe în sala de aşteptare, intim şi duios cuprins de valul amintilrii. Pentru ce aceste cămări sufleteşti se deschideau acum cu atâta dinadins, liberând în inimă-i mirosul lor de busuioc, închis de peste 20 de anii? (Niciodată ca astăzi, după atâta şi atâta vreme, nu-1 robise, mai dornic şi mai greu, gândul la răposatul lui părinte. Teofil îşi explica aceasta în felul lui. Mail totdeauna, îndelungat şi puternic ocupat cu afacerile lui de bancă, el nu avusese de multă vreme 4 zile de neactivitate şi de putrezire sufletească. Visul - la femei şi la oamenii leneşi - e foarte explicabil, cum sunt explicabile fosforescenţele din cimitire şi de pe faţa bălţilor. „O, de-ar veni odată trenul ăsta !... E o adevărată primejdie să stai degeaba ziua întreagă şi să fermentezi, cum fermentez eu de 4 zile. Mă mir că Nonora, cu viaţa ei claustrată, e destul de sănătoasă şi de cumpănită... Dar mă înşel! Nonora duce, lângă d-na Hagi-Chirea, o viaţă de gospodină activă, cu prea puţine ore de lectură şi de închipuire... Dulce Nonoră ! vei fi soţia mea. Sunt 3.20 ; încă un sfert de oră. Nu putea să vie trenul la 3.30 ; şi să ne mai dăruiască 5 minute ! ?... O, dacă ar putea bietul tată- său să vadă pe Nonora ! dacă ar fi avut viaţă să trăiască pînă acum - desigur că i-ar fi plăcut aşa noră, subţirică şi dulce... Cât de încet se târăsc minutele, când aştepţi!..."

Teofil, adânc nerăbdător, se opri la fereastră şi se uită afară. In partea aceea printre cele două şiruri de colnice, duce drumul spre Gura Barabancei.

Soarele cădea într-acolo. Peronul, măturat odată de zăpadă, era acum spoit cu zăpada adusă pe picioare şi strălucea ca un solz de peşte. In sfârşit, trenul fu anunţat. Câţiva funcţionari trecură încoace şi încolo. Mai erau 5 minute. Nişte ţărani aşteptau şi ei înfundaţi în căciulii şi în cojoace.

Teofil cugetă : Mâine, după prânz, când mamă-sa se va văita mai puţin de reumatism, îi va spune ce a făcut şi hotărât la Clejănei. Va fi cel mai frumos dar de ziua ei. „Iţi

adiuc un dar care face 2 milioane (fiindcă zestrea singură se apropie de milion), îţi dăruiesc de ziua d-tale o noră, şi încă ce noră ! Un crin mlădiu şi neatins !... Vine trenul! 3.34'..." Biata bătrână : „Va să zică e frumoasă şi curată ca o floare din grădină ?... Şi ţi-e dragă, hai ?..."

Teofil ieşi grabnic din sala de aşteptare, lăsându-şi geamantanul în grilja unui hamal şi se apropie de tren. Iată un vagon de clasa I... Dar trenul nu se oprise şi Teofil îşi pierduse răbdarea. Voi să se urce din puterea braţelor. Picioarele îi fugiră înainte, pe peronul lunecos, şi într-o clipă Teofil, eu totul, fu sub roţile vagonului. Roatele îi trecură peste şale şi! şira spinării trosni ca o trestie. Odată cu viaţa, Teofil scoase din pieptu-i, ca o supremă protestare a dreptului său la viaţă : „Mi-e dragă Nonora !..."

PLECAREA DROZILEII

ilozoiul Caliarh locuia la marginea Antioliiei, în suburbia Ghisira. Locuinţa lui modestă era tot atât de veche ca şi teii care o învăluiau cu umbra lor sihastră. Caliarh era senin şi se apropia de bătrî- neţe, iar filosofia lui era eclectică, cu reflexe de gnosticism şi de teozofie. Totuşi, în dimineaţa aceea, privind de sub frunzarul plin de susur de albine, spre valea adâncă a Orontelui, îşi spuse că Drozileia pleacă înainte de amiază şi un regret uşor acoperi cugetul lui senin. Drozileia era floarea Antiohiei. Prin arta ei coregrafică, perfectă, prin frumuseţea ei fără pereche, Drozileia apropia pe oameni de zeii nemuritori, făcând între ei sensibile şi vii armoniile numărului şi ale formei. Pentru cei înţelepţi, Drozileia era o probă mai mult despre prietenia zeilor către neamul lui Deucalion.

F

Caliarh cunoştea pe Drozileia de un deceniu şi anume de când sculptorul Hrisolaos, terminându-şi şi publicându-şi opera - vestita lui! statuă *Aurora ;* - publicase astfel şi frumuseţea modelului. De atunci Caliarh întâlnise şi văzuse pe Drozileia foarte des, în casele celor bogaţi, la ea acasă şi chiar aici sub umbra acestor tei, printre tinerii care veneau să-1 asculte. Alb foarte de timpuriu, filosoful

era plăcut şi venerabil, ca munţii Feniciei şi ca Hermonul, sub strălucirea soarelui de primăvară. Caracterul lui era plin de bunătate şi de indulgenţă. Vorbele-ii erau parfumate de înţelepciune şi de politeţă. Purtarea lui era totdeauna egală şi prevenitoare. Prin caracter, el amintea pe Epicur, de altfel modelu-i de fiecare oră. Prin înălţimea şi prin poezila convorbirii sale, el se apropia de divinul Platon.

Această fire amicală şi luminoasă îi câştigase mai mulţi prieteni şi rnaii multă admiraţie decât toată filosofia lui eclectică. Drozileia îl iubea cu entuziasm. Deşi avea puţină înţelegere pentru lucrurile abstracte, o vară întreagă ea urmase lecţiile filosofului. Ou vremea, Drozileia ajunsese bogată, cea mai ibogată curtezană din Antiohia. Caliarh rămăsese tot atât de sărac ca şi în ceasul primelor lui convorbiri filosofice din agora. Dar, pentru Caliiarh, aceasta nu însemna nimic. Nu poftise niciodată bogăţie, nu invidia soarta celor avuţi şi puţinul prisos, pe care ar fi putut să-1 aibă, îl dăruia neîncetat sclavilor şil săracilor. De aceea, de mai bine de treizeci de ani, pe coastele muntelui Silpius, Caliarh ţinea la păşune, neschimbat, două capre, iar stupii lui nu mai trecuseră de şapte. Drozileia l-ar fi chemat la masă, în fiecare zi, dar era cu neputinţă, fiindcă a doua zi şi chiar a treia zi după o masă copioasă, Caliarh nu mai mânca decât o coajă de.pâine unsă cu miere.

Renumele minunatei dănţuitoare zburase peste oraşele Ahaeil şi ajunsese până în Capitala Lumii. Marinarii străini care priviseră dansurile ei fermecătoare, funcţionarii romani care o văzuseră în fruntea coribantelor sacre, neguţătorii de sclavi şi de curiozităţii artistice care trecuseră prin casa ei risipiră în Roma faima curtezanei şi treziră interesul celor ce îngrijeau de petrecerile cezarului. Un grec sicilian mijloci între prefectul Casei imperiale şi între Drozileia. De cinci ori greutatea ei în aur fu preţul pe care i-1 oferi sicilianul, cum şi! toată cheltuiala călătoriei până la Roma, ca să joace înaintea cezarului, cu prilejul unor mari petreceri apropiate. Drozileia primise. Care

artist în locul eil ar fi făcut într-alt fel ? Cât timp este încă multă lume care nu cunoaşte poemul,, statua sau dansul nostru - şi în această lume şi cezarul - cei ce ne-au cunoscut şi aplaudat până acum sunt prea puţini şi fără însemnătate, fie printre ei chiar filosoful Caliiarh.

O triremă cu catarge aurite şi cu pânze de purpură aştepta, în portul Seleukia, de patru zile. Sicilianul pregătise toate cele trebuincioase pentru drum şi Drozileila îşi încărcase în triremă rochiile, vălurile şi multe din obiectele de preţ dăruite de adoratori. Curtezana trimisese la templul lui Hermes un dar bogat şi întrebase pe zeu în care zi să plece. Răspunsul fusese nu prea limpede, dar preoţii interpretaseră : poimâine înainte de amiază. Ziua aceasta sosise, clară ea o sferă de crilstal, plină într-o parte cu amfiteatrul Antiohiei şi cu masivul muntelui Silpius, iar în cealaltă parte cu imensitatea cerului şi a mării.

Amicii Drozileii îşi dăduseră întâtnire la ea acasă. Locuinţa curtezanei era devale pe marele *Corso*, într-o grădină vastă, plantată cu arbori din diferite clime şi ţinuturi. Caliarh porni spre casa Drozileii. Pe drum se întâlni cu alţii doi-trei amici care mergeau tot acolo.

Din aleile grădinii auziră zgomot, porunci şi râsete. Sclavii şi sclavele strângeau în saci oglinzile, pixidele şi tot ce trebuilse curtezanei până în ceasul din urmă. Prietenii erau în mare număr. Drozileia ii adunase, împrejurul mesei în formă de potcoavă, la agapa despărţirii. Caliarh se apropie surâzător şi amical. Merse la DroziUeia şi cu o solemnitate curteană, sub care insă se simţea tristeţea, îi spuse în vorbe alese:

- Drozileie, floarea Antiohiei, părerea mea de rău e mare, că părăseşti Orontele cu ape limpezi, cu spume de argint, pentru Tibrul cel negru şi greoi. Dar soartei şi necesităţii trebuie cu toţii să ne supunem, şi muritori şi nemuritori ! Aseară am stat şi am privit soarele, căzând din ce în ce mai jos şi cu- fundindu-se în Occidentul plin de neguri. Azi de dimineaţă, am privit pe sora t-a, Selene, plutind şi deelinând spre acelaşi rece occident. Drozileie, luceafărul Antiohiei, nu mă mir că treibuile să mergi şi tu

pe aceiaşi drum ai asireior, dar te conjur! nu lăsa mai mult de un an cerul nostru în întuneric şi inimile noastre văduve de înfăţişarea ta. Răsări din nou, răsări cât mai curând, o, mesageră a zeilor, şi nu uita că, fiind născută printre noi, nu-ţi este iertat să laşi străinilor un dar pe care Afrodita 1-a trimis anume Antiohiei!

Aşa vorbi Caliarh. Amicii Drozileii aplaudară - câţiva dintre ei, cu lacrimile în ochi. Smochinii şi rodii din grădină fremătară, răscoliţi de vântul care bătea spre mare. Grecul sifcilian, de faţă la ospăţ, ridică o cupă de ametistă şi cu prefăcută inspiraţie închină : „Drozileie, oracolul lui Hermes e fără greş. Iată vântul care se deşteaptă din vârful munţilor şi începe să sufle în triremaţi norocoasă. Amici, înălţaţii inimile voastre către zeii prielnici şi beţi pentru Drozileia, ca şi pentru cezarul, nerăbdător s-o vadă şi s-o aplaude!"

Toţi se ridicară şi băură. Cupele căzură în mâinile sclavilor şi de aci în cel din urmă sac de piele, care rămăsese nelegat. Douăzeci de care aşteptau afară. Câteva căruţe trase de catâri porniră înainte cu sclavele Drozileii şi cu bagajele. Curtezana se sui în carul plin de perne şi pofti pe Caliarh alăturea cu ea. Amicii şi adoratorii se urcară în carele, în bigele şi în quadrigele lor şi convoiul porni spre Seleukia.

Drozileia era îmbrăcată, ca virginele ateniene, într-un port cu totul şi cu totul alb, atât numai că în cinstea Romei imperiale şi consulare o panglică lată, roşie, pornea de la umărul ei drept, cobora devale pe sub sân şi ajungea la şoldul stâng, de unde se pierdea în faldurile de omăt ale rochiei. Familiară şi obosită, Drozilleia îşi lăsă capul pe braţele filosofului. Era să aibă curând douăzeci şi opt de ani, dar era tot atât de tânără şi de frumoasă ca şi în anul cunoştinţei lor, tot atât de statuară şi de albă ca şi în copia ei nemuritoare, *Aurora* lui Hrisolaos. Curtezana aţipi. Caliarh lăsă perdelele de byssus şi carul urmă în mers grăbit drumul cel înclinat al portului.

Caliarh trăi o oră de înaltă şi înflorită meditaţie, înaintea şi înapoia lui mergeau, zdrobiţi de Întristare,

adoratorii! cei de azi ai Drozileii. Pe marginea căii, se iveau vilele şi palatele adoratorilor de altădată. El singur era amicul care rămăsese Drozileii credincios, de la începutul celebrităţii! ei şi până azi ! Toţi ceilalţi, deşi unii chiar aici în oraş, erau astăzi departe de ea, cu mii de stadii! Unde era sculptorul Hrisolaos, întâiul ei prieten ? Prietenia lui nu avusese altă roadă şi altă frumuseţe decât statua lui nemuritoare. Şi fiindcă tot geniul şi toată armonia- lui nu rezidau decât în ochi şi în vârful degetelor, Hrisolaos fusese, încolo, un amant vulgar şi brutal. Unde era poetul Aristocles, cel ce umpluse lumea cu zgomotul iubirii lui şi-i dedicase Drozileii nu mai puţin de o sută de ode şi de elegii ? Iubirea lui, deşi luxuriantă ca rozele Corintului, fusese trecătoare şi comună. Unde era armatorul Lisandru, bogătaşul care grămădea la uşa Drozileii toate odoarele, fructele şi gemmele negoţului asiatic ? Unde e iubirea lui năprasnică şi geloasă ? Fiind violentă şi pământ- tească, s-a stins şi1 ea 1 Iată vilele acestor foşti amanţi, indiferente şi închise ca şi inimile stăpânilor. Şi în convoiul de azi, iată noile victime ale lui Eros: aprinsul Tertuliu, fiul proconsulului roman, bancherul Isidorus, retorul Aquilas şi toţi ceilalţi. Iar în contrast cu toţi aceştia, care au fost ori sunt amanţii Drozileii, iată-1 pe el, Caliarh, amicul filosof, cel ce n-a vorbilt niciodată curtezanei de iubire şi n-a ce- rut-o, trupeşte, niciodată ! Iată-1 pe el, dând prietenia lui şi primind prietenia Drozileii cu aceeaşi frăgezime ca şi în ziua dintâk Drozileia doarme lângă el, acum pe punctul unei despărţiri poate eterne, cu aceeaşi întreagă şi dulce părăsire ca şi altădată, când venea în calde după-amiezi de vară să se odihnească sub teii lui străvechi. Fost-au ei mai fericiţi ca el, aceşti adoratori brutali, care au trecut ca vijelia prin viaţa Drozileii şi astăzi n-o mail ştiu cum nici ea nu-i mai ştie, ori adevăratul fericit a fost şi este el, filosoful placid, cel ce poat« şi azi să contemple neturburat şi zeilor la fel, acest cap de operă de plasticitate şi de graţie, încrezător şi drag culcat la pieptul lui ?

- Şi Caliarh mulţumi zeilor îndepărtaţi pentru darul

cugetului său egal şi pentru transparenţele-i sufleteşti din ora aceea.

Oricât de lung, drumul până la port trebuia să pară tuturor prea scurt. Carele se înşilrară pe chei şi distinşii stăpâni se apropiară de muchia blocurilor enorme, plan unite laolaltă, ca să privească în adân- cime jocul valurilor mării. Pe lângă trirema princiară, care se legăna sub ghirlande de flori1, şi pe lângă o triremă mai modestă care era s-o însoţească până la Ostia, alte vase şi mai mari şi mai mici, unele încărcate cu mărfuri şi cu oameni, altele, încă goale, aşteptau de-a lungul zidului de stâncă. Otgoanele şi punţile întinse şuierau, la vântul mării, ca nişte coarde aspre. Pâlcuri-pâlcuri, oameni din plebe stăteau şi se odihneau pe jos, aşteptând ora îmbarcării. Unii mâncau, alţii povesteau despre ţările şi căminele părăsite, alţii dormeau cu capul învelit. Erau aci amestecate diverse neamuri: sirieni, iudei şi greci, araibi, capadocieni şi! elamiţi. La o parte câţiva iudei şi câţiva sirieni formau un grup mai mare şi, într-o atitudine de adâncă luare-aminte, înconjurau pe cineva care vorbea între ei. Şi acesta, pe care îl ascultau, era poate tocmai! unul din acei tainici răsturnători ai lumii, plecaţi rând pe rând din portul Antiohiei, ca să aştearnă în tot Imperiul Roman şi mai ales în Occidentul plin de neguri, temeliile unei credinţe noui. Dar niciunul din cei ce petreceau pe Drozileia, nici! chiar filosoful Caliarh, nu aveau ochi şi înclinare pentru această plebe, în sufletul căreia se plămădeau, în ora aceea, marile revoluţii viitoare. O prăpastie fără de trecători şi de ecouri despărţea această lume elegantă, sătulă şi sleită, care însoţea pe Drozileia, de lumea mohorâtă, înjosită şi! arzândă, care asculta, aci pe ţărmul mării, pe apostolul răstignitului din ludeia. Numai sus de tot, în sferele speculaţiunii şi ale teozofiei, numail în cugetele cele mai eminente ale veacului păgân, fără însă ea nimeni să bănuiască, amurgul contimporan avea tonuri şi claritäţi - ■ idei şi stări de suflet - care se potriveau straniu cu tonurile şi cu claritäţile aurorei evanghelice din sufletele neofiţilor creştini. Atare idei şi

stări de suflet avea şi filosoful Caliarh.

Trirema era gata de plecare. Drozileia îşi luă rămas bun de la bogaţiil ei amici. Despărţirea fu mişcătoare. Fiecare îi spuse ori îi făgădui câte ceva.

Tertuliu, fiul proconsulului, îi strigă: „Drozileie, amicii meii te vor întâmpina la Ostia şi vor sărbători intrarea ta în Roma cu un ospăţ vrednic de strămoşul meu Lucullus !"

Isidorus îi spuse: „Drozileie, Rufus, libertul meu, te aşteaptă în pragul vilei pe care ţi-am închiriat-o lângă templul lui Ianus Bifrons !"

Aquilas îi spuse: „Drozileie, retorul Ipolit, amicul meu, va celebra într-o zi festivă frumuseţea ta, declamând un panegiric pe care îl pregătesc".

Caliarh îi spuse cel din urmă, aproape în stilul bânevestiitorului de pe cheu: „Deşi într-un searbăd vas de lut, o, Drozileie, păstrez nepieritoare mireasma amintirii tale, pină în ora supremă pe care o aştept, când lutul va fi nestricăciune, iar amintirea şi1 trecutul : înlocuite cu un prezent etern !"

La tărmul marii

R

LA ŢĂRMUL MARII

ăzleaţă de celelate vile, care alcătuiesc orăşelul-cartier Movilă, e căsuţa albă şi rău isprăvită, unde eu şi ai mei vom sta in vara aceasta, câteva săptămâni. împrejurul casei e câmp deschis, plin de ierburi sălbatice, răbdătoare la sete şi trainice la răsucelile vântului. Locul vine înclinat de la mare spre ghiol şi casa noastră, ca mai toate celelalte, are perspectiva lacului, dar nu şi pe a mării. Numai hotelul şi câteva vile de pe ţărm le au pe amândouă. Pe alăturea de noi, printre mare şi lacul cu nume tătăresc şi cu nomol făcător de minuni, trece şoseau Constanţa - Mangalia. Pe dealul care se umflă spre miazăzi ca un val, despărţin- du-ne de satul Tuzla, stă înfiptă silueta vagă a unei biserici ce va să fie. Pe ţărm sunt două-trei vile, neîmprejmuite şi de-abia ieşite din mistrie. Arborii lipsesc în partea aceasta. Pe lângă casa noastră, de-a lungul

ulucilor, sunt câţiva puiandri de salcâm. Alte vile n-au nici atât. Singur hotelul „Movilă" - construcţia cea dintâi care a frânt conturul pleş al acestor ţărmuri - are în poale un parc tânăr de vreo 15 ani, adică nişte alei 'uşoare, parte copăcei şi parte flori, pe care le continuă în vecinătăţi câteva pete, câteva şiruri de plantaţie nouă. In anul 1900, aceste locuri erau linse şi nerănite ca o spinare de cal sălbatic. Primul semn îngrijitor, pentru ochii mei care priveau din depărtare, a fost fantoma roşie a hotelului de azi „Movilă".

De la casa mea, prin iarba rară, duc spre mare mai multe cărărui. Această iarbă este un fel de fân zbârlit, în care se amestecă destule flori - dar flori uscate la pipăit şi ţepoase, garofiţe de câmp, traista- ciobanului şii alte buruieni deprinse cu seceta. Cărăruia care duce spre Cazin e largă şi colbuită ; celelalte sunt cărărui particulare, pentru vilele de pe ţărm. După două sute de paşi, o bară albastră, ca de oţel, apare între acoperişul de olane al Cazinului şi micul promontoriu de alături. E marea. Bara de oţel se face mii de bare; barele se întind ca fulgerul şi deodată, între ţărmul dezvelit şi orizontul care era o simplă lamă albastră, sclipeşte imensitatea, palpită nesfârşirea ! Cu ce ai putea să asemeni acel noian fluid, când verde, când albastru, când argintos, când plumburiu, când amestecat din toate aceste tonuri şi mereu fără tihnă, mereu încercat şi înfiorat de schimbările cerului, ale cărui faze luminoase le răsfrânge clipă cu cliipă, mereu strâns de stavila ţărmului, în ale cărui mii de băi murmură sau suspină, se văietă sau bubuie ! Cu ce măsură verbală convenită ai putea să redai impresia covârşitoare care îneacă sufletul, în faţa fluidităţii atâtui argint, atâtor peruzele şi smaralde ! Uluit de zbuciumarea uriaşă pe care o ştii mai largă decât zarea şi alunecând departe pe sub zare, simţi nevoia să-ţi întorci privirea spre ţărmul mărginit şi nemişcat. Dinţătura lui capricioasă şi inegală, în contrast cu vasta uniformitate, odihneşte ochiul şi-1 dezmiardă.

Neregulat, scobit şi prăbuşit, aici la 8 - 10 metri

deasupra apei, jos unde valurile ajung şi se destramă, ţărmul are albii dulci, căptuşite cu puzderia stâncilor măcinate şi a scheletelor marine. Arar se găsesc în malul nalt pietre tari, încă nebiruite, de care valurile mării să-şi agaţe spumele şi algele. Intre linia întortocheată, unde pământul dobrogean se frânge ca să se facă ţărm, şi linia onduloasă a nisipurilor veşnic vânturate de lopeţile mării se întinde, cu întreruperi, un brâu de pante mănoase, semănate, mai încoace, cu trifoi, plantate, mai încolo, cu arbori şi cu viţă.

Din dreptul hotelului „Movilă" şi până la farul de la Tuzla, coasta Pontului Euxin mi-e familiară şi cunoscută în amănunte, fiindcă am măsurat-o cu pasul şi cu visul şi azi şi altădată. Pe acele povârnişuri line şi înverzite cresc, cu o bogăţie nemaivăzută ailurea, sulfina albă şi maghiranul sălbatic. In după- amiezele încinse, de iulie, veneam şi şedeam ca pe o bancă, pe ţărmul înalt, în bătaia vântului de mare, amestecat cu miros de sulfină. Intr-o parte era plaja albă, pe care oaspeţii sănătoşi şi suferinzi începeau s-o acopere; în partea cealaltă se ivea, din lanurile galbene întinse până în mal, vârful farului de la Tuzla, iar în fată, cuprinzând trei sferturi din spaţiu şi din gând, era marea seânteietoare şi neînţeleasă.

Am găsit printre vizitatori un vechi prieten - un om de treabă - îmbrăcat în haină preoţească şi1 l-am făcut tovarăş plimbărilor şi reveriei mele. Am mers cu el alături, prin marea când sură, când argintie, când albastră, şi lanurile totdeauna galbene. Câte o barcă de pescari trecea, cu pânza întinsă, departe în largul apei. Câte un şirag de călilfari - acele pasări albe care se leagănă pe ţărmuri, ca o prelungire aeriană a spumelor oceanului - poposea pe nisip. Noi ridicam braţele în sus şi pasările vigilente zburau deodată, ca să se lase apoi pe mare, unde rămîneau tot atât de nemişcate ca şi pe tărm. Ne aduceam aminte amândoi, dar fără să ne-o spunem, de lacul cu nume şi cu formă de ghitară, de pescuirile minunate, de furtuna de pe mare şi de celelalte divine episoade pe care el le citeşte, în fiecare duminică, din uşile altarului şi pe

care eu le-am citiit ani de-a rândul, în vremea entuziasmelor naive. Ne aduceam aminte de acea călătorie, în ziua sâmbetei, printre lanurile coapte şi prindeam şi noi cu mâna. câte un spic, ca să-.l frecăm în palme şi să scoatem bobul rumeor. Şil ca bobul de grâu care iese din pleavă, aşa ieşeau din pleava inimii amintirile cele bune şi gân- durile drepte. O, dacă viata ar fi atât de simplă şi de clară, dacă drumul ei ar fi să meargă totdeauna printre o mare lină, cu lăsări depărtate argintii şi un tărm învestmântat în holde fericite ! Dacă marea acesta nu s-ar turbura adeseori atit de greu şi turbarea ei nu s-ar vărsa peste cărarea noastră, iar ţărmul, azi armonios şi tare, nu s-ar face râpă şi mocirlă, cutreierată nu de amintiri evanghelice, ci de acele animale necurate, pomenite în Evanghelie, care se aruncă de pe ţărm şi se îneacă în mare!

Aşa încât, în acele seri cristaline, încheiate într-o parte de geana apelor iar în cealaltă de ondularea malurilor verzi, şi amicul meu şi eu plimbam cugete triste, el pentru un cuvânt, eu pentru altul. El îmi povestea luptele lui de obscur soldat al bisericii, visurile lui prădate, străduinţele lui prea puţin răsplătite şi pufin înţelese de cei din preajmă-i. Sărman prieten, suferea şi el, în fond, de aceeaşi suferinţă, ca noi toţi. In inima lui, ca într-o albie prea largă, idealul lui! curgea scăzut şi sărăcăcios, ca un torent învins de seceta lui iulie. Uneori, pe linia de ideală ametistă, care arată unde marea şi cerul se despart, se ivea câte un mugur de-abia văzut sau se deşira în văzduh un norişor. Şi ne gândeam atunci la nenorocirea ceasului! de faţă, la vastul măcel pornit între popoarele creştine şi la spionii mării care puteau să se aţină dincolo de orizon. Şi ne întristam şi mai mult în faţa mării, atât de uriaşă şi de calmă, şi în faţa omului, atât de mic şi de robit de patilmi.

întorceam paşii către casă, trecând încet printre macii roşii, risipiţi în grâul galben, printre cicoarele albastre şi printre sipica albă-gălbioară. Lacul Tekir- ghiol strălucea ca o placă de aur, între cele două grămejui de case de la noi, şi din satul dimpotrivă, mai aproape şi mai

limpezi, ca oricând, acum sub încovoierea cerului! de seară. Portul Constanţa ajungea - acolo departe unde sfârşeşte marea - din scânteietoare năzăreală, cum se arată în soare, clădă- rie trandafirie şi împietrită. Ne opream, amicul meu şi eu, el fantomă neagră şi eu fantomă sură, pe promontoriul vecin cu plaja. Oaspeţii locului stăteau culcaţi, sub lumina dulce ostenită, se scăldau în marea cu tresăriri uşoare sau se jucau în nisip, după poftă, după nevoie şi după vârstă. Amicul meu are patru copii: am şi eu tot atâţia. Ii căutam din ochi şi-i găseam mereu în aceiaşi loc, în niisipul de pe plajă, tovarăşi laolaltă, la ridicat cetăţi şi la săcUt grădini. Ceilalţi copii făceau la fel, sau înălţau zmee, la vântul serii. Părinţii lor, supraveghetorii lor citeau, visau, vorbeau sau se scăldau. Dar lumea aceasta, nouă celor doi care priveam de sus de pe promontoriu, ne era departe şi străină. De n-ar fi fost devale micii ziditori de cetăţi şi săditori de grădini, patru ai lui şi patru ai mei, noi n-am fi călcat pe aici şi n-am fi atins niciodată marea, pe această cale zgomotoasă a unei staţiuni de băi.

In câteva dimineţi, am plecat singur şi am coborât printre tufele de sulfină pe plaja goală, într-o altă latură, rar cercetată de mosafiri. Noianul apelor desfăcea sub astrul zilei o plasă de argint licăritoare şi mobilă, întinsă de la ţărm şi până în zare. Tonalitatea depărtării era verzuie, baritera zărilor era albastră. Iar sub acest aspect în care norii cerului, claritătile şi modificările văzduhului se regăseau ca într-o oglindă, marea îşi trăia eterna-i epopee, îşi resfira diamantele şi legăna şi mângâia tristeţea inimii. Valuri după valuri veneau din larg şi în veci1 neobosite şi în veci la fel între ele plesneau marginea băii, deznodându-se în nisip şi aruncând pe ţărm o fugară ghirlandă albă. Şil viaţa acestei mări ţine de milioane de ani şi sute de mii de oameni s-au odihnit pe ţărmu-i de trudnica lor cale! Câteva civilizaţii au crescut şi au trăilt împrejurul acestui străvechi Pont Euxin. Din adâncurile ei, care sunt în acelaşi timp cimitire şi muzee, marea scoate uneori monede eline şi romane şi le readuce, după două

mii de ani, la lumina soarelui. Pe coasta aceasta, sunt numeroase rămăşiţe de cetăţi, de oraşe, de temple şi de biserici. Omul Ie-a ridicat, a trăit în ele şi a murit, cu fruntea încreţită, cu ochiul trist. Şi! tristeţea atâtor generaţii n-a schimbat nici marea, nici cerul, nici inflexibila soartă omenească. Astăzi, ca şi în ziua întâiei coborâri a corăbierilor greci, marea e nepăsătoare şi de aceeaşi vârstă. Cerul e tot atât de sus deasupra ei, tot atât de neajuns, iar inima omului e bântuita de acelaşi dor de necunoscut, de aceleaşi visuri covirşitoare şi ucigaşe.

Om de muncă de eşti, munca ta nu vei sfârşi-o cit

Şi atunci îţi ¡pare că această imensitate neadormită şi eternă te mângâie şi te povăţuieşte: *E dat ca marea să se zbuciume de-a pururi. E dai ca inima omului fsă nu fie niciodată împăcată.* aminul şi când1 te vei culca pe căpătii, în seara cea din urmă, vei ii cu mintea plină de oâte ai avea să iaci a doua zi. Creştin de eşti, vei vedea, ca într-un răsărit, departe în veci, grădinile cele veşnice şi cerescul Ierusalim, iar pe drumul prăpăstios şi aspru ce duce pună acolo vei însera curând. Artist de eşti, vei umbla, viaţa întreagă, cu ochii aţintiţi la vedenia ta de frumuseţe, te vei împiedica de toate pietrele din drum, vei încurca şi ainărî viaţa intimilor tăi şi vei muri pustiu, croncănit de corbii cei mai nemiloşi - ai gloriei deşarte.

TUDOR VLADIMIRESCU

C

el dintâi viteaz din neamul nostru, despre care am auzit, mic copil, şi pe care l-am plimbat în închipuirea mea, a iost Tudor v'ladimirescu. *Zavera lui Tudorin* mi-a sunat la urechi şi în inimă de pe timpul când de-abia puteam să biruiesc sunetul *r.* Ca mai toţi cei vlăstăriţi la picioarele frumoşilor moşnegi adormiţi acum un sfert de veac, am ascultat şi eu, în seri de iarnă, crânce- nele povestiri despre zaveră. Câteva întâmplări, din acele zile mari şi nenorocite, mi-au rămas în suflet şi după zeci de ani am căutat să le răsădesc în grădinile nuvelei. Le-am auzit de la o bătrână veselă şi bărbătoasă, un fel de bunică adoptivă, al cărui ultim vis, a cărei ultimă dorinţă, la un pahar de

vin, era să o pomenească nepoţii când vor fi mari şi ea va fi în pământ. Din amintirile ei, fetişcană în zaveră, am umplut cerul primelor mele închipuiri cu umbra uriaşului Tudorin şi cu numele lui de trâmbiţă.

Când eram ceva mai mare, am găsit, într-o casă veche unde locuia, ascunsă de toată lumea, o altă bătrână din familia mea, un tablou care a fost pentru mine un eveniment printre evenimentele copilăriei. Multă vreme, chiar şi atunci când învăţasem alfabetul cirilic în care era scrisă legenda tabloului, priveam la acest tablou cu uimirea din zilele dintâi. Tabloul înfăţişa pe *Slugerul Tudor Vladimirescu,* înconjurat de câţiva panduri şi căpitani, stând cu toţii pe malul unei ape şi cam la o margine de oraş. Apa era Jiul sau Oltul, oraşul : Craiova sau Slatina. Un pandur ţinea un cal de căpăstru : o flotă de raţe se legăna pe apă. Slugerul Tudor Vladimirescu, persoana cea mai arătoasă din icoană, era închipuit ca un om gras şi jovial. Avea în ochi o mulţumire de parvenit trufaş, sigur de treburile şi de veniturile lui, mândru de hainele scumpe cu care era îmbrăcat. Căci într-adevăr era scump îmbrăcat. Avea o blană lungă până în pământ, printre ale cărei răsfrânturi de samur se vedea briul plin de pistoale şi de pumnale. Slugerul ţinea o mină pe prăsele, lăsând să-i cadă, largă, mâneca de la blană şi nu ştiu ce găitan sau lanţ care-i cobora de sus, de după gât. In cap purta căciulă, nu de piele de oaie ci tot de ceva rar.

Am primit icoana aceasta cum primeşte credinciosul ignorant chipul vreunui sfânt vestit, în cutare icoană despre care se zice că a pogorât din cer. Vremea cugetării critice era încă departe. De-abia, prin clasa a treia, a patra primară, am început, fără să-mi dau bine seama, să nu mai cred în icoana dinţii. Imagini contradictorii au împins-o mai departe şi i-au luat locul. Cântecul popular nu mă mai lăsa să văd în domnul Tudor pe arendaşul, încântat de sine, din vechiul tablou :

„Tudor, Tudor, Tudorel, Dragul mamei voinicel. De când maica ţi-ai lăsat Şi panduri ţi-ai adunat, Mult la fată te-ai schimbat Şi mult te-ai întunecat."

Apoi o iconiţă dintr-o carte de cetire de pe vremuri, carte cu multe foi, tipărită pe hârtie bună şi frumos ilustrată (cred că *Cetirea* lui 1. Ionescu) mi-a arătat un Tudor cu totul diferit. Avea o privire ageră şi arzătoare, nişte obraji traşi şi o pornire vehementă in capul lui cu chică leonină.

Revoluţia lui Tudor Vladimirescu, la lecţia de istorie, şi istoria critică, mai tirziu, trebuia să-mi precizeze, din ce in ce mai mult, această figură, vulturească şi aspră, care dominează, ca dintr-un; nor de sânge, redeşteptarea românismului la începutul veacului trecut.

In şcoala haotică, lipsită de viaţă şi de patriotism, lipsită de ideal şi de solemnitate, în şcoala interminabilă şi vestejitoare prin care a trecut generaţiunea mea şi eu cu ea, am ţinut ochii multă vreme aţintiţi pe Domnul Tudor. El şi Iancu Jianu erau pentru mine subiectele unor romane istorice, la care visam, după care întindeam braţele, cel puţin de atâtea ori, de câte ori auzeam lăutarii cântând cântecul Jianului sau doina. îmi propuneam să scriu cu foc două romane, în care Iancu Jianu şi Tudor Vladimirescu să trăiască măreţi, ca fulgerele în nori şi ca porţile împărăteşti în şerpii de tămâie. A fost un vis care a înflorit, dar n-a rodit!

Şi iată că părerea-mi de rău se ţărmuieşte azi cu mulţumirea să văd că dorul meu a fost şi dorul altuia, care şi 1-a izbândit frumos şi bine. O femeie, pe care n-am văzut-o niciodată şi despre care se zice că prin naştere nu e româncă, a iubit atât de mult aceste vitejeşti figuri ale codrului şi ale suferinţei ro- mâneşti, încât le-a închinat ani de zile din viaţa ei, a adunat cu răbdare faptele, sufletescul şi culorile epocii şi a rechemat cu putere pe Haiduc şi pe Pandur, în două cărţi intitulate : *Haiducul* şi *Pandurul.*

Am isprăvit de cetit, mai ieri, pe cea din urmă. Erau ediţia şi versiunea românească. Aştept cu nerăbdare să-mi sosească originalul, ca să-mi lămuresc o mulţime de chestiuni, cărora nu le găsesc răspuns şi care nu-mi dau pace. Autoarea, Bucura Dumbravă, scrie în limba

germană ! Ar mai trebui să aud că această scriitoare nu e nici măcar născută în ţara noastră, ca mirarea mea să crească mare cât Oltul.

257

Oriunde ar fi născută autoarea *Pandurului* şi oricare ar fi limba în care a trebuit să-şi scrie cartea, ea este româncă, este olteancă ! mai mult decât mii şi mii de români şi de olteni. Cartea ei este scrisă cu

atita dragoste de ţărănimea noastră, cu atâta pricepere într-ale firii şi ale sufletului românesc adevărat, cu atâta evlavie pentru codrii, munţii şi mânăstirile din Oltenia, încât dacă am fi cu toţii la înălţimea românismului Bucurei Dumbravă, i-am decerne, într-un glas, o diplomă de onoare şi de recunoştinţă din partea poporului român. Şi Tudor Vladimirescu, întunecosul pandur care trece călare prin toată această minunată rechemare a anilor 1820 - 1821, poate fi el altul decât adevăratul, autenticul Tudor Vladimirescu ?

Te întrebi, fără să poţi să hotărăşti - din multa ei dragoste, ori din multa ei ştiinţă istorică 1-a înviat Bucura Dumbravă pe vajnicul oltean, atât de aidoma cu icoana din inimile noastre ? Trebuia, pe lingă atâta sete de lămuriri istorice şi o inimă de femeie, ca Tudor Vladimirescu să renască printre noi pandur viteaz şi nepătat, apostol furtunos şi crunt, precum a fost.

Tudor Vladimirescu ! Este astăzi ceasul, mai mult decât oricând, să strângem la piept icoana lui şi să lăsăm să curgă peste inimile noastre izvorul cu gust de lacrimi al ştiinţei faptelor şi soartei lui. Sunt în cartea Bucurei Dumbravă nişte vorbe, puse în gura lui Tudor Vladimirescu, nişte vorbe care, dacă sunt autentice, sunt profeţii egale celor din sfintele scripturi şi anume celor privitoare la Israel şi la neamurile învecinate.

Este vremea să facem ca Israel, în ceasurile de grea cumpănă, să ne refugiem în sanctuar şi să căutăm, înfrigurați, înţelesul scripturilor bătrâne. Tudor

Vladimirescu, ţăranul ăsta care ridică Oltenia pentru drepturile norodului şi moare pentru dreptate, este profocul care trebuie citit în zilele de faţă.

Ne frământăm, discutăm, argumentăm, ne aruncăm înainte curagioşi şi dăm pe urmă înapoi ; prindem din nou curaj şi iar ne-apucă frica şi frângem linia frontului nostru sufletesc de mai multe ori pe zi... Ce ne este ? Ce avem ? Nu avem încredere unii într-alţii, nu avem încredere în noi. Şi într-o sută de cauze adinei, prin care, ca pe nişte ţevi, vin sfiala, frica şi confuziunea, este una grozav de adâncă, de unde se ramifică lot răul: nu este dreptate în casa noastră şi deci nici dragoste, nici solidaritate ! Cei mai mulţi dintre noi nu sunt de-ai lui Tudor Vladimirescu, ci tocmai dintr-aceia împotriva cărora olteanul se jurase cu jurământ să-şi tacă din pielea lor opinci !

OGLINDA CA A NOASTRA

A\ -am pomenit şi eu printre cei care făceau ancheta şi mergeau din casă în casă, cu bă- 1 V X1 nuiala şi cu întrebările. Găzduisem peste noapte la un gospodar coprins şi, spre părerea mea de rău, tocmai în noaptea aceea făcătorii de rele îi călcaseră gospodăria şi-i furaseră câteva oi. M-am trezit dimineaţa într-o mare gălăgie făcută de argaţi şi de stăpân şi până să mă îmbrac şi eu, jandarmii de la secţia vecină au venit la faţa locului şi au început cercetările.

Conacul unde mă oprisem seara, în ajun, era ascuns în fundul unei văi, în care se pogorau pădurile câtorva dealuri, îndreptate spre vale, ca spiţele către bucea. Acolo între păduri, se aşezaseră câteva familii de rudari, câţiva oameni fără căpătâi, goniţi de prin alte părţi ori ieşiţi din puşcărie şi mai la urmă, din nefericire pentru el, un om bogat - gazda mea. Cu vecinii lui calici, gospodarul nostru avea o luptă necurmată. îmi povestise seara multe din suferinţele şi din pagubele lui şi mă culcasem cu gânduri de duşmănie asupra acestor oameni atât de nărăvaşi şi de primejdioşi. Şi ca o sfidare, iată că tocmai în noaptea aceea, câţiva dintre ei intră in gospodăria gazdei mele şi-i fură un berbec şi patru oi!

Am pornit şi eu, cu jandarmii, cu argaţii, cu stăpânul care răcnea şi spumega - pe urmele ce ni se păreau că le-au lăsat tâlharii. Era pământul moale, din pricina ploilor de până aci şi pe ici pe colo argaţii arătau, lingă urmele de oaie, şi nişte urme de imineu. Dar n-am ajuns departe pe acele urme, fiindcă s-au pierdut în iarbă şi de aceea ne-am coborât în sat. Am luat casă cu casă, vreo douăzeci peste tot, şi am cercetat cu de-amănuntul ascunzătorile, vitele şi pe stă- pâni. Eram' mânios şi eu, aţâţat împotriva acestor oameni de nimic şi doritor să punem mâna pe borfaşi.

Uliţele satului colcăiau negre şi rău mirositoare, sub cizmele noastre. In curţile tilharilor era şi mai rău. Toate lăturile şi toate gunoaiele din casă, din coşare, din poiată, stăteau turnate pe lingă praguri şi pe lingă garduri şi trebuia să trecem peste ele, ca să putem vedea la faţă pe stăpâni. Casele erau case mai mult cu numele, pentru că era prea puţină deosebire între ele şi poiată ori coşare. Ferestrele erau pretutindeni cam de o palmă de înalte şi erau atât de murdare încât în dosul lor, chiar în cea mai limpede amiază de vară, trebuia să fie un trist amurg. Prin uşile ce se deschideau cu sfială, ieşeau la vedere mai ales femei şi copii, îmbrăcaţi toţi în ceva cenuşiu şi respingător, care era tortul albelor cămăşi de altădată, dacă albe fuseseră cândva. Bărbaţii mai toţi lipseau de acasă, ori din pricină că erau după agoniseală - cum ziceau cei rămaşi la vetre - ori din pricină că se ascunseseră în pădure cu oile furate, cum pretindeau cu autoritate oamenii stăpânirii. Coşările erau pustii. Câte-o văcuţă cu viţel, câte-o oaie prea sfrijită, ca să fie a păgubaşului, câte un porc din soiul acela care nu se îngraşă niciodată : tânjeau lângă coşări... Eram din ce în ce mai răscolit în sentimentele mele şi se petrecea cu mine procesul silit şi grabnic ce se petrece cu un sloi de gheaţă, azvârlit într-o căldare cu apă clocotită, îmi trăgeam cu greu picioarele din cleiul fetid şi gros, deasupra căruia aceste locuinţe omeneşti fumegau ca nişte bureţi, ca nişte bube de putreziciune, îmi părea rău că mă prinsesem tovarăş la această cercetare, unde n-aveam

niciun rost.

Cei ce se arătau din uşile strimte şi mohorite ne priveau cu nişte ochi de fiară biruită. Păreau nişte vulpi jigodioase, nişte lupi râioşi, care s-ar fi uitat la noi din dosul unor zăbrele de colivie. Copiii ţineau inimile la ochi, ori propteau capul în stâlpul prispei şi de acolo ne spionau pe nevăzute. Erau so- ioşi, chirciţi, cu părul vâlvoi şi cu picioarele băgate in opinci ca în nişte labe de urs. Erau mai toţi galbeni şi buhăiţi. Unii - mai ales fetiţe - arătau mai rumeori. Dar tocmai mărul cel frumos e ros pe dinăuntru. Un băiat era tâmpit, cu nişte scofâlcituri curioase în osul capului. O fată frumuşică era epileptică. Un flăcăoani isteţ stătea zgârcit în pat, pironit pe scândură de reumatism. O copiliţă mai cu viaţă în ea avea un ochi acoperit cu o perdea albă. *Din deochi!* Şi mai erau, prin fundul acelor găuri, din care venea un puternic miros de mucegai şi de mor mint, câte-o babă oarbă, câte un prunc de ţâţă, verde la faţă, câte un moşneag frânt în două şi idiot.

Neamul acestor tâjhari, care furaseră gazdei mele patru oi şi un berbec, nu se putea îngrăşa numai cu atât. Un gol nesfârşit, un pustiu amar, mi s-a făcut in suflet. Am rămas în drum, cu noroiul până la glezne, cu capul în: piept, cu inâma cernită... Ne-am înapoiat la conac, fără nicio ispravă. Am gustat fără de poftă dini masa gazdei mele şi am refuzat trăsura pe care mi-o dădea, să ies la o gară destul de depărtată. Am luat cu plată nadişanca unui nevoiaş şi am pornit la drum.

Era spre sfârşitul toamnei şi pădurile mari prin care treceam nu mai aveau altă frunză decât frunza moartă şi persistentă a tufanului şi a carpenului. Iarba era însă mereu verde şi vremea îngăduitoare. Calea era grozav de anevoioasă şi nadişanca noastră intra în noroi până în osii. Calul care ne ducea era vlăguit şi spetit. Ce să-1 mai cerţi, ce să-1 mai baţi! Ne dădeam jos din căruţă, şi pleoscăind din cizme, unul punea mâna pe dârlogi, altul punea umărul la leocă. Şi după ce urneam din loc şi calul şi căruţa, mergeam pe jos, pe alături până mai departe, unde era

locul mai zbicit. Mă gândeam în capul meu: „Doamne, Doamne, cind vom ajunge şi noi să avem drumuri pietruite, păzite, întreţinute, cum se zice că sunt prin alte ţări, pe unde este mai multă milă de oameni şi de dobitoace !..."

Treceam prin locuri frumoase, pe lingă proprietăţi de milioane, pe care le hotărnicea în zare albia acoperită de ceaţă a unei ape mari. înaintea dealurilor de pe care coboram noi, cu mare greutate, creşteau, în depărtare, alte dealuri şi un văzduh de aburi şi de nori absorbea in el culorile şi strălucirea soarelui. Era o perspectivă largă, numai negru şi în alb. Când am ajuns în iundul văii, calul a stătut cu totul. Am băgat mâinile în buzunare şi am admirat coama de smoală a unui parc închis cu zid şi silueta unui castel, înscrisă cenuşiu în paliditatea asfinţitului. Un alt castel, care dădea cu capul pare că de bolta cerului, stătea în vârful unui deal din răsărit. Şi ogoare şi locuri de pe care se scurseseră fluvii de producte şi de aur, şi armane, şi ocoale se întindeau şi dădeau mână cu mână, în valea nesfârşită, şi înfrăţeau cele două castele. Seara cădea din ce în ce mai sură şi, prin nu ştiu ce efect neaşteptat, tocmai în acest moment şuviţele râului risipit departe printre plopi şi printre siluete grele, negre străluciră ca argintul. In, acelaşi timp, pe celălalt mal se aprinseră, în şiruri paralele, geamurile unei fabrici uriaşe.

Beaii possiderdes!... Vorbele acestea, citite altădată sub un desen ironic şi amar, îmi veneau în minte, îmi intrau în urechi odată cu duhul aspru şi îngheţat care sufla acum din partea apei. Până la gară mai erau vreo cincisprezece kilometri. Lumina se stingea văzând cu ochii şi calul nostru doar că nu se culcase jos. L-am tras, sărmanul, de urechi, până la un han care s-a întârnplat să fie aproape. Am intrat înăuntru şi i-am spus hangiului nevoia mea. M-a încredinţat că răul e cu leac, dar nu în seara aceea, ci a doua zi, dis-de-dimineaţă. Ca să mă mângâie, hangiul a început să-mi spună că are tot ce trebuie de-ale ospătării şi, în fund, o cămăruţă caldă şi curată.

Pe cind rnă dezbrăcăm şi mă spălam în această odăiţă cu adevărat simpatică şi primitoare, hangiul, curios,

m-a întrebat ce meserie am. Am iost destul de prost ca să-i spun adevărul. Totuşi mare nefericire n-ar ii ieşit de aici dacă hangiul ar fi putut să-şi reprezinte potrivit adevărului cele ce-i spuneam eu, spre lămurire. Dar el a înţeles lucrurile altfel şi probabil foarte exagerat. Cui s-a destăinuit el, cum a zburat vorba - nu mă pricep. După masă însă, mă pomenesc că vin la mine trei săteni, cu rugămintea ca să-i ascult. A vorbit unul din ei, un om isteţ şi meşter la cuvânt. Ceilalţi îl întăreau. In zarea luminării chipul lui se desluşea energic, din pletele sălbatice şi negre.

...Au auzit şi ei cine sunt... Şi au un păs mare de spovedit. In sat la ei, aci aproape, au un învăţător dughenar, care ţine, sub acelaşi acoperiş, şi şcoala şi dugheana. Are brevet de dugheană, pe numele nevestei... Copiii, în loc să înveţe carte, slugăresc la dumnealui, îi mătură prin prăvălie, îi sapă la cartofi, ii spoiesc casa pe jos. Fetele care se duc la şcoală îngrijesG cu schimbul de copiii învăţătorului. De frica amenzilor şcolare părinţii fac fel de fel de munci, cu carul şi cu miinile, la curtea acestui luminător al poporului. Copiii nu pot să ţină pe ei straie curate, de atâta slugărie. Dar mai rău decât orice este că şcolarii trebuie să facă şi alişveriş învăţătorului băcan. Numai sala desparte şcoala de băcănie şi aici stau borcanele cu acadele, cu ciocolată şi cu cofeturi... Copiii ciupesc de acasă, ba gologani, ba ouă şi le aduc, pe sub ascuns, la prăvălia învăţătorului. Cel care îmi spunea aceste lucruri de necrezut îmi pilduia că într-o zi când era să plece la tirg cu o legătură de ouă, a băgat de seamă că lipsesc din ele, patru... Ştiind ce se petrece pe la şcoală, a dat fuga acolo şi a scos ouăle din catedra învăţătorului !

- Eşti de la minister... Ai cuvânt, ai trecere... Vezi în fiecare zi pe stăpânii noştri... Faceţi-vă pomană cu noi şi ne scăpaţi de o belea ca asta ! Copiii noştri pierd vremea degeaba, dobândesc năravuri rele, de-abia ştiu să slovenească, după cinci ani de carte!

M-am stăpânit cit am putut, in iaţa lor, şi i-am sfăiuit să aştepte cu mare încredere ceasul sfintei dreptăţi.

Dar după ce au plecat, am lăsat capul pe masă, şi am lăcrămat. „O, sărmani amăgiţi!... Ce putere, ce trecere credeţi voi că am eu ! A fost o anchetă şi n-a ieşit nimic. Poate să mai fie şi a doua şi cine ştie dacă va aduce vreun folos !..."

Mă simţeam nevoiaş, zdrobit, pierdut, ca într-un fund de prăpastie, pe tind deasupra mea tronau coloşi de piatră, într-o temută îmbrăţişare de solidaritate şi de sfidare. Cum să urci până acolo, cum să poţi să răcneşti măcar, să se audă acolo sus, suferinţa şi deznădejdea celor ce râcâie cu unghiile fundul acestei văi!

Pe o măsuţă de lingă pat era o oglindă de moda veche. Cu o dulce şi tristă surprindere, vedeam că seamănă cu prima oglindă pe care am văzut-o în viaţa mea, cu oglinda de pe masa tatei. Cine ştie din ce casă veche, năruită de vremurile noi, a ieşit oglinda aceasta şi te miri cum a ajuns în casa acestui hangiu... Am încremenit în faţa bătrânei oglinzi şi am chemat, din adâncurile ei, anii copilăriei... E o duioasă amăgire ori, pe atunci, această lume era mai bună ?

Şi azi ar fi bună, şi azi ar fi frumoasă dacă nu ar fi atâţia oameni, fraţi ai noştri, lipsiţi cu totul de bunătăţile şi de frumuseţea ei !... Naiv ce eşti ! Treci prin această viaţă, bine investmântat în egoismul tău, adună cu farmec, pentru tine însuţi, puritatea şi transparenţa zărilor, risipa florilor şi pitorescul de dinafară al unei lumi: inlăuntrul ei - ce-ţi pasă ! - poate adânc nenorocită. Şi apoi, la tine acasă, lingă soba caldă, înşiră pe firul frazei măiestru răsucite mărgăritarele culese ! Eşti artist şi deci netulburat ca zeii din Olimp !

DRUMUL LUI CREANGA

S

atul marelui povestitor stătea devale, înfrigurat ••şi alb, sub omătul iernii timpurii. Era pe la ve- ' cernie. Din şcoala satului, copiii dădeau buzna în curte, micuţi, gros îmbrăcaţi şi rotofei, dar repezi ca nişte tărtăcuţe pe care le-ai arunca din casă afară. Biserica Sf. Nicolae, în care Creangă cânta odinioară *îngerul a strigai,* profila în ziua

limpede de iarnă făptura ei odinioară desigur distinsă, dar astăzi degenerată printr-o restaurare ieftină şi fără gust.

Gândul la acele zile, trăite de copilul Creangă aci în biserica bătrână, dădea ca un afluent în albia altor gânduri legate de acelaşi sfânt locaş, dar în altă viaţă, pu alte împrejurări. Pe pieptul dealurilor mari care au văzut născând şi pe Creangă şi satul Humuleşti stă şi azi Cetatea Neamţului, tot atât de „acoperită cu fulgere şi îngrădită cu pustiu" ca şi acum şaptezeci de ani. Ozana curge printre sat şi Cetate, ducând devale, după vremuri, năboi de ape tulburi, reţele de argint sau sloiuri de gheaţă. De data aceasta, era aproape îngheţată biruind cu greu podişul alb întins deasu- pră-i.

Am trecut pe aici de atâtea ori, şi în atât de multe dispoziţii sufleteşti, încât drumul meu de azi - exact drumul lui Creangă - mi se pare o poveste familiară, auzită de zecimi de ori de la bunica, ştiută în toate amănuntele, şi totuşi nespus de dragă şi de binevenită inimii. Am ascultat povestea aceasta şi vara şi iarna, şi pe soare, şi pe vint şi pe ploi care răsturnau pă- mântul. Am ascultat-o cu suilet plin de nerăbdare şi de clntec, cu suflet egal şi visător, şi cu sufletul Eclesias- tului. Am trecut pe aici în miezul zilei ca şi la miezul nopţii, în amurgul plin de umbre violete ca şi in dimineaţa plină de trandafiri şi de glas de ciocârlie. Am văzut codrii dimprejurul Cetăţii Neamţului şi de pe Boiştea arămii şi goi ca astăzi, prăfuiţi de colbul verde al lui april, cu totul închegaţi şi verzi ca în timpul verii şi desfoindu-se roşii-galbeni, în ceţurile toamnei.

Am trecut prin Tg.

-Neamţu, notând - a câta oară ? - plopii de la spital, turnul şi orologiul catedralei, cazărmile de pe deal şi cimitirul de la răsăritul târgu- lui. Aproape toată lumea mi-e cunoscută aici. Nicăiri nu mă simt mai la mine acasă decât în acest orăşel unde mă ştiu şi moşnegii şi copiii, şi creştinii şi ovreii. M-am născut departe, pe malurile Vezii. îmi va fi oare scris să dorm somnul cel lung, pe malul Ozanei, sau pe aici prin dealurile acestea ?

Treceam pe lingă fosta fabrică a lui Alcaz. Când am

văzut-o întâia oară, mi s-a părut că are înfăţişarea unei mânăstiri. Şi mi-a rămas în minte cu acest profil de mânăstire. Azi au crescut în preajma ei, sau în locul ei, construcţii noi. Am căutat adesea icoana de altădată şi n-am mai regăsit-o. Dar eu o văd mereu ca întâia oară ! Şi am văzut-o tot aşa şi ieri - în capul meu - căci de altă înfăţişare nu-mi aduc aminte. Drumul e tare şi lunecos ca sticla. Diligenţa merge cu greutate. Frigul se înteţeşte şi coastele dealurilor albe se fac, din viorii, albastre sure.

In urma noastră, întâia linie de munţi nemţeni se întipărea capricioasă în apusul trandafiriu. Desluşeam, în linia plină de zig-zaguri şi de semilune ca un verset arab, pieptenele Horaiţei, proeminenţele Ceahlăului, pleşuviile Ciungilor şi defileul Agapiei. Dincolo şi dincoace de linia aceasta, am risipit atâfea gânduri, atâtea visuri, atâtea amintiri ! că dacă le-aş putea preface azi în piatră sau în lavă, aş nivela cu ele această veşnic dragă perspectivă a munţilor nemţeni.

Luceafărul de seară se arată un moment în rumeneala asfinţitului, deasupra munţilor adunaţi în acelaşi profil înalt şi cenuşiu. Ne apropiem de Graşi şi de Coverca. Lângă Ozana, care ne însoţeşte nevăzută, e dealul Boiştea, cernit în mare parte de pădurile desfrunzite, şi alb pe ici pe colo, sub crepul sfâşiat. De sub straşina pădurilor Agapiei, acest deal se vede îndeosebi frumos şi pe albia Ozanei vederea ajunge până dincolo de luncile Moldovei, în malurile roşii dimpotrivă.

Pădurea Coverca se răreşte azi pe zi ce trece, şi va veni o zi tind va muri - continuând însă să trăiască în amintirea miilor de călători din timpul verii, care au primit aci, sub stejari şi între romăniţe, vestea codrilor mai depărtaţi.

La podul Moldovei e calea jumătate. Creangă nu spune, în legătură cu podul, nimic care să rămână în cartea veselei pomeniri. Acest gol 1-a umplut amicul meu D.D. Pătrăşcanu. In *Timothei Mucenicul,* prestigiosul nostru umorist face din podul de la Timişeşti un pod istoric, egal cu cel de la Austerlitz. Trecem podul

Moldovei, sub faldurii serii, largi şi cenuşii la răsărit, zdrenţuiţi şi roşii, spre apus, pe tind sub noi Moldova strecoară câteva şiroaie negre printr-un larg caldarâm de gheaţă. In faţă, palatul de la Cristeşti, numai cu două ferestre luminate şi căţărat pe coasta lui înaltă, pare că creşte nu din pământ, ci din poveşti.

Intrăm în satul Moţca şi printre căsuţele zgrebulite şi jalnice, suim anevoie spre codrul Paşcanilor. Valea Moldovei se încheagă într-un fumuriu de-abia străvă- zător, până sus, sub scăpărarea stelelor şi până colo în fund, unde se sting pe munţi cele din urmă fosforescenţe. Cobor jos din trăsura greu târâtă la deal şi privesc cerul de noapte. Constelaţii cunoscute şi necunoscute ard deasupra pământului cărunt, cu focurile lor din nopţile geroase. Şi în noaptea aceasta, în care omătul scârţâie sub talpă şi stelele scapără de ger, mii de soldaţi de ai noştri şi de soldaţi străini se aţin cu puşca strinsă la piept, în păsurile munţilor, la vadul apelor şi în şanţurile săpate astă-vară.

Gindul meu revine către Creangă. De aici, din virful dealului, mai aruncau, el şi tovarăşul lui, cite o căutătură spre munţii Neamţului. Dar într-un ceas ajungem la Paşcani şi de acolo până la Iaşi am pierdut urmele lui Creangă. El şi cu Zaharia iac drumul la Socola în căruţa trasă de zmeii lui moş Luca, bărbatul Olim- biadei. Azi, noi mergem de la Paşcani la Iaşi cu trenul venit din Occident! Şi se zice că s-a apropiat ziua când şi de la Humuleşti la Paşcani vom călători tot cu trenul ! In ziua aceea, se vor prăvăli secoli între Creangă şi noi şi o jale nesfârşit de dulce va cădea, ca un omăt, pe amintirile noastre. O lume întreagă de pitoresc şi de tradiţii va muri în ziua inaugurării liniei ferate Paşcani - Tg. Neamţu şi mii de cugete, devotate amintirilor, vor suspina. Dar ce e de zis şi de făcut! Lumea nu poate să stea pe loc de hatârul câtorva îndrăgostiţi de neschimbare şi de trecut şi la carul progresului nimeni nu mai înhamă telegarii lui moş Luca !

M
ŢIGANII

ă întrebam - până mai deunăzi - dacă a fost pe

undeva vreun om de ştiinţă care să fi cercetat temeinic de unde vin ţiganii şi prin ce împrejurări istorice s-au revărsat în lume valurile acestui neam strident şi arămiu. Mă întrebam dacă este vreo carte în care, măcar fragmentar ori ocazional, să fie vorba de ţigani şi de trecutul lor... Astăzi ştiu că asupra acestui subiect s-au scris numeroase cărţi şi cunosc vreo zece nume de cercetători şi de ţiganologi. Ce sunt ţiganii şi de unde au plecat ei mi se pare că a rămas nelămurit. Până la definitivul cuvânt al ştiinţei, repetăm ideile tradiţionale: Ţiganii ar fi de felul lor din India, spuma şi prisosul clasei dezmoştenite, acelor paria care dorm şi astăzi la umbra pagodelor. Unii au găsit că eii seamănă desăvârşit cu bazigurii de azi. Studiul limbii ţigăneşti ar dovedi că cei ce vorbesc au plecat din Indostan la o epocă nu tocmai depărtată. Tătarii, cuceritorii Indiei la sfârşitul veacului al XlV-lea, ar fi aceia care au ridicat pe ţigani în turme şi i-au vindut apoi robi la porţile Europei. Se zice că ţiganii apar, intâia oară, în Moldova la anul 1417. Cum se face atunci că la 1388, Mircea Domnul Munteniei dăruieşte mânăstirii Cozia trei sute de familii de ţigani şi încă, mai înainte, alt voievod făcuse mânăstirii Vodiţa un dar analog ? etc., etc.

Pe cit de puţin cunosc trecutul acestui neam ciudat, pe atât de bine cunosc apucăturile, treburile şi sufletul ţigănesc. în locul - altădată plin de păduri oarbe - în care m-am născut, iusese, până la secularizare, un schit de călugări. Când şi cine întemeiase acest schit nu ştiu să spun. Schitul avusese peste cincizeci de familii de robi ţigani... Copiii acestor robi mânăstireşti au fost tovarăşii mei de jocuri şi intâii mei prieteni. Fie că erau mai mari, fie că erau mai isteţi decât mine, aceşti prieteni mă exploatau cu îndemânare. Dacă mă primeau la jocul lor, după joacă mă îndemnau să mă duc tiptil acasă şi să fur, pentru ei, ceva zahăr din zahar- niţă. Dacă mergeam împreună la scăldat, îmi cereau să le făgăduiesc că voi şterpeli din tabachera tatei tutun de două-trei ţigări. Iar dacă se întâmpla să nu găsesc tabachera şi veneam descurajat la ei, atunci îmi insuflau ideea să fac rost de un

ban de zece, pentru un pachet de la circiumă... Şi atât eu cât şi frate-meu făceam întocmai. Foarte rar, atunci când eram descoperiţi şi dojeniţi de părinţi, ne trecea vag prin minte, că aceşti prieteni, îmbrăcaţi în cămăşuţe negre şi încinşi cu sfoară, nu ne povăţuiesc de bine. încolo, eram cu totul sub farmecul lor. Niciodată, în viaţa mea, n-am fost atât de stăpânit de alţii cum eram stăpânit de micii mei amici ţigani. Mă ţineam după ei pretutindeni, prin gunoaiele noastre, prin *ţigănie* şi prin mlaştinile Tecuciului. Mi-erau dragi aceşti pui de diavol, cu ochi galbeni şi codaţi, cu dinţi albi', cu piepturi arămii.

Aceştia arau ţigani mânăstireşti, legaţi pământului şi care nu mai ştiau ţigăneşte. Săraci mai toţi, mai toţi erau pălmaşi şi trăiau acum împrejurul conacului moşiei, după cum altădată trăiseră împrejurul mânăstirii. Cei mai scumpi şi mai căutaţi dintre aceşti ţigani de vatră erau ţiganii lăutari. Dar între ţiganii noştri nu erau decât doi cobzari. Meşterii in vioară ne veneau dintr-un sat vecin şi de la târg. In copilăria mea, aceşti artişti oacheşi şi primitivi au avut o insemnătate şi o frumuseţe pe veci neuitate!

Mai erau şi alte feluri de ţigani, *lingurarii* care veneau cu linguri şi cu albii (cite trei-patru familii, oameni paşnici şi neinteresanţi) şi erau ţiganii lăieţi sau *zavragii,* cei mai interesanţi dintre ţigani şi care treceau ca vitorul prin satul nostru, de câteva ori pe a,n. Dintre emoţiunile acestui timp destul de depărtat niciuna nu era atit de vie ca emoţiunea, ca să nu zic spaima, primei zile când se arătau ţiganii. înaintea conacului nostru era un loc deschis, destul de larg. In câteva minute, locul se umplea de căruţe, de cai, de catâri, de urşi, de pilcuri de copii despuiaţi, de ţigani cu căldările pe umăr şi mai cu seamă de ţigănci cu tistimele galbene şi cu sugaci la sân. Ce zgomot, ce zbierete, ce iad ! Şeful de garnizoană cu miliţienii lui lua sălaşul în primire din mina altui şef de garnizoană. Ba odată, pe când se lucra, în apropiere, linia ferată, sălaşul a venit escortat de o trupă de soldaţi de geniu. Când era tata acasă, fiorii momentului erau numai

spre frumuseţea lui.

Atunci ştiam de mai înainte cu cine aveam de-a face. Erau ţiganii lui vătaşu Gheorghe, ori ai lui vă- taşu Bujor, ori ai lui vătaşu Biolan. Aceşti vătafi erau puteri considerabile şi temute şi când îţi chezăşuia, de pildă, vătaşu Gheorghe că n-are să-ţi piară niciun ou de găină, puteai să dormi liniştit.

Cel mai falnic dintre toţi vătafii era vătaşu Biolan şii hor'da lui, pe cit mi-aduc aminte, cea mai numeroasă şi mai bogată. Pare că-1 văd şi azi pe vătaşu Biolan, ca într-o viziune eroică şi profund admirată, călare pe un cal negru, scăpărător de negru! Şi negru şi frumos era şi vătaşu Biolan. Avea o căciulă ţuguiată, frântă la o parte, un cojoc lung până în pă- mânt şi alb ca laptele, şi mai avea un harapnic înfricoşat, pe care îl plimba ca pe un arhanghel printre ţigani şi făcea cu el minuni de linişte şi de ordine. Caii acestor ţigani erau neobişnuit de mândri. Aşa cai nu găseai decât în grajdurile boiereşti. De unde îi cumpărau ţiganii, era o taină a lor.

în după-amiezile calde şi lenevoase, veneau la curte ţigăncile descântătoare şi se aşezau turceşte la pragul ceardacului. Mă uitam cu ochi mari. Şi-mi luau ochii, rând pe rând, *ghiocul* pestriţ, pe care *meşte- reasa* îl juca în valuri de vorbe neînţelese, sălbile cu bani de argint de la gâtul meşteresei şi mai cu seamă ochii ei de galbenă văpaie. Erau nişte ochi care pătrundeau, care dureau, nişte ochi de o frumuseţe nemiloasă şi răufăcătoare. După ghicitul din ghioc aveai nevoie şi de un descântec de deochi! Cu ursarii nu prea mă împăcăm. Când îi vedeam venind cu urşii după ei, căutam să pun între ei şi între mine o cit mai respectabilă depărtare. Erau destul de înfricoşate mormăielile unui singur urs, dar când jucau câte trei- patru, în larma infernală a tuturor câinilor din curte ! Urşii mi-au stricat o parte specială a frumuseţii vieţii ţigăneşti şi anume a vieţii lor sub corturi. Niciodată n-am cutezat să mă apropii de corturi, fiindcă înaintea, lor stăteau urşii, la ţăruşe.

Cu toată prietenia acestor oameni cu och'i galbeni

şerpeşti şi cu toată purtarea lor cea bună prin locurile noastre, îmi dădeam seama că prin alte părţi ei întorc cojocul pe dos. Dragostea mea pentru ţigani nu-mi întuneca înţelegerea multor vorbe şi fapte care ajungeau până la mine. In primul loc erau micii mei prieteni care mă învăţau destul ce însemnează ome: nia ţigănească. Să fi cutezat eu cât de puţin să ies din cuvântul lor, ori să dau pe faţă. acasă, ouăle furate, gardurile puse pe foc, porumbul de pe câmp, prădat şi copt pe ascuns, şi atunci să fi văzut cum toţi ţiganii mei se ridicau asupră-mi şi se sluţeau la mine. Ştiam prin urmare, din propria mea experienţă, cit de nesigură şi de schimbătoare este inima lor. Dar veneau şi se adăugau veştile despre prădăciuni, zvonul omorurilor tainice şi câte poveşti toate, în care ţiganii ocoleau casa cu o mână de mort (ca stă- piânii să doarmă duşi) şi deschideau lacătele cu *iarba fiarelor...*

întrebam pe tata : „Adevărat să fie, tată ?..." Dar ce putea să spună bietul om unui copil cu prea multă închipuire şi într-un loc sălbatic, regulat străbătut de cetele nomade!... „Nu, dragul tatei, poate alţi ţigani, prin alte părţi, să facă lucruri de astea ; ţiganii care vin la noi sunt oameni cumsecade."

Aşii o fi fost. Dar într-o seară, la masă, când aveam nişte mosafiri, foarte grăbiţi să plece chiar în seara aceea, tata şi-a uitat cuvântul şi, la para luminărilor, a povestit această întâmplare: Era tânăr şi de-a- bia venise prin părţile noastre. Pădurile erau încă netăiate, bălţile nesecate şi călugării plecaseră din schit. Un sălaş mare de zavragii se încuibase în inima pădurii şi toţi zapciii şi pomojnicii, în frunte cu ispravnicul, nu puteau să-i înfrâneze şi să-i as- tâmpere. Prădăciunile şi furtişagurile se ţineau lanţ. Câteva potere cutreierau pădurea, dar ţiganii intraseră în pământ. Tata era bun prieten cu zapciul şi au pornit odată împreună, cu oamenii după ei, în urmărirea ţiganilor. N-au găsit nici picior de ţigan şi au ieşit, foarte departe, la marginea pădurii. Au lăsat potera să se înapoieze în sat, iar ei au luat drumul târgului. Atunci s-au văzut deodată înconjuraţi de o laie d|e iţigani ! Au dat

pinteni cailor. Ţiganii s-au luat după ei - în cap, ţigăncile cu reteveie şi cu bolovani, şi în urma lor ţiganii cu topoarele. I-au gonit aşa, in văzul soarelui gata să scapete, vreo câţiva kilometri. Şi în lumina roşie ca sângele, au băgat de seaintă că o ţigancă azvârlea după ei cu un retevei fioros : era un copil mort şi stafidit, pe care ţiganca îl azvârlea menind şi blestemând !...

— Şi de unde să fi fost copilul acela ?...

— Cine ştie !... Noaptea, la vreo spargere, au ridicat, din casa prădată, lada, scoarţele, albia cu copilul... şi apoi urmăriţi şi goniţi au ascuns totul la un loc...

Nu ştiu cum or fi luat mosafirii noştri povestea aceasta, dar ţin minte că n-au mai plecat atunci seara, ci a doua zi.

Post-scriptum.

- In admirabila *Schiţă asupra istoriei moravurilor şi limbii ţiganilor* a lui Mihail Kogălniceanu, găsesc amănuntul pe care-1 ştiam şi eu că ţiganul, când se ceartă cu ţiganca, apucă un copil de picioare, apucă şi ţiganca unul şi aşa se izbesc, cu propriii lor copii, unul pe altul, cum s-ar izbi cu nişte cimpoaie. Am cetit în marele **dicţionar Larousse articolul** *Bohémien.* **E puţin instructiv : la urmă însă, înfăţişează această extraordinară mostră** *de limba şi de poezia ţigănească :*

,.Mitidika. mitidika wien ung quatsch / Ba nu, ba nu. n-am tsclie fat s ch.

adică :

..Mititico. Miiitico, vino-ncoace ! Ba nu, ba nu, n-am tsche fatsch."

MOŞ IOSIF HAINICH

1

| ntr-o zi a venit la mine un ovrei bătrân de prin „ţara de jos" şi mi-a înfăţişat, sfios, o scrisoare. Era o scrisoare de recomandaţie. Un prieten al meu îmi spunea cine e bătrânul şi mă ruga să-i dau o mină de ajutor ca să scoată de la autorităţile şcolare o pustie de autorizaţie. Moş Iosif Hainich făcea să-ţi dai osteneala pentru el. Avea o pălărie mare, cu fund înalt, care fusese altădată poate un cilindru.

Purta un palton lung cafeniu, mat în spinare şi negru lustruit la piept, la buzunare şi pe poale. Lux de nasturi nu avea, aşa încât cu toată străduinţa lui să-mi apară corect şi strins, nu mi-a fost greu să văd că peste pantaloni era jncins cu o sfoară de căpăţână de zahăr. La gât era legat cu o legătură roşie - culoare moartă care-i ţinea loc de cravată şi de plastron. In picioare, Iosif Hainich plimba solemn nişte ghete lungi şi arcuite ca nişte schi. O privire albastră şi blajină tempera cu un strop de voie bună şi de resignare această înfăţişare originală. Moşneagul avea peste şaizeci de ani; era mai mult cărunt decât alb şi se ţinea încă drept, sub paltonul lui de belfer nerecunoscut de minister.

Mi-a spus cu o voce cam nesigură, din pricina unor dinţi trădători, ce necaz îl aduce sub zidurile temute ale cetăţii şcoalelor :

- învăţ pe copii rugăciunile, într-o şcoală particulară din orăşelul nostru, copii mici de câte 4 - 5 ani...

Fac meseria asta de multă vreme... Domnul rabin şi domnul inspector şcolar m-au chemat *să dau concurs.* Din ce să dau concurs ?... Din rugăciunile pe care le întipăresc copiilor ? D-l rabin ştie că le cunosc. Din gramatica limbii române şi din istoria ţării ? Le cunosc şi pe acestea, deşi nu le voi preda niciodată, ¡fiindcă elevii mei sunt mai mici de şapte ani... Când vor merge mai târziu în şcoala primară, vor avea destul prilej să le înveţe... Dar trebuie să dau concurs... acum la bătrâneţe, ca să am dreptul să învăţ rugăciunile ovreieşti, într-o şcoală particulară ovreiască, pe copiii de 4 - 5 ani... N-am ştiut tot ce ştie d-l inspector şcolar ; dumnealui e mai învăţat decât mine şi mai tânăr... Dar nici d-sa nu ştie rugăciunile ovreieşti şi mi-a spus că am căzut la concurs şi nu-mi mai dă autorizaţie să câştig şi eu o pâine... acum la bătrâneţe... D-l rabin ştie că ştiu rugăciunile ovreieşti, dar d-l inspector nu se pricepe la rugăciuni şi mă întreabă alte lucruri.

Şi sunt, doar, pentru atâta chemat ca să învăţ pe copii rugăciunile ovreieşti...

— Va să zică, moş Hainich, d-l inspector şcolar a zis

că nu eşti bun să înveţi pe copii rugăciunile ovreieşti, fiindcă n-ai ştiut să răspunzi ce te-a întrebat d-sa din gramatica română şi din istoria ţării...

— Aşa, cocoane, zău aşa !

— Bine, moş Hainich, dar un dascăl ca d-ta trebuie să ştie gramatica română şi istoria ţării.

— Le ştiu, cocoane, zău le ştiu!

Eram grozav de grăbit să mă duc undeva, cu o poruncă de la şefii mei, şi m-am uitat în treacăt pe hârtia unde era scrisă rugăciunea lui Iosif Hainich.

— Moş Hainich, nu ştiu dacă voi putea să-ţi fiu de ajutor. D-l inspector şcolar e om mare şi când a zis o vorbă nu poate să şi-o mai ia înapoi!... Dar vino poi- miine să vorbim pe îndelete. Mâine nu sunt în Bucureşti. Poimâine, la amiază, mă înapoiez. Dacă vrei, vino la mine acasă, la ora 3 după-amiază. Stau şi te aştept.

Moşneagul a venit, întocmai. L-am poftit în casă şi i-aim arătat în biblioteca mea mai multe cărţi ebraice din anii de învăţătură teologică. Nu apucasem însă să înnodăm bine convorbirea şi iată că nişte rude au venit şi ne-au întrerupt. Ne-am dat întâlnire pe ziua următoare, tot la mine acasă. Da data asta, eu n-am putut să fiu executat şi l-am găsit pe moşneag aşteptân- du-mă pe un scaun, înaintea casei. L-am poftit înăuntru şi am stat amândoi lingă rafturile cu cărţi.

Moşneagul a pus mina pe Biblia ebraică şi a desfăcut-o la Daniel, capitolul din urmă. Mi-a spus că are o lucrare specială asupra acestui capitol şi mi-a început o traducere profundă, cu comentar rabinic, cu destăinuiri din Cabală şi cu aplicări surprinzătoare la feilele de faţă.

„In vremea aceea, se va ridica marele arhanghel Michael, care stă pentru fiii poporului tău. Şi va fi timp de strâmtorare, cum niciodată n-a fost de când a stat popor, până în acele zile. însă la această vreme va scăpa poporul tău, toţi câţi se găsesc înscrişi în carte. Şi mulţi dintre cei ce dorm în pulberea pământului se vor scula, unii spre viaţă veşnică, alţii spre veşnică ocară şi spre ruşine. înţelepţii vor străluci ca strălucirea bolţii cereşti şi cei ce

au întors pe mulţi la dreptate : ca stelele de-a pururi."

Moş Iosif Hainich îmi destăinuieşte că îngrozitorul măcel de azi a căzut în prevederile lui de hasid, încă de pe când comenta şi aprofunda acest capitol din Daniel. Astăzi este timpul de strâmtoare, prorocit de profetul adormit în Babilon !

„Şi eu am auzit, dar n-am înţeles ; atunci am zis : Doamne, când se vor împlini toate acestea ? Iar răspunsul a fost: Du-te, Daniel, căci cuvintele sunt ascunse şi sigilate până la vremea de pe urmă... Fericit cel ce va aştepta şi va ajunge la o mie trei sute treizeci şi cinci de zile !..."

Iosif Hainich era gata să-mi facă această socoteală şi să-mi dovedească precum că acest leat simbolic l-am ajuns şi eu şi el. L-am oprit, însă, cu un gest de perfectă încredinţare, dar încredinţat, într-adevăr, că am înaintea mea un visător religios, vrednic de stimă şi de studiu. Moşneagul a continuat, netulburat şi intim, socoteala lui cabalistică. II ascultam şi 'mă gândeam : „E bătrin, e trenţăros, e gata să-şi piardă amara pâine pe care o câştigă şi totuşi iată-1 adânc preocupat de speranţele lui Israel ! Iată-1 gata să observe, să noteze şi să scruteze evenimentele de azi," la lumina acestui diamant unic, tăiat în mii de feţe, care este scriptura lui ebraică ! Iată-1 pe acest moşneag ridicat atât de sus, deasupra mizeriei ceasului de faţă, şi deasupra mizeriei sale personale, prin gestul nobil cu care ţine în mină această carte şi prin putere-a-i sufletească de a se simţi moştenitorul şi interpretul idealismului ebraic!"

Ca să îmi dea o probă mai mult de încredere şi de stimă, Iosif Hainidh1 mi-a făcut o tâlcuire ingenioasă asupra cuvintelor celebre şi adesea tendenţios explicate : *„Tob şe begoim, harogh!"* Era vorba de profetul Bileam, fiul lui Beor, din Pethor, pe care regele Moa- bului îl cheamă ca să blesteme pe Israel. Bileam era cel mai bun dintre goim şi pentru greşeala pe care era s-o facă era cât pe aci să fie omorât! Toate acestea învăluite într-un văl de legendă, de midraş şi de cabală, pe care bătrinul îl plimba cu dexteritate şi cu convingere. Era în elementul lui. Se

însufleţise, era altul şi îmbrăcămintea lui sordidă îi sta bine, ca unui dascăl vechi, cufundat în cărţi şi în idei, un halat secular.

Moş Iosif Hainich *ştia carte* - prea destulă, pentru copiii aceia pe care trebuia să-i înveţe rugăciunile străbune«! l-am făgăduit moşneagului că voi face tot ce voi putea ca să-şi redobândească dreptul său tăgăduit. Moşneagul şi-a strâns ochelarii, i-a vârât în buzunarul strălucitor ca oţelul şi mi-a spus, privindu-mă cu ochii lui albaştri, iluminaţi acum de o satisfacţie vie şi subtilă :

- Cucoane, plec cu inima împăcată şi cred că te Jas cu inima împăcată. Când vei vorbi despre mine, vei vorbi cu bună încredinţare... *Am dat concurs înaintea d-tale f*

»

Caligraful tertiu

»

HIRCA PENTRU HÂRCA

S

ăptămâna trecută, pe când lipseam de acasă, o .iată bisericească - un călugăr, cum se va vedea ' - a venit şi mi-a lăsat un pachet pecetluit şi o scrisoare.

Cine îmi trimite aceste lucruri ? îmi scria preacuviostd stariţ al unei mănăstiri depărtate, aducându-mi la cunoştinţă vestea tristă că un vechi al meu prieten, călugărit acolo, cu zece ani în urmă, a încetat din viaţă. Bătrânul stariţ îmi scria :

„Cu frângere de inimă, vă dau de veste că părintele nostru Arcadie, al domniei voastre bun prieten, s-a săvârşit din viaţă, întru a şasea zi a lunii iunie, după ce, de mai multe zile, pierduse cunoştinţa despre cele pământeşti şi vedea şi grăia numai cu răposaţii şi cu sfinţii îngeri. S-a mutat la cele veşnice fără multă bătaie, dindu-şi duhul ca un copil, ajutorat fiind de rugăciunile preoţilor şi de sfânta împărtăşanie pe care a luat-o cu duhovnicească bucurie. Mai înainte, însă, de amestecarea duhului său, a apucat să mă cheme în taină şi mi-a încredinţat un caiet descusut, scris, pe mai toate feţele, zicând că este diata sa, pe care eu, negreşit, să o trimit, prin mină credincioasă, la mâna

dumneavoastră. Chiar în faţa părintelui Arcadie, am strâns filele cele multe într-o cutie, precum vedeţi, şi am legat cutia bine, întărindu-i legăturile cu pecetea sfintei noastre mănăstiri.

De comind şi de toată purtarea de grijă pentru suflet, a regulat de cu vreme, în auzul şi cu ştiinţa întregului sobor. După cum şi-a arătat dorinţa, l-am îngropat sub un cireş bătrân, în poteca gropniţei cu oseminte. Nicio vestire n-am mai putut a face, au la prieteni, au la oareşcare rude, vremurile fiind protivnice.

Şi altceva nemaiavând să vă scriu, fără numai că vă pomenim totdeauna în smeritele noastre rugăciuni, ne rugăm Domnului să ne ajute să ne mai vedem o dată, faţă către faţă..."

Adaus: *„Trimisă prin părintele Agathangkel, călugăr credincios, care va cere de la bunătatea dumneavoastră sau de la casnicii dumneavoastră două vorbe, precum că s-au primit pachetul şi scrisoarea care vă trimit".*

Am rămas pierdut în gânduri triste, şi într-un noian de amintiri. Iată încă un amic pe care nu-1 voi mai întâlni, în lumea aceasta! Alexandru Valenţe (călugărul Arcadie, de mai târziu) era unul dintre cei doi-trei prieteni, născuţi sub stele neobişnuite, originali şi la iei cu nimeni altul decit cu ei înşişi, pe care i-am întâlnit în viaţa mea. Iată-1 azi şi pe el călător în eternitate ! Ce scria el în acest caiet, legat şi sigilat de stariţul lui de metanie? Am rupt sigiliile şi am scos caietul la iveală.

Pachetul cuprindea o coală întreagă, strânsă în patru sferturi (o copie de testament, de altfel făcut de mult şi depus la tribunal) şi vreo sută de file de caiet unele scrise, multe scrise şi şterse, iar ultimele albe. Filele nu erau numerotate şi nici adunate în ordinea celor scrise pe ele, aşa încât potrivirea lor mi-a cerut timp şi luare-aminte. Odată înşirate, aceste pagini înfăţişau cititorului acest straniu crâmpei de viaţă omenească :

„Părinţii mei plecaseră la ţară şi anume la un unchi al meu, frate cu mama, pentru linişte şi aer curat, de care mama, adânc neurastenică, avea mare nevoie. Eu rămăsei

la oraş cu bunica. Mă pregăteam să dau examen de intrare în şcoala militară şi învăţasem cu rivnă toată vacanţa. Credeam că acest examen va începe în ziua de 20 august, cum .se anunţase la început. Spre surprinderea mea aflai în ajun că, din cauze neprevăzute, examenul va începe de-abia la 30 ale lunii, deci cu zece zile mai târziu. Amânarea aceasta a fost fatală vieţii mele.

Eram intim prieten cu un băiat excepţional de inteligent şi de simţitor, dăruit cu darul închipuirii şi al poeziei, poet precoce, dar suflet zvăpăiat şi descumpănit. Eram intim prieten cu cel ce era să fie într-o zi poetul Silviu Merişan, în vremea aceea, însă, un simpatic corigent la trigonometrie şi ex- cursionist pasionat ori pe unde, fără numai în excelentele manuale de matematici ale Fraţilor Iezuiţi.

Nenorocul meu a voit să mă întâlnesc cu Silviu, tocmai oând mă înapoiam de la cancelaria şcoalei militare, unde aflasem vestea că examenul s-a amânat.

— Silviu, sunt necăjit! Credeam că mâine dau jos de pe umeri povara asta pe care o port de două luni: examenul meu la şcoala militară. S-a amânat examenul cu zece zile!...

— Valenţe!... o idee: O excursiune, dragul meu, până la mănăstirea Pojorâta, unde este arhondar moşul meu, părintele Dionisie! Numai două zile pierdem, şi încă nu le pierdem, fiindcă iei trigono- metria cu tine şi mă freci cu ea pe cap, până s-o prinde de mine vreun sinus-cosinus, vreo secar.tă- cosecantă !

Mi-a luat minţile! M-a hotărât să plec cu el la mănăstirea Pojorâta, a doua zi în zori, şi am lăsat, mâhnită, pe bunica. Am plecat când se îngâna ziua cti noaptea. Amicul meu cunoştea drumurile, fiindcă, vagabond prin temperament, bătuse de multe ori calea până la mănăstirea Pojorâta, uneori chiar pe jos, cum făcea de data aceasta, în tovărăşia mea. Nu m-arn mirat, prin urmare, că am luat-o pe nişte poteci care nu puteau fi cunoscute de orişicine şi am lăsat drumul cel mare, prea umblat şi plin de praf.

Ziua se ridica senină şi trandafirie din crângurile şi din porumbiştile printre care ne strecuram. Pros- pătatea dimineţii şi aerul curat ne înviorau şi ne înmulţeau puterile. Eram liberi, tineri şi sănătoşi!

Tot ce vedeam în jurul nostru se resfrângea cu noutate şi cu farmec în oglinzile cugetului şi lumea întreagă părea că e a noastră, aşa fragedă cum renăştea din pelincile străvezii ale nopţii.

Am trecut pe lângă fântâni de unde scoteau apă copiliţe, pe lângă bălţi în care cocostârcul făcea inspecţia lui de dimineaţă, prin păduri de stejar, pline cu cuiburi de cioară. Silviu vorbea în versuri cu aurora, cu dovlecii mari şi galbeni de prin porumb, cu lăcustele care ţâşneau sub paşii noştri, cu cicoa- rele care creşteau prin răzoare.

Pe la ora zece, înainte de amiază, după şase ceasuri de drum, ne-am oprit într-un sat, la o circiumă. Nu eram obosiţi de loc, dar ne era foame ! Eram fericiţi de fericirea sforţării care pune în vibraţie toţi muşchii trupului. Eram mai viguroşi şi mai dârji decât în ceasul plecării!... Ne-am sculat, simţind în noi puteri intacte, de-abia întărâtate de drumul făcut până aici, şi gata să ne ducă înainte, zecimi de kilometri, în ritmul pasului inalterabil şi elastic.

După prânz, pe la toacă, am văzut, în depărtare, turnurile mănăstirii Pojorita. Cât despre trigonometrie, bietul manual s-a hurducat zadarnic în geanta mea de călătorie, fiindcă Silviu nici n-a voit să-1 vadă.

Eu unul intram într-o mănăstire întâia oară. Silviu venea aici ca la el acasă ; era doar rudă cu marele arhondar şi mănăstirea era pentru el o cunoştinţă din copilărie. Cu totul altfel se petreceau lucrurile cu mine. După zarva şi improvizările lui Silviu Merişan, după arşiţa lui august şi covorul infinit al câmpiilor îmbelşugate, m-am pomenit deodată în paraclisul mănăstirii, la slujba de vecernie! Părinţi bătrâni cu capul învăluit în negru stăteau parcă de veacuri în strane mohorâte. O tăcere de subterană primea şi sorbea fără ecou cântatul searbăd şi subţire al stilurilor din ceaslov. Răcoarea dinăuntru pătrundea până la oase şi dădea pe faţă că mănăstirea este

clădită pe malul unui lac adânc, de respirarea căruia se înfiora, întreagă, străvechea zidărie.

într-un târzki, unul dintre părinţii care erau de faţă la slujba vecerniei s-a apropiat de noi. Era un monah aproape alb, înalt şi puţin încovoiat. Silviu mi-a şoptit: „Părintele Dionisie, moşul meu".

Am sărutat mâna cuviosului moşneag, şi, la îndemnul lui, l-am urmat şi am ieşit din paraclis, pe când ultimele rugăciuni se stingeau sub bolţile arhaice şi afumate. Am intrat în arhondaric şi anume în chilia deosebită a marelui arhondar, părintele Dionisie. Mi se păru foarte familiară şi primitoare şi-mi aduse aminte de odăiţa bunicăi. Scoarţe pe paturi şi pe pereţi, zidul de la răsărit plin de icoane, busuioc în toate părţile - şi pământufuri uscate şi steble verzi, în glastre. Dar farmecul cel mare al chiliei părintelui Dionisie era priveliştea lacului imens pe care o încadra fereastra zăbrelită. Având o fereastră spre răsărit şi alta spre miazăzi, chilia aceasta venea într-un colţ al marelui patrat al mănăstirii ş'i stăpânea vederea lacului, pe o largă întindere.

— Nu vă dau aipă şi dulceaţă, nepoţii mei, ci dau poruncă să vă pregătească o gustare vrednică de osteneala voastră. Dragă domnule Valenţe, nu mai fi trist, căci, iată : vrednic este lucrătorul de plata sa!

Răspunsei cu vioiciune şi cu sinceritate:

— Vai de mine, preacuvioase, nici tristeţea, nici foamea nu sunt cauza tăcerii mele! Văd lucruri noi, sfinte şi frumoase şi nu mă satur, privindu-le şi pre- ţuindu-le... Văd, întâia oară, o mănăstire.

— Se poate, Silviu, una ca asta ! Să nu aduci tu până azi pe domnul Valenţe, la moşu-tău, la mănăstire !

Nu ştiu ce era să improvizeze Silviu, căci răspunsul îi fu tăiat de ivirea unui călugăr tânăr, pletos şi întunecos ca un cal negru. Călugărul se prosternă lângă jeţul marelui arhondar şi sărută dreapta înfăşurată în mătănii.

— Nicodime, degrabă rrlasa, că băieţii noştri mor de foame!

Fără niciun cuvânt, călugărul ieşi şi după câteva

minute apăru cu un tovarăş - tânăr ca şi el, dar bălan şi subţire - cu care, grabnic şi fără zgomot, improviză o îmbelşugată masă cu mâncări de post.

Cei doi călugări care ne serveau, Nicodim şi Ghervasie, erau vechi prieteni ai lui Silviu. Cu tot respectul cuvenit mesei, cuvenit bătrâneţii şi dregă- toriei părintelui arhondar, cei doi călugări schimbau cu Silviu priviri tainice şi surâsuri, pe nevăzute.

— Preacuvioase tată moşule - zise Silviu - te rugăm să ne dai voie să facem, după masă, o plimbare cu barca.

Părintele Dionisie mestecă prelung în barba-i albă şi stufoasă şi răspunse cu oarecare preocupare.

— Da... să vă plimbaţi, dar să fiţi cu toată luarea-aminte!... Nicodime şi Ghervasie, voi ştiţi ce e lacul nostru ! nouă stânjeni de adânc!

Perspectiva unei plimbări pe lac mă scnase şi pe mine din rezervă :

— Preacuvioase, vom lăsa toată conducerea pe mina părinţilor Nicodim şi Ghervasie... Noi vom sta şi vom admira lacul şi stelele.

— Ai auzit, tată- moşule ? Aşa vom face! Să fii fără grijă. Valenţe e băiat cuminte; vorba lui face mai mult decât a mea.

Bătrânul arhondar ne întrebă ce planuri avem pe a doua zi.

— Cu blagoslovenia preacuvioşiei voastre, ne înapoiem mâine dimineaţă, pe acelaşi drum, cu aceiaşi telegari... Şi Silviu şi eu avem treburi la şcoală.

— Că aveţi treburi la şcoală este firesc şi este bine că aveţi, dar să nu vă mai întoarceţi cu aceiaşi telegari. Trăsurica mănăstirii face mâine acelaşi drum ca dumneavoastră şi puteţi să vă prindeţi tovarăşi... Auzi, Nicodime, să ai grijă să vorbeşti cu Toader, vizitiul.

Ii răspunserăm, eu şi Silviu :

— Sărutăm mâinile!... Să trăieşti, tată moşule!...

— Acum, feţii moşului; fiindcă v-am făgăduit, du- ceţi-vă de vă plimbaţi cu barca... Domnul cu voi! Dar luaţi seama să nu-mi faceţi vreo supărare... Eu mă liniştesc

oleacă, până la clopotul de utrenie.

—

Pe o scară acoperită, strimtă şi dosnică, ieşirăm, în dosul mănăstirii. O bisericuţă ne răsări pe stâriga, într-un pilc de cruci inegale, printre care clipeau citeva lumini de candelă. Era cimitirul mănăstirii. Un pârleaz trecea peste gardul cimitirului şi un copac negru stătea în potecă, dincolo de pârleaz. O potecă scurtă şi cu trepte cobora, printre urzici şi printre bozii, până la micul debarcader vechi şi putred, unde stăteau priponite câteva luntrii. Ajunşi pe podeţ, râmaserăm o clipă cu braţele în jos, felurit stăpâniţi de frumuseţea ceasului şi ascultând visul început al nopţii. Nicodim trase o luntre şi sări în ea.

Silviu se întovărăşi cu Nicodim. Eu şi cu Gher- vasie ne aşezarăm în altă luntre. Luntrile erau nişte trunchiuri de copac, scobite în chip de jgheab, şi nu oricine ar fi putut să le poarte cu o singură lopată. Intrarăm în largul apei şi plutirăm lin între cele două infinituri, pe care brazda noastră în apă pare că le deştepta şi le punea faţă în faţă. In undele răscolite, începură să tresară stelele. Mănăstirea rămase o siluetă de cărbune, vag răsfrântă, şi crescută în adâncul răsturnat.

Lipirăm luntrile una de alta şi fiecare, după felul lui, lăsarăm pacea nopţii, măreţia cerului izvorâtor de lumini pâlpâitoare, suspinele lacului şi şoaptele ţărmului să ne umple cugetul şi să-1 străbată. Nicodim şi Ghervasie nu ne îngăduiră multă vreme să visăm. Aceşti călugări jinduiau după viaţa mirenească, după zgomotul oraşului, după petrecerile şi ideile veacului! Silviu le făcu pe plac. Nepăsător faţă cu datoria sufletească, pe care i-o prescria sfântul locaş, vorbi cu ei lucruri, păreri, teorii, păgubitoare unor suflete închinate mănăstirii. Am înţeles a doua zi că Silviu nu făcea întâia oară acest păcat. Mărturisesc, însă, că deosebire între Silviu şi mine, în noaptea aceea nu era. Mai degrabă, mă simţeam şi eu curios să aud şi să văd, la aceşti călugări tineri, cum neastâmpărul şi nebunia vieţii fac zadarnică toată creşterea lor monahicească.

Silviu găsi uşor putinţa să armonizeze frumuseţea nopţii, vârsta stelelor, sistemul cosmogonic Kant-La-

place, cu libertatea întrebărilor pe care cei doi călugări - iscoditori şi negri ca nişte demoni - le scoteau din adâncurile apei, din observaţiile lor primitive, din neclaritatea cărţilor bisericeşti şi din inimile lor lipsite de chemare duhovnicească. După două ore de plutire pe lac şi de convorbire impie, revenirăm spre mănăstire şi ne găsirăm iarăşi pe podeţul de scânduri vechi de lingă cimitir.

Si(viu, poet romantic şi dezechilibrat, văzându-se în preajma cimitirului, avu o idee macabră:

— Ghervasie... Nicodime! hai să intrăm înăuntru, să vedem ce mai iac ulcelele!

Dintr-o dată n-am înţeles ce pun la cale. Silviu, Ghervasie şi Nicodim trecură pârleazul cimitirului. II trecui şi eu. Ocolirăm bisericuţa şi intrarăm într-un gârlici. De aici, de undeva, călugării luară şi aprinseră câteva luminări. Apoi împinseră o uşă de fier şi mă pomenii în gropniţa cimitirului. Călugării ridicară luminările. O măgură de cranii se arătă în hăul criptei, unele peste altele, învârfuite, în înfricoşată egalitate. Unele măcinate şi pământii, altele mai noi şi mai întregi, striveau unele într-altele dinţii lor răriţi şi ilaritatea lor sinistră. Pe lingă pereţii vagi, putrezeau lădiţe sparte, pline cu oseminte.

— Ce-ar fi, Valenţe, să luăm şi noi câte o ulcică de astea ?... Nicodim şi Ghervasie se fac că nu ne văd...

Răspunsei înfiorat:

— Ce nebunie îţi mai trece prin cap ! Ce să facem cu ele ? !

— Prost eşti, măi Valenţe ! Auzi, ce facem cu ele ! Tu n-ai văzut că toţi oamenii de ştiinţă, toţi cugetătorii, toţi poeţii mari ţin pe masă câte un craniu ? Dar ce vorbesc eu cu tine! Tu eşti un burghez fricos !...

Mândria mă pierdu :

— Silviu, nu sunt nici burghez, nici fricos!... Şi

ridicai, din grămadă, cu familiaritatea lui Hamlet, o tivgă mai boltită : Amice, spune-mi cine ai fost ?...

Silviu alese şi el o tivgă şi o puse, cu ceremonie, pe podul palmei. Dar călugării stinseră brusc lumî- nările şi ne poftiră să tăcem. Nişte paşi grei se Împleticeau afară, printre ierburi... Paşii se depărtară. Luminările se aprinseră din nou. Silviu renunţă la monologul lui, dar îmi spuse stăruitor :

— Ia şi tu o tivgă, Alexandre! Dacă nu ţi-o trebui, să mi-o laşi mie, că găsesc eu cui s-o dau.

Nicodim interveni la rindu-i:

— Ia, domnule Valenţe, că avem destule ! Cum vezi, putem să încărcăm o căruţă.

Infăşurai craniul în peticul de ziar pe care mi-1 întindea Silviu şi simţind surd, pe suflet, povara nelegiuirii încărcate, ieşii din gropniţă.

Ne-am strecurat îni chiliile părintelui arhondar, am ascuns căpăţânile furate şi am dormit până la ziuă, neintorşi. A doua zi de dimineaţă, ne-am despărţit de cuviosul Dionisie si de ucenicii lui, cu multe semne de prietenie, şi am plecat în trăsurica mănăstirii. Şi Siliviu şi eu duceam în dar, de la părinţi, câte un borcan cu dulceaţă şi câte un *cocoloş de unt...*

★

Silviu a luat cele două căpăţâni şi le-a aşezat la el pe birou. Mai târ'ziu, a dăruit una femeii inspirate, celebre şi nefaste, care era să ajungă soţia lui. Eu am mers înainte pe calea mea cea fără notorietate şi am ieşit ofiţer. Ani de-a rândul, am dus o viaţă ştearsă, fără alt ideal decât îndeplinirea întocmai a sarcinilor mele şi fără niciun fel de aspiraţii chinuitoare. Silviu s-a ridicat curând, ca un pui de vultur. Fiind încă student, era un nume Cunoscut. în- tâiul lui volum de poezii a stârnit mare însufleţire şi multă admiraţie. Grava Academie 1-a distins cu votul ei. Au urmat câteva volume de proză, tot atât de bine primite şi de cetite. Mă întâlneam cu Silviu rar, pentru că garnizoana mea era într-un colţ de ţară, unde nu ajungeau decât faima şi operele poetului, iar eu aveam prea puţine drumuri spre

capitală.

Amicul meu a rămas acelaşi cap fantastic, acelaşi temperament fierbinte. Trebuie să cred că vinul celebrităţii i-a făcut şi mai râu şi i-a dat un fel de bravură cronică pe care nu puteau să i-o rabde decât admiratorii.. I-a mai fost scris să se întîlnească în viaţă cu acea femeie frumoasă şi închipuită, care a fost, întîi, idealul lui de flăcări şi de chiparoase, apoi iubita lui - cu scandal şi cu divorţ de primul ei bărbat - şi la urmă soţia lui. Ce a putut să fie viaţa lui Silviu în aceşti ani chinuiţi şi furtunoşi mi-am dat seama mai târziu, după evenimente.

Intr-o toamnă, după ce trecusem în altă garnizoană, mă aflam între camarazi, la manevre. Era o vreme aspră. Pânza cortului plesnea de vânt şi norii înnegreau spaţiul. Nu mai primisem ziare de câteva zile. In ora aceea, tocmai sosise un pachet şi camarazii îşi treceau foile din mână în mină. Unul ceti cu voce tare: *Silviu Merişan, mori in duel!..* Sărirăm toţi în sus: „Cum se p^ate ! Când a murit ? Cu cine s-a bătut?..."

Ziarele erau pline de amănunte. Un specimen din lumea diplomatică fusese prea galant cu doamna Silviu Merişan, undeva, la un. ceai. Poetul apreciase cu voce tare această conduită. De aici - explicaţii, provocare la duel şi duelul. Silviu fusese înţepat in inimă. In ziarul pe care îl ţineam cu mâini tremurătoare, mai era în pagina treia şi un anunţ mortuar : „...Rămăşiţele părnânteşti vor fi transportate şi îngropate la mănăstirea Pojorâta, la locul de îngropăciune al familiei..."

L-am plâns din, tot sufletul şi acolo, sub cortul zguduit de vânt, am povestit, seara, camarazilor unele întârnplări din anii de liceu, petrecuţi împreună. Dar nu m-arn gândit/ de loc la sacrilegiul de odinioară şi n-am înţeles nimic din moartea lui Silviu.

★

Trecusem de treizeci de ani şi rămăsesem stingher. Credeam că voi rămânea aşa', totdeauna. In treizeci de zile, am schimbat şi am croit cu totul altfel viaţa mea ! Am intâlnit o fiinţă încântătoare, care ini-a deschis, câteva

clipe, perspective sufleteşti, străine acestei lumi. Era un suflet alb şi fraged, ca ghioceii !... Dar am făcut greşeala, scump plătită, să părăsesc cariera de ostaş şi să mă apuc să cultiv moşia pe care Aglae mi,-o adusese zestre. Mă fericea o lume întreagă : „Foarte bine ai făcut! Ţi-ai împlinit datoria către ţară ; ai avut norocul să găseşti o femeie care te înţelege şi care îţi aduce o moşie. Du-te, dragul meu, pe ogorul tău, şi poartă-te, la coarnele plugului, cu aceeaşi vrednicie cu care te-ai purtat sub drapel !"

Locuiam la moşie într-o vilă răsfăţată - un, fel de casă elveţiană - la picioarele unui colnic. Deasupra, pe deal, erau aria şi gospodăria. In această casă venise pe lume, cu un an înainte, mica mea Gabriela. Era vara, în timpul treierişului. Aria era plină de şiri de grâu şi două maşini de treierat bubuiau şi mugeau toată ziua. Intre arie şi casă erau felurite pătule, magazii şi coşeri multe, dese, ca într-o veche curte boierească.

Eram în ajunul Sfântului Ilie. Am1 plecat de acasă călare, să mă duc la Craiova, să discut o ofertă pentru griul de pe arie. Am îmbrăţişat pe Aglae şi pe Gabriela şi am plecat, fără să mă bată niciun gând, fără să mă reţină niciun semn! M-am întors din şa, de câteva ori, şi am scuturat batista înspre cele două capete bălăioare care mă urmăreau din verandă.

Treburile şi nenorocirea mea m-au ţinut în Craiova până către ora nouă, seara. Făcusem patruzeci de kilometri până aici ; patruzeci de kilometri aveam de făcut înapoi. Când am! prins de veste că este aproape ora nouă seara, mi s-a strâns inima într-un chip neînţeles de dureros şi am alergat la grajdul unde se odihnea calul. Am refuzat orice invitare la masă şi am pornit în goană spre conac. Dinspre valea Jiului începuse un vânt pătrunzător şi ba tea tocmai în pieptul calului şi în pieptul meu.

Un ceas, poate două... am trăit un zbucium trupesc şi sufletesc de care mă cutremur ori de câte ori îmi aduc aminte! Odată cu mine, a încălecat pe cal şi presimţirea sfâşietoare că acasă s-a întâmplat o nenorocire, Aveam

impresiunea că presimţirea aceasta e tin schelet, care călăreşte cu mine, pe crupă, şi că mă îmbrăţişează din ce în ce mai strâns. Cu cit înaintam, cu atâta o roşeaţă sinistră se ridica în întuneric, dinspre moşia mea, cu atâta călăreţul din spinare intra mai mult în suiletul şi carnea mea, cu ghimpii lui de gheaţă ! Gemea calul sub mine, dinţii îmi clănţăneau în gură şi urechile îmi erau pline cu furtuna unui ocean. Când am iost aproape de porţile conacului şi bietul cal s-a prăbuşit, eu şi moartea lângă care gonisem patruzeci de kilometri intrasem unul în- tr-altul, eram uri singur trup !

Am început să alerg ca, uri nebun, să-mi iac loc cu pumnii şi cu dinţii, să urlu sălbatic: „Aglae !... Gabrielă !... Draga mea !... Copila mea !..."

Nu înţelegeam ce au oamenii cu mine! Nu-mi dădeam seama de ce imi taie drumul! O vijelie cu duh de cuptor încins sufla din deal în vale şi risipea focul mai departe, peste ce mai rămăsese întreg. Aria din deal era un platou incandescent şi de pe el* ca un puhoi, se vărsau valurile uriaşe care înghiţiseră pă- tulele, magaziile şi conacul.

— Unde e cocoana ?... Unde e copila mea ?... răcneam eu prin răpăiala focului. Femeia dirt casă, biata Smaranda, cu faţa neagră, cu hainele arse, a început să-şi smulgă părul:

— A intrat in casă, coconaşule, să scoată fetiţa... N-a avut răbdare să mă aştepte pe mine... Pe fetiţă am scos-o eu ; da' ce folos ! o înăbuşise fumul!... Au scos-o şi pe coconita, arsă, buştean...

— Va să zică au murit amândouă !... Tilharilor ! mi-aţi lăsat nevasta şi copila să moară în foc !...

M-am năpustit asupra logofătului... Au pus oamenii mina pe m'ine şi m-au cărat pe sus, dini învălmă- şagul celor ce dărâmau cu topoarele şi turnau apă.

— Săracu boieru ! a înnebunit!...

Am început să plâng ca un vifor :

— Nu! n-am înnebunit! Aduceţi-mi copila !... Aduceţi-mi pe nevastă-mea !... Vreau să le văd !...

— Boierule, boierule, ai mâniat pe Dumnezeu !... Fă-ţi

inimă tare! Uite, aici e coconiţa ; aici e şi copilul...

Mă duseră în grădina cu flori. Aicii - culcată într-un răzor - îmi arătară o formă neagră carbonizată, peste care lumina focului creştea şi descreş- tea fioroasă, iar alături: îngeraşul meu de Gabriela, albă şi neatinsă, în capoţel ide noapte, aşa cum o gătise maică-sa de cu seară !

N-am mai recunoscut-o pe Aglae! Am căzut lângă copil, l-am luat în braţe, l-am strâns la sân, am urlat ca un lup, ca un tijgru, care-şi găseşte puiul mort, şi tot la fel: cu puiul meu între dinţi şi între cele două labe dinainte am fugit departe de vatra nimicirii, ca să-1 dezmierd şi să-1 jelesc.

M-am oprit în câmp, m-am lungit cu faţa la pământ şi am plâns multă vreme, cu obrajii lipiţi de odorul meu plăpând şi rece. Cât am stat aşa, nu mai îmi dau seama. In urma mea, se prefăcea totul în cenuşă. In mintea mea se îngropau toate în întuneric.

Când am întredeschis ochii, o lumină pură, argintie, a pătruns în ochii mei şi în conştiilnţa mea. Era pare că aici, aproape de fruntea mea, aninată între ierburi, straniu de dinţată şi de punctată... Am holbat ochii, înviind idi'n neantul .meu şi adunându-mă, tot, în globii ochilor: un craniu de argint, încurcat în scaieţi, şi cu profilul în jos, lumina în faţa mea 1 O! lumina precis, stăruitor, muşcând cu zimţii lui din amintirea mea şi pironind, cu ochiul lui cel negru, orice şovăială, orice tărăgăneală, orice laşitate !

„Ei da ! m-ail găsit. Sunt aici, căzut în bălării... E o datorie veche; ştiu 1 încep să ţi-o plătesc... Am crezut că vei uita... M-am înşelat!... Ai venit să ceri ispaşa... Ţi-o dau! Du-te, du-te! Viu după tine!..."

*

Ce a fost mai departe, ştii prea bine. M-au dus la casa de nebuni sil m-au ţinut acolo multe zile. Mi-am dat seama că este o prăpastie între priceperea lumii şi priceperea mea cea nouă, între logica obişnuită şi logica tainică la care ajunsesem eu. Am aşteptat cu resemnare. Ara îngropat în mine planurile mele şi când ştiinţa mioapă m-a declarat lecuit, am ieşit din balamuc.

Am venit în această mănăstire şi am mărturisit, sub epitrahil, păcatul meu. Niciuna diii feţele de altădată nu mai erau în viaţă. Aceşti oameni simpli, dar dăruiţi de sus cu pricepere duhovnicească, m-au primit între ei cu o blândeţe tristă şi compătimitoare.

- Domnul e milostiv! Fă-ţi1 canonul cu credinţă ! Acest canon era intrarea mea în viaţa monahală.

Sunt azi călugăr... îndeplinesc poruncile, sunt de faţă la toată treaba şi la toată slujba din biserică şi cât îmi ¡mai rămâne vreme, cetesc şi meditez... Simt că mă apropii de zilua dezrobirii. Dumnezeu a şters greşeala mea... Când stau în faţa sfântului altar, din tronul lui de slavă, Mântuitorul milostiv răspândeşte asupra mea o lumină sufletească asemănătoare cu lumina soarelui de vară, asupra merelor coapte şi gata de cules. Din criptă nu mai mă întâmpină, ca la început, mini a morţilor. Soborul celor de sub pământ mii s-a făcut îngăduitor şi prietenos. Are răbdare. Ştie că voi plăti...

In fiecare noapte, când mă deşteaptă clopotul de utrenie, de pe căpătâiul meu se ridică şi se topesc în fereastră doi nouraşi alibi, după care întind braţele şi tot sufletul meu, cu o fericire mai presus de tot ce ştie până azi sufletul tău ! Mă cheamă, mă cheamă la ele, Gabriela mea, Aglaila mea ! Nu mai pot de nerăbdare să las odată la pământ acest zălog, pe care-1 port pe umeri şi să alerg înaintea lor!

Mi-am ales locul de odihnă sub bătrânul cireş din cimitir, alături de locul unde ţărâna lui Silviu Merişan s-a întors în ţărână...

I-am Tăcut acestui prieten cel di'n urmă serviciu. Când s-au împlinit şapte ani de la îngropăciune, părinţii din mănăstire, potrivit obiceiului, i-au dezgropat oasele, le-au slujit şii le-au pus în gropniţă, într-o cutie... M-am strecurat noaptea înăuntru, am scos din cutie hârca lui Silviu şi am pus-o cu solemnitate în mormanul din mijloc!

Iubite amice, te rog cu înaltă rugăminte să-mi faci acelaşi serviciu. Acesta este testamentul meu duhovnicesc ! Nu uita ! Qnd se vor împlini şapte ani de la

moartea mea, vino la mănăstire, dezgroapă-mă, slu- jeşte-mă şi pune-mă în cutie. *Iar noaptea - tu, numai tu - coboară în criptă, scoate hârca mea şi plăteşte-mi datoria/"*

VIOARA LUI HUGOL1N

cercetăm ruinele castelului care **i Vi!**stăpânea odinioară deasupra acestui ţărm al Dunării. II găsesc pe cucernicul şi proaspătul prieten în aşteptare, gata să mă însoţească. Lăsăm căsuţa lui tihnită şi încununată cu braţele împreunate ale unor nuci bătrânil şi pornim la drum.

Mgem şi să

Al -am înţeles cu părintele Tarsicius Ilrll să mer-

Părintele Tarsicius este parohul acestui sat unguresc, cuibărit din alte vremuri la picioarele mândru- lui castel feudal, astăzi dărăpănat, şi lângă pieptul lat al Dunării placide. Mă aflu de câteva zile prin aceste locuri şi mă las pridідit de noutatea şi de frumuseţea celor ce-mi văd ochii. Suntem la început de mai şi îndoitul lanţ de munţi printre care se încon- voai'e Dunărea se ridică - spre cerurile transparent învăluite ■ - puternic în păşuni, puternic în codri de fag şi bogat în asemănări robitoare cu munţii familiari mie altădată. Satul părintelui Tarsicius poate să cuprindă cel mult vreo optzeail de case, dar fiecare casă pare a fi o vilă, strânsă între merii în floare şi zecile de răzoraşe cu trandafiri altoiţi. Casele stau toate în două şiruri lungi, de-a dreapta şi de-a stânga şoselei principale şil unice. Intr-o parte e masivul muntelui, cu creştet de livezi, în cealaltă este Dunărea, cu oglinzile ei fluide, cu sălciile ei despletite şi cu dalbele-i vaporaşe-cronornetre.

Poporeniil părintelui Tarsicius, din pragul prăvăliilor, din grădini, de pe trotuare, ni se închină cu ceremonie. înţelegi că te afli într-o comunitate sufletească, unde legăturile dintre păstor şi păstoriţi sunt o realitate susţinută şil binefăcătoare. Aceşti mici gospodari, curaţi, muncitori şi prieteni cu florile, mărturisesc, prin atitudinea lor, vrednicia şi prestigiul celui ce-i păstoreşte.

începem să urcăm poteca din ce în ce mai înaltă şi

lăsăm devale livada înflorită ce pare a fi satul de sub castel. Claritățile vastului noian de ape se unifică şi se încheagă - cu cât suntem mai sus - într-un pod încovoiat de mat argint. Dar, curând, trecem de pe coastele cu păşuni în aleile fostului! iparc feudal şi lumina Dunării intră sub capricioase şî inegale cortine verzi.

Părintele Hell, deşi are un nume teuton şi nu ştiu ce străbuni francezi1, totuşi este un neprihănit patriot maghiar. Dar e preot catolic şi sfânta lui biserică a ştiut şi ştie pururea să dea cezarului ce este al cezarului şi mai cu seamă să dea lui Dumnezeu şi sfântu- lui părііnte cele cuvenite. Tovarăşul meu este, prin urmare, un om discret, meşter să calce, fără să se poticnească, pe hotarul dintre neamuri, veacuri şi susceptibilităţi naţionale, păstrând pururea înălţimea şi nobleţea universalismului său bisericesc. Cu toate acestea, părilntele Hell este simţitor şi la înfăţişarea acestor culmi, în vremi apărate eroic de neamul său, şi azi acoperite de sfâşiata mantie a istoriei. Fruntaşii poporului maghiar au zidit, au ţinut strajă şi au muri glorioşi, la umbra acestor ziduri !

Intrăm în fortăreaţa ruinată şi privim, în jurul nostru, ironica biruinţă a vremii asupra silinţilor şi asupra trufiei omeneşti. Aici au fost turnuri, săli de petrecere, camere ide gardă, ascunzători cu arme şi ostaşi muiaţi în zale! Părintele Hell îmi recapitulează povestea acestui cuib locuit de vulturi, câteva sute de anii, şi dărâmat de mai multe ori, în timpul războaielor cu turcii şi cu austriecii. ¡Ne urcăm pe cel mai înalt zid, încă în picioare, şi privim încovoierea Dunării printre masivele, când rotunde, când despicate ale rnunţillor rumeniţi de seară. E un ceas de rară şi armonioasă conjunctură. între lumea .gândului şi a amintirii şi lumea vizibilă, cu relief înalt, cu ape şi cu soare.

— Câte fapte vitejeşti, câte zile slăvite, şi câte nume vrednice de nemurire nu s-au petrecut, n-au strălucit şi n-au umplut cu ecouri aceste văi şi aceste capricioase trecători muntoase !...

Preacucernicul meu însoţitor priveşte, cu braţele

încrucişate, doborâta cetate maghiară, adâncurile luminoase ale Dunării şi uriaşii munţi, goi sub evoluţia trandafirie a serii. Şi părintele Hell urmează :

- ••Dar viaţa cealaltă, mai mică, mai necunoscută, întâmplările obişnuite sau rare, episoadele uitate, patimile stiinse, durerile şi laorămile adunate în depozitele sacre ale sfintei biserici !... Am jos. în arhiva parohială, un document curios, redactat in latineşte (sau poate numai copiat) de un predecesor al meu, fericitul Gyula, şi în acest document este vorba de o naivă şi! dureroasă poveste, legată de aceste ţărmuri, de aceste ruine, de aceşti codri suspendaţi...

Părintele Hell, mereu cu braţele încrucişate, aluneca uşor pe panta visului şi, deşi pare că vorbea pentru mine, totuşi îşi vorbea sieşi, vădit învăluit şi cucerilt ide povestirea acelui 'document.

Iau cuvântul şi-l întrelb :

— Pot să ştiu şi eu, preacucernice, despre ce faptă celebră sau obscură tratează hrisovul latinesc ?

— II vei vedea tind vom reveni... Observă, colea lângă fosta poartă a castelului, ruinele modeste ale unui pavilion, dărî.mat acum vreun sfert de veac. Aici trăia un mic slujbaş crăiesc, un fel de silvicultor, al cărui adăpost era fostul pavilion. Numele lui era A'ladarassy, era văduv şi avea o singură copilă, Celestina, un straniu geniu muzical... Cele ce-ţi spun şi mai ales vei auzi acasă nu sunt striictă istorie, ci, cred eu, un amestec de istorie şi de legendă, întrucât datele din documentul fericitului Gyula nu coincid desăvârşit cu informaţiile prinse de mine, din amintirea bătrânilor încă în viaţă.

jAffl coborât câe pe zidurile risipitului castel şi ne-atrr oprit o clipă lingă dărimăturile fostului ocol silvic. Mai stătea in picioare un zid de cărămidă, cu balcon deschis spre văile viorii şi năpădit de nişte vrejuri viguroase, pline de frunză nouă.

Ne-am înapoiat, pe acelaşi drum, spre casă. Părintele Tarsicius m-a poftit să intru în chilia sa şi să mă odihnesc de plimbarea făcută. Am privit cu interes locuinţa acestui

confrate şi am notat simplitatea, curăţia dar şi solida ei chiverniseală. Aveam, în faţa mea, casa unui singuratic, dar a unui singuratic gospodar.

In camera de lucru erau : un birou, o orgă, o bibliotecă vastă aşezată pe nişte dulapuri arhaice şi o mulţime de imagini sfinte, pe pereţi. Pe un colţ al biroului, părintele paroh a aşezat o sticlă cu vin, două pahare şi ceva de gustat. I-am adus aminte de hrisovul latinesc şi de povestea făgăduită.

••- A, da... povestea cu vioara lui Hugolin... E o poveste profană... Aş fi preferat să fie ceva din vieţile sfinţilor, dar povestea e cum este şi n-am ce să-i fac.

Eram curios să aud povestea aceasta, poate nu atât pentru ea, în sine, cit ca un document asupra psihologiei amfitrionului meu. Părintele Hell era un om uscat, cu privirea dură şi cu atitudinea sobră a soldatului duhovnicesc. Dar acesta putea să fie insul disciplinei îndelungate şi al uniformei obligatorii. Sub aparenţa aceasta, mi se părea că întrevăd un alt om, de simţire caldă, prieten al închipuirii şi al visului.

Am ciocnit primele pahare.

— Gelobt sei Jesus Christus!

■ - In Ewigkeit, Amen /[2]

Părintele Tarsicius - în chip neobişnuit, dar atât de legitim ! - punea numele şi slava Mântuitorului atât în fruntea actelor şi bucuriilor sale notabile, cât şi în fruntea satisfacţiilor sale mai modeste.

— Să caut manuscriptul părintelui Gyula...

Căută, mai întii, în dulapurile de sub bibliotecă, după toate aparenţele: păstrătoarele arhivei parohiale. Dar nti găsi ce căuta. După aceea, căută sus, într-un rait al bibliotecii, dar tot zadarnic... In cele din urmă, căută în sertarele biroului...

— Nici aici nu este !... Mă tem că am împrumutat caietul unui coleg din Budapesta, un arheolog celebru, care m-a vizitat anul trecut...

Părintele Tarsicius rămase pe gânduri, cu fruntea

2 - Lăudat fie Iisus Christos ! - In veci, amin ! (germ.i

încreţită şi contrariată.

— îmi pare rău că nu pot să-ţi arăt caietul care cuprinde povestea lui Hugolin şi a Celestinei Mada- rassy... Dar nu e nimic ! Vei auzi povestea din gura mea.

Turnă din sticlă încă două pahare şi închinarăm :

— *Gelobt sei Jesus Christus !*

— *In Ewigkeit, Amen!*

Cu un glas discret şi cald (altul decât pină acum) şi într-o limbă germană de literat, părintele Hell imi istorisi povestea vioristei Kesti şi a contelui Hugolin.

*

Cronica nu ştie să precizeze anii... Era acum cincizeci, poate acum şaptezeci de ani! ... Tatăl Celestinei, mic slujbaş, între pădurar şi silvicultor, păzea pădurile crăieşti şi ruinile pe care le-ai văzut. Kesti era de vreo optsprezece ani şi trăia în pavilionul singuratic, lângă bunică-sa, mama lui Madarassy. Era o copilă cucernică, liniştită şi gânditoare.

Intr-o zi de primăvară, a sosit la pavilion un elev silvicultor, o rudă depărtată a lui Madarassy, născut lângă Triest, jumătate maghiar, jumătate italian. Plecase cu concediu sau fără concediu, din şcoala lui - nu era lucru clar. Ştia că are aici u:n neam şi venise să-i ceară câteva săiptămâni de ospitalitate. Tot bagajul lui Hugolin, ba chiar toată averea lui, era o vioară pe care o purta închisă în lădiţă. Hugolin se credea muzicant şi, odată primit în casa lui Madarassy, şi-a luat vioara şi, de dimineaţă până seara, stătea pe zidurile ruinate şi cânta.

Kesti privea rezervată şi cuminte şi asculta muzica lui Hugolin. Cânta şi ea uneori - aşa cum o învăţase bunică-sa - într-un vechi violoncel rămas din zilele castelului.

Hugolin, afară de muzicant prost, era băiat frumos - un cap oacheş, un profil de medalie romană şi o pseudovibralitate de actor fără 'talent... Hugolin a rămas la u:nchi-său Madarassy până pe la mijlocul verii. într-o dimineaţă, 'a spus că pleacă la Budapesta, pentru câteva 'zile. A lăsat vioara la pavilion, s-a urcat într-o şaică şi s-a dus pe Dunăre devale. S-a dus şi dus a fost.

Familiei Madarassy i-a rămas, amintire, vioara lui Hugolin. Zile multe, scula melodioasă a stat mută, în aşteptarea puţin dăruitului stăpân. Kesti privea sicriaşul închis, punea pe el o mână fierbinte şi privea spre văile albastre, de unde Hugolin nu era să mai vină niciodată.

A cutezat, la urmă, să deschidă cutia şi să ridice vioara. A pus-o la piept şi a început isă oânte. Era un instrument de preţ excepţional, ajuns te miri cum în stăpânirea unui nedestoinic. O legătură tainică a prins să se statornicească între nevinovata Kesti şi vioara măiastră. Cei ce ise bizuiesc să cerceteze şi să lămurească mişcările, anotimpurile şi furtunile inimii omeneşti ar putea să ne explice concentrarea supremă a gândurilor, a simţirii şi a forţelor acestui suflet tânăr asupra unui obiect, ajuns deodată - ipostaza celui iubit, fără s-o ştie.

Kesti s-a dovedit, 'strângind la piept vioara lui Hugolin, rănită .de iubire şi mare vioristă. "într-o ţară ca a noastră, străbătută de veacuri şi fermecată de lăutarii ţigani - adesea muzicanţi de geniu, ieşiţi parcă de-a dreptul, ca biblicul Iubal, din insuflarea primordială - într-o ţară ca Ungaria, un fenomen ca acesta nu e prea surprinzător. Kesti a ajuns, în câţiva ani, geniul interpret al acestor văi sonore, al acestor păduri scumpe privighetorilor şi al vechilor visuri, cu leagăn în stepă.

Afară de bunică-sa, în copilărie, nimeni nu-i dăduse lecţii de muzică. Patima ei pentru vioară şi toată uimitoarea şi ingenua ei iscusinţă porneau, poate, din intima clocotire transformată a unui 'covârşitor sentiment pentru cel plecat fără să-şi ia vioara. Vijelia cascadei se prefăcea în forţă electrică. '..

Ruinile pe care le-ai văzut avură ciţiva ani de somn scăldat în rapsodii. Dacă imi-ar fi iertat să întrebuinţez, o clipă, altă limbă decSt ¡a credinţei şi a teologiei mele, aş zice că eroii care trăiseră şi muriseră cu slavă, în jurul mândrului castel de odinioară, lăcrămară de înduioşare, în mormintele lor. Ciobanii de pe coaste, pescarii de pe ţărm, privighetorile din dumbrăvi, ascultară cu farmec vioara lui Hugolin, povestind în mii de improvizaţii - miraculos

înflorite din folclorul muzical maghiar - jalei unei inimi oare nu voia să se mângâie, ca Rahila, cea rămasă fără prunci.

Pe unde era şi ce făcea, în vremea aceasta, frumosul şi nebănuitorul Hugolin ? Norocul ii purtase de m:înă, ca şi pe alţii de felul său ! Rătăcise încă un a>n de zile, până oând se aciuase - maestru al apelor şi al codrilor - la fieful unui conte bătrân, foarte bogat şi fără de coipii, dar unchiul a câtorva nepoate, fete mari. Hugolin, băiat plăcut, visător, cu ochii negri şi de data aceasta fără de vioară, ajunsese iubit de toată lumea, dar îndeosebi de una din nepoatele bătrânului grof. Tinerii şi-au făgăduit o iubire eternă şi o căsătorie neapărată. Dar Hugolin părea plebeu şi aleasa lui era nobilă. Atunci bătrânul conte Jeremy a plecat spre Triest şi după o laborioasă cercetare, prin Triest şi prin Veneţia, a descoperit - cu nu prea mari jertfe băneşti - că Hugolin e nobil şi strănepot de conţi veneţieni. In scurt, Hugolin s-a, pomenit contele Hugolin - ■ însurat, bogat şi fericit.

Tot pe aceeaşi vreme, Kesti a pornit din cuibul ei, de ziduri vechi .şi de legende, şi a început - când singură, când întovărăşită de alţi cântăreţi populari - să se destăinuiască lumii robite de admiraţie. Un gând unic şi fix ca piramida din pustie o împingea pe biata copilă în această fază revoluţionară a vieţii sale : să regăsească pe Hugolin !

Foarte 'degrabă concertele ei au ajuns serie de triumfuri... Din sală în sală, din oraş în oraş, numele şi faima Celestinei Madarassy au aprins ca o pădure de torţe şi într-o seară, cu aceste mii de flăcări ale renumelui, Kesti a intrat în Budapesta. Privise şi privea pretutindeni masa capetelor vrăjite de vioara lui 'Hugolin. "Cerceta, cu ochi care străbat umbra şi întunericul, pe ascultătorii cântecelor sale... Hugolin nu era nicăieri !

Era a zecea seară de când "Budapesta, nobilă şi burgheză, alerga să asculte pe minunata Kesti... Cant a - în vioara ei - străvechea vitejie ; cântau durerile, fanteziile şi vijeliile sufletului unui popor, isosit din fundul lumii, în

goana cailor sălbatici; cânta ■ - în dibăcia ei - atâta jale, atâta dorinţă neîmplinită, atâta aşteptare pasionată, încât inima fiecărui ascultător îşi simţea iarăşi, vii şi sângerânde, rănite ştiute numai lui !...

Când a sfârşit una diin aceste rapsodii, pe care Kesti le chema - halucinată - ca din paradisul rapsozilor străbuni, a pus vioara sub braţ şi ca de obicei a întrebat chipurile iluminate şi sala bubuitoare de aplauze.

într-o lojă, de lingă podium, contele Hugolin şi frumoasa lui contesă aplaudau din răsputeri ! Kesti a rămas fără suflare. Toată viaţa i s-a adunat în ochi. In tumultul şi entuziasmul general, s-a apropiat de toviarăşii-lăutari şi i-a întrebat:

— Cine sunt cei doi boieri, frumoşi, de lingă stâlp?

— Este groful Hugolin şi cu grofina lui !

Atunci Kesti a culcat vioara în sicriaş şi cu el sub braţ şi-a făcut loc prin lupie, până la loja lui Hugolin. Acolo, de faţă cu toţi şi de faţă cu frumoasa contesă, i-a spus lui Hugolin :

— D-le conte, aţi uitat la pavilion, acum cinci ani, vioara aceasta. Permiteţi-mi să v-o dau înapoi !

...Kesti a plecat din Budapesta chiar în noaptea aceea. N-a mai cântat niciodată şi a murit călugăriţă într-o mănăstire din Ţara Sfântă.

*

Părintele Tarsicius lăsă ochii pe bucoavnele de pe masă. Fu un moment de comună stângăcie... Cu o mişcare smâcită, dar imediat articulată şi sigură, confratele ridică fruntea şi întinse mâna spre garafă. '

— *V anii as vanitatum*/' Unor ostaşi ai lui Christos nu le este iertat să -se înduioşeze 'ele asemenea bagatele 1

Umplu paharele.

— *Gelobt sei Jesus Chrlstus !*

— *In Ewigkeit, Amen!*

Deşertăciunea deşertăciunilor ! (lat.jş

O STEA PRIN FEREASTRA LUI MANOLAŞ

(Fragment^

I

ip simbătă seara şi funcţionarii din birouri au depus condeiele cu un sfert de oră mai devre- M! / me. De la masă la masă, convorbirile se înnoadă şi se ridică zgomotoase în aerul greoi. Fumul de ţigară se înfăşură albastru în lumina oblică şi grăbită a amurgului de aprilie. Robii registrelor şi ai dosarelor se simt, un sfert de oră, fericiţi. Intre munca săptămânii, oprită de o clipă, şi orele de inutilă libertate sau de tristă petrecere acasă, de a doua zi: acest sfert de oră are un farmec unic. Funcţionarii se întind, se adună câte doi şi câte trei la un birou şi pun la cale o plimbare la Chitila, discută şi aleg între un matineu la teatru şi un film de cinematograf, sau - alţii mai nerăbdători - votează un aperitiv complex, chiar acum după ieşirea din minister.

Un singur coleg a rămas la masa lui de subşef de birou şi, în gălăgia generală, îşi continuă lucrul. Vasile Manolaş, poreclit *filosoful,* nu se va duce mâine nici la Chitila, nici la cinematograf şi, cu atit mai puţin, nu va lua parte, astă-seară, la aperitiv. E un suflet închis, plin de griji şi plin de gânduri. Deşi slujbaş de câţiva ani, totuşi în acest mediu birocratic el a rămas insolubil, ca un cristal refractar soluţiunii în care a fost depus. In inima lui, Manolaş nu crede, şi nu vrea să răinână *funcţionar de carieră...* Mâine, va sta acasă, se va închide în iatac, îşi va pune vată în urechi şi cu deznădejde .va muşca din cărţile ce trebuie ştiute la un apropiat examen de licenţă.

Colegii pleacă in grupuri. Manolaş ceteşte reiesatul pe care 1-a isprăvit, aşază pe birou hârtiile şi dosarele şi dă mina cu ultimul coleg. La început, aceşti tovarăşi il priveau cu ochi răi şi îl spionau. Era un intrus. Era un om cu carte - student în litere - şi venea peste ei, bieţi salahori ai registrelor, să le ia un loc şi să le încurce aşteptările de înaintare. Gâtva timp, Manolaş a trebuit să rabde răceala şi aluziunile lor jignitoare. Dar, pe urmă, funcţionarii au ghicit în el un frate de suferinţă şi un om fără răutate, care nu ştia să ţeasă intrigi, care nu-i umilea cu învăţătura iui şi care, in definitiv, putea să rămână printre ei fiindcă era muncitor şi cumsecade. Numai tăcerea lui era ciudată. Şi

tăcerea aceasta nu putea sa ascundă prostie, ci mai degrabă idei şi preocupări superioare unui birou de minister. De aceea, cu aprobarea unanimă, Manolaş se pomeni într-o zi poreclit *filosoful.* Era ironie în acest supranume, era poate ciudă că noul venit nu seamănă cu toată lumea, dar era şi oarecare ascunsă recunoaştere, plătită superiorităţii.

Manolaş îşi ia din cuier pălăria şi paltonul şi iese din sălile ministerului printre servitorii care, la trecerea lui, nu stau din măturat şi nici nu prea-1 salută, fiindcă ori salutat ori nesalutat, Manolaş nu e cu ei niciodată înfipt şi poruncitor, iar bacşişul de zile mari vine fără de căciuleală. La poarta ministerului Manolaş se opri un moment cu sfială. Calea Victoriei clocotea de trăsuri şi de automobile. Pe trotuarele înguste şi inegale, trecătorii se frecau unii de alţii, venind unii de la Şosea spre centru, iar alţii dimpotrivă. După haine şi după pasul cu care mergeau, păreau mai toţi oameni care nu lucraseră nimic în ziua aceea şi nici n-aveau nevoie să lucreze. Impresia aceasta căzu rece pe gindurile lui Manolaş. Dacă drumul spre casă-i n-ar fi fost chiar Calea Victoriei, s-ar fi strecurat binişor şi ar fi luat-o pe vreo stradă lăturalnică. Ar fi putut să iasă din Calea Victoriei prin dosul Academiei sau pe lingă consulatul francez, dar ocolea mult şi intirzia. Şi astă-seară nu trebuia să întârzie niciun moment, fiindcă nevasta il aştepta acasă cu încordare. Manolaş se dezlipi din poarta ministerului şi intră, stingherit, în şuvoiul celor ce se plimbau. Se simţea mic, se simţea ridicul şi mai ales vrednic de plâns... Ca într-o oglindă, purtată în preajmă-i cu neîndurare, îşi vedea pălăria pleoştită, paltonul amorf şi vechi, ghetele drese de două ori, trecând printre pălăriile tari sau moi, dar toate elegante, printre pardesiurile de primăvară, printre ghetele strălucitoare ale celor ce ieşiseră să salute această seară de aprilie. Se simţea mic, se simţea ridicul şi mai ales vrednic de pi'ns, când vedea în imaginaţie capul lui sfios, băgat între umeri şi cam strimb, obrajii lui neraşi, printre aceste capete azvârlite impertinent pe spate, pline de siguranţă şi de suficienţă,

printre aceşti obraji raşi, pudraţi sau acoperiţi de bărbi proaspăt ieşite din foarfeca bărbierilor maeştri. Când au avut vreme aceşti oameni să scuture tristeţea şi înţepeneala muncii, când au putut să se îmbrace şi să alerge la coafor, şi ce munca nobilă şi scump plătită muncesc ei, ca să poată fi atit de neobosiţi şi de senini ?

- Aceasta se întreba Manolaş, ştergând, umil şi încovoiat, zidurile de pe Calea Victoriei.

In vremea aceasta, trăsurile şi automobilele se teşeau unele printre altele. Trăsuri de lux şi cai de lux, maşini din fabricile cele mai mari şi oameni din obâr- şiile cele mai mici dar trântiţi cu fală în vehicule, se întorceau de la Şosea, pe această cale strimtă, sucită, fără nicio frumuseţe şi fără nicio măreţie, care e Calea Victoriei şi care - inestetică şi irectilină cum e - constituie un adevărat simbol pentru capitală şi pentru lumea noastră. Toţi cei ce se întorceau de la plimbare păreau cu totul încântaţi de ei şi cu totul preocupaţi de unicul fapt că au ieşit să se plimbe şi că revin acum acasă, în văzul trotuarelor pline de pietoni. Iar pietonii radiau aceeaşi încântare de sine şi aceeaşi supremă preocupare. Ar fi trebuit să cauţi mult şi poate tot n-ai fi găsit pe unul despre care să poţi să zici: iată cineva care pare că a ieşit să se plimbe, după o zi fecund petrecută in bibliotecă, în atelier sau în laborator...

Dar Manolaş nu-I căuta pe acesta. Gindurile lui erau sfioase şi dureroase. Femeile care zburau prin faţa lui i se păreau şi mai depărtate şi mai deasupra lui decât bărbaţii şi amanţii lor. Pălăriile lor fantastice, rochiile şi vălurile lor fluturătoare, mătăsurile, dantelele şi panglicile, pe care Manolaş de-abia cuteza să le privească, erau pentru el tot atâtea lucruri străine şi întristătoare... Şi întrebările elementare şi naive, care dospesc încet inima revoltatului, întristau acum pe Manolaş : Cum se face că unii au atât de mult şi alţii prea puţin ori nicidecum ? Din care izvoare, pornite din firea lucrurilor, ori săpate înadins de oameni, ţişnesc inegalitatea, nedreptatea şi amărăciunea socială ? Şi dacă întrebarea aceasta e prea înaltă, aproape metafizică, cum se face că dintre mai mulţi tovarăşi porniţi

cu acelaşi pas, pe aceeaşi cale,,ajung la situaţiuni puternice şi la avere mai întâi cei incapabili şi perverşi ? Iată Manolaş, elevul eminent de altădată, este azi subşef de birou, la poruncile unui şef care nu e decât Izbiceanu, cel mai ticălos conşcolar de acum vreo doisprezece ani. Manolaş, însă,:îşi ia seama şi se corectează... Izbiceanu are vechime. De prin clasa V de liceu a pus latineasca şi algebra în cui şi a intrat copist într-o percepţie. Tatăl său e om cu vază in Dealu Spirii. Oamenii politici îl cunosc şi la alegeri Sprijinul lui e foarte căutat. Izbiceanu a ajuns funcţionar de carieră, a înaintat, va merge poate şi mai departe... Oricum, Izbiceanu a fost şi este un om de nimic, un intrigant, un ingâmfat, un şarpe veninos. Dar a avut noroc. Manolaş n-a avut!

După ce a terminat liceul, s-a înscris la Facultatea de litere şi în primul an a urmat cursurile cu sâr- guinţă şi cu exactitate. Vara, însă, după examene, a făcut cu câţiva colegi o excursiune în munţi şi i-a surprins o vreme rea, ca de iarnă. Manolaş, mai plăpând decât ceilalţi, a răcit şi s-a îmbolnăvit. Un an de zile a stat mai mult în pat. Anul al doilea, după sfatul medicilor, a pribegit prin câteva localităţi climaterice. Se simţea mai bine, dar trebuia să trăiască de aci înainte cu mare pază şi să muncească foarte puţin. Tatăl lui Manolaş murise de ciţiva ani, lăsând familiei prea puţin din cit avusese in alte vremuri... Manolaş avea o soră mai mare decât el. Cu multă greutate, Aglaia s-a măritat, dar a nimerit un om de treabă şi de înţeles. Mama lor, bătrână şi aproape paralitică, trăia lingă Aglaia. Manolaş a pierdut şi al treilea an, pră- jindu-se la soare şi respirând aerul pădurilor de brad. Dar pe când era într-un târguşor de munte şi se simţea pe deplin restabilit, soarta lui Manolaş se încurcă a doua oară.

Stătea în gazdă la nişte oameni cu stare mijlocie şi fără de copii, dar care creşteau în casa lor pe o nepoată orfană. Această nepoată era o creatură blajină şi iubitoare. Fată săracă şi crescută de pomană, ea avea simţirea gingaşă a celor ce au suferit în taină. Manolaş stătu trei luni sub acelaşi acoperiş cu Emilia. Ceva mai în vârstă

decât el, Emilia simţi pentru acest oaspete sfios şi de-abia scăpat de boală, o dragoste adâncă. Ii purtă de grijă toată vara, ca unui frate mal mic şi, cu vloia sau fără voia ei, sentimentul bietei fete fu citeţ pentru toată lumea. Manolaş se lăsă cuprins de această iubire, cu aceeaşi senzaţie fericită cu care se lăsa învăluit de razele soarelui şi de mireasma brazilor. Emilia nu era nici frumoasă, nici inteligentă. N-avusese când şi unde să înveţe mai mult decât clasele primare, dar inima ei era pernă dulce pentru capul unui soţ, leagăn scump pentru copii.

Tn ziua de plecare, Emilia 1-a petrecut pe Manolaş, pe jos, până departe, printre nişte livezi de pruni şi când s-a urcat în brişcă, să pornească la gară, Emilia a izbucnit în plâns. Manolaş a rămas locului, palid şi gânditor. A lăsat trăsura să aştepte, a luat mina Emiliei şi a făcut înapoi aceeaşi cale, printre prunii plini de rod. Manolaş vedea limpede că a ajuns, întâia oară în viaţa lui, principiu de viaţă şi de sentiment pentru altcineva decât mamă-sa... Afară de mamă-sa, nimeni nu-1 iubise până astăzi. Mai mult înduioşat decât fericit, Manolaş s-a oprit cu Emilia la un pârleaz, în faţa unui deal, îmbrăcat cu totul în stejari, uşor atinşi de rumeneala toamnei.

— Emilio, îmi plinge inima de plinsul tău. îmi cunoşti sufletul. Mi-eşti dragă şi mie... Şi rni-ar li drag să stărn alături, cum stărn acum, toată viaţa noastră. Dar sunt de tot sărac, Emilio, şi după cum bine vezi, de-abia m-am îndreptat, după trei ani de boală. N-am niciun rost, n-am nicio stare. învăţătura am năpus- tit-o şi trebuie s-o iau toată de la capăt. Sunt de douăzeci şi trei de ani... îmi trebuie patru ani de aci înainte ca să iau licenţa in litere şi să pot să câştig şi eu o piine ca dascăl...

Emilia şi-a ridicat atunci capul de pe umărul lui şi cu ochi irumoşi şi plinşi, pătrunzători şi neuitaţi, i-a ispus cu adâncă simplitate :

— Aşa este, Vasile dragă, dar cine îţi va face de mincare ? Cine te va spăla ? Cine va îngriji de odăiţa în care vei dormi şi vei învăţa ? Cine va avea milă de d-ta, mai mult ca mine ?... Aci, acasă, nu sunt trebuincioasă.

Mătuşă-mea e voinică şi are şi argat. M-ai văzut: muncesc, rabd şi port ce se găseşte...

Era atâta convingere în ocWii Emiliei, atâta sâântă naivitate şi atâta iubire, că Manolaş n-a ştiut ce să mai răspundă. S-a gândit, privind codrul roşcat şi funigeii care pluteau sub cerul clar de toamnă : „Ce pot aştepta eu, pe lumea aceasta, mai mult decât tovărăşia unei biete fete sărace şi devotate ? Şi ce-ar putea asigura deplina mea restabilire decât un trai tihnit şi sănătos, lingă o femeie cu inimă de soră şi de mamă ?

Atunci Emilia i-a mai spus :

— Să ştii că unchiul, din toată zgârcenia lui, îmi dă de zestre o livadie de pruni şi o mie de franci...

Lui Manolaş i s-au umplut ochii de lacrimi ! Această dulce simplitate îi tăie orice rezistenţă şi-1 dădu legat de mâini şi de picioare în voia destinului...

■ - Emilio, mi-eşti dragă şi mă învoiesc ! Mă duc să spun mamei că m-am hotărât să mă însor şi s-o rog să-mi dea consimţământul. Tu. spune, mai departe, acelaşi lucru, bătrânilor...

Emilia i-a căzut pe piept şi a plâns de fericire... Şi acesta a fost tot romanul lui Manolaş, toată primăvara sentimentală după care trebuia să vină vara plină de muncă şi de arşiţă a căsniciei lui. S-a însănătoşit pe deplin şi in primul an de căsătorie a început iarăşi să lucreze. Alanolaş era mulţumit, Emilia era fericită. Dar numai cu câteva mii de franci şi fără alt venit decât arenda livezii de pruni, casa şi tihna lor nu puteau să ţină mai mult decât un an. Afară de aceasta, Emilia rămăsese însărcinată. Copilul venea tocmai când se isprăveau puţinii bani din casă. Manolaş avu curajul să se ducă să cear,ă sprijinul unui fost profesor al lui, ajuns secretar de minister. Ii fusese elevul cel mai bun şi nu putuse să-1 uite. Secretarul 1-a primit şi 1-a ascultat cu bunăvoinţă. Ştia de prima lui nenorocire (boala de care acum scăpase), dar nu ştia de a doua (căsătoria de care nu putea să mai scape)... I-a făgăduit şi i-a dat curând, cu condiţia să muncească şi să-şi termine studiile, un loc de subşeî de birou. Emilia a născut primul

copil şi în trei ani a născut încă doi - toţi băieţi. Manolaş a rămas mai în urmă cu examenele lui, căci n-a putut să treacă decât două.

In acest moment, Manolaş se opri. Ajunsese în Piaţa Victoriei. Deşteptat din gândurile lui, întrebă ceasornicul cu teamă. Nu cumva a dormit pe drum şi a in- tirziat ? Ar fi trebuit să grăbească pasul. Astă-seară, nevastă-sa scaldă copiii şi trebuie să fie lingă ea să-i dea o mină de ajutor. Manolaş o ia pe şoseaua Bona- parte. Pe o stradelă care se desface din şosea, Manolaş ţine cu chirie o căsuţă neîncăpătoare şi cu temeliile umede. Are două încăperi, un salonaş-dormitor şi un iatac alături, iar dedesubt, în subsol, sufragerie şi bucătărie. Dar pe pereţii subsolului se desenează grosolane arabescuri de igrasie. Iatacul e cabinetul de lucru al lui Manolaş, un iatac subţire şi sonor ca o ghitară şi în care toate coardele mizeriei lui domestice răsună cu fidelitate, de la certurile şi târguielile cu oltenii vân- zători până la clocotitul tingirilor de pe maşină, până la scâncetele copilului de ţâţă. In acest iatac, Manolaş îşi urmăreşte şi consumă martiriul său în litere.

Cu greutăţi neînchipuite a izbutit să dea două examene. La birou trebuie să lucreze, acasă trebuie să ajute pe biata Emilie, câteva ore din noapte trebuie să cetească. Emilia duce greul gospodăriei fără de servitoare. Primii doi copii de-abia încep să vorbească. Al treilea îi stă lipit la sân şi îi stoarce toată vlaga. A fost foarte robustă, deprinsă din copilărie cu munca şi cu tristeţile vieţii, dar până acum n-a avut să lupte cu atâtea nevoi, cu atâta grijă şi nesomn. Manolaş o vede din zi în zi mai slabă, mai veştedă şi mai înăcrită. Emilia nu se plânge niciodată. Nu se aştepta la niciun bine în viitor şi ea singură şi-a ales această viaţă de povară şi de jertfă. Dar nu este oare în drept oricine să nădăjduiască în slăbirea rigorilor soartei şi în nişte zile mai senine, ca o abatere cât de mică de la contractul ce prevede numai sărăcie, amar şi vreme rea ? Şi nu era dator Manolaş să se zbată, să lucreze cu deznădejde, ca să procure bietei lui familii mai multă bunăstare şi mai multă mulţumire ? Vai! dar puterile lui

erau ca un arc care s-a frânt o dată şi a fost fiert a doua oară şi orice exces de muncă ar fi putut să aducă un dezastru. însăşi Emilia îl ţinea adeseori de rău, când seara întârzia prea mult, încovoiat pe cărţi, sau dimineaţa începea să cetească prea devreme. Ii trebuia o răbdare spăimântătoare. Răbdare, cind îşi vedea soţia gătind bucate, măturând, spălind, lăptând copilul... Răbdare, când privea teancul de cărţi pe care mai avea să le străbată... Şi nu trebuia să se lase ucis nici de mila nevestei şi a copiilor, nici de nopţile albe, cerute de un grabnic sfârşit de studii!

Căzând din nou bolnav, pierdea şi slujbă, şi examene şi-i rămâneau şi copiii pe drumuri... N-ar fi fost cu cale să se însoare ! Dar, cine ştie, poate că tocmai însurătoarea a fost principiul regenerator şi întăritor al sănătăţii lui de azi. Era vorba acum să-şi toarcă răbdarea în fir subţire, trainic ca un fir metalic şi încet, pe tăcute, să-şi cârpească viitorul. Se simţea mereu sănătos, dar atât de copleşit şi de înnourat!

Manolaş merge grăbit spre casă. In spatele lui clarităţile trandafirii ale amurgului pălesc şi scad. Luceafărul serii se iveşte din haos, minune veşnic dornică şi proaspătă. Dar Manolaş nu vede cerul, nu vede nici păinântul, cel prididit de seva primăverii şi stropit de primele irunze nouă. De departe, i se pare ca din casa Iui se aude un plinset de copil. Nu se înşeală. Emilia a inceput să scalde pe copii. Albia e aşezată în bucătărie, lângă maşină. Un copil e gol, în albie, şi ceilalţi doi într-un pătucean, din colţ. Manolaş îşi aruncă paltonul de pe el, îşi scoate surtucul şi manşetele şi îşi sumete mânecile cămăşii. A făcut meseria aceasta de la început, alăturea cu nevastă-sa, şi a ajuns destul de îndemânatic. In bucătărie e o căldură nesuferită. Emilia e roşie, asudată şi amară, ca unul care toată ziua n-a avut o clipă de odihnă. Manolaş răspunde cu blândeţe la întrebările ei, întreabă cu precauţiune şi ţine albia, ţine copilul, toarnă apă caldă şi rece...

O mulţime de cestiuni şi de nevoi mărunte trebuiesc ştiute şi împăcate... Proprietarul pretinde chiria cu două

săptămâni mai înainte de Sf. Gheorghe. Olteanul, cel cu zece lei datorie, zice că se duce acasă şi vrea paralele... Ciuboţelele lui Matei, copilul cel mai mare, nu mai sunt de nicio treabă... Lemnele sunt pe isprăvite... Dorel, copilul al doilea, nu e tocmai bine. După baie, trebuie fricţionat cu apă de Colonia... Manolaş ascultă, masează pe copil în albie şi îşi simte fruntea îmbrobonată de o rouă fierbinte. Fără de voie. revede în gând chipurile îngrijite şi pretenţioase ale celor ce veneau de la Şosea... Ce fac ei în acest moment ? Au şi ei copii, neveste, supărări, ori fac parte dintr-o lume excepţională, de care Manolaş n-are nicio idee ? O milă ironică şi imensă îl cuprinde pe Manolaş, privind capetele celor trei copii ai lui, privind pe nevastă-sa, cu mult mai necăjită şi mai prost îmbrăcată decât o slujnică de casă boierească, privin- du-se pe sine, cu mult mai nefericit decât un băiaş de meserie... Ieşi-vor ei vreodată din acest subsol igrasios ? Avea-va el cândva mai mult de două sute de lei pe lună ?... Unde e dreptatea vieţii, care este logica împărţirii bunurilor pământeşti ?...

„O, bieţii copii! O, biată Emilia !..."

Gândind toate acestea în capul lui, Manolaş vorbeşte liniştit, face lucrurile bine şi cruţă pe nevastă-sa cât poate mai mult. Au scăldat pe Dorel, l-au frecat cu colonie şi l-au înfăşurat într-un cearceaf. Ii trebuie însă un capotei şi o cămăşuţă de noapte. Emilia a uitat şă le aducă... Piu, copilul cel mai mic, a adormit. Se hotărăsc să nu-1 mai scalde în astă-seară, ci mâine de dimineaţă. Dar trebuie, pentru Dorel, capoţelul şi cămaşa... Manolaş ştie unde sunt. Se urcă pe scară, în salonaşul-dormitor şi începe să le caute într-un cufăr, aşezat sub fereastră. Le-a găsit şi închide cufărul la loc. Dar ridicându-şi ochii, Manolaş îi opri în fereastra neacoperită cu perdea şi în noaptea albastră de afară... Din înălţimi auguste, se aplecau în jos, spre Manolaş atitea flori de argint, atâta taină scăpărătoare, atâta veşnicie !

Manolaş priveşte, minunat, ca şi cum ar fi descoperit acum, întâia oară, ce stă deasupra capetelor omeneşti, în nopţile senine. Manolaş se limpezeşte deodată. Spuma

grijilor amare se curăţă şi piere şi sub astrele nemuritoare, gândurile lui se clatină o clipă, străvezii şi adinei, ca păturile mării...

într-adevăr, cât infinit mângiietor ! In ipoteza cea mai tristă, când adică împrejurul acestor diamante ce sfredelesc universul n-ar fi decât tot viaţă, durere şi tristă cugetare : totuşi, cită mângâiere să presupui că bolţile cereşti sunt solidare cu suferinţa ta, câtă despăgubitoare ironie să admiţi că trista noastră lume, văzută de la depărtarea acestor stele, se preface şi ea in astru atotferice !... Iată steaua aceasta - din ce constelaţie face parte ? - ... pare că ar fi sigiliul înţelepciunii, pare că ar fi talismanul păcii sufleteşti !...

Manolaş îşi aduse aminte de fata din *Luceafărul,* zimbi şi zise cu neînţeleasă, cu tainică speranţă :

- „Cobori în jos, luceafăr blând, Alunecând pe-o rază. Pătrunde-n casă şi în gând Şi viata-mi luminează 1"

Dar nevastă-sa, jos în bucătărie, îşi pierdea răb-'darea.

- Nu le-ai găsit, Vasile ? Ce ai de nu mai vii ?

Manolas cobori transfigurai. Ñici bucatele care se zideau pe maşină, nici zoile din albie şi de pe jds. nici fustele ude ale Emiliei nu-i mai răscoliră inima. *A,tfa din Orion* aşternuse în cugetul lui Manolas o calmă imensitate.

II

A doua zi, Manolaş îşi aduse aminte de steaua privită în ajun. Căută să-şi dea seama cam în ce parte a cerului o văzuse şi după ce stabili punctele cardinale, deduse că steaua strălucea deasupra apusului, cu oarecare înclinare către miazăzi. Dar ce stea putea să fie ? Manolaş era slab în harta cerului, deşi curiozitatea şi fiorii lui îi avusese de când se pomenise simţind şi gândind. Mic copil, la ţară, în serile de iulie, stătea culcat pe spate, în grâul de pe arie, şi privea, in haosul albastru, tainicele colonii scăpărătoare. Cunoştea câteva constelaţii cu numele lor populare şi uneori le regăsea în mulţimea celorlalte, dar atâta tot. Viaţa lui se înnorase prea curând. Boala îl răsturnase şi-1 dăduse afund, îngropând pentru el, ca într-o iarnă lungă şi

amară, şi tinereţea şi dorinţa de a privi şi de a simţi şi toate frumuseţile existenţei. Un Manolaş zgrebulit, închis şi gânditor crescuse, după boală, din băiatul zglobiu şi lacom de viaţă de mai înainte. Su- ierinţa şi singurătatea îndepliniseră cu el opera lor dureroasă şi fină. Manolaş ajunsese mai simţitor şi mai inteligent decât în zilele lui de sănătate.

Atât numai că deocamdată, la biroul unde lucra şase ore pe zi, nu prea avea ce să facă nici cu inteligenţa, nici cu simţirea lui. Ba dimpotrivă ; i-ar fi prins mai bine dacă ar fi fost mai aproape de sufletul şi de nivelul tovarăşilor săi. Manolaş, însă, învăţase să rabde şi să stingă supărările zilei într-un fel de filosofie, în parte stoică şi în parte cinică, după o reţetă interesantă şi personală. Cu colegii de birou nu avusese nicio neplăcere. Biruise, printr-o silinţă neîntreruptă şi surâzătoare, neroziile, intrigile şi meschina lor vecinătate. Căutase în fiecare dintre ei, sub coaja de creştere proastă, de răutate sau de deşertăciune, acel miez sufletesc (mult-puţin) serios şi accesibil, ascuns în orice om. Aceşti bieţi camarazi, mediocri, fără educaţie şi fără învăţătură, necăjiţi şi înjosiţi, adeseori intriganţi şi fătarnici, se simţeau in atingere cu Manolaş, mai buni şi mai de treabă. II cunoşteau acum, erau siguri de el şi îl respectau. *Filosoful* lor era un om de caracter. Cu slujba se împăcase mai anevoie, nu pentru că era grea, ci pentru că îi era urâtă. Nu se gândise niciodată că va ajunge funcţionar ! Când era prin clasa a VlI-a de liceu, voia să înveţe medicina, să fie un om liber, să domineze viaţa. După bacalaureat, însă, se gândise la un studiu mai scurt şi mai în armonie cu unele cerinţe ale sufletului său. Se hotărise să se facă profesor, adu ă, după concepţiunea lui, un apostol al luminii şi al înfrumuseţării sufleteşti. Toate aceste planuri muriseră in floare! Şi realitatea inimică îl împinsese înainte pe căi neaşteptate şi spinoase. Ceruse o slujbă şi era funcţionar !

Cu toată nemulţumirea lui pentru situaţia-i de azi, Manolaş căutase să-şi facă datoria şi să merite leafa pe care o primea. Deprinsese curând mecanismul serviciului

şi era un bun funcţionar, dar aceasta în paguba studiilor lui de acasă. Uneori Manolaş era încercat de o tristeţe nouă. I se întâmpla câteodată, când studia la birou vreun registru sau vreun dosar, i se întâmpla şi acasă, când învăţa, să vadă sărind în calea gindurilor lui cite o imagine frumoasă, câte o idee isteaţă şi proprie utilizării literare. Dar nici acasă, nici la birou nu putea să se lase ispitei s-o urmărească şi s-o fixeze. Şi Manolaş se întreba uneori, copleşit şi amărât de munca lui de funcţionar şi de student, dacă acele năluciri - uneori graţioase, alteori muşcătoare - nu erau semnul unei înclinări poetice înăbuşite... De pildă, de câtva timp, îl urmărea, ca propria-i imagine răsfrântă pe un lung perete de oglinzi, povestea unui cuget umilit, a unui biet scriitor de minister, strivit de cele patru caturi ale ministerului, strivit de importanţa şi de severitatea celor vreo sută de şefi ai lui, şi tot atit de strivit de mediocritatea condiţiilor lui sociale şi nominale: Era un fel de nuvelă care s-ar fi intitulat: *Cum se mângâia Radu Popescu, că îl chema Popescu şi nu era decât copist...* Dar regretele lui Manolaş erau temperate intii de fonciara lui modestie şi apoi de ironia pe care şi-o păstra, în mare doză, *pentru persoana proprie. Poate că ar fi avut ceva talent poetic, poate că prin încredere şi stăruinţă, ar fi ajuns şi el să împovăreze paginile vreunei reviste literare. Era, însă, destul de inteligent şi cetise destulă critică literară ca să-şi dea seama că între farmecul intim, între emoţiile estetice, oricât de intense, care pot să stăpânească un suflet, şi darul de a le propaga, prin scris, şi semenilor tăi este o prăpastie - fatală pentru foarte mulţi. Sonoritatea vorbelor, mirosul şi graţia crinilor, columnelor de porfir ale amurgului... pot să emoţioneze, pot să atingă în chip divin multe suflete simţitoare. Foarte puţine însă sunt în stare să adune această frumuseţe şi s-o depună, ca pe un grăunte de miere în celula literară.

Manolaş ştia acest adevăr şi îl gândea, in această după-amiază de duminică, scoţând pe caiet rezumate dintr-un curs de istoria literaturii germane. Afară era timp frumos. Nişte vişini înfloriţi se vedeau, prin fereastra

deschisă, plini de floare albă şi scăldaţi de lumină. Emilia ieşise de acasă - cu cei doi copii mai 'mici in cărucior, cu cel mai mare pe lingă dânsa - ca să-i plimbe la Şosea şi să-i mai lase lui Vasile o oră de linişte şi de concentrare. Manolaş văzu din nou, în amintire, steaua care tremura aseară, in infinitul albastru.

După cina luată mai devreme, Manolaş urcă în iatac şi privi, în lungă reverie, evoluţia asfinţitului. Nu i se mai întâmplase din alte zile să stea aşa, tihnit şi primitor, în faţa firii. Lumina scăzu, frumuseţile amurgului se desfoiară şi stelele se aprinseră. Manolaş îşi găsi steaua cu anevoie. O observă bine şi îndelung. Era o stea roşiatică şi venea deasupra celor trei stele aşezate în linie dreaptă, care, pentru Manolaş, erau, cu numele lor obişnuit la ţară, *Rariţa.* Dar cum se numea această stea şi din ce constelaţie făcea parte ?

Mai multe seri, de-a rândul, Manolaş căută la asfinţit steaua roşiatică. I se păru că steaua aceasta r'ăsare din ce în ce mai jos, dar cu *Rariţa* cu tot, ai cărei trei colţi de argint străluceau acum deasupra volburelor amurgului. Intr-o zi Manolaş se întilni cu un vechi cunoscut, fost pedagog al lui, în internatul liceului, un om inteligent şi original. îşi aduse aminte că fostul lui pedagog e un astronom şi deschise vorba de-a dreptul.

— Domnule Cracalia, desigur că zeiţa Urania, in persoană, te scoate in calea mea. Află că de vreo zece seri observ pe cer o stea fermecătoare, şi nu ştiu ce nume să-i dau !... Te rog ajută ignoranţei mele !

Cracalia, care era un pasionat iubitor al cerului, intră în convorbire cu seriozitatea şi cu râvna proprii apostolilor.

— Spune-mi mai întâi unde ţi se arată această slea şi pe ce vreme o priveşti.

Manolaş îi răspunse cit mai exact cu putinţă. Adăugă că o vede deasupra celor trei stele ale *Rariţei* şi că este o stea roşioară.

— Amice, *Rariţa* de care spui este *Orionul,* regina constelaţiilor, dar nu ea singură, adică numai cele trei stele pe care le ştii tu, ci în unire cu altele foarte multe. Iată,

grosso-modo, cum se înfăţişează *Orionul:*

Cracalia scoase un carnet din buzunar şi puse în mijlocul unei file albe trei stele in linie dreaptă, apoi le incluse oblic într-un patrulater, însemnând câte-o stea la fiecare dintre cele patru unghiuri:

— Poftim : cele trei stele pe care le cunoşti (lăsându-le la o parte pe cele de-abia vizibile şi pe cele invizibile cu ochii liberi) vin încadrate într-un patrulater şi stelele de la colţuri sunt următoarele : sus, *Alfa din Orion* şi *Bellatrix,* iar jos, *Kappa din Orion* şi *Rigel.* Dacă steaua ta vine deasupra acestor trei istâlej de aici şi are o lumină roşiatică, nu poate fi alta decât *Alfa din Orion,* care se mai numeşte şi *Betelgeuse.*

—

— Alia din Orion sau Betelgeuse !... Frumos nume ! Să' ştii că asta trebuie să fie.

Cracalia îl privi cu plăcere. In entuziasmul său copilăresc şi nesecat, iubitorul stelelor văzu în Mano- laş un viitor discipol.

— Vei ii şi tu un amic al cerului! De ce nu vii la mine, într-o seară, să priveşti prin lunetă aceste veşnice comori ale Golcondei, ale Uraniei, cea mai serioasă dintre muze ?

— Maestre Cracalia, voi veni cu mare plăcere, dar cum să iac să nu te nimeresc rău ?

— Pe mine mă nimereşti totdeauna bine, dacă mă cauţi înainte de miezul nopţii, în oricare noapte iără de nori.

— Iată un răspuns de adevărat astronom! Dar ce te faci cu noi aceştia, fiii pământului greoi, noi care cădem de somn imediat după ora zece seara ?... Totuşi, nu voi fi nevrednic de bunătatea d-tale şi de invitarea pe care mi-ai făcut-o. Dar te-aş ruga să-mi dai mie desenul din carnet şi să notezi pe el, la locul cuvenit, frumoasele nume pe care mi le-ai spus.

Cracalia îi făcu pe plac, completă numele pe care le însemnase numai cu iniţiale şi-i dădu desenul Orio- nului.

— Să ştii că Orionul şi-a isprăvit călătoria şi va ieşi curând din cerul nostru. Aprilie e luna de declin. In mai,

iunie şi iulie nu-1 mai vedem. Grăbeşte-te de-ţi recunoaşte... steaua... La revedere!

321

Manolaş strânse mâna astronomului şi plecă, repetând cele ce învăţase şi îndeosebi numele probabil al stelei urmărite: Alfa din Orion sau Betelgeuse!... Sunt cuvinte, sunt nume care răsună în sufletul nostru, când le auzim întâia oară, cum n-a mai sunat niciun cuvânt şi niciun nume. Aceste vocabule sunt şoaptele destinului şi ele vor fi cândva numele fericirii noastre, ale gloriei sau ale morţii noastre. Manolaş aşteptă seara cu nerăbdare. îşi aduse aminte că are un manual de cosmografie, de Fraţii Iezuiţi, şi-1 căută prin toată biblioteca dar nu dădu de el. După-masă ieşi afară în stradă, sub cele dinţii stele, şi privi în amurg. Recunoscu colţii *Rctriţei* şi celelalte patru stele

21 - Gala Galaction - Opere, voi. II

care alcătuiesc patrulaterul. Steaua lui era într-adevăr *Alfa din Orion.* Şi Orionul întreg se lăsa încet şi apunea prin porţile încă deschise ale amurgului.

Manolaş se hotărâse să dea în iunie, sau, în cazul cel mai rău, după vacanţe, încă un examen. De aceea, se duse la protectorul său, secretarul general, şi-1 rugă să-i permită să lipsească două-trei săptămâni de la slujba de după-amiază. Voia să mai dea pe la universitate şi să mai asculte pe profesori. Secretarul general îi lăsa această libertate şi Manolaş apăru din nou printre studenţi. Cunoştea pe câţiva dintre ei - câţiva băieţi muncitori si liniştiţi - şi stătu lângă ei, în bancă, plin de amintiri şi de tristeţe. Era de atâţia ani student şi nu mai ajungea la niciun căpătâi !.. Ce gin- deau despre el aceşti băieţi care nu ştiau împrejurările vieţii lui ? Ce gândeau aceste iete sprintene şi guralive ? Manolaş se vedea, în gândul lui, palid şi trecut, prost îmbrăcat şi stângaci până la ridicul. îşi sprijinea fruntea în palme, deasupra caietului de note, şi-şi simţea ochii învăluiţi şi turburi. Toţi colegii lui de altădată au avut mai mult noroc decit el. Unii au izbutit prin muncă şi au astăzi poziţii invidiate. Alţii au avut şi au

avere şi trăiesc fără grijă, măcar că n-au prea ros băncile facultăţii. Alţii s-au însurat cu fete bogate şi azi se plimbă în echipagii, fără să se mai întrebe nimeni cum au trecut prin şcoală. Numai el, el singur, gândind în lung şi în lat, dintre toţi colegii lui, a rămas jos de tot, sărac, bolnav, necunoscut, cu studiile neisprăvite şi cu trei copii pe deasupra... Manolaş nu era creştin. Nu înţelesese niciodată pe Iisus Christos, fiindcă nu intilnise niciodată pe nimeni care să ştie să i-1 explice. Din adâncul umilinţii lui, el nu putea să scoată înduioşările şi mângâierile evanghelice - aceste diamante, pe care minerii lui Iisus Christos şi ai durerilor omeneşti ştiu să le găsească în adâncul inimilor lor. Toată mângiierea şi rezistenţa lui veneau dintr-o reacţiune amară şi ironică, susţinută vag de sentimentul unei valori personale în care nu prea credea nici el.

A început să se ducă la facultate, ascultând când pe un profesor când pe altul, constatând progresele colegilor şi făcând observaţia mulţumitoare că nici el nu rămăsese tocmai în China, cu lecturile şi cu pregătirea lui. Intr-o seară de mai, Manolaş veni să asculte o lecţie-conferinţă a unuia dintre profesorii tineri. Ca de obicei, îşi alese locul cel mai retras. Aşteptând ivirea conferenţiarului, observă vrând-nevrând pe cei din sală. Afară de studenţi şi studente, mai erau în băncile din faţă şi câţiva auditori străini. Bănuia că aşa trebuie să fie, pentru că pe când aceia aşteptau în tăcere, obişnuiţii sălii vorbeau, râdeau, se chemau tare şi-şi răsturnau braţele pe băncile din spate. Intr-o bancă, lingă perete, stătea cineva care îi atrase atenţiunea. Părea o studentă (poate chiar o elevă de liceu, pentru că era prea tânără) şi totuşi stătea la locul ei atât de liniştită şi de serioasă, încât Manolaş înclină a crede că trebuie să fie o străină de facultate. Acest copil cuminte interesă deodată pe Manolaş. Simţi în el acel sentiment vag pe care îl ai când, privind un chip ori un spectacol, un văl de amintire coboară peste tine şi nu ştiu ce interes uitat te recuprinde. Cine să fie această auditoare insolită ? Un student cunoscut veni spre Manolaş şi-1 rugă să-i facă loc în bancă. Era un tânăr serios. Manolaş intră cu el în

vorbă. Şi pe unul şi pe altul îi împovăra această sală gălăgioasă.

— Prea au multe lucruri de povestit colegii noştri şi prea mult timp ca să-i asculte au colegele noastre.

— Ai dreptate... In toată această sală nu vezi nicio atitudine mai concentrată, mai... universitară, fiindcă nu pot crede că, de pildă, persoana care stă mai de- vale, colo în capătul băncii, este o studentă.

— Ba, din fericire şi spre cinstea acestei săli, este o studentă.

— Adevărat ?...

— Da, e o colegă a noastră... însă seriozitatea întrupată : d-ra Salomeea Michaeli. Tatăl ei mi se pare că e un modest electrician (german naturalizat)... Iţi explici acum temperamentul... Nu prea vine regulat la cursuri, fiindcă ajută pe bătrân, la birou. De aceea n-ai văzut-o până azi. Cam atâta e tot ce ştiu despre ea... E foarte inteligentă şi cetită...

Profesorul aşteptat se ivi în fine şi îşi deschise conferinţa. Manolaş il ascultă c> mediocră luare-aminte.

Nici forma conferenţiarului, nici fondul conferinţei nu cereau prea multă adincime din partea auditorului. Fiindcă băncile din sală erau dispuse in amfiteatru şi Manolaş stătea într-o bancă mai din fund, privirea lui stăpânea în chip firesc băncile inferioare. Nu putu să se oprească de a privi pe această colegă nemaivăzută şi ,'cu totul deosebită de celelalte.

Peste două zile, d-ra Salomeea Michaeli veni iar Ia cursuri. Manolaş o văzu din nou şi mai de aproape. După aceea, o săptămână întreagă se întâlniră, la facultate, în fiecare după-amiază. Manolaş se lăsă în voia unei porniri pe care n-o înţelegea nici el, pe care n-o mai încercase niciodată. îşi dădu seama că vine la cursuri mai bucuros şi mai des decât altădată, nu atit pentru cursuri, cit pentru Salomeea. îşi alegea acum, în bănci, acele locuri de unde putea s-o observe mai discret şi mai bine. La o lecţie de filologie, însoţită de de- 'rnonstrări la tablă, Manolaş se găsi faţă în faţă cu colega lui. Cu o îndrăzneală emoţionată

şi de care nu s-ar fi crezut în stare, Manolaş privi în ochii Salo- meei. E lucru în veci minunat şi în veci intraductibil, cită cunoştinţă, câtă teamă, câtă simpatie sau câtă respingere îşi sorb, unul altuia, două suflete care se privesc în ochi, întâia oară. De multe ori, o legătură de o viaţă întreagă între doi oameni, uniţi de soartă, nu este decât o zadarnică încercare de a şterge impresiu- nea pe care au avut-o unul despre altul, în clipa când s-au privit în ochi, intâia oară. Adeseori uităm, o viaţă întreagă, spre lunga noastră pagubă, *cum ni s-a părut,* în primul moment al cunoştinţei noastre, acela spre care, mai târziu, ne-a împins destinul sau inima. Fotografia cea dintâi pe care un suflet a luat-o după alt suflet este nepieritoare de adevăr. Ceea ce se revărsă în sufletul lui Manolaş, din privirea Salomeei, fu un fel de uitare fericită, un fel de sentiment de eliberare şi de plutire, în fermecat necunoscut. Printr-o fulgerătoare analogie de conştiinţă, Manolaş îşi aduse Aminte de prima seară, când *Alfa din Orion* luminase în luarea lui aminte şi în inima lui. Evidenţa i se impuse într-un chip straniu. Era exact aceeaşi impre- siune ! Manolaş lăsă capul în jos şi închise ochii; i se păru, ca şi atunci, că nu mai este el ci este altul. Cit ţinu lecţiunea, ochii lui şi ai Salomeei se mai întâlniră de câteva ori. Ii luă seama cu cea mai subţire şi mai fericită luare-aminte.

Era o copilă ca de douăzeci de ani. Văzută dintr-o dată, avea o înfăţişare luminoasă şi trandafirie, fără însă să-şi dea pe faţă originea germană, ca atâtea copile teutone. Această floare din ţară nordică crescuse sub un soare mult mai cald. Avea un păr castaniu închis, desigur foarte bogat, fiindcă Salomeea îl împletea într-o cunună groasă, şi-1 purta ca pe o diademă. Niciuna din colegele ei nu se pieptăna cu atâta serioasă distincţiune. In obrazul ei, lăptos şi fraged ca o camelie, sângele sănătos resfira amintirea şi suavitatea trandafirilor. Ceva auriu şi delicatr ca un pufuşor de piersică, mângâia această carne tî- nără. Culoarea ochilor Salomeei era culoarea gându- rilor ei. Erau nişte ochi care niciodată nu te lăsau să înţelegi ce fel de culoare au. La prima vedere erau albaştri; cel puţin

când râdeau aveau culoarea aceasta. Oând priveau liniştit ori surâdeau erau al- baştri-verzi, ca aripioarele de libelulă. Când se uitau departe sau visau erau mai mult galbeni, iar când gândeau adânc ori priveau cu severitate erau negri. Aceşti ochi atât de plini de nuanţe şi de viaţă priveau de sub o frunte deschisă şi decisă. In armonie cu această frunte era tot profilul Salomeei, nasul uşor arcat şi gura mândră. Gura ei, îndeosebi, era caracteristică. Avea o gură mică şi fragedă, însă cu o expresiune aspră şi dispreţuitoare. Şi bărbia, oricât de delicată, continua şi confirma ceea ce spunea desenul gurii. Floarea roşie pe care o formau aceste buze tinere trebuia să fie uneori amară la gustat. Gura Salomeei spunea răceală, mândrie şi multă voinţă care sfărâmă când vrea. Aşa cum o privea Manolaş, în banca ei, ţinea înainte-i un caiet deschis şi cu o mână albă şi fină lua note. Era îmbrăcată într-o uşoară bluză albastră, cu mâneci strimte, şi nu avea, ca podoabă, decât un firicel de aur, înnodat pe degetul cel mic de la mâna stângă.

Aceste detalii din Înfăţişarea Salomeei se întipăriră nepieritoare în sufletul lui Manolaş. Imaginea ei trecu, în noaptea aceea, prin somnul lui zbuciumat şi destrămat, ca icoana lunii, printr-o noapte frământată de furtună şi de nori. O stare sufletească nouă începu în Manolaş. Se privea el singur, adânc mirat, şi încerca să se priceapă. Un lucru i se părea limpede (deşi acest lucru, în sine, răsturna orice idee de realitate şi de legi comune) : Fiorul cel nou, care trăia acum şi sporea în el, străbătuse inima lui, întâia oară, în seara *Alfei din Orion.* Actuala-i stare de conştiinţă nu era decât o evoluţie treptată şi bizară, venită în urma acelei misterioase înţepături astrale. După ce *Alfa din Orion* pogorâse dincolo de orizontul nostru, îi apăruse Salomeea, desigur pe cărarea unei logici şi a unei cauzalităţi din altă lume! Această graţioasă şi trandafirie înfăţişare feminină - în sentimentul lui Manolaş unul şi acelaşi, dar din ce în ce mai puternic - era o prezicere îndeplinită. Manolaş se întreba dacă nu cumva visează, dacă toate nu sunt visul acelei nopţi de aprilie, în care

observase, întâia oară, roşioara stea din Orion. Şi cu toate acestea Manolaş trăia în viaţa trează şi sub soarele pământesc. Era în luna mai; grădinile şi parcurile erau pline de flori şi de parfumul sevei, iar Salomeea era studentă la litere !

Manolaş era însă altul. Nici nu putea să înţeleagă cum şi de unde, dar era aşa. Se uita în jurul lui, în casa lui, în trecutul lui, cu impresiile unui soldat grav rănit care a trecut printr-o lungă semimoarte, prin spitale, prin săli de operaţie, prin nopţi interminabile, luminate de o singură candelă... şi acum se regăseşte, convalescent şi conştient, cu pieptul plin de distincţii militare, în grădinile regelui său biruitor !

Cracalia îl opri într-o zi, la pragul universităţii. Cu ochi luminoşi şi entuziaşti, ca totdeauna, astronomul îl întrebă pripit:

- Ei, ce-ai făcut ? Ţi-ai recunoscut atunci, steaua favorită ?... Te-ai împrietenit cu cerul ? Ai simţit fiorii acestei poezii superioare pe care o patronează muza mea ?

Manolaş se gândi un moment şi-i răspunse cu o replică 'de comedie, în care însă vibra tot sufletul lui : - Maestre, n-aş fi crezut niciodată că voi găsi în mine atâta iubire pentru Urania !

III

într-o după-ainiază adânc luminoasă şi albastră, Manolaş plecă de acasă cu gândul să dea pe la un coleg şi să-i ceară nişte note luate la cursuri. Trecind printr-o stradă secundară, văzu la o poartă o firmă care făcu să-i bată inima cu violenţă : *Ioseţ Michaeli - Birou tehnic - Electricitate.* „Desigur că e tatăl Salomeei! Asta e casa ei!" Era o casă mică, fără nicio aparenţă. Lângă poarta cu ştachete rare, creştea în sus până la firmă un salcâm înflorit. Intâmiplarea aceasta trezi în cugetul lui Manolaş un vârtej de gân- duri şi de închipuiri. Ajunse la colegul către care pornise, dar nu-1 găsi acasă şi se înapoie pe aceleaşi străzi. N-o mai văzuse pe Salomeea de câteva zile. „Pe vremea asta, trebuie să fie acasă, poate în birou... poate singură..." Dar sub ce motiv, cu ce obraz ar putea să

intre în casa Salomeei ?... îşi aduse aminte că îi trebuia o lanternă electrică. înlătura cu ea, de la căpătâiul copiilor, lampa, luminarea şi chibriturile. Manolaş se hotărî într-o clipă. Va intra în biroul lui Iosif Michaeli şi va cere o lanternă. Cu repeziciunea timizilor care îndeplinesc o hotărâre luată, Manolaş trecu pragul casei şi se pomeni într-un antreu decorat de jur împrejur cu fel de fel de ustensile curioase. Camera dinspre stradă era închisă ; cea dimpotrivă-i era întredeschisă. Manolaş bătu aci la uşă. Ii răspunse un glas feminin - „Poftiţi!" - şi Manolaş se găsi faţă în faţă cu Salomeea. Era o odaie mică, mobilată cu un birou (la care lucra Salomeea), cu câteva scaune şi cu câteva pupitre înalte, pline de hârtii şi de caiete.

- D-ra Michaeli!... Am cinstea să fiu colegul d-voastră de facultate... Vasile Manolaş...

— E adevărat; ne cunoaştem din vedere foarte bine... Probabil că aveţi ceva de vorbit cu tatăl meu...

— D-ră, sunt într-o reală încurcătură... Veneam să cumpăr o lanternă electrică. Dar nu aş fi gândit... nu aş fi sperat că vă voi găsi aici pe d-voastră...

Salomeea surise. Acest surâs dezmetici pe Manolaş. Ceva dureros ca o înţepătură de albină rămase în sufletu-i, de pe buzele de floare ale Salomeei.

— D-le Manolaş, sunt studentă şi colega d-voastră, dar sunt şi negustoriţă, fata negustorului Iosef Michaeli. Trebuie să fiu practică. Vă mulţumesc că aţi venit la noi să cumpăraţi lanterna care vă tre- buieşte.

Manolaş o privi cu naivitate. Era frumoasă ca o icoană ! Dar în fruntea ei înaltă, în ochii ei plini de lumină şi în surâsul ei era ceva imperios şi nve care făcu pe Manolaş să-şi lase privirile in ipăinint. In acest moment, intră în odaie tatăl Salomeei.

— D-le Manolaş, iată patronul. Tată dragă, d-1 Manolaş, coleg al meu de facultate, are nevoie de o lanternă electrică.

Salomeea ieşi pe altă uşă, după ce salută pe Manolaş. Tatăl Salomeei îl pofti să stea şi se duse în salonul prefăcut în atelier, ca să caute lampa dorită. Rămas singur în birou,

Manolaş cuteză să se aplece pe masa unde lucra Salomeea şi să privească un registru deschis. Era scris cu nişte caractere curioase, uneori verticale. Lui Manolaş însă i se păru, în clipa de examen, că aceasta provine din necesitatea şi din economia registrului. Iosef Michaeli reveni, cu citeva lanterne în mână. Nu era însă mulţumit de niciuna. Ii explică lui Manolaş că el - mai mult instalator decât vânzător de instrumente electrice - nu are, în acel moment, la îndemână o lanternă potrivită. întrebă pe Manolaş dacă nu voieşte să-i procure el una, cu atât mai mult cu cât mai târziu, tot va trebui să treacă din când în oând, pe la un electrician, pentru încărcarea lanternei. Manolaş n-ar fi putut să-şi dorească o propunere mai bună. Primi ideea cu entuziasm şi plăti preţul lanternei, cu părere de rău că nu era o sumă mult mai mare. Se înţeleseră să vie a doua zi, să ia lanterna proaspăt încărcată.

Manolaş examinase pe electrician cu aceiaşi ochi prevenitori şi calzi cu care examina pe Salomeea. Era tatăl ei! Iosef Michaeli era un orn de vreo cincizeci de ani, teuton veritabil prin înfăţişarea şi prin fran- cheţa lui. Faţă cu fiică-sa, el prezenta un tip mai elementar şi mai uşor de interpretat. Salomeea nu mai părea de loc germană şi obrazul ei era prea frumos ca să mai îngăduiască analiza. Manolaş, cel puţin, renunţase să mai analizeze. Foarte fericit că izbutise să vorbească cu Salomeea, el simţea acum în sufletu-i fenomenul curios care se petrece în noi după *prima convorbire.* Această primă convorbire, pentru visători, pentru poeţi, însemnează, mai totdeauna, o mică dez- încântare. Aceea pe care o iubim, de la distanţă, şi pe care n-am auzit-o până acum ni se destăinuieşte, dintr-o dată, creatură pământească ! Vocea ei are un timbru, cuvintele ei au cutare ritm şi sintaxă. Fizionomia ei, când vorbeşte, ia expresiuni nebănuite. Şi o uşoară sfâşiere are loc în pânza rourată cu opale, pe care păianjenul iluziunii şi al iubirii a ţesut-o între voi amândoi. O im/presiune ciudată îţi rămâne după această primă întâlnire sufletească. O mie de lucruri neînţelese, pe care le vei

înţelege însă mai târziu, se topesc în această impresiune, ca în lumina albă culorile componente. Dar puterile iluziunii şi ale iubirii sunt infinite. Câteva ore mai târziu, minunatul păianjen reface pânza, mai dornic, mai măiestru !

In sufletul lui Manolaş, întipărirea aceasta se şterse curând şi din ea rămase numai comoţiunea fericită şi turburătoare a primului vis îndeplinit. Acasă, luă în mână o carte de studii şi încercă să cetească. Dar copiii se jucau şi strigau pe afară. Rândunelelc se jucau în cerul fără nori. Şi în inima lui Manolaş dorul şi închipuirea de asemeni se jucau. Scoase dintr-un raft volumul lui Bminescu şi spicui încet, din el, poeziile de iubire. I se părea că le ceteşte acum întâia oară. Nu le înţelesese niciodată atit de bine. Niciodată această poezie atât de pătrunzătoare şi de dulce nu prididise simţirea lui cu mai multă duioşie decât astăzi. Se opri la poezia *Ce e amorul 7* şi o ceti de repetate ori. Strofa din urmă îi rămase stăruitoare in amintire, ca o inscripţie păgână, văzută în vis sau în nu ştiu ce existenţă anterioară, pe zidul unui templu :

„Căci scris a iost ca viata ta De doru-i sa nu-ncapă.
Căci te-a cuprins asemenea Lianelor din apă I"

închise cartea, închise ochii şi-şi lăsă capul pe masă, peste braţele puse în cruce. In ce ţară sufletească ajunsese Manolaş ? Iată întrebarea pe care acest om, strivit de soartă, bolnav şi fără bucurii, de atâta vreme, şi-o punea încă o dată în această ultimă zi de mai şi după primele cuvinte auzite din gura Salomeei. El, Manolaş, om de aproape treizeci de ani, sărac, umil, împovărat cu trei copii... mai putea găsi vreo explicaţie suficientă, pentru neauzita transformare ce se făcuse în el ? Se obişnuise atât de mult cu ideea completului sacrificiu personal, umpluse inima lui atât de constant cu grija şi cu viitorul celor trei copii, cu înfăţişarea şi cu dragostea Emiliei, încât azi, smuls deodată din lunga-i obişnuinţă sufletească şi aruncat în haosul unui sentiment neaşteptat, încerca ascuţita descumpănire lăuntrică pe care trebuie s-o încerce prizonierii care evadează, înot, după o lungă captivitate

celulară. Avea el măcar o umbră de dreptate să se simtă fericit de o fericire care nu privea nici pe Emilia, nici pe copiii lui ? Şi această clipă de reverie nu era oare o risipă, de două ori vinovată, din timpul datorit cu scumpătate nevestei şi copiilor ? Dar acestor întrebări pe care şi le punea Manolaş nu le mai răspundea, în inimă-i, nicio zguduire, nicio indignare. O conştiinţă nouă crescuse pe nesimţite în acest om, aşa cum, primăvara, creşte iarba tânără pe sub cea uscată, din anul ce a trecut. E adevărat, avea casă grea, era dator să muncească fără preget, pentru o viaţă mai omenească, pentru viitorul copiilor... Dar jertfa pe care şi-o impunea de atâta vreme trebuia să fie dusă până la nimicire ? Nu putea el să-şi mai îngăduiască nicio pauză, niciun popas, în drumul aspru şi iără nicio floare al tristei lui vieţi ? Insă Manolaş, cel atât de mult deprins cu gândul şi cu dezbaterile sufleteşti, nu putea să se înşele singur. îşi mărturisea că nu e vorba de un popas, în calea de până acum, ci de o cale cu totul nouă.

Nu iubise niciodată. Sentimentul lui pentru Emilia era un amestec de dragoste frăţească şi de recunoştinţă. Această femeie devotată era mai mult o soră, un tovarăş preţios şi preţuit, fără să fi avut vreodată, pentru el, ceva din farmecul acestui chip născut ca din aurora şi din spuma oceanului. Adevărata întrebare pe care Manolaş o urmărea în cugetul lui confuz şi fericit era aceasta: Mai avea el dreptul să iubească ? Dar întrebarea aceasta i se părea şi lui fără răspuns. Are dreptul să mănânce hămesitul de toarne ? Are dreptul să bea apă cel ce moare de sete ?... Un freamăt prelung şi dureros, un fel de milă de el însuşi umplea, până la lacrimi, sufletul lui Manolaş. In fericirea lui neaşteptată, în primăvara aceasta, îmbătată şi caldă, sosită fără veste în sufletu-i, Manolaş se găsea vrednic de-o ironică şi imensă compătimire. Voia destinul să-1 prigonească până la urmă şi sub o formă atrăgătoare şi perfidă să-1 pună la cea din urmă încercare, să-i dea lovitura decisivă, sau, în răspăr cu orice lege de continuitate, o bunătate neînţeleasă şi ascunsă voia să-1

facă altul, să-1 îmbrace în noroc şi în lumină ?

Manolaş nu sta să se socotească limpede cum anume iubirea aceasta ar fi putut să fie în viaţa lui un fel de piatră filosofală. Familia lui era să rămâie aceeaşi, deci povara ei nemicşorată, situaţia lui tot mediocră, sănătatea lui de-abia mulţumitoare. Toată această viaţă veche, însă, se arăta acum în lumina primăvăratică a unui suflet reînnoit şi fericit! Va termina examenele cu succes, va dobândi licenţa în litere, va fi profesor într-un oraş tihnit de munte. Copiii vor creşte în aer curat. Emilia va avea o casă mai cuprinsă, o curte încăpătoare, o grădină, un grajd pentru o văcuţă - aşa precum visează. Şi Salomeea Michaeli, zâna care descânta şi chema din viitor toată această fericire, ce va face ? Manolaş răspundea uşor: Se va face şi ea dăscăliţă, va fi directoarea vreunui institut particular. Va întâlni-o adesea, vor fi cei mai buni prieteni, va rămânea, în taină, pricina binecuvântată a prefacerii lui şi-a noilor lui puteri de a-şi trăi şi de a-şi iubi viaţa.

A doua zi, Manolaş se stăpâni puternic şi nu se duse să ia lanterna. Poate că tatăl Salomeei n-a avut încă timpul să şi-o procure. A treia zi, 2 iunie, Manolaş, emoţionat şi palid, veni la biroul lui Iosef Michaeli. De data aceasta, fu primit de patron. Salomeea nu se arătă. Tatăl ei aduse lanterna, o desfăcu sub ochii lui Manolaş şi-i explică tot ce trebuia să ştie. Când lumina lanternei va slăbi e semn că elementele din ea trebuiesc regenerate. Iosef Michaeli va fi la dispoziţia lui Manolaş. Se despărţiră cu multă curtenie şi Manolaş lăsă un salut colegial pentru Salomeea.

Două zile în şir, peste plaiurile ţării se rostogoliră nişte repezi ploi de vară. Din fereastra sărăcăcioasă, în lumina căreia recapitula materia învăţată pentru examenul apropiat, Manolaş vedea boltirile sumbre ale cerului şi fuga torentelor oblice. In ziua de 6 iunie spera să-şi treacă examenul. Ar fi voit, însă, ca până atunci ploile să treacă şi această zi de examen să aibă soare şi cer albastru. Dar soare şi cer albastru în sufletul lui Manolaş, cel apăsat de tristeţea vremii de afară şi aiurit de silinţa înfrigurată a cetirii, însemnau : când Salomeea şi ochii ei, când

firmamentul şi primul lui luminător. Ploile se risipiră cu adevărat şi în seara de 5 iunie imensitatea amurgului se acoperi cu trandafirii vremii bune. Ziua de 6 iunie fu de mărgean şi de safir. Manolaş plecă de acasă spre universitate, cu inima grea de amintiri, grea de păreri de rău, dar şi mai grea de vagul dulce al ceasului de faţă. Mergea spre universitate ca şi acum 8 - 9 ani, student sârguineios şi nerăbdător să cucerească stima dascălilor săi. Dar de ce tocmai acum iubirea aceasta, care ar fi fost la locul ei cu nouă ani în urmă ? Soarta tristă 1-a făcut să întârzieze până azi printre şcolari. De ce însă cu adaosul ironic : printre şcolarii îndrăgostiţi ?

La universitate, Manolaş găsi pe alţi câţiva colegi care îl vestiră că examenul aşteptat are loc de-abia săptămâna viitoare. Rămase surprins de această veste ; nu se gândise la aşa ceva.

După ce colegii lui se depărtară, voi să vadă şi el avizul secretariatului.

Sus în capul scării se întâlni cu Salorneea. O salută adânc şi-i adresă cuvântul.

— E adevărat, d-ră, că examenul nostru s-a amânat ?

— Da, e adevărat.

— Atunci e inutil să mai cetesc şi eu avizul ?

— L-am cetit eu.

— Mulţumesc, mi-e destul.

Coborâră scara şi ieşiră afară în lumina scăpărătoare a zilei.

— D-ră, iertati-mă că vă întreb, ce cale vreţi să luaţi ?

— Eu singură nu ştiu... Dimineaţa aceasta era, în gândul meu, hărăzită examenului.

— Să vă dau o idee ?

— Poftim.

— Pe vremea asta, nimic nu poate înlocui, mai nimerit, un examen amânat, ca o plimbare...

— Da, să vedem...

— O plimbare spre casă, dar făcută pe sub copaci şi printre flori.

— Nu cumva eşti poet, d-le Manolaş ?

— Cine nu e poet, d-ră, măcar o dată în viaţa lui ?

Porniră încet şi după ce traversară Calea Victoriei intrară în B-dul Elisabeta. în sufletul lui Manolaş, primăvara de afară se răsfrângea întreagă. Timiditatea lui se risipise în aer.

— D-ră, trecem pe lungă o frumoasă victimă a satirei şi a frivolităţii, adică pe lângă Cişmegiu. Duhul ieftin, pe de o parte, şi năvala populară, pe de altă parte, au aruncat peste grădina aceasta un văl de ridi- cul, absolut neînţeles şi surprinzător, când te plimbi prin ea. N-avem în Bucureşti nicio grădină mai frumoasă şi mai veche ca aceasta, dar nici mai nedreptăţită...

— D-le Manolaş, sunt de părerea d-taie. Cişmegiul e un parc în-cântător. Să nu-1 trecem cu vederea.

In grădină era destulă lume. Deşi Manolaş ar fi trebuit să se bucure de dreptatea pe care i-o dădeau aceşti oameni, totuşi in inima lui ar fi dorit ca astăzi Cişmegiul să fie gol. Ocoliră cu paşi înceţi lacul pestriţ de soare şi de umbre, ca o imensă piele de panteră, şi se înapoiară la punctul de plecare. Parcul cu boschetele şi răzoarele lui trecu în planul al doilea. Convorbirea se făcu mai adâncă.

— D-le Manolaş, privesc şi eu cu simpatie, cu farmec. uneori, înfăţişările frumoase (sunt destule şi urite) ale acestei existenţe neînţelese. Nu-ţi ascund însă că nu mă robesc lor niciodată... Sub această aparenţă slabă şi feminină, deprind şi fortific, zi cu zi, un suflet stoic. Fereşte-te de viaţă, când te cheamă şi te alintă, ţine-i piept şi înfrunt-o, când te loveşte! *Absiine ei susţine !*

— D-ră, e frumos ceea ce-rni spui... Cu atât mai frumos cu cit acest stoicism e mărturisit de o gură de douăzeci de ani.

Dar eşti de-abia la primul capitol al vieţii; eu sunt cel puţin la al treilea... Nu ştiu dacă, peste câţiva ani, porticul lui Zenon va rnai fi în sufletul d-tale atât de valid cum este astăzi.

— Şi de ce nu, d-le Manolaş ? Filosofia mea e mai presus de uzare şi de destrămare. E şi pentru vreme bună şi pentru vrerne rea, şi mai cu seamă pentru vreme rea.

— D-ră Michaeli, eşti azi la largul d-tale. Din fericire, eşti sănătoasă, părinţii îţi trăiesc şi stau relativ bine. De examen, eşti bine pregătită şi această zi de iunie apleacă, până sub paşii d-tale, trandafiri înfloriţi.

Sub pălăria ei de pai negru, cu margini mari, lăsate în jos, Salomeea surise. Dar această gură ironică, atit de fragedă şi de mică, i se păru lui Manolaş, de data aceasta, nespus de drăgălaşă.

— Intâinpinarea pe care mi-o faci, lăsând la o parte sfârşitul ei de madrigal, mi-arn făcut-o şi eu câteodată. Mă cunosc binişor. Stoicismul meu ţine la probă. E adevărat că nu am încă experienţa d-tale, sau mai bine n-am prea mult experienţa durerii şi a soartei rele. Dar nu mi-e teamă că voi rămânea păgubaşă multă vreme. Ceea ce pot să fac este să bravez astăzi ademenirile vieţii şi să opun acestor frumuseţi pe care mi le lauzi, un suflet clar şi rece.

— Da... te înţeleg şi te admir. Dar nu pot să te urmez pe calea aceasta. Am suferit atât de mult în ultimii vreo nouă ani, am înmormântat în sufletul meu atâtea iluzii, atâtea speranţe, încât astăzi nu mai atn nicio mândrie în faţa vieţii şi primesc cu emo- ţiune orice favoare a ei. Ai cetit romanul *Salammbô* al lui Flaubert ?

— Da, l-am cetit.

— Iţi aduci aminte de atitudinea lui Spendius - în primul capitol - când mercenarii îl scot din ergas- tula lui Amilcar şi-1 aduc la ospăţ ?... Oh ! Spendius, înecându-se în plâns de bucurie şi ridicând, în cinstea liberatorilor şi a vieţii celei nouă, amfora cu vin de Campania : iată-mă pe mine în faţa acestui soare, acestei zile, acestei ore, cărora nu le găsesc pereche în toată viaţa mea !

— D-le Manolaş, iartă-mă dacă, susţinând punctul meu de vedere, am trezit în d-ta, fără să vreau, amintiri dureroase.

— Dimpotrivă, d-ră ! iată întâia zi când tristele mele amintiri îmi dau o dulce despăgubire.

Se găseau la porţile ce se deschid spre aleea Carmen Sylva.

— Mai putem întârzia, d-ră ?

— Da, d-le Manolaş.

— Atunci vă fac propunerea să ne odihnim un moment, pe o bancă, între aceşti trandafiri agăţători.

înaintară spre acea grădiniţă de trandafiri, cu aerul de terasă, înaltă cu două trepte de la pământ, şi priviră mai de aproape înfloritâ colonie. Erau trandafiri de multe neamuri, şi mai cu seamă trandafiri agăţători. Dar plantaţia era prea tânără. Nici chioşcul menit să se îmbrace Într-o zi în curpeni, nici lanţurile întinse între albele pervazuri n-aveau prea mult veşmânt.

— Cred că sunt *trandafirii de Şiraz,* din Scrisoarea IV-a lui Eminescu :

„Şi uscat foşni mătasea pe podele, între glastre, Intre rozele de Şiraz şi lianele albastre."

Şi chiar de n-ar fi ei şi ar fi alţii de alt neam sunt foarte drăgălaşi şi cine i-a sădit aici a avut o fericită inspiraţie.

Urcară cele două trepte şi călcară uşor pe pietrişul dintre răzoare. Fiecare pas, fiecare mişcare, fiecare clipă, pentru sufletul lui Manolaş, se întâmplau, treceau ca într-o catedrală. Ar fi căzut în genunchi şi cu braţe febrile s-ar fi rugat timpului şi vieţii să-1 adoarmă aici între trandafiri, alături de Salomeea! Se aşezară pe o bancă.

— D-ră, socotesc că doctrina stoică nu opreşte curiozitatea, nu goneşte interesul de a asculta pe un semen al d-tale... mai ales atunci când, prin nu ştiu ce fatalitate, umbra d-tale s-a zugrăvit cu farmec pe câmpul plin de ghimpi al vieţii lui...

— D-le Manolaş, filosofia mea are lozinca Luceafărului lui Eminescu. Stoicul rămâne *nemuritor şi rece,* în faţa vieţii, a tuturor complicaţiilor şi a tuturor surprizelor ei. Deci, te pot asculta în bună pace, cu filantropie, dar fără emoţiune.

— D-ră, nevoia de a-şi împărţi în două gândul şi inima e proprie omului şi eternă... Ea, însă, ajunge imperioasă, atunci când în capul nostru se bat prea multe gânduri şi în inima noastră se zdruncină oceanul... Sunt astăzi într-un asemenea moment. Rumpe un sfert de oră din timpul d-

tale şi - ca pe o floare pe care o smulgem şi o aruncăm distraţi - lasă-1 la ţărmul acestei mări necunoscute... M-am născut la ţară, am crescut liber şi sălbatic, până la doisprezece ani, când părinţii m-au adus şi m-au închis colea, în casele acestea pe care le vezi printre copaci. Am stat aici şapte ani. Am crescut în robie, dar am rămas sălbatic... Am avut un singur prieten, care într-o bună zi a fugit din şcoală şi s-a pierdut în lume. Pe când eram în internat, tata a murit şi averea părintească a rămas foarte încurcată... Am intrat în facultate, cu visuri mari, cu ambiţii nemăsurate. Fusesem totdeauna un bun şcolar. Am trecut primul an de litere cu bun succes. Vara însă, pe când eram cu alţi colegi în sanatoriul din Predeal, am făcut o excursiune nechibzuită, am răcit îngrozitor şi am căzut bolnav de piept. Trei ani am dus o viaţă frîntă şi ticăloasă, târându-mă, verile, pe la Oâimipulung şi M-rea Nearnţu, până când, în a patra vară, am întâlnit pe soţia mea de azi. Era o biată fiinţă iubitoare, devotată şi făcută să se jertfească. Era orfană şi trăia la nişte rude egoiste şi bătrâne. Ne-am luat; ea săracă, eu sărac... Am comis o laşitate, poate o crimă... Am primit să-mi leg viaţa cu o femeie pe care nu puteam s-o fac fericită, pentru că nu mai eram un om de luptă. Am fost laş 1 M-am gândit că voi avea o femeie voinică, simplă şi harnică. M-am gândit întâi la sănătatea şi la îndemânarea mea. Ne-a sosit întâiul copil... Am bătut la uşa unui fost profesor al meu, om politic influent. Am obţinut o slujbă. Sunt mai bine de trei ani de când sunt su-bşef de birou. M-am înapoiat la facultate şi azi suntem colegi... Privind în trecutul meu, văd numai iarnă şi crengi uscate. Şi nu mă doare acest trecut, cit mă doare că am ajuns să-1 văd şi să-1 simt atât de îngheţat. Cu vreo două luni de zile în urmă eram altfel. De atunci încoace o neînţeleasă schimbare sufletească s-a săvârşit în mine. Mă simt în primăvară, îmi dau seama că pe lumea aceasta există flori, noroc, iubire şi destine mai bune ca al meu... Până mai lunile trecute, dormeam în soarta mea amară şi obscură, ca un vierme în gogoaşa lui. Astăzi crisalida se simte fluture...

Nişte copii, însoţiţi de supraveghetoarea lor, trecură pe potecă.

— *So... schon... ohtie die Rosen zu reisseti, sonst schmeisst uns Herr Gărtner hinaus !x*

— D-le Manolaş, starea d-tale actuală e mai primejdioasă decât cea din trecut. Cu cât prezintăm vieţii

1 Aşa... frumos... fără să rupeţi trandafirii, altfel ne dă domnul grădinar afară! (germ.) un piept mai înflorit, cu atât suntem mai ameninţaţi să fim jumuliţi mai mult. înainte aveai puţin de pierdut. Tristeţea şi rezerva d-tale erau bune apărătoare. Astăzi, când te laşi momit şi încântat de viaţă, eşti în mare primejdie.

— D-ră, s-ar putea să-mi fii o tristă proroacă. Dar spune-mi cum să conjurăm destinul ? Mă simt jucăria unor forţe oarbe. Reîntinerirea mea e neînţeleasă şi neaşteptată. După cum n-am niciun merit că soarele acum revarsă peste parcul acesta şi peste noi aurul lui subtil, tot aşa n-am nicio vină, nicio răspundere, că mi-e inima plină şi fericită!

Salomeea privi pe Manolaş de sub pălăria ei cu mărginile negre. Privirea aceasta arse ochii lui Manolaş ca o scânteie.

— D-le Manolaş, găsesc în d-ta un suflet puţin obişnuit şi poate chiar valoros. Spre cinstea noastră amândurora, nu trebuie să îngăduim echivocul între noi. Vreai să mă faci să cred ori să admit că inima d-tale este plină şi fericită din pricina mea ?

— D-ră Salomee! vreau să-ţi *dovedesc* că din pricina d-tale!...

— Să presupunem că ai putea să-mi aduci asemenea dovezi. Ce voieşti să fac eu cu ele ? Ce proces vrei să câştigi ?

— O, d-ră, mă faci să-mi pierd cumpătul! Dacă mă vezi într-un proces cu d-ta, atunci poţi să mă trimiţi Ia ocnă, mai înainte de deschiderea şedinţei.

- ••Nu privi prea de aproape la ceea ce proiectează în dosul lui un cuvânt al meu întâmplător. Vorbeşte, însă, clar. Ce rost am eu în toată prefacerea d-tale sufletească ?

— Un rost neauzit de măre şi care mă pierde de emoţiune, aci lingă d-ta... Dă-mi voie să respir un moment şi să-mi adun gândurile... Era la începutul lui aprilie, într-o seară... Eram trudit de munca de la birou. Eram amărât de sărăcia mea, de soarta mea meschină şi avară... Mi-am aruncat ochii prin fereastră şi am văzut o stea bălaie şi tremurătoare. Am tresărit... Pare că niciodată nu privisem cerul şi acum întâia oară descopeream că din adâncurile lui izvorăsc misterioasele fântâni astrale. Am iubit steaua aceasta şi am urmărit-o. Era însă aproape de finitul carierei... Acum a ieşit din cerul nostru... Am rămas cu gându- rile duse, cu inima în freamăt, până când, nu demult, la o lecţie de filologie, privind adânc în ochii d-tale, am înţeles că *Alfa din Orion* era proroaca şi sozia d-tale !... Iţi spun lucruri fantastice. Dacă n-ai fi atât de inteligentă şi de pătrunzătoare, cum te simt, m-aş teme să nu mă iei drept un şarlatan. Din nefericire îţi spun adevărul. Vei râde poate de mine. Vei încerca să mă chemi la aşa-zisa realitate şi să-mi susţii că între steaua din constelaţia Orionului şi d-ta nu este altă legătură decât firele de păianjen ţesute de scrântita mea fantezie. Chiar de m-ai convinge, ce folos aş avea ? Tot ce am crede despre cer şi despre stele e mai slab decât un sentiment puternic care ne incinge inima. Şi iată azi dragostea sufletului meu, prezisă ori neprezisă de un semn din cartea cerului, înflorind în preajma d-tale, mai suav şi mai bogat decât toţi trandafirii pe care îi vezi 1

— D-le Manolaş, n-aş avea disciplina sufletească pe care pretind că o am, dacă m-aş supăra de cele ce-mi declari. Mai curând ori mai târziu, trebuia să aud din gura cuiva aceea ce aud din gura d-tale. M-am pregătit şi mă pregătesc de mult. Crezul pe care ţi l-am mărturisit ar fi o fanfaronadă dacă mi-aş ierta cea inai mică slăbiciune. M-am hotărât să nu mă las bătută niciodată, prin durere. M-am hotărât să nu mă las robită niciodată, prin plăcere. De obicei, un sentiment ca al d-tale, când este dezvăluit unei femei, este un dar plăcut, este un prilej de caldă răscolire sufletească. Destăinuirea d-tale ar fi măgulit pe altă femeie

; pe mine mă vesteşte că se apropie duşmanul. Ţi-o spun cu linişte şi cu răceală... Pentru mine, declaraţia d-tale e tot atât de rău venită ca şi vestea, pe care mi-ar aduce-o cineva, că tata ori mama s-a îmbolnăvit acum un ceas...

— O, d-ră ! se poate să însoţeşti astfel, in sufletul d-tale, aceste două lucruri!...

— Lasă-mă să fiu sinceră precum ai fost. N-aş putea să te cinstesc mai mult decât făcându-ţi completa ttiâa profesiune de credinţa. Mă tem de... viaţă, chiar când mi-aduce daruri. Nu-i iert nicio familiaritate şi nicio drăgălăşie. In schimb, nu-i dau nicio durere şi niciun regret! Notează bine cele ce-ţi spun acum şi nu căuta să le mai auzi a doua oară. Dar aş vrea ca ora aceasta să nu rămână stearpă... Eşti un coleg interesant, cel mai interesant coleg pe care îl întâlnesc... Profetismul şi misticismul d-tale astral sunt prea nebuloase, prea subiective, şi te sfătuiesc să nu le mai propovăduieşti. Stoicismul e vechi, de când cu Zenon, Cleante şi Chrisip. E viguros şi practic. Ştii ce ? Fiindcă nu poţi să mă câştigi pentru stelele d-tale lasă-mă să te câşti'g eu pentru falanga lui Marcu Aureliu!

— D-ră Salomee, râzi de mine!

— D-ta ai râs de mine, când mi-ai declarat că mă iubeşti ?

— Nu-mi cred ochilor şi urechilor, d-ră ! îmi faci impresia unui pumnal oriental: o teacă plină de arabescuri de angint şi de mărgăritare şi o Iarnă fulgerătoare şi ucigaşă!

— Constat cu părere de rău că eşti prea poet, d-le Manolaş... Dar ¡în sfârşit, Porticul lui Zenon o fi adăpostit, în veacuri, şi câţiva poeţi... Să lăsăm insă gluma. Te rog ceteşte pe Marcu Aureliu şi îmbracă-te în mantia stoicului. Prin suferinţele d-tale, prin distinc- ţiunea sufletului d-tale, meriţi onoarea aceasta. Cre- de-mă că îţi dau cel mai mântuitor sfat pe care ţi 1-a dat vreodată cineva. Dacă îmi vei dovedi că ai ştiut să mă asculţi, nu-mi va părea rău de timpul petrecut aci, împreună... La revedere!... Mă înapoiez acasă, In trăsură.

Manolaş rămase pe bancă, aiurit şi sfărâmat. O văzu trecând pe -lingă trandafiri, mlădie şi subţire, o văzu amestecindu-se printre cei ce se plimbau şi apoi copacii o ascunseră. Voi, un moment, să alerge după ea, s-o oprească, s-o roage, umilit, să-1 lase s-o însoţească !... „Mă înapoiez acasă, *în trăsură*"... Manolaş înţelese, suspinând, că trăsura aceasta, reală ori nu, ducea în ea o lămurită poruncă negativă.

Manolaş ieşi din grădină, încovoiat şi abătut. în câteva minute, această frumoasă zi de iunie îşi schimbase cerul. Era acum, apăsătoare, plină de flori de cimitir şi plină de zaplazuri, peste care se încovoiau boschete, dar în fundul fiecărui boschet era desigur câte cineva care-şi plănuia sinuciderea. Şi soarele strălucea în infinitul fără pete, inimic şi ironic ca un cap de leu.

Urmă când un trotuar când altul, îndreptându-se mai mult prin puterea obiceiului înspre casa lui sărăcăcioasă. încerca să-şi stăpânească năvala gândurilor şi a inimii, încerca să-şi deschidă un drum în noianul durerilor din sufletu-i. Dar încerca în zadar. în mintea lui, ca într-o inscripţie pe care au căzut adesea ciocanele timpului, făcând să sară mai multe litere, erau goluri ciudate, unde silinţa lui ide clarificare rămânea biruită. înfăţişările întâlnite în cale-i împiedicau şi mai mult şirul gândurilor lui : un grilaj, un grup de siluete fine, sub umbreluţe verzi, un birjar care croia fără de veste caii şi pornea spre un domn clin depărtare... Aceste imagini cădeau - nu ştiu pentru ce - grozav de precis în ochiul lui şi stăruiau, sorbind, câte o clipă, întreaga-i conştiinţă.

Când ajunse acasă era cam târziu. Masa era gata şi copiii se agăţau de fustele Emiliei, cerând să le mai dea câte o cireaşă, dintr-un castron pe care ea îl ţinea sus deasupra lor. Manolaş spuse Emiliei că examenul s-a amânat şi se urcă un moment in iatac. Se văzu în oglindă şi se privi, cum ar fi privit pe un străin. Nu era frumos, nu mai avea obrazul tânăr, tot ce purta pe el părea scos dintr-o veche garderobă, dar în această înfăţişare obosită şi umilă ardeau adânc, mărturisind un preţ superior şi o

durere vie, ochii unui om deosebit. Coborî la masă, mâncă fără să ştie ce mănâncă şi împărţi cu nevastă-sa micul chestionar familiar şi banal din fiecare zi.

După-masă, Manolaş aşteptă până adormiră copiii şi plecă la Şosea. Erau teii înfloriţi şi pe nisipul dogorit de soare umbrele lor se aşterneau aproape cafenii.

Din copac în copac îşi răspundea susurul dulce de albine. Manolaş stătu pe o bancă, sub frunzarul plin de mireasmă şi de zvonul nevăzutelor lucrătoare. Ici şi colo, pe bănci, dar destul de departe, mai stătea câte cineva, doborât de lene, de poezie sau de durere. Mai rar, câte-o trăsură sau câte un automobil trecea pe Şosea, vânturând valurile de umbră şi de soare, dintre cele două şiruri de tei.

In această singurătate, Manolaş căută să scoată un înţeles din cele petrecute mai înainte de amiază. A stat împreună cu Salomeea aproape două ore. In cuvintele pe care i le-a spus, taina inimii lui s-a revărsat desăvârşit de limpede. I-a mărturisit că o iubeşte, deşi fără să întrebuinţeze cuvântul propriu. Care a fost răspunsul Salomeei? Un răspuns de copil încrezător în sine, un răspuns măreţ şi eroic. S.tlomeea aude întâia oară că e iubită şi oricare ar fi râspunsul ei de astăzi, reacţiunea de mâine e totdeauna neaşteptată... Dar lui Manolaş îi fu ruşine de acest raţionament. Aşa vor judeca seducătorii de meserie, cinicii şi trufaşii! Salomeea i-a spus pe şleau că iubirea lui îi pare ca o nenorocire de care nu voieşte să audă şi pe care va ocoli-o cu energie. Cum putea să răspundă, mai frumos şi mai cinstit, un cuget curat de fată ? Dar, acum, ce-a însemnat îndrăzneala lui şi ce sofist din lume ar putea să explice şi să justifice o purtare ca aceasta ? Iertat este cuiva, când este însurat şi are copii, să-şi oprească ochii asupra unei fete mari, să-şi dea voie inimii s-o iubească şi să-i spună pe faţă că o iubeşte ?... Mai e aceasta faptă de om cinstit ? Mai poate un om cinstit să se rabde şi să-şi poarte respect sieşi, mai poate el să se considere ca om de conştiinţă, atunci când aruncă peste bord cele câteva principii de elementară probitate care

tocmai generează şi susţin o conştiinţă ?

Manolaş crezuse câtva timp că această problemă nu-1 va mai turbura. O rezolvise fără discuţie, simţind în inimă-i atâtea izvoare de viaţă şi de dor. Dar zguduirea lui de peste zi îl smulsese din echilibrul lui sufletesc şi, ca dintr-o căzătură grea, privea acum, întins pe spate, zidul primejdios peste care voise să sară. In cugetul lui, Manolaş vedea două lucruri: că iubeşte cu încordare pe Salomeea şi că purtarea ei rece şi negativă îi sfâşie inima. Dincolo de această certitudine sufletească, dar într-o lumină micşorată, începeau întrebările morale... II durea mult mai mult atitudinea Salomeei decât situaţia lui cea vinovată. Se întreba cu sinceritate care i-ar fi fost remuşcă- rile dacă Salomeea ar fi primit cu altă inimă mărturisirea lui şi de-abia dacă putea să le întrevadă. Dacă Salomeea ar fi rămas turburată sau visătoare, cestiunea morală ar fi acum pentru el o fantomă zadarnică... Durerea nereuşitei deştepta în conştiinţa lui Manolaş, deşi foarte deprins cu probitatea faţă de el însuşi, durerea conştiinţelor prigonite.

Manolaş evoluase. lin fiinţa lui sufletească de până aci, ca într-un organism ce se preface, crescuseră ţesuturi noi şi unele din cele vechi pieriseră. Convingerile lui de mai înainte, de om tăcut şi resignat legăturilor şi datoriilor contractate, admiteau o interpretare nouă, poate chiar un articol suplimentar. Cine îl obligă, cine îl osândeşte, dacă e căsătorit, are copii şi o viaţă atât de mediocră, să nu râvnească nimic peste coodiţiunea aceasta şi să nu-şi ridice ochii, niciodată, peste gardul strimtei lui vieţi ? Poate că în pieptul lui se trezeşte la viaţă un om nou, un artist îşi adună forţele, deşteptat dimtr-o lungă somnolenţă. Fenomenele vieţii sufleteşti sunt tot atât de numeroase şi de surprinzătoare ca şi fenomenele pe care natura- liştii le urmăresc în lumea fizică. Transformarea lui a început - în aparenţă sau în realitate - din seara aceea când *Alfa din Orion* străluci în sufletu-i amar şi neclintit, ca în oglinda unui lac de păcură.

Manolaş isprăvi dezbaterile lui, cu judecata aceasta :

„La un om, atâta vreme tihnit şi cumpănit, atare evenimente sufileteşti sunt, neîndoielnic, preludiul nebuniei sau dovada că puteri, chemări, meniri necunoscute se zbuciumă în mine şi caută să-şi rupă o ieşire. Sunt ori nebun (deşi nu pot să mă conving că sunt) ori... un om de viitor." Se ridică de pe bancă şi traversă Şoseaua. Trăsurile şi automobilele erau din ce în ce imai multe şi tihna teilor umbroşi sfâşiată de ţipătul sirenelor. Manolaş merse a doua zi la birou şi lucră cit putu mai atent, iar după-amiază şi câteva zile în şir, în fiecare după-amiază, scrise, cu mii de ştersături şi de prefacerii, scrisoarea aceasta, către Salomeea :

„D-ră, ai observat de multe ori, în serile de vară, când lampa stă pe masă, dincoace de ferestrele deschise, sau dincolo de ele, în ceardac, cum vine câte un fluture năuc şi începe să zboare în jurul lămpii. Ce vrea jiiigania aceasta ? Să răzbată ipiână la flacăra închisă în glob, să se bucure de ea, ori să se nimicească ? Ţi-e greu de atâta strădanie deşartă şi când bestiola neroadă a nimerit să treacă prin gura hornului şi şi-a fript aripile şi picioarele, te uiţi la contorsiunile ei cu uin sentiment ide stranie satisfacţie . Ce-ai căutat, ai găsit! Iată, gândesc eu, sentimentul d-tale, în privinţa mea, după convorbirea de ieri, admiţând că mi-ai dat attâta luare în seamă-cită dăm- unei fiinţe fără minte. Deşi de ieri de la amiază încoace e un haos ispăiimântător în sufletu-mi, voi căuta să ,mă regăsesc şi să lupt să scot un înţeles din starea mea de azi. Ce s-a petrecut ou mine şi unde sunt ?

Eram ieri împreună ! Ne-aim plimbat încet printre boschetele înalte, pe lingă lacul somnolent şi am stat apoi pe bancă, între trandafiri. Am vorbit mult. Ţi-am împărtăşit o taină pe care n-o ştie nimeni afară de d-ta şi eram fericit, fericit cum nu m-am simţit nicio- odată de când exist! Mi-ai răspuns... dar n-am priceput ce mi-ai răspuns decât atunci cânid ai plecat de liângă mine şi mi-ai poruncit să nu te însoţesc. Atunci s-a petrecut cu mine ceva cărei mi-a adus aminte He cataclismele descrise în *Apocalipsă...* Cupa a şaptea a imâniei dumnezeieşti fu vărsată pe soare, pe flori,

pe fericirea din aer şi mai cu seamă pe inima mea !

Stau de ieri fără ©înduri îşi fără vlagă. Cutez astăzi să-ţi scriu. Vei lua aceasta drept o îndrăzneală ofansă-toaref! Te rog 'ia-o 'drept unica manifestare de care sunt capabil, drept unica probă de viaţă pe oare pot să mi-o idau mie însumi,. Iţi scriu, fiindcă nimic altceva nu mai sunt îln stare să fac. Iţi scriu în acest moment, ou aceeaşi necesitate supremă ou care respir şi rnă simt zguduit de bătăile inimii.

D-ră Salomee, ţi-am spus aproape în termeni proprii că te iubesc. Mărturisirea aceasta imi-a alunecat pe buze cu fericirea cu care sclavul pescuitor ide mărgăritare lasă să aluinece, la picioarele sultanei frumoase şi iubite, mărgăritarul fabulos, căutat de multă vreme şi smuls, după bătălii crâneene ou marea, din sinul ei pet dătător de moarte. Ca să-ţi slpun aceste vorbe, cât m-aim luptat cu mine însumi, cât m-am zbătut în algele hotărârilor contrarii, câte idei, tenace ca îmbrăţişerile unui cefalopod, n-a trebuit să deznod şi să aruinc deoparte ! Şi ieri ţi-am înfăţişat cel mai frumos mărgăritar pe care l-ara găsit în marea zbuciumată şi fieiibiinte a sufletului tmeu. 'Iar d-ta, sultana mea prea dragă, drept mulţumire pentru darul adus ai poruncit să-mi taie capul !

Mă supun, dar nu mai înainte ca să ceteşti scrisoarea aceasta. Mi-ai vorbit de ¡filosofia duimitale şi mi-ai înfăţiş,at-o oa un obstacol neînvins, peste care sentimentele şi voinţa d-tale nu pot să treacă niciodată. Eşti în anii frumoşi când principiile ne stăpinesc cu fală, pentru că viaţa adevărată şi veştejitoare n-a început îincă pentru noi. Eşti un isuiflet limpede şi hotărât. îmi dau seama prea bine că stoicismul d-tale nu e un argument improvizat, bun pentru circumstanţă şi pentru coinfiuziumea mea, ci e 'statornica d-tale armură de azi. Vei schiiimba-o ! Viaţa noastră sufletească e într-o evoluţie 'inevitabilă şi eternă. E trist dar e aşa. Convingerile noastre se preschimbă după vârstă, după starea de sănătate, după mediul ambiant şi după multe condiţiuni, cunoscute şi necunoscute, care regentează fiinţa noastră

intelectuală. Intr-un an, în doi ani, vei gândi altfel de cum gândeşti acuim. Rămâine în noi tonul fundamental sufletesc cu care ne-am pomenit. încolo, toate construcţiile de idei pe care le-am ridicat şi le-aim crezut nemuritoare, într-un timp, se năruieso şi se transformă întocmai ca fortăreţele norilor. Nu sunt bucuros de loc să-ţi mărturisesc atare adevăruri asiuipra nestatorniciei şi fluidităţii fără leac a sufletului nostru, dar mie îmi sunt o probă prea recentă şi ¡prea apropiată şi nu pot ■să-ţi ascund experienţa mea.

D-ră Salornee, de la înălţimea de unde mi-ai vorbit ieri, nu puteai să observi, şi dacă ai observat n-ai mai dat nicio importanţă unui fapt pozitiv şi prozaic, pe oare eu sunt obligat să-1 determin şi să-1 discut înaintea id-tale. Convingerile d-tale 'filozofice sunt, pentru dragostea ce-ţi port, uin farmec mai mult, un fel de colonadă romană, într-o Numidie orbitoare şi toridă. E la mijloc insă altceva peste care d-ta ai trecut cu demnitate. D-ră Salornee, oricât de puţin experienţă ai fi în lucrurile vieţii, trebuie să-ţi dai seama ide un lucru : Nu e astăzi pentru mine o plăcere mai întreagă şi mai vie decât să-ţi. destăinuiesc toate gâindurile mele, tot ce cred şi tot ce simt, fiindcă în toată cugetarea şi în toată simţirea mea te găsesc pe d-ta şi iar pe d-ta ! Călugărul budist, în mijlocul ¡pădurilor 'Indiei, regăsind şi iubind în el însuşi şi în toate manifestările celor 'trei regnuri ale vieţii principiul unic, trebuie să fie ferilcit ca mine, oând în tot ce-mi desfăşoară inima 'şi giândul te găsesc şi te iubesc pe d-ta. Deci, îţi voi spune totul, îţi voi revărsa inima mea întreagă, fără teamă şi măsură, fiindcă - 'picătură sau ocean - sufletul meu în întregime este plin de d-ta.

D-ră Salornee, sunt însurat 'şi am trei copii. Iţi mulţumesc, cu lungă încovoiere sufletească, pentru delicateţa pe care ai avut-o ieri să nu-mi arunci în obraz realitatea aceasta. E mai rău decât atât: sunt sărac, sunt fără titluri, am o sănătate abia scăpată din ghearele pierzării, sunt închis în mine însumi şi sunt mândru. Intre mine 'şi lumea aceasta până la întâlnirea mea cu d-ta, au

fost ziduri de cetate. Mâha d-tale, cu linii şi cu tonuri de floare în cinci petale, a atins aceste ziduri şi le-a despărţit înaintea mea, arătând uimirii mele că lumea aceasta are ¡soare, cer şi stele, zări pline de farmec şi flori nenumărate... Ce consideraţie de pe pământ, ce op imune omenească şi ce puteri sociale sau legale pot opri, într-o dimineaţă de ¡mai, soarele ca să răsară ? A răsărit - împărătesc şi mai sus de orice împotrivire. Si toate dorinţele, interesele contrarii, păcatele, blestemele, durerile, chinurile şi crimele pământului au trecut din noapte la lumină. In conştiinţa mea şi în întâlnirea mea cu d-ta simt adânc cev.a la fel cu această fatalitate cosmică. Răsăritul d-tale mă găseşte însurat, prizonier, şubred, searbăd şi lipsit pâlnă astăzi de orice frumuseţe sufletească ! Unde mă voi ascunde ca să nu te mai văd, sau cu ce voi acoperi dimineaţa şi trandafirii înfăţişării d-tale ?

Nu ocolesc cestiunea, ci mi-o azvârl în cap mie însumi cu violenţă. Sunt însurat şi te iubesc ! M-am tânât şi am scormonit întunericul, ani de zile, ca un sobol, ca să ajung azi să înţeleg că am şi eu ochi şi că d-ta eşti atât de frumoasă ! Sunt un ridieul ţii tor de registre într-un minister, unde am mai ¡puţin cuvânt şi trecere decât portarul. Sunt un oropsit de soartă, un declasat, un toler/at! Pricepe, însă, stoica mea mult scumpă, că un izvor care ţâşneşte într-o oază, după cinci ¡sute de kilometri de pustiu străbătut, e fericirea pură şi transformată în apă. Şi dă-ţi seama că, în infinita mea mizerie, iubirea aceasta care mă covârşeşte nu mai poate fi gonită înapoi cu niciun sfat şi cu nicio obligaţie ¡din lumea socială şi legală.

Nu-mi fac ¡nicio iluziune şi n-:am nicio ambiţie. Tot ce doresc şi pot dori este să ştii că eşti iubită şi că sentimentul meu, oricum ¡îl vei judeca, este nepieritor. Nici nu-mi trece prin gând că te vei uita la mine, că vei ¡simţi îln ochii d-tale răcoarea duioşiei, că vei permite ¡filosofiei d-tale inflexiunea compătimirii. Sunt şters, sunt comun, sunt ¡sfios, sunt fără grai, ¡sunt însurat şi am trei copii... Vreau, însă, să nu uiţi ¡niciodată că, ¡sub această înfăţişare nenorocită şi meschină, păstrez pentru d-ta

speciile eternităţii, adică iubirea indestructibilă, aşa cum odinioară, în suburbiile Romei, sclavi sordizi, care erau preoţi creştini, ascundeau sub zdrenţele lor şi alergau să le administreze speciile eucharistice.

Stăpâna gândurilor ¡mele, nu vreau să mă înduioşez nici pe mine nici pe d-ta asupra ¡soartei mele. E un gând care îmi vine adesea, e o întrebare legitimă pe care o las să cadă, ca o grindă, în creştetul declaraţiilor mele : Ce drept socoteşti tu că ai, pe lumea aceasta, la mai multă frumuseţe şi la mai multă fericire ? Sunt milioane de nenorociţi, sunt moroade întregi legate mediocrităţii, ' urâtului şi sterpiciunii sufleteşti şi care au renunţat la viis şi la iubire. De ce n-ai,fi şi ,tu la fel cu lumea aceasta ? Ce ipreţuieşti tu mai mult decât toţi :aceşti salahori ai existentei,, împovăraţi cu femei veştejite, cu coipii fără sănătate, şi muncind din aurora până în amurg, în birouri, în fabrici, în magazine şi sub păimânt ? Cine eşti tu ca să cutezi să ,,te deosebeşti de clasa ta şi să ceri lumină şi perspectivă inimii şi vieţii tale ?

D-ră Salomee, iată întrebări care mă nimicesc. Cu ce drept te iubesc eu azi pe d^a şi cuim legitimez fericirea imensă care-mi cuprinde sufletul, odată ce am acasă o soţie de care mă leagă trecutul, sărăcia, nevoile şi tristeţile .familiare, pământul ide zestre şi consimţământul marital, odată ce am trei copii, cu grija cărora aT trebui să umplu toate clipele vieţii mele ? *Cu ce drept ?* Groaznică întrebare, fiindcă însemnează, în fond, *cu ce putere ?* Acest drept nu e decât contravaloarea deghizată a forţei. Dacă aş fi bogat, dacă aş fi celebru, ori cel puţin frumos, cutezător şi plin de sănătate, întrebarea *cu ce drept ?* s-ar dovedi, uşor, egală întrebării *cu ce puteri ?* Să rămânem, însă, pe acest teren, căci e singurul real şi sincer, să rămânem pe el, cu primejdia infinită, pentru mine, ca să imă fac de râs în ochii d-tale.

Ce cred eu despre imine, ca .să-mi iert iubirea aceasta, vrednică de răsfăţaţii soartei, de principi 'şi de zei ? D-ră Sailomee, îţi deschid cămara cea din urmă şi cea irnai ascunsă a sufletului meu. Eu însumi, până acum, n-

am îndrăznit s-o privesc decât din Prag-

D-ră, sunt oameni care arată prost la înfăţişare, unii vulgari din fire, alţii sfioşi şi încurcaţi, alţii de-a dreptul prost crescuţi, care trec pe lângă noi fără să le dăm nicio atenţiune. Prin nimic nu se disting de lumea cealaltă. Nici prin îmbrăcăminte, nici prin prestanţă, nici prim tinereţe şi nici prin frumuseţe, fiindcă aceşti oameni au de obicei figura adânc săpată şi ostenită, iar sănătatea compromisa. $i aceşti oâ- meni se strecoară ¡pe Mngă 'noi indiferenţi şi anonimi. E destul, însă, ¡ca un .¡prieten să se apropie de tine şi să-ţi şoptească la ureche numele acestui bătrânel, îmbrăcat într-o străveche redingotă, ca să tresari: «El este !...» E destul ca omul nostru să pătrundă sfielnic într-o adunare , publică sau particulară, pentru ca numele lui să zboare din .gură în gură şi privirile toate să se îndrepte ânspre el : «El este !...» Cine anume ? Prin ce a iputut făriâlma asta de om să se resfire îin conştiinţa atâtor oameni şi să-i ¡facă astăzi, cu numele şi cu ivirea lui, să tresalte toţi, ca la primirea unei fericite ştiri naţionale ? Vezi că :

«Uscăţiv aşa cum este, gârbovit şi de nimic.
Universul fără margini ¡e în degetul lui mic!»

Omul acesta e un maestru al visului, al gândului, un atlet al tăriilor intelectuale. E un poet, un filosof sau un strălucit om de ştiinţă. Există deci,, în lumea aceasta, o putere deosebită, care mu se vede şi nu se poate recunoaşte deoât foarte târziu, o putere deosebită pe care o daiu sufletul şi ildeea. Şi există uin drept deosebit care nu este scris nicăieri, pe care societatea îl tăgăduieşte cu voce tare, dar ¡îl admite între patru ochi ,şi care e ¡dreptul celor ce s-au născut pentru idee şi pentru artă.

D-ră Salomee, de pe acest zid al teoriei şi cu aceste aripi ide .şindrilă pe care mi le-acrn făcut. îmi dau drumul în haos ! Sărmani: Ioar, Meşter Manole şi voi atâţi visători îndrăzneţi, care aţi plătit cu viaţa seimeţia visurilor voastre, cad şi eu alăturea cu voi - atâta ¡numai că eu ¡mă sfarm de stâncile ridiculului! D-ră Salomee, mi-am iertat să te iubesc, convins că sunt altcineva decât subşeful de birou

de la minister şi altcineva decât chiriaşul a şase sute de lei pe an, din şoseaua Bomaparte. Am cutezat să te iubesc, purtat, cum sunt, de ambiţii necunoscute şi plin de gânduri pe care nu pot să şi le ¡plătească toţi şefii mei din minister. Te iubesc! - ridicat, până la d-ta, pe aripile unei furtuni sufleteşti, care nu poate să fie decit înainte-mergătoarea unei ploi abundente de con- cepţiune şi de poezie.

Cine sunt ? Cine se zbate în mine ? Nu ştiu până acum. Şi inu ştiu nici să spun dacă iubirea aceasta, pe care ai deşteptat-o ,în mine, e întâmplarea care revelează pe poet sau dacă e tot fondul, tot cuprinsul, toată viaţa noii şi îmfloritei vieţi a sufletului imeu. Mă consacri d-ta poet şi voi fi poet de aci înainte în toate zilele mele ? Sau sunt poet fiindcă te iubesc şi poezia şi iubirea mea sunt unuil şi acelaşi fenomen cu aceeaşi soartă şi durată ? Nu ştiu ! nu ştiu! Aş vrea ca acel ce te iubeşte să fie şi să ajungă un artist mare. Aş vrea ca numele şi frumuseţea d-tale să răsară, din poemele mele, ca luna dintre codri. Aş vrea ca lumea întreagă să ne afle, să ne discute, să se înverşuneze după taina noastră, să spumege, să ne sfişie şi să ne azvârle pe ţărmul celebrităţii!

Dar aş vrea, de mii de ori miai mult, să te iubesc fără să ştie nimeni şi să mor - poet pentru d-ta. In acest moment, inima întreagă mi-e prea plină de d-ta. Ţi-am tors şi ţi-aim spus atât de multe ca să-ţi demonstrez evidenţa : te iubesc ! şi să-ţi explic ce nu se poate explica : pentru ce te iubesc.

D-ră Salomee, acum ştii totul. Fă cu mărturisirea mea şi cu aceste pagini, ce vei binevoi. Ţi le voi strecura, zilele acestea, la facultate, transcrise într-un oaiet, şi dându-mi înfăţişarea că îţi înapoiez un, caiet de note pe care mi l-ai foist împrumutat. Nu te supăra 1 Nu ¡găsesc alt procedeu mai nimerit decât acesta şi nu mă pot hotărî să dau pe foc confesiunea mea, cum nu mă pot hotărî - cel ipuţin pâlnă acum - să mor îin tăcere, fără ca să mai propag până la auzul d-tale vaierul şi durerea sufletului meu.

Fă ce vei voi cu paginile acestea, cu mărturisirea aceasta şi cu amintirea tristei mele apariţii. Fă să treacă

peste ¡mine focul, dispreţul şi uitarea. Va fi, însă, zadarnic! Iubirea mea e mai arzătoare decât ■focul şi mult mai tenace decât dispreţul şi dedt uitarea. Dă-ţi inima altuia, zideşte-ţi viaţa departe de mine şi grămădeşte peste amintirea mea stâncile nepăsării d-tale. De prisos va fi totul ! Căci vei auzi din adâncime, ca în legendele care povestesc despre cei zidiţi de vii, în ziduri:

«Salomee, Salomee, le iubesc fără de moarte !>"

Toamne de odinioara

ON TROUVE TOUJOURS UN PLUS MALHEUREUX QUE SOI'

m ieşit din casa Piersicenilor cu moartea în inimă. Nu mi-a mai trebuit nici ceai, nici joc de cărţi. Am spus gazdelor că-mi este rău, aşa pe ¡neaşteptate, şi am plecat de acolo. Când îmi alegeam paltonul, mi-a ajuns încă o dată în auz râsul ei cristalin şi alintat. Aşadar, şi ea era ca toate celelalte !...

Afară ploua mărunt şi uin vânt străbătător răsucea stropii de ploaie şi-i azvârlea în obraz, înţepători şi reci. In faţa mea, vuia şi scârţâia din mii de crengi bătrâne zăvoiul. Namila lui neagră şi zbuciumată avea în poale câteva luminiţe, câteva felinare pierdute pe alee. încotro să apuc ? Am intrat in zăvoi. Mă chema singurătatea lui sinistră şi mă chemau şi mai mult amintirile de astă-vară... Aici în zăvoi am cunos- cut-o. Era la o masă, colea lângă bufet, cu soţul ei, ou mai mulţi prieteni şi prietene. Ciceronele imeu m-a prezentat: „Noul nostru administrator de plasă..." M-am încovoiat ca un prost şi am sărutat mâinile în dreapta şi în stingă, arătând tuturor, fără rezervă, o nesfârşită şi imbecilă sinceritate. Veneam cu capul plin de convingeri adunate de prin cărţi, plin de hotărâri frumoase şi, cum se zice, de ideal. Ce soartă ironică ! Gu această zestre sufletească intram, nou administrator de plasă, în acest colţ de provincie, biân-

1 Se află totdeauna cineva rnai nenorocit ca tine ! (fr.)

tuit de intrigi politice, de jocul de cărţi şi de frigurile adulterului !

Am stat locului, acolo uinde era masa 'de astă-vară. Lumina felinarului îmi arăta alături, încremenit şi negru, bufetul, astă-vară răsunător de viaţă şi de cânteoe. Departe, în întuneric, era o singură stea gălbuie - al doilea felinar de pe alee. Aveam, prin urmare, între cele .două felinare, aleea goală şi împietrită. Am început să mă plimb. La picioarele copacilor izbea ploaia mai puţin. Am coborât umbrela până în creştetul capului şi m-am cufundat în durerea mea neroadă. Vuietul ide deasupra, trosnetul crengilor şi toanele vântului mă învălui au cu un nu ştiu ce farmec prietenesc şi trist, cu nu ştiu ce mângueri, din zbuciumul cuiva care ar fi suferit alăturea de mine.

O vedeam limpede în ochii mei, albă şi trandafirie, provocătoare şi perfidă, aşa cum sta de >orbă cu rivalul meu, o vedeam cu aceeaşi claritate, ca în salonul Piersieenilor. Credinţa ei, cuvântul ei, devotamentul ei... acelaşi cântec falş de gramofon provincial, ca la toate celelalte cocoane de pe aici ! Singurul vinovat sunt numai eu, naivul, care am socotit-o serioasă, superioară prietenelor ei de poker şi de infidelitate conjugală. Mi-a jurat, înşelătoarea, de atâtea ori, că eram întâia şi cea din urmă a ei iubire, întâiul, unicul ei păcat! Aim crezut-o pe cuvânt şi am primit-o în braţele mele, în visurile mele, în sufletul meu înfrigurat şi credincios ca într-un naos împodobit pentru misterii. Şi iată, azi, definitiva întărire a bănuielilor mele ! Maria mea se desface de mine pe nesimţite, s-a desfăcut! şi se înfăşură, ca o iederă, în jurul acestui atlet vulgar care este căpitanul Vladimir. Să-i fie de bine ! Seara aceasta m-a lămurit deplin şi cred că şi pe alţii mai proşti decât mine, dacă în salonul Piersieenilor o fi fost vreunul care să mă întreacă. Vorba ei cu căpitanul, ochii ei şi mai cu seamă risul ei... îmi sunt de ajuns.

Cântă, vântule, sunaţi, crengilor, vuiţi, brazilor, veciniica pomenire, chiar aici în locul ăsta, unde aim cunoscut-o astă-vară !... Dar kleea aceasta m-a sugrumat şi ploaia, pe obrajii mei, s-a făcut fierbinte, deodată. Femeie fără inimă! Femeie care trădezi atitea amintiri şi atâtea jurăminte, imi-e greu îin seara asta, şi plâng aifară în

ploaie, pe oânid tu rămii colo, în luimină şi în dogoarea privirilor noului tău amant!

De ce mai zăbovesc! Haidem acasă. Şi cu acelaşi tumult deasupra unea, de ramuri plesnite între ele, de foi uscate şi necăzute, de brazi sonori, am făcut drumul înapoi. Eram liniştit, dar eram şi mai sfărî- mat, şi mai trist. Ce voi face acasă ? Ce voi face la birt ? Saluturi stupide, întrebări nepoftite, vecinătăţi de masă fcaire 'te enervează !... Mai bine mă duc devale într-o circiumă dimprejurul pieţei. Mă voi înfunda într-un colţ şi îmi voi bea amarul intr-un pahar cu vin.

Am orbecăit prin străzile murdare şi am ajuns în piaţă, între circiume. într-una din ele cântau lăutarii; am intrat acolo şi m-am aşezat la o masă goală, mai în lund. Nu m-am uitat de aproape la nimeni şi am cerut o sticlă ¡de vin şi ceva de mâncare. Au venit şi una şi alta, dar de-abia le-am atins. Eram mai dornic de oântecull lăutarilor. Mă simţeam furat domol de patima mea din copilărie, de dorul meu nepotolit după cântecul vioarei. Am ascultat odinioară, nopţi şi zile, toate horele, toate legendele, toate baladele, pe care le ştiau ţiganii lăutari din două sate. Cu inima rănită cum eram, m-am lăsat purtat de unda melodiei şi am trecut din amintire în amintire, ca din floare în floare, ca din nenufăr în nenufăr... M-am întors spre cântăreţi să-i văd mai bine. Stăteau lingă tejghea, în colţul dimpotrivă, într-un cerc de ardeleni şi se luptau să biruiască fumul şi gălăgia din circiumă. Dar muşteriii au început să plece şi am rămas la mese mai mult oameni tăcuţi şi cu dureri ascunse.

Erau doi lăutari, cel ou vioara şi cel cu cobza. Cobzarul era un ţigan tânăr, ca mulţi de felul lui. Cel cu vioara, însă, mi s-a părut fără pereche. Era miult mai negru ca de obicei. Avea nasul turtit, fruntea turtită, vocea puternică şi pătimaşă şi în ochii lui, mai mult de câine, deoât de om, o privire de o dureroasă inteligenţă. M-am uitat la manile ţiganului : erau vii, subţiri, nervoase, şi ise multiplicau în jurul vioarei ca un roi de libelule. Era destul de bătrân, căci din astrahanul pe care-1 purta pe tivgă,

ieşea pe ici pe colo, câte un cârlionţ alb.

Mai erau în circiumă doi-irei întârziaţi. Lăutarii, în semn că de aci înainte au adunat asupră-mi toată nădejdea şi tot respectul lor, se ¡ridicară ,în picioare şi aşteptară parcă să poruncesc. Observai atunci că ţiganul cu vioara era şchiop de un picior şi era mai scurt şi mai pipernicit decfit cobzarul. Se uită lung la mine, se uită la jupânul de la tejghea şi după ce şopti ceva cobzarului, începu acest clntec neaşteptat:

„Trist iaste boiarul nostru ! Să venim, să-1 ogoim. $i tu, măre, cârciumare. Toarnă-i vin. toarnă-i pelin ! Şi de-o zice : basta vinul! - ■ Mai ţigani, rnai ceteraşi, Noi atunci, cu dibla-n mină Să-nbunăm pe boieraş !"

Aim privit, profund mirat, pe cârciumar. Jupânul avea un zâmbet subţire şi familiar. Voia să-mi ispună : „E pentru dumneata ! Al năibii lăutar, te-a mirosit. Te-a înşelat ibovnica, domnule ! Ei, ce să-i faci, aşa e lumea. Bea vinul meu, ascultă câinteoul ţiganului, plăteşte ca un boier şi du-te sănătos !"

Stăteam la îndoială : mă cunoaşte ori nu cârciu-marul ? Despre lăutari eram încredinţat că nu mă cunosc. Eu, cel puţin, nu văzusem niciodată, până acum, pe cel cu vioara. îmi dădeam seama că ciudatul ţigan venea din Ardeal, ori că se născuse acolo; era ţigan unguresc. Dar ou prea înţelegeam cum nu-şi dădea el seama că nu sunt grof, ca să nu mă ia aşa de sus cu cântecele lui. Trebuia, însă, să fac faţă împrejurării. Am zâmbit, am aprins o ţigară şi am chemat imai lângă mine pe lăutari. Gâind mi s-a părut că se isprăveşte cântecul, i-am oprit cu mâna şi i-am lăudat:

— Frumos cântec ! nu l-am mai auzit. De unde îl ştiţi voi ?

Lăutarul cel şchiop a aruncat peste capul meu o privire nu prea măgulitoare, dar pe urmă a tuşit modest şi a dat să-mi răspundă. Cârciuimarul a intervenit cu diplomaţie :

— E ghiavolul de Ije Cloancă, domnule administrator. Ăsta îţi face cântecul din ochi, cum îţi face ăla, în hâlci la

Râureni, poza la minut 1

Să fi răspuns : „d-apoi dacă n-am auzit până acum de Ije Cloancă !" mi-aş fi prăpădit orice ••utoritate. Am răspuns, iluminat deodată :

— Aa... Ije Cloancă... bravo! acum înţeleg... Dă-i şi lui şi cobzarului câte-un pahar ou vin !

— Să trăieşti, boiarule, şi să-ţi fie inima uşoară ca vioara în imâna lui Ije Cloancă 1

Cei doi lăutari goliră paharele şi potriviră - unul vioara, altul cobza, gata la poruncile mele.

îmi turnai şi eu un pahar cu vin şi-1 băui pe nerăsuflate, ca să arăt că biruiesc tristeţea, că râd de ea (deşi ştiam bine că mă înşel) şi că sunt şi eu dintre vitejii vechi care îneacă în vin durerile iubirii şi ale vieţii.

— Ije, să-mi cânţi un oântec vechi, un cântec tânguios, auzi tu ? Să-mi oânţi *Bulgăraş de gheaţă rece.*

Lăutarii se închinară şi începură. Cine a meşteşugit aceste stihuri populare, cine a îngânat întâi sfâşietoarea lor melodie - nu ştiu şi poate că nu ştie nimeni. E un cântec care colindă pe la tară şi prin târguri, un cântec necunoscut de lumea nouă şi subţire, un cântec pe care trebuie să-1 ceri lăutarilor bătrâni, întâr- ziaţi pe plaiurile Olteniei. II auzisem de mai multe ori în seara aceea, fără seamăn cu alta, l-am ascultat cu un dor şi cu o încordare sufletească înalte până la cer. Peste inima mea fierbinte şi sângerată, jalea vioarei lui Ije Cloancă venea răcoroasă, venea mângî- ioasă şi multă, ca spumele Oltului la vâltorile mari. O duioşie atotbiruitoare mă ridica într-o lume nespus de tristă şi nespus de dulce fiindcă toţi plângeau în ea şi toţi erau duios încredinţaţi că dincolo de *Bulgă- ras de gheaţă rece* viaţa nu mai are nicio putinţă şi niciun înţeles...

„Bulgăraş de gheaţă rece, Iarna vine. vara-mi trece Şi n-am cu cine petrece. Căci cu cine-am petrecut S-a dus şi n-a mai venit S-a făcut negru pămint La biserică-n mormânt.. "

Acesta care *„s-a făcut negru pămint"* era Mari a, ah, inima pe care necredinţa mi-o ucisese!... Dar o

generozitate caldă îmi tulbura privirea. Nu ! eu sunt cel ce s-a tăcut negru pământ... Pe ea, las-o să trăiască, las-o să se încredinţeze că nimerii pe lume n-a iubit-o mai mult, mai drăgălaş, şi mai sfânt ca mine ! Deci, eu „m-ain dus şi n-am mai venit".

- Şi vioara lui Ije Cloancă vărsa asupră-mi o încredinţare uriaşă, nebunească, mă clătina c_\ un vifor dezlănţuit în miezul iernii, iar vocea lui aspră şi scormonitoare era tristă până la moarte.

îmi dădeam seama, dar vag, ca un puţin cunoscător, că scula pe care o purta în braţe acest ţigan urât e o sculă tot atât de rară ca şi proprietarul. Vaierul care creştea şi scădea - cu câte legănări, cu ce fiori adinei! - din cutia ei uscată şi înnegrită spunea vechime multă şi rnână de meşter fabricant. O clipă, mi-a trecut prin cap să întreb pe Ije de unde are el aşa vioară, dar cântecul ajunsese până la :

„Bucură-te, mânăstire. Că frumoasă floare-ţi vine. Nu vine să-nbobocească Ci vine să putrezească..."

Şi atunci gândurile mi s-au înnegrit ca norii cerului, când un potop de ploaie stă gata să se frângă pe pămint şi am pus mâna în dreptul ochilor. Am văzut-o pe Maria, cernită, înceată şi albă ca o chiparoasă, mergând spre mânăstire! „Alario, Mărio, spune că totul a fost o părere de nebun, că inima ta este tot a mea, că jurămintele tale sunt tot întregi şi sfinte şi că eu mă chinuiesc fără cuvânt!..."

Dar în aceeaşi clipă cântecul se rupse ca un fir de borangic şi când ridicai capul văzui lingă lăutari pe dorobanţul meu de la cancelarie.

— Să trăiţi, domnule administrator, v-am căutat pretutindeni cu scrisoarea asta de la domnul prefect...

Am luat scrisoarea fără grabă, am deschis-o şi am cetit-o. Prefectul mă chema la el, să vorbim de suplinirea unui coleg al meu, bolnav de câtva timp, şi care-şi cerea acum un congediu formal.

— Mergem numaidecât.

Am plătit ce era de plată şi am dat lăutarilor un

bacşiş mai presus de aşteptarea lor. îmi părea rău că-i las şi îmi părea rău că nu aflasem incă tot ce-aş fi voit să ştiu asupra acestui mare meşteşugar care mi se părea că este Ije Cloancă. L-am întrebat unde-i este sălaşul. Credeam că în oraş. Nu; şedea departe, in preajma unei mânăstiri, tocmai în plasa colegului bolnav care cerea congediu.

M-am dus la prefect acasă. Mi-a spus că sunt ales să ţin locul celui ce pleacă şi că trebuie să pornesc, chiar a doua zi, la administraţie. Schimbarea aceasta venea bine. A doua zi, pe un timp de ceaţă şi de ploaie cernută ca prin sită, am fost gata de drum. De-abia închisesem ochii despre ziuă şi-mi ardea capul ca în toiul unui acces de friguri. Umezeala, cerul sur, pădurile fără frunză, convoiurile lungi de ciori... răcoreau, încetineau şi statorniceau gândurile mele, cu puterea totdeauna nouă a naturii înţelepte. Mă lăsam încredinţat şi legănat, ca un copil în braţele părinteşti, după o greşeală obositoare şi plătită cu multe lacrimi. Tot ce vedeam în ochii mei mă mustra şi mă înţelepţea. Căsuţele risipite sub stâlpii lor de fum, vitele care coborau devale spre pâraie, ţarinele încremenite sub straturi de îngrăşăminte mi se păreau, toate laolaltă, o lecţie intuitivă şi larg binefăcătoare. E atâta tihnă, atâta linişte în firea cumpănită şi imensă, încât toată nebunia sufletelor noastre, toată flacăra insomniilor noastre se clatină şi se întunecă, după o călătorie bună, de cinci ore umede şi reci.

M-am gândit la Maria, m-am gândit la lăutarul din ajun, care îmi cântase cu atita foc durerea iubirilor văduve şi mi-am zis că acest sfârşit, într-un noian de cintec şi de flori de îngropăciune, era frumos şi putea să fie şi definitiv.

M-am luat cu treburile îndoitei mele slujbe, am alergat, călare, cu trăsura şi cu sania, pe drumurile, când mai bune tind mai rele, ale celor două plăşi ce administram şi n-am mai văzut-o pe Maria. M-am ferit cu luare-aminte să mai dau ochi cu ea şi am ridicat între noi amândoi catapiteasma sfintei indiferente. Mângâietorul meu din seara despărţirii mi-a ajuns, însă, un favorit aparte.

Intr-o luminoasă zi de martie, pe când mă duceam în

trăsură spre reşedinţa a doua, arn ajuns din urmă pe un omuleţ şchiop, pierdut într-un cojoc numai pot- loage şi nalt de la ceafă în sus o jumătate de metru numai din pricina unei înfricoşate căciuli cu moţ. Omuleţul şi-a retezat deodată muşuroiul de pe cap şi cu el la subţioară mi-a strigat cu glas zguduitor:

- Sărut mâna, boiarule!

Era Ije Cloancă. M-am bucurat că-1 întâlnesc şi i-am zis să se urce în trăsură, pe scăunelul din faţa mea. Era fără vioară. Fusese departe, peste două sate, să tocmească nişte porumb - ,,c-am isprăvit măci- nişul, boiarule !" - şi acum se înapoia acasă. I-am dat vint să vorbească. Aveam nainte două ore de drum. Cu vocea lui scandată, puternic ţigănească, dar amintind graiul din Ardeal, Ije Cloancă mi-a spus o poveste amară şi lungă, povestea unui artist nenorocit, sfărâmat încet şi sigur între pietrele de moară ale vieţii.

II chema Gheorghe. *Ije* îi ziseseră ciobanii din munte. Se trezise între oi şi crescuse între ele din copilăria lui cea mai depărtată. Nu văzuse niciodată nici pe maică-sa, nici pe tată-său. Un baci bătrân ştia ceva despre părinţii lui, dar baciul murise când Ije era de câţiva ani. A crescut din pomana ciobanilor, dar nu putea să alerge şi să muncească la fel cu ei, fiindcă era pipernicit din fire. înclinarea lui cea mare era spre cântec, spre caval şi spre vioară. Cânta cu orice instrument. Dar vioara era patima şi puterea lui. Din vioară i s-au tras toate necazurile. Dragostea de vioară 1-a împins la prima lui greşeală. Când a coborât odată în târg şi a întâlnit nişte lăutari, a iurat vioara unuia şi-a fugit cu ea. L-au prins jandarmii, l-au dus la scaunul de judecată şi judecata 1-a băgat, o toamnă, la puşcărie.

De ruşine, de necaz, Ije Cloancă a trecut peste munţi, dincoace la noi, şi s-a acioat pe lingă nişte ţărani moşneni care tăiau nişte dramuri de pădure. Făcea şi el treabă pe lingă ei şi câştiga un trist codru de pâine, dar şi aici a fost fără noroc. într-o zi nu s-a ferit şi-a căzut un, copac peste el; i-a apucat un picior şi i 1-a strivit. Aproape un an a stat cu piciorul intre speteze, în argeaua unui creştin. Veneau

babele satului şi-i dădeau câte un colac, sâmbăta când făceau pomană... A ieşit numai os şi piele, şchiop, şi mai bicisnic ca mai nainte. Mângâierea lui, cit a zăcut în argea, a fost o gioarsă de vioară pe care i-a dat-o un lăutar bătrân.

Când a putut să se târască pe pământ, 1-a luat ţiganul cel bătrân şi a stat ucenic, lângă bătrân, zece ani. Bătrânul ştia toate cântecele de pe valea Oltului şi era vajnic lăutar. Ije i-a învăţat tot meşteşugul şi toate cântecele. Moşul, care trecuse de şaptezeci de ani, avusese patru femei, dar numai cu cea din urmă făcuse o fată. Fata şi vioara erau averea lui întreagă. Când i s-a părut bătrânului că se apropie funia de stejar, 1-a chemat pe Ije :

- Uite vioara asta... o ştii... Nu se dovedeşte vioară ca ea, nici la munte, nici pe plai... Mă duc şi vă las... Vioara ţi-o dau ţie... Da' am şi treanţa asta de fată... pe Luxiţa... Bună o fi, rea o fi, Dumnezeu ştie... Ţi-o dau tot ţie... Ţi-o dau cu jurământ să n-o goneşti, ci s-o hrăneşti... Să aduni mălai cu vioara şi să ţii pe Luxiţa...

Aşa a fost testamentul bătrânului lăutar : peste cîteva zile a închis ochii. Ije Cloancă, credincios bătrânului, a luat şi vioara şi pe Luxiţa. Vioara era o sculă de mare preţ, dar Luxiţa s-a arătat curând femeie fără minte şi fără ruşine. Căsnicia le-a fost rea de la început. Ije, care văzuse pe Luxiţa crescând lângă tatăl ei şi era mai mare decit ea, ar ii trecut multe cu vederea şi ar mai fi răbdat. Luxiţa, insă, era şi leneşă, şi rea de gură şi cu năravuri proaste. L-a înşelat pe Ije cu cine i-a ieşit în cale şi mai pe urmă s-a înhăitat cu cobzarul lui.

- Mă uitam la ea : o vedeam trupeşă* frumoasă. Mă uitam la cobzar : îl vedeam flăcău înalt ca bradul... Mă uitam şi la mine şi mă vedeam slut şi izinit! Puneam mina pe vioară şi plângea şi suspina vioara de sta Oltul să mă asculte... Şi răbdam şi aşteptam. O certam pe Luxiţa ca un tată, îi arătam lumea cum râde de noi şi-i arătam uneori şi jordia. Dar într-o zi mi-a dat un brânci pe cit colo şi am văzut bine că de i-oi sta înainte mai mănânc şi bătaie... Â

făcut un copil, a mai făcut încă unul... Se chema că sunt ai mei şi trebuia să car acasă şi mai mult mălai.

M-am desfăcut de cobzarul ăl frumos, ibovnicul neveste-mi, şi-am luat altul, mai pe potriva mea. Da' nevastă-mea nu s-a desfăcut de el. Intr-o zi m-a dus Dumnezeu la o curte boierească. Le-am cântat boierilor până la mizeul nopţii şi mi-au dat să mănânc şi să beau cit am putut. M-am îmbătat, să trăieşti, boiarule, şi m-am întors acasă cu mult curaj. Era vara, pe la Sfântă Mărie... Venisem în căruţa unui creştin până la podul Oltului şi-am luat-o pe trei poteci, spre bordei. Era lumină ca ziua; luna era târzie şi Oltul dormea ca un copil, în scutece albe. Ce mi-a venit mie - zic să tnă duc devale, în ceair să dorm intr-o căpiţă. Şi vrăjmaşul m-a îndreptat tocmai la căpiţa unde dormeau îmbrăţişaţi, nevastă-mea şi cu ibovnicul !

Eram beat, domnişorule, şi-mi fugiseră minţile din cap... Am atârnat vioara într-un mărăcine şi am pus mâna pe un par de stejărică. Nu m-au simţit de ioc, că şi ei făcuseră chef în seara aia. Ţiu minte că m-am gindit: „Pe cine să omor întâi, pe ea s-o omor, ori pe el ? Pe el, că e mai tare şi de-o scăpa mă curăţă..." Dormea pe spate, cu ochii în lună şi cu mâna petrecută pe după gâtul Luxiţei. I-am potrivit parul drept pe frunte şi-am izbit cu o putere de nebun... L-am gătit! A început să zvâcnească şi să se zbată ca un bou la zalhana. Luxiţa a sărit în sus şi a rupt-o de lugă. Ţipa de se clătinau văile... Am rămas, acolo, bătut de Dumnezeu.

Au venit primarul, streaja, tot satul... M-au legat cot la cot şi m-au băgat la închisoare. Am stat în prevenţă o jumătate de an şi am făcut trei ani la ocnă. Când mi-am auzit osânda am spus atâta :

- Să trăiţi, măriile voastre, da' să nu-mi luaţi vioara, ci să mă lăsaţi să mă duc cu ea la ocnă !

Am trăit bine la ocnă, la ce să zic... Le era tuturor milă de mine şi nu mă prea puneau în rând cu ceilalţi osândiţi... Cântam cu vioara până nu mai vedeam bine, nici eu nici ăi de mă ascultau. Da' stam uneori, singur, afară la soare şi mă judecam, în obida şi ticăloşia mea : „Nu mi-era

destulă sărăcia, nu mi-era destulă sluţenia şi şchiopenia,, nu mi-era destulă musca neveste-mi şi ocara de pe capul meu !... Ajunsei şi în ocnă şi luai în circă sufletul lui Simion" (că aşa îl chema pe cobzar). Mă simţeam blestemat, spurcat, gunoiul gunoiului, başca de toată lumea ; şi-mi venea uneori un fel de nebunie să fac vioara ţăndări, căci mi se părea că de n-aş fi fost cântăreţ, mi-,ar fi mers mai bine printre oameni şi n-ar fi dat peste mine atâta nenoroc şi atâta jale !

Au trecut şi ăi trei ani de zile... M-am întors acasă, cu mustăţile rase şi cu vioara, la subţioară...

Ce să-ţi mai spui, trăi-te-ar Dumnezeu !... Acasă am găsit în loc de doi copii (câţi lăsasem) trei copii şi pe Luxiţa cu burta la gură !

SPRE PORTOFOLIU

irectorul „Muzeului de monştri vegetali", domnul Valeriu Pop-Poenari, se trezi dis- de-dimineaţă, după o noapte zbuciumată şi plină de vedenii. Discutase în ajun la o agapă de amici politici situaţiunea guvernului şi fusese de părerea tuturor că o remaniere ministerială este nu numai grabnic cerută de împrejurări, ci şi mântuitoare pentru partid. Discuţia urmase mai departe, însă directorul „Muzeului de monştri vegetali" ieşise cu discreţiune din spiralele ei şi făcin- du-se că vorbeşte într-o cameră de alături, cu un coleg de >la universitate, lăsase pe trei arnici căldu- roşi să susţină că o remaniere ministerială fără Valeriu Pop-Poenari ar fi o cârpeală înşelătoare. Cei trei amici vorbiseră cu elocinţă şi cercul politic se pare că rămăsese încredinţat că Valeriu Pop-Poenari trebuie să ajungă ministru. De aceea ilustrul om de ştiinţă, director de muzeu şi profesor universitar, dormise rău.

D

Cu toate că era foarte obişnuit cu succesele şi cu onorurile, cu toate că era norocos fiu al ţării sale, directorul „Muzeului de monştri vegetali" aştepta cam de mult această ultimă onoare pe care putea să i-o mai acorde patria recunoscătoare. (Membru al Academiei nu era pină

acum, dar nemurirea academică îl ispitea puţin.) Ministru ! ministru voia să fie şi de zece ani tot aştepta. Niciodată, până acum, nu aşteptase atit de mult. Toate dorinţele, ambiţiile şi aspiraţiile vieţii sale ii fuseseră încununate la vreme şi deplin: bursa în liceu, bursa la facultate, bursa în străinătate, catedra universitară, „Muzeul de monştri vegetali" şi - numai aici a fost o mică încurcătură - căsătoria cu aproape milionul ei.

Valeriu Pop-Poenari se smulge din pânzele patului şi de lingă soţia-i încă adormită şi aprinde o lampă electrică. A doua pricină care i-a năucit noaptea şi i-a tivit-o cu horbote de flacără vine dintr-o împrejurare veche, specială vieţii acestui important bărbat... Ministeriatul lui, oricât ar fi de puternic susţinut, poate să se ducă peste cap ! Aşa era să i se întimple şi cu căsătoria... Ce să facă el cu femeia asta, care a fost zina-i cea bună, atita vreme, la început, şi care de când s-a căsătorit cu nepoata a ajuns tiranul lui ?...

Nimic altceva decit să rabde s-o curtenească şi să i se supuie. Cu Esmeralda nimeni n-a cutezat să se războiască. Tot ce a vrut a făcut şi nimeni nu i-a stat vreodată împotrivă. In casa ei se ţin tainice consilii de miniştri. In casa ei se pun la cale împrumuturile ţării şi afacerile de milioane. Prin casa ei trece drumul spre putere şi spre mărire. Nu cresc in sera ei atiţia eucaliptuşi, ficuşi, cactuşi, lămâi... câţi oameni mari au crescut din casa ei în ţara românească !... El însuşi, Valeriu Pop-Poenari, dacă n-ar fi avut norocul s-o cunoască pe cucoana Esmeralda şi acum ar fi ros catedra vreunui liceu de provincie. Păcat numai că Esmeralda, cu toată inteligenţa ei superioară, nu poate să admită unele tranzacţiuni şi - când vine vremea - unele încheieri de bilanţ. Dacă Esmeralda se împotriveşte, nu va izbuti nici de data aceasta să fie ministru ! Şi ea se va împotrivi fiindcă este mi- nioasă asupră-i, de astă-toamnă.

Valeriu Pop-Poenari suceşte unul după altul robinetele de la baie - ••cald, rece - şi-şi pregăteşte singur în grabă baia pe care o face în fiecare dimineaţă. In casă e

tăcere. Caloriferul răspindeşte o căldură uscată în care aburii din baia de marmoră se resfiră bineveniţi. Valeriu Pop-Poenari aruncă ■ de pe el vestmântul de noapte plin de broderii, de ciucuri şi de îmbrăţişări delicate şi intră în apă. Anii de studii aşa-zise grele, îndeletnicirea intensă intelectuală şi multa învăţătură pe care trebuie să o aibă un om ca directorul „Muzeului de monştri vegetali" nu l-au izinit nicidecum. Valeriu Pop-Poenari are un trup de luptător. Adânc convins de adevărul adagiului latin : *metis satia* [3]... savantul nostru a ajuns savant, dar cu măsură şi cu respectul tuturor drepturilor trupului şi al sănătăţii. In mângâierea caldă şi completă a băii, Valeriu Pop-Poenari se simte puternic, mlădios şi plin de viaţă. Nu şuieră de nimic până acum şi în primul loc cauză lăudabilă întru aceasta este cumpătarea lui.

Esmeralda poate să se supere uneori. Un bărbat serios, echilibrat şi căsătorit trebuie să aibă altă morală şi igienă decât cucoana Esmeralda. Duşul este izvor de sănătate şi epilogul băii. Valeriu Pop- Poenari se duşează, se înfăşoară bine şi cade un minut pe canapea...

Amintiri surâzătoare îi trec pe sub pleoapele închise. „Esmeralda ! frumoasă femeie - a fost şi este încă. Dar degenerarea a început şi e prost că pretenţiile şi despotismul Esmeraldei cresc în raport direct proporţional cu amurgul frumuseţilor ei..." O pendulă sună surd opt ore. Servitorii încep să mişune prin casa uriaşă, dar zidurile puternice, draperiile de la uşi şi depărtarea odăilor de serviciu nu lasă să răzbată decât ecouri vagi. O cetate de linişte, de viaţă satisfăcută şi de confort elegant are aci Valeriu Pop- Poenari, sub acoperişul „Muzeului de monştri vegetali". Cu averea lui ar fi putut să şi-o facă şi fără să fie director de muzeu. Directorul simte, însă, un farmec cu totul aparte şi nespus când stă şi socoteşte că locuinţa, lumina, căldura, serviciul şi alte avantaje pe care le are el şi familia lui sunt darurile naţiunii recunoscătoare. A muncit, a luptat şi a biruit! Popoarele şi guvernele nu pot să fie ingrate cu marii cetăţeni. Ingrat... acest cuvânt nu-i

3 minte sănătoasă... (lat.)

place. I 1-a spus odată Esmeralda, într-o împrejurare intimă şi dramatică. In acest moment se aude în dormitorul copiilor ciripitul deşteptării. Valeriu Pop-Poenari are trei copii, pe care îi cresc şi-i instruiesc trei pedagoage străine. Directorul se grăbeşte. Trece la oglinda în care se resirânge dimineaţa sură de afară şi începe să se îmbrace. O idee, cu care s-a sculat din pat, cu care s-a muiat în baie şi s-a odihnit pe canapea, s-a făcut acum, în el, hotărâre. Se caută în oglindă, îşi piaptănă părul încă negru şi îşi umflă pieptul. Dar oglinda nu e destul de clară. Ridică storul cit se poate de sus şi priveşte o clipă din etaj piaţa din faţa muzeului.

Fulgi de zăpadă cad domol din văzduhul de ianuarie. Oamenii dimineţii, adică muncitorii de tot felul, trec grăbiţi şi încovoiaţi.

La răspântie, treieră pe caldarâm un paznic de stradă, un vânzător de salip, o femeie zdrenţăroasă. Trebuie să fie foarte frig, fiindcă respiraţia celor de afară este vizibilă ca fumul. Directorul se grăbeşte cu luare-aminte. Ideea lui pune în juru-i un vag orizont de biruinţă şi de încântare. Va fi ministru, cu siguranţă ! Valeriu Pop-Poenari e încântat, mai întii fiindcă se vede în oglindă robust şi impunător, e încântat apoi de această casă caldă şi luxoasă - care e un monument de fiece minut, ridicat meritelor lui - e încântat, în urmă, de contrastul dintre fericirea lui şi soarta celorlalţi şi mulţi, înfăţişată aci, în această piaţă de oameni fără noroc şi zgribuliţi.

Directorul, aproape gata, intră în dormitor să-şi îmbrăţişeze copiii. Cele trei guvernante aleargă după ei, îi spală, îi îmbracă. Sunt frumoşi, rumeni şi răsfăţaţi, copii fericiţi, născuţi la părinţi bogaţi şi în palatele patriei. Nevasta directorului e tot în pat. Peste patul conjugal, Valeriu Pop-Poenari aruncă o privire de departe şi suspină uşor. La urma urmei, şi ne- vastă-sa, şi el şi copiii lui datoresc Esmeraldei foarte mult din fericirea lor de azi. Şi catedra universitară, şi mandatul de deputat în câteva rânduri, şi „Muzeul de monştri vegetali" au fost ca nişte cununi pe care Esmeralda şi nu altcineva le-a pus pe capul

merituos al lui Valeriu Pop-Poenari. Esmeralda nu putea să aleagă mai bine - este evident. Dar fără Esmeralda, fără această femeie superioară care i-a înţeles şi sprijinit geniul ştiinţific, Valeriu Pop-Poenari era şi azi în ghete de unsprezece lei perechea. „Muzeul de monştri vegetali" în special este cu totul opera Esme- raldei, de felul ei o excentrică botanistă. Ea a convins universităţile, pe miniştri şi pe mandatarii naţiunii că un „Muzeu de monştri vegetali" este indispensabil pentru onoarea ştiinţifică a României. Muzeul s-a ridicat măreţ, în cel mai sănătos cartier al capitalei şi directorul s-a instalat în jumătate din încăperile lui. Monştrii vegetali, cam puţini, fiindcă nu s-au găsit atâţi ciţi trebuiau, au ocupat câteva săli de jos... Biata Esmeralda !

Desigur că merită mai multă recunoştinţa.

Valeriu Pop-Poenari cere, la telefon, casa doamnei Esmeralda Aristo.

— Alo... Doamna s-a sculat ?

— Da, vă rog, chiar acum a chemat pe cameristă...

— Spuneţi-i că domnul Pop-Poenari vine s-o vadă peste o jumătate de oră.

Directorul mai cere la telefon un garaj din apropiere şi porunceşte să-i vie automobilul. In acest timp, copiii s-au îmbrăcat. Valeriu Pop-Poenari, grăbit, îşi ia ciocolata la masa copiilor. Copiii ciripesc englezeşte. Valeriu Pop-Poenari îşi aduce aminte de copilăria lui, atât de umilă, în casa lui tătă-său, bietul popa Mujdei, şi un orgoliu generos ca şampania îi umple măruntaiele. Copiii lui cresc ca nişte principi !... Un vâjâit cunoscut a ocolit pe dinaintea muzeului şi s-a oprit la scară.

Femeia zdrenţăroasă care treiera din picioare la răspintie, o cerşetoare cu cinci copii, dintre care, doi mai mari, cerşetori pe uliţe ca şi maică-sa, - şi-a luat inima în dinţi şi s-a apropiat de poarta muzeului. Vrea să ceară de pomană, dar în acelaşi timp ar vrea, în chip surd, să se arunce sub automobil. La spital e atât de bine !

Valeriu Pop-Poenari, cu mişcări auguste, se urcă în auto. Maşina pleacă. Până la poartă îşi ia vânt. Directorul

se ridică în sus ca să se înfăşure mai bine. Atunci un glas sinistru face explozie înaintea maşinii : „Pomană, morţilor şi copiilor, coconaşule!" Mecanicul opreşte brusc şi Valeriu Pop-Poenari cade pe scaunul din faţă. Instinctiv, şi-a ferit faţa cu braţul stâng.

— Era să te fac praf, beţivo! zbiară mecanicul, înecându-şi mânia în cele sfinte. Directorul, om bine crescut, se stăpâneşte. Gardistul a sărit ars şi din trei paşi a fost alături.

— Am cinci copii, coconaşule ! Mi-e foame ! Mi-e irig !

— Gardist, du-o la secţie să se încălzească !

— Am înţeles. Trăiţi!

Şi automobilul pleacă, zboară. Directorul se pipăie şi îşi drege mustaţa.

Nu i s-a întâmplat nimic. „Haz ar fi avut! Să ajung la Esmeralda schilodit şi să rămân fără dinţi tocmai acum cind intru în minister !"

VOTUL UNUI CETĂŢEAN

I

ntr-o zi la amiază când se înapoia de la serviciu, vecinul meu moş Gheorghiţă a prins de veste că pe strada lui s-a arătat din nou parul electoral, cu enigmaticul 500 metri... „Iar vine peste noi beleaua aia", s-a gândit indiferentul cetăţean. Fiindcă moş Gheorghiţă, om cu casă grea, cu slujbă multă şi foarte prost plătită n-a avut până astăzi vreme să-şi facă o concepţie politică... Până mai deunăz', când nu exista votul universal şi deci nu te obliga nimeni să votezi, vecinul meu nu văzuse niciodată un local de vot.

A intrat în casă uşor preocupat. Va trebui să întrebe pe prieteni, să caute prin gazete când naiba este ziua votului ca să nu păţească vreun bocluc. Nu e glumă ! Absenţii de la vot plătesc amendă grea. Şi ce fel de alegere o fi ? Parţială trebuie să fie. Pe cit ştie el, tot generalul e la cirmă şi Camerele sunt in fierbinte activitate.

Nesiguranţa lui moş Gheorghiţă n-a ţinut mult pentru că de-abia isprăvise de prânzit şi un sergent de stradă s-a

ivit la poartă. Om sfios, fără orientări de niciun fel şi pacinic cu prisosinţă, vecinul meu simte totdeauna o tainică neplăcere când vede la casa lui pe reprezentanţii ordinii şi ai puterii statului.

A ieşit în vestă, cu mânecile sumese şi cu ochelarii pe virful nasului, adică tocmai aşa cum stătea - în această zi de arşiţă - şi căuta prin ziar vreo explicaţie asupra parului electoral.

— Aici locuieşte d. Gheorghe Brebenici ?

— Da, logofete.

— Sunteţi alegător la Senat. V-am adus certificatul. Detaşaţi-1 şi certificaţi-mi de primire.

— A, da, da... numaidecit!

„Va să zică am înţeles despre ce este vorba... Să văd acum când este ziua votului şi să pun sărăcia asta la oglindă, ca să ţin socoteala şi eu şi copiii şi nevasta..."

S-a uitat în certificat şi a văzut că mai are două zile. Bun! A vârât certificatul într-un colţ al oglinzii din vestibul şi-a chemat pe toţi din casă, să le dea în grijă ce au de făcut. După aceea, moş Gheorghiţă şi-a isprăvit cafeaua, a dormit uni ceas, a mărunţit nişte lemne, pentru bucătărie... şi s-a pomenit a doua zi, la serviciu, faţă în faţă, cu amintirea din ajun - alegerea la Senat.

S-a gândit să se ducă într-un birou de la etaj, unde avea un amic, cu mari aptitudini politice, dar din nenorocire, înţelenit în birocraţie. S-a dus la el, ca să-1 întrebe: - *Cam* cine candidează la aceste alegeri parţiale ? Care partide vin să ceară sufragiile alegătorilor şi pe cine să voteze el, cetăţeanul Gheorghiţă Brebenici ? (Această din urmă întrebare nu era s-o formuleze în faţa prietenului, ci rămânea interioară.)

Dar sus în birou, vecinul meu a nimerit rău. Colegul lui, marele diplomat rătăcit la serviciul vămilor, susţinea o discuţie aprinsă cu alţi câţiva funcţionari, tot aşa nedreptăţiţi de soartă, şi tema discuţiunii era tocmai situaţia politică. Unii pretindeau încredere şi entuziasm pentru guvernul în fiinţă şi pentru generalul salvator; ceilalţi susţineau pe noul luceafăr popular, pe învăţătorul-

erou, Mihalache de la To- poloveni.

Moş Gheorghiţă a ascultat vreo jumătate de oră controversa dezbătută de aceşti luminaţi colegi şi s-a coborât la pupitrul lui de lucru, cu desăvârşire buimăcit.

Inima lui, în fond, îi vorbea bine de tata Averescu. „Ăsta e un om ! Când l-au chemat la treabă, apoi s-a simţit că a venit cineva... Militar, nu fleac ! Acum l-au băgat în politică... De, nu e meseria lui... Lui să-i daţi soldaţi, tunuri, drăcii de-ale care plouă gloanţe şi inamicul în poziţie... In politică o fi răcan... Uite, acum să mă cheme pe mine şi să-mi dea ţara pe mână... Stai, nene, cu binisorul, că învăţăm si noi ce ştiţi dv..."

Venind spre domiciliul său, foarte depărtat de minister, moş Gheorghiţă auzea mereu, persistente şi supărătoare, afirmările din discuţiune... „Mihalache, un învăţătoraş ! Un biet normalist, care n-avea altă cădere şi altă perspectivă, decât şcoala rurală şi cele patru operaţiuni din aritmetică... Ce ştie el de viaţa complicată şi superioară în care se dezvoltă şi pe care o poartă în sine omul politic, chemat să conducă o ţară şi să se ciocnească cu alţi oameni politici, din alte ţări, rivale cu noi..."

Cu toate acestea, moş Gheorghiţă, printr-o intâmplare familiară, avea precise informaţii asupra omului de la Topoloveni... „Ce băiat de ispravă ! Mun- Q*tor, serios, bun la inimă, îndatoritor cu toată lumea... Foarte bine că e fiu de ţăran şi se poartă şi azi ca la ei, in Muscel... Să tot fie ministru şi să scuturăm odată ciocoismul ăsta, cu monoclu si cu ti- lindru !..."

Un singur lucru îl cam îngrijea pe moş Gheorghiţă ! „Bine, bine; să fie miniştri numai de-ai noştri, fără izmeneli boiereşti!... Dar ce dracu te faci că nu vorbesc nicio limbă străină !... Mihalache, te miri de-o înţelege vreo boacă franţuzească... Şi acum când am căzut cu drag francezilor, englezilor, americanilor, şi^toată ziua, bună ziua, se duc şi vin cu Simplonul, nu e lucru pocit să aduni un minister de muţi şi de gângavi ? Ne facem de ocară ! Vine ameri- canu, vine francezii : tu, ioc !"

Grea problemă ! Moş Gheorghiţă n-a putut să-i dea

de rost, până seara şi nici a doua zi, fiindcă a găsit pe masă un teanc de hârtii şi a trebuit omul să muncească mai Încordat ca de obicei, ca să le dea de rost.

Şi iată-1 în dimineaţa zilei de vot. A lucrat la minister vreo două ceasuri, şi apoi, cu un pic de importanţă, s-a dus la şef şi i-a pus pe masă certificatul de alegător.

— D-le Popescu, datoria de cetăţean... Vă rog să ştiţi că plec întins la localul de vot.

— Du-te, nenişorule, şi lasă-mă în pace !

„Mojic te ştiu de douăzeci şi cinci de ani, mojic ai rămas şi azi, când avem votul universal !" a răspuns moş Gheorghiţă în gândul lui şi s-a înapoiat, supărat la pupitru.

A aruncat in cutie hârtiile, condeiul, creioanele şi - din greşeală - şi ochelarii; a închis cu cheia şi a plecat.

Târziu de tot, când se apropia de şcoala unde era să exprime lurninoasa-i hotărâre cetăţenească, vede, lipite pe zid, nişte placarde electorale. Caută ochelarii... Ochelarii i-a închis în cutia pupitrului !

„Poftim procopseală ! Ce fac eu fără ochelari '!... Era bine să citesc polologhiile astea, căci mai cântă- ream cit de cit pe candidaţi... Al cui este afişul ? Cine e aici, Averescu, ori Mihalache ?"

Cu mare greutate, moş Gheorghiţă sloveni pe afiş nişte rânduri scrise cu caractere mai groase...

„Este deci de mare trebuinţă ca să se constate de urgenţă... aceste averi... care bat la ochi... şi să fie impuse spre a da satisfacţiune moralei publice şi trebuinţelor neapărate ale statului."

„Bravo! Aşa îmi place şi mie ! Bravo, Mihalache !"

Intră în localul de vot, prezintă certificatul şi se pomeni într-o gheretă, cu o foaie de hârtie într-o mină, cu un creion şi cu o ştampilă, în cealaltă.

Vai! Blestemaţii de ochelari, rămăseseră la minister... Dobitocu de Popescu îl supărase cu aerul lui şi alegătorul, mânios, aruncase ochelarii în cutie.

Moş Gheorghiţă desface buletinul. Surpriză ! Sunt trei feluri de candidaţi. Sunt trei partide, care cer votul şi încrederea cetăţenilor. Care o li cel de al treilea partid ?...

Moş Gheorghiţă nu poate să distingă nimic. In gheretă e cam întuneric şi pe buletin joacă nelămurit trei zone cenuşii.

„La urma urmei, tot aia este !..."

Şi moş Gheorghiţă aplică ştampila, la întâmplare, pe una din cele trei zone.

La mangalia

In vara anului 1922 şi mai tírziu

SPRE MANGALIA

D

rumul de la Constanţa până la Tekirghiol şi pină la Tuzla este cunoscut celor ce au avut nevoie de miraculosul nămol de Tekirghiol. Sunt mai puţini, însă, cei ce au continuat şoseaua şi au ajuns pină la Mangalia. Se zice că la Tuzla e calea jumătate între cele două oraşe de pe ţărmul mării. Eu nu pot să hotărăsc dacă este tocmai aşa, pentru că numerotaţia kilometrică, spre Constanţa, la un loc oarecare se încurcă şi ai alături două pietre kilometrice contradictorii.

Am făcut însă pe jos drumul Tuzla-iMangalia, şi ştiu prea bine că între ele sunt douăzeci şi doi de kilometri.

Adevărat este că drumul spre Mangalia te face să uiţi această nedesluşită pricină de măsurătoare. Şoseaua se întinde, de eâteva ori, dreaptă şi albă - sub soarele torenţial de claritate - din deal în vale şi din vale în deal, până când soseşti la Tatlageacu Mare, unicul sat cuibărit lângă şosea, între Tuzla şi Mangalia. Intr-c parte, pe lângă farul de la Tuzla, rămâne nevăzut cătunul Mangeapunari, iar în cealaltă parte, apare, împrăştiat pe o coastă, cătunul Tatlageacu Mic. Orzurile, ovăzurile şi imaşurile pridídesc şoseaua şi privirea călătorului, până în bră- ţarea zării, sau până în hotarul capricios al mării. Uneori, malurile înalte covârşesc linia albastră şi pacifică, din stânga călătorului, pornit spre miazăzi, şi atunci îl stăpâneşte numai împărăţia spicelor. Alteori, malurile alunecă şi se ştirbesc şi în tăietura lor tresare vast-albastră .marea nemuritoare. Deşi1 acest pământ este sărat şi pe unele locuri se pare şi sărăcăcios, pe aici, judecind după bogăţia şi felurimea

ierburilor năvălitoare, trebuie să fie deosebit de gras. Afară de holdele care se rostogolesc în dreapta şi în stânga, iată sutele de iburuileni, care de care mai proaspete şi -mai înciorchinate, care dau peste şosea şi rămân viguroase în arşiţă şi în praf.

In dreptul cătunului Tatlageacu Mic, se iveşte unicul pod dintre Constanţa şi Mangalia, un pod care păşeşte peste apele şi stuhăria ghiolului; Tatlageacu. Turme de oi şi cirezi de vaci, păzite de ciobani şi de văcari ou fesul roşu, pasc, risipite, pe lângă ghiol. Dar nu este numai atâta. Fauna Dobrogei nu se mărgineşte numai la vaci şi la oi. Văzduhul vibrează de eiocârlii, de prigorii şi de rândunele !

Multe, cum n-am văzut nicăieri, aiurea. Dar coţofene, dar pupeze, dar granguri! Oamenii de ştiinţă mi se pare că ne învaţă că pământul dobrogean - ■ ca geologie, ca floră şi ca faună are, faţă cu pământul din partea cealaltă a Dunării!, anumite originalităţi şi avantaje.

La podul* de pe coada ghiolului, încep să se arate din pământ, ca nişte trepte de scară îngropată, straturile calcaroase. E plină Dobrogea de această pardoseală calcaroasă, aşadar de un depozit universal, clădit în timp de mii de ani, la fundul mărilor de atunci încoace retrase. Dar luarea-aminte alunecă degrabă în altă parte. Zarea începe să se cocoşeze ca o spinare de cămilă. Zecimi de măguri cresc din livezi, din holde, şi dau poalelor cerului un detaliu nou şi tainic.

Ce sunt aceste măguri care se înşiră între Tatlageacu şi Mangalia ? Mi-au spus unii :

— Morminte preistorice.

Mi-au spus alţii :

— Semne de orientare militară sau maritimă. In sprijinul primei idei, am auzit povestea aceasta:

Odată, nu ştiu care autoritate administrativă sau ştiinţifică, de la noi, a voit să curme cu acest mister chinuitor şi a dat ordin să spintece şi să scormo- nescă o movilă de lingă Mangalia. Rezultatul a întrecut aşteptările: un sarcofag de împărat (preistoric) şi un ulcior cu

zburături de aur s-au găsit in movilă !... Dar nu era faţă decât mercenarul care făcea săpăturile şi noaptea - înşelătorul! - a băgat aurul în sân, a luat sarcofagul în spinare şi a fugit peste graniţă. (Graniţa atunci era la o bătaie de pistol.)

Privind aceste semne de întrebare, care ies din pământ şi din trecut, la lumina soarelui nepăsător, privind prin interstiţilile holdelor pârguite, faţa linsă şi fericită a mării fără de memorie, te apropii de ciudatul orăşel eteroclit care e Mangalia. Te apropii, fiindcă începi să-1 vezi de departe. Eşti pe vârful dealului unde stătea înainte de război, cufundată în plantaţii tinere, vatra 'unui ocol silvic. Viforul duşmăniei şi al nimicirii a dezvelit şi-a ruinat ocolul silvic, a prefăcut în hăţişuri sălbatice pepinieri'.e de mai înainte şi a deschis, în fostele case locuite, azil bufniţelor şii cucuvăilor.

Dar mai este până la Mangalia drum de vreo 6 - 7 kilometri. Cobori devale şi cu cât cobori, Mangalia se ridică sub zare şi înfige, ici şi colo, în depărtarea verde şi înaltă, câteva olane roşii. Marea e din ce în ce mai aproape. Un sân albastru, încercuit cu nisip de aur, intră în malurile joase, acoperite cu papură. Aci în vale e un smârc format din ape sulfuroase. Câteva grădini de zarzavat şi-au găsit loc prielnic şi sorb apa ridicată în jgheaburi de clasica roată gră- dinărească.

Dacă intri în Mangalia, după apusul soarelui şi vântul adie dinspre smârc, vei înţelege imediat că apele lui conţin pucioasă. Şoseaua urcă. Primele case bi- ruiesc împrejmuirea accidentată şi impun liniile lor drepte. Dar ca o prorocire, bogat îndeplinită în oraş, iată aci, la porţi, câteva locuinţe pustii şi pe jumătate dărâmate.

MANGALIA, IN CITEVA CUVINTE

Când am intrat întâia oară în Mangalia eram în automobil. Am oprit la restaurantul Brusallis, prima instituţie de acest fel din localitate. Dar eram la marginea oraşului. Am coborât apoi câteva sute de metri pe strada principaJă şi am ajuns la grădina publică - azil dezgrădită şi năpustită - şi ne-am pomenit afară din oraş. Aceasta e

toată Mangalia. O stradă de prăvălii şi câteva uliţe scurte, pierdute în dărâmături. Mai este spre apus de strada principală, o mahala turcească, vegheată de pe deal de o geamie.

Văzută dinspre mare şi anume dinspre satul Două Mai, Mangalia se întinde de la biserica grecească, până la sus-zisa geamie şi până la două mori mărginaşe, una de foc şi una de vânt, prima activă şi a doua pustie. In silueta ei, înscrisă în smaraldul cerului1, proemineazăo biserică începută şi neisprăvită. ,o magazie uriaşă, astăzi goală, şi două turnuri de geamie. întâmplător, silueta e sporită cu două catarge ale vaporului grecesc „Smirna", azvârlit de furtună, astă-iarnă, în portul înecat de nisip şi inospitalier.

Rezumând şi mai mult şi lăsând la o parte colanul de safire al mării, Mangalia însemnează astăzi - ruine, scaieţi şi fesuri roşii. Războiul a fost cu deosebire funest pentru acest oraş. In Constanţa, de pildă, urmele luptelor şi ale răzbunării sunt aproape invizibile. Mangalia (pentru care cuvânt curios ?) a avut onoarea a peste două sute de ghiulele, azvârlite din largul mării de un vapor inimic. Mai toate casele din oraş au rămas schiloade. Unele s-au îndreptat, după război, foarte multe, părăsite de stăpâni, au fost jefuite şi risipite. Pe ţărmul înalt al mării, de la biserica grecească şi până la primărie, nu mai este nicio casă locuită. Vreo două clădilri oficiale, din faţa portului, aşteaptă să fie restaurate de aci înainte. Proiectata biserică din acest oraş, menită să fie catedrală şi aproape terminată de roşu, a fost izbită în partea de sud a altarului şi desfundată. Zeci1 de alte case, găurite de câte o ghiulea, au căzut prada jafului şi ruinii.

Aşa se faoe că azi Mangalia e o arie largă de moloz şi de pietroaie. Ori pe unde ai trece - afară de strada prăvăliilor - te împiedici de dărâmături şi vezi numai pereţi spintecaţi şi ferestre înecate de bălării. Era odată o stradă de-a lungul portului. Erau pe ea magazii, cafenele, case particulare. Azi portul e mort şi strada de asemeni. In«anii războiului şi de atunci încoace, nisipul mării a năpădit baia portului şi azi nu mai poate să se apropie niciun vapor. Pe

lângă nenorocirea bombardării, a mai venit şi potmo- lirea portului. Cetăţenii mangalioţi, când văd departe, pe linia de oţel a mării, câte un vapor, sub fuiorul lui de fum, coboară melancolici pe dig, privesc - până când piere - năluca prosperităţii maritime şi se întorc la cafenea, cu pieptul plin de suspine.

Se întorc printre lanurile de scaieţi înfloriţi. Această buruiană suprem decorativă se înfrăţeşte totdeauna cu dărâmăturile şi nicăieri n-am admirat mai mult triburille ei şi florile ei violacee, decât aci la Mangalia. Sunt orânguri întregi de scaieţi, împrejurul oraşului, prin curţile gospodăriilor nimicite. Cresc înalţi, viguroşil, plini de ghimpi de aur şi de frunze stilizate. Florile lor au un miros dulce ca de miere şi de flori de tei! şi este o ciudăţenie a firii că aceşti ciucuri vegetali, mătăsoşi la pipăit şi cu parfum de miere, cresc pe nişte tulpine atât de ţepoase şi de neamicale.

Totuşi, vine un tilmp, când pădurea aceasta de scaieţi poate să fie bună la ceva. Socotesc că în preziua iernii, populaţia săracă din oraş adună de pe câmp tulpinele uscate şi le pune pe foc. în Mangalia ca şi în mai toată Dobrogea, lemnul e foarte scump. Lemne pentru foc au numai ceil bogaţi. Sărăcimea arde paie, trestie, probabil scaieţi şi tizic, adică un fel de brichete originale, scoase din coşarul vitelor.

Mangalia e burgadă orientală. Deşi, după neamuri, locuitorii ei sunt greci, turci, tătari şi români, după traiul şi după sufletul lor sunt toţi orientali. Mi se

pare că elementul grecesc este cel maii numeros. Colonia grecească din localitate are biserică şi şcoală, întreţinute din fonduri particulare. Frumoasa limbă elină - supunându-se togilor şi vicisitudinilor timpului - răsună şi azi pe ţărmul mării, aici unde urmaşii lui Ulysse deseălecară acum trei mii de ani.

Dar 'grecii -di!n Mangalia nu se deosebesc de ro- mâni decât întru atâta că, pe lângă româneşte, mai

vorbesc şi greceşte. ‚Nota bătătoare la ochi o dau turcii şi tătarii, purtători de fes roşu. Cu toate că şi unii şi alţii sunt „moslemi", adică credincioşi ai lui Mohamed, turcii şi tătarii se deosebesc profund între ei, In acest oraş au două geamii. Cea de la marginea oraşului este a tătarilor, dar „hatipul" care slujeşte acolo e bătrân şi bolnav. Geamia din mijlocul oraşului este a turcilor şi deserventul ei este venerabilul hatip Aii, om încă tânăr, dar plin de cucernicie şi! de -măsură. Din minaretul moscheii lui, Aii priveşte cu tristeţe, în fiecare vineri, la amiază, fesurile, scaieţii şi ruinele Mangaliei.

GEAMIA DIN MANGALIA

înţeleg pe cea de lingă port, al cărei piânten ieratic se înalţă deasupra valurilor mării. După ce ai străbătut în cinci minute marele „Corso" din Mangalia, mergând de la Brusallis spre orfelinatul Olga M. Sturdza, ajungi la o răspântie. O altă stradă - să zicem strada portului - ■ încrucişează pe cea dintâi. Aici la răspântie, şi anume la dreapta, se iveşte geamia moslemilor turci. Tătarii au alta, sus lângă ulmul centenar.

Geamia de jos e înconjurată cu un zid gros de piatră şi probabil vechi ca şi geamia. Două porţi se deschid în strada mai înaltă decât curtea geamiei. Pe ici, pe colo, zidul împrejmuitor se năruieşte, iar porţile sunt nălbite de vremuri şi mâncate. O stea şi o semi'lună blazonează una din porţi. O casă moha- rnedană, pentru adorarea lui Allah, este o clădire de forma unui cub şi are alături un turn, din vârful căruia muezinul vesteşte sfintele soroace şi câteva stihuri din Coran. Acesta e tipul fundamental. Geamia din Mangalia îl realizează aproape în întregime. Mai prezintă însă unele detalii de o înaltă şi severă frumuseţe.

Lângă cele două porţi sunt două locuinţe, una ascunsă în ungherul zidului, alta mai evidentă, ambele - - cred eu - destinate locuirii vulgare. Poate, însă, să fie şii altfel, căci primul oficiant al geamiei mi se pare că are casă deosebită, în oraş.

Când am văzut întâia oară acest locaş de închinăciune, am rămas locului, birâit de un farmec greu

de lămurit. Sub ochii mei, într-o pădurice de scaieţi, răzbeau deasupra câteva columne funerare, înfăşurate la vârf cu turbanul de onoare. O fântână arhaică, cu furci şi eu scripete, veghea la căpătâiul unui sarcofag spart şi bătrân, pare că de când piatra şi de când muşchiul. Nişte lespezi cu glorioasă literă arabă se înecau în hăţişul universal. Câţiva copaci strâmbi, pe lângă unul singur valid şi dominant, acopereau ceva difn zidul geamiei, creând un colţ de umbră şi de fugare arabescuri.

Crengile acestor copaci se amestecau cu un pridvor de bârne şi de şindrilă, ridicat aci la intrarea geamiei, ca să adăpostească pe credincioşi şi încălţămintea lor. Ferestre mici şi zăbrelite dădeau lumină sfântului locaş, dar lumina cea mai mare - pentru cei cunoscători - venea dintr-o piatră verzuie, aşezată deasupra uşii, şi acoperită eu scriptură mântuitoare.

Dar toate acestea erau lucruri şi detalii, măcar că scăldate în umbrele şi în razele unei admirabile zile de iunie. Un suflu fără nume şi obârşie, o atmosferă, pe care cuvântul nu poate decât s-o adulmece, stăpî- neau în pridvorul geamiei şi peste imensa plasă de scaieţi, întinsă de la zid şi până la pridvor. Pace, somn şi horbote solare străjuiau locaşul lui Allah.

Nu se vedea nimeni. îndeobşte, foarte rar se arată vreo fiinţă omenească, în altă zi decât vinerea. Minaretul rugăciunilor, deşi falnic şi clădit diin piatră, are o înfăţişare nespus de placidă şi de inofensivă. Nu-ţi vine să crezi că din vârful acestui turn pustiu s-ar putea auzi: vreodată proclamări sanghinare şi predica războiul sfânt. Minaretul geamiei din Mangalia doarme în soare, deasupra oraşului aţipit. Afară de gloria Hui ieratică, numai pictura şi literatura pot să-1 intereseze.

De la prima noastră întâlnire, am trecut de multe ori pe iângă zidul geamiei. Scaieţii au început să-şi scuture ciucurii; lespezi cu inscripţii au scos fruntea din urzici ; un copac de lingă pridvor a fost frânt de vânt...

Geamia a început să se apropie. Din lumea ei semireală, când tun detaliu, când altul au început s-o

coboare şi s-o materializeze. In ziua cea dintâi se legăna, ca o pagină dintr-un infolio, cu poveşti din Orient !...

Deunăzi nişte călători curioşi şi cutezători, printre care aveam eâţiva prieteni, îmil spuseră că vor să vadă geamia mai de aproape. Niciodată nu-mi trecuse prin minte aşa ceva ! Geamia îmi vorbise sufleteşte, nespus de pătrunzător, în ceasul întâlnirii, dar ca să gândesc la proza unei viizite - era în afară de legile visului. Totuşi, vrând-nevrând, m-am luat după prieteni. Am intrat pe poartă, am descurcat, prin buruieni, poteca dreptcredincioşilor lui Mohamed şi-am ajuns la intrarea geamiei!.

Era uşa deschisă... într-o clipă, mi-a nălucit înaintea ochilor o încăpere imensă, goală şi aurită de soarele îndiseară, frânt -în zăbrelele ferestrelor. Ceva covoare, o ladă, o masă şi pereţii albi.

Am trecut în partea cealaltă, spre f întina arhaică. Cilneva, în urma noastră, a închis uşa geamiei şi a pornit spre noi. Era un turc bătrân şi trenţăros. Dar trenţele lui nu erau tocmai şalvarii, zăbunul şi fesul centenar pe care îl purta, cât erau vechimea şi dără- pănarea nespusă din toată fiinţa lui. După faţă, acest om ar fi putut să aibă două sute de ani.

Şii am înţeles cine este. Era acel om totdeauna umil, aproape gol, infinit de sărac, de multe ori slut şi de-a pururi muced de bătrân care păzeşte pragul caselor Domnului - fie ele temple ori geamii, pagode ori biserici.

Şi, cu părere de rău, m-am deşteptat cu totul. M-am căutat în sin şi-am strecurat ceva între degetele i'erofilaxului.

MOARA DE VINT

La marginea Mangaliei pe drumul care duce spre satul Două Mai, sunt două mori de vânt. Drept vorbind una poate fi anexată Mangaliei şi cealaltă satului vecin. Depărtarea dintre ele este de vreun kilometru. Cea de lângă Două IMai pare încă în slujbă ; soţia ei de lângă Mangalia e, însă, năpustită. Această împrejurare o face şi vrednică de studiu.

întâia oară în viaţa mea când m-am întâlnit cu morile

de vânt *a* fost în istoria admirabilului şi ingeniosului hidalgo, Don Quichotte de la Mancha. Mai târziu, m-aim întâlnit cu ele - ' în cartea de-a pururi fragedă a lui Alphonse Daudet: *Contes de mon mouhin*Apoi ■ - dacă nu mă înşel - într-o admirabilă pictură a lui Gheorghe Pătraşcu...

Moara de lângă Mangalia a fost întemeiată în anul 1880. O inscripţie, cu frumoase litere roşii elilneşti, stă deasupra pragului morii şi păstrează, pentru cei iubitori de trecut, amintirea evenimentului. Dacă moara a îngheţat după război, a avut o frumoasă existenţă de aproape patruzeci de anii. Judecind după starea actuală, a fost o moară viguroasă şi multe sutimi de kile de ¡grâu s-au prefăcut în făină, sub pietrele ei.

Văzută de departe, moara aceasta seamănă cu un bust militar, decorat cu o chivără enormă, ale cărei pene resfirate le-ar sufla vântul într-o parte. Ar trebui, însă, ca bustul să fie cioplit sau desenat de un cubist. Văzută de aproape, moara se învederează ca lucrul unor oameni chibzuiţi şi preocupaţi de trăinicie.

Temelia ei este un larg octogon de piatră, nalt de vreun metru, deasupra căruia stă o văcălie de bârne cu aceeaşi formă octogonală. Pe văcălie, zac două grinzi uriaşe, strânse în chingi de fier, iar în curmeziş cu ele stau alte opt grinzi, care înehipuiesc grinzile podelii. In mijlocul octogonului de piatră e înfipt un stâlp gros, de care se leagă şi se sprijineşte toată cheresteaua catului de jos a morii. Această cherestea formează o prismă, pusă în picioare, întrucât peste catul de jos se adaogă foişorul catului de sus.

Bârne zdravene asigură cele patru unghiuri ale construcţiunu şi între ele se încrucişează, ca nişte speteze de zmeu, bârnele pereţilor. Pereţii sunt de scânduri - ••azi roase, ştirbe, găurite.

In foişor, te urci pe o scară care îşi arată bine vârsta-i de patruzeci ani. Foişorul) e ţuguiat şi plin de uşi şi de ferestre, prin care Mangalia, dealurile megieşe şi plăcile călătoare ale mării nălucesc şi licăresc în fiecare clipă. Aci,

în foişor, e o osie năprasnică, îngropată în fel de fel de bârne şi de proptele. Căpăţâna osiiei iese afară, prin peretele morii, şi resfiră în văzduh o roată de douăsprezece antene subţiri şi lungi. Din căpăţâna osiei mai iese o prăjină, orizontală ca şi osia, iar din vârfuî fiecărei antene porneşte câte o sârmă groasă şi toate sârmele converg în virful prăjinii. Acest dispozitiv aduce aminte scheletul unei umbrele. Toată maşinăria înviază cu o ultimă condiţie :

In giganticul schelet de umbrelă trebuiesc întinse pânze pe care le umflă vântul şi atunci antenele încep să se mişte...

Antenele se mişcă, osia pe care stau înfipte se mişcă de asemeni[4]. înăuntru, în foişor, osia învârteşte cu ea o roată vastă, bătută cu măsele de lemn. Roata, cu măselele ei, atinge, din învârtirea-i verticală, o roată scurtă şi compactă, aşezată orizontal şi plină, de jur împrejur, cu alveole.

această roată stă încleştat un fus de fier ; fusul de Îâer stă înţepenit într-o piatră rotundă - piatra morii. Peste piatra aceasta, vine piatra a doua... Aceasta este nemuritorul cap-de-operă practic, inventat acum cine ştie eâte mii de ani, de agricultorii preistorici, şi pus în slujba omului, osândit să-şi mă- nânce pâinea întru sudoarea frunţii. Osia cea mare, pe care aci o învârteşte vântul, au învârtit-o puterea torentelor, braţele sclavilor, catârii şi asinii, şi într-o vreme, chiar uriaşul Samson.

Moara de lângă Mangalia e astăzi pustie. O altă moară, de data asta ide foc, macină mai departe - plată, vulgară şi antipatică, precum sunt toate morile de foc. ¡Nu ştiu ce legătură este între cele două mori, dar îmi vine să cred că moara de ioc este fiica venerabilei! mori de vânt. Proprietarul comun, după ce a făcut avere eu moara de vânt, s-a ruşinat de ea şi şi-a turnat alta, de foc. Este o lege specială a ingratitudinii universale care face din presupunerea mea o probabilitate.

Dar niciodată -bătrâna moară de vânt nu a fost mai'

4 De fapt, *Lettres de mon moulin (Scrisori de la moara mea)* (fr.).

simpatică decât astăzi. Copiii mei, sigur conduşi de instinctul lor, au dat acestei mori atingătoare dovezi de dragoste. Neopriţi de nimeni, au intrat în moară - uşa se deschide cu un zăvor de lemn, iar scându- rile unui perete sunt pe jumătate scoase - şi au gospodărit-o cu hărnicie. Au măturat şi sus şi jos, au aşternut cu hârtie o laviţă improvizată, au adus flori1 de câmp, au împodobit covata şi teica şi au fixat, într-o bârnă, iconiţa unui înger ocrotitor.

Mi s-a spus, dar nu pot să afirm cu certitudine, că moara aceasta, în zilele ei, a primit omagiile talentului robust şi suculent al pictorului Gheorghe Pătraşcu. Ar fi o mângâiere pentru mine şi un triumf al poeziei nemuritoare, asupra caducităţii morilor de vânt. Să nu uităm, însă, că gloria lor este asigurată, pe vecii vecilor, de fratele nostru cel mare, cavalerul Don Quichotte de la Mancha.

LA BĂILE DE PUCIOASA

/

Tn spatele Mangaliei, adică în partea opusă marii, sunt nişte izvoare de pucioasă. Se zice că undeva în timp ele ţâşnesc în faţa pământului şi de acolo, pe sub pământ, pornesc spre mare, dar ân două direcţiuni deosebite şi ânchilzând' Mangalia ântre ele. O vână răzbate spre miazăzi şi se aruncă ân lacul de lângă Mangalia; altele răzbat spre răsărit şi se aruncă in mare.

E vorba de izvoarele de la miazăzi, -bune de scăldat şi bune de băut. Ca să ajungi la ele porneşti pe una din cele două-trei uliţe care te scot la câmp sau - dacă te afli lângă fosta grădină puiblică - urci un crâmpei de stradă plantată, un chip de bulevard ce-ar fi putut să fie. Fie că ai luat-o pe ulicioarele turceşti, fie că ai luat-o pe strada cu cei câţiva copaci, după cinci minute eşti la geamia tătărască.

E o geamie simplistă şi rigidă. Un cub de zidărie albă, un acoperiş sumar de ţigle şi minaretul care închipuieşte deodată şi amvonul şi clopotniţa. Vreo două maghernite sure şi scunde se culcuşesc la picioarele geamiei. Singura vecinătate potrivită pentru geamie,

singura siluetă cu care se înfrăţeşte este un ulirn de alături, poate de aceeaşi vârstă cu geamia.

Mangalia, subţire şi scurtă ca o lamă de ferăstrău, începe să se aşeze sub linia mării. De la geamie mergi câteva sute de metri tot în sus, până ce ajungi la un punct dominant, de unde marea apare vastă şi covârşitoare. Profilul Mangaliei este elementar. O magazie, două-trei case cu etaj, o 'biserică începută şi neisprăvită, două minarete, şi o moară de vânt. Mai este şi un far minuscul, dar trebuie să ştii pe unde vine, ca să-1 poţi distinge.

Spre -miazăzi de Mangalia este un lac întins cit o moşie - ghiolul dobrogean - despărţit de'mare prin- tr-o fâşie de pământ. Situaţia e la fel cu aceea de la Tekirghibl. Intre sanatoriul Eforiei şi comuna Car- men-Sylva-Movilă, marea şi lacul Tekirghiol se apropie astfel că nu mai lasă loc, între ele, decât pentru şoseaua Constanţa - Carmen-SyÂva. Âşijderea este ctl limba de pământ dintre Mangalia şi satul Două Mai. Numai că aici ghiolul vine spre mare atât de mult încât, în zilele furtunoase, valurile mării, smâcindu-se din matcă, se prăbuşesc peste digul de nisip şi se amestecă cu apele dulci ale lacului. Pentru acelaşi cuvânt, între Mangalia şi Două Mai este un pod care taie ghiolul în dreptul unei dumbrăvi întregi de trestie şi de papură.

Toate aceste detalii se pierd din ce în ce mai mult în noianul albastru al mării atotnivelatoare. Dar drumul spre băile .de pucioasă alunecă devale, printre fel de fel de săpături şi de olărie spartă, şi perspectiva mării se închide. R amine spre miazăzi, sub soarele de aur şi ide pară, oglinda ghiolului. Forma acestui ghiol e capricioasă. Are compartimente şi sugrumă- turi ca un stomac de rumegătoare. în câteva locuri malurile sunt şterse şi bune pentru adăpatul vitelor, în general, însă, sunt nalte şi aspre, clădite din universalul caldarâm calcaros care pavează toată Dobrogea. Deasupra ghiolului, stau în soare dealuri de păşunat, mirişti de orz, cu stogurile încă neridicate şi, drept spre apus, fruntea unuil sat mare, cu biserică înaltă şi albă, al cărui nume am auzit că este Cara-

cicula.

Băile de pucioasă nu se văd decât în ultimul moment, pentru că sunt cu totul îngropate sub dealul ghiolului şi anume sub sprinceana de la miazănoapte. Calea către băi şerpuieşte puţin pe locul înclinat şi se apropie apoil de ghiol, tivind marginea ghiolului până la băi - adică vreo două-trei sute de metri, căci băile sunt aci, după perdea.

De aceea, e mult mai interesantă o altă cale. Acolo unde drumul e gata să cotească spre băi, stau înfipţi în suişul coastei şapte cireşi sălbatici. Sunt zdrenţuiţi, rahitici şi aruncaţi la întimplare. De la ei, porneşte o potecă în sus, pe spinarea dealului, pe lingă locurile de arătură, azi miriişti de orz. Dealul, din ce în ce mai mult, îţi aduce încă o dată în faţă perspectiva mării, sânurile ghiolului şi apoi, fără de veste, la picioare, două căsuţe albe, acoperite cu negru - instalaţia 'băilor de pucioasă.

Deziluzia e atât de mare încât ajunge veselă. Uiţi că ai plecat să vezi băile de pucioasă şi te laşi cucerit de mândreţea şi de bogăţia florilor de câmp, drag amestecate, pe această creastă, cu razele soarelui1 şi cu sclipirile ghiolului.

E de mirare că atâtea ierburi, de atâtea neamuri, pot să crească pe înălţimea pietroasă şi prăvălatică din această parte a lacului. Puţinul pământ negru, spulberat din ogoarele vecilne şi cuibărit printre crăpăturile pietrelor, parcă n-ar fi destul pentru atâtea valuri de flori ţepoase. La doi paşi, năluceşte prăpastia, cu nişte coaste roşii ca de rugină sau ea de ocră, un alt fenomen destul de frecvent al sedimentelor dobrogene.

Pe deasupra băilor, trecem dincolo de ele şi printre garofiţe, printre lumânărică şi printre mii de ierburi înspicate, coborâm, din treaptă în treaptă - trepte fireşti de stâncă - jos la marginea apelor încreţite. Vegetaţia ajunge, dintr-o dată, alta. Sus ierburile erau palide şi tari ca nişte undrele. Aici sunt verzi, flexibile şi catifelate. Sulfina albă, peliniţa, un neam drăgălaş de ombelifere (dar cu nume neliterar), urzita moartă, rochia-rândunelii, mierea-ursului... năpădesc tot locul, dintre ghiol şi parapetul

stâneilor şi ne pun piedică la fiecare pas. Dar poate că mai mult decât aceste ierburi desfătează ochiul pilcurile de trestie, risipită în nămolul dje lângă ţărm. Un vânt mângâietor le apleacă unele peste altele şi un susur infinit de mătase leagănă acest cuib de miresme, de culori şi de soare.

Dar iată că un miros de pucioasă biruieşte pe celelalte, fără ca să fie displăcut. Te uiţi printre trestii şi vezi sub mal, ca într-un găvan de cristal, zbătân- du-se o şuviţă de apă. Este izvorul cel mic, dinspre apus de băi. Pietricelele peste care se aruncă au înverzit de pucioasă şi mai devale, printre trestii, înfloreşte o volbură verzuie. Ridici capul; băile sunt şi ele aci : un şopron cu vreo 7 - 8 cabine, fiecare cu putina ei, şi încă un şopron dacă nu două, cu ceva aparate şi cu un bazin de colectare.

Instalaţie primitivă, dar - mărturisesc cei cu experienţă - băi miraculoase. E ora trei după- amiază. Nu e nimeni. Singurii scăldători sunt doar nişte boboci de raţă, în ighilolul de aur. Trecem pe lângă băi şi ajungem la izvorul cel mare. Acesta e la loc deschis, fiindcă gâlgâie de suib nişte lespezi pe care se rostogolesc toate vehiculele celor ce vin la băi, curge adică pe sub şosea, ca orice pârâi'aş anodin.

Vii cu automobilul, ori cu trăsura, într-un nor de praf, şi după ce-ai trecut trufaş peste bietul izvor, te întorci la el, pe jos şi umilit, şi-ii ceri un pahar cu apă! Vorba englezilor din *Petrea Dascălul,* al lui Nicolae Gane : - *„How original!"*[5]

ÎN SATUL „DOUA MAI"

Mergând într-o zi pe ţărmul -mării, spre satul Două Mai', am întâlnit lângă limba de nisip, care desparte ghiolul de mare, un ţăran hătrân, dar cu barba încă roşie, îmbrăcat cu bluză lipovenească şi am intrat cu el în vorbă. De la el am învăţat întâi cine sunt locuitorii din Două Mai: ruşi, rorrââni, nemţi, bulgari şi acum în urmă şi un „hrec" care a cumpărat moara de vânt.

Nu mă gâindeam cu dinadinsul să mă duc în satul Două Mai, dar lăptarul care ne aduce lapte în fiecare

5 Ce original! (engl.) - ,i .

dimineaţă mi-a înfăţişat un prilej hotărâtor.

Achim lăptarul este una din creaturile cele mai originale pje care le poţi întâlni în calea vieţii. Eu unul, cel puţin, imă găseam faţă în faţă cu cineva ca el - şi anume în legătură zilnică - întâia oară de când sunt.

Achim e lung ca de vreo doi metri. E slab ca un ogar şi are nişte mâilni late ca nişte frunze de lipan, dar deosebit de agere şi de sigure. Poartă şapcă rusească, bluză rusească şi e rus Veritabil. Dar e galben la faţă ca un chinez, nu are nici barbă, nici mustăţi şi are o voce cu totul stranie.

Mi-aduce nu numai lapte dar, din când tn când, şi alte produse ale gospodăriei şi ale grădinii lui. Nu ne tocmim prea mult la preţuri - căci scumpetea şi geamătul de peste tot pământul trebuia să străbată şi la Mangalia - şi am ajuns să ne împrietenim. Intr-o dimineaţă de duminică, Achim mă întrebă dacă îmi place să beau ceai. Ii spusei cum este, nu am pentru ceai patima muscalilor, dar beau cu plăcere o năstrapă de ceai. Atunci Achim mă pofteşte, cu toată familia, să viu după-ami'ază la el acasă, căci va pune să fiarbă samovarul, în cinstea noastră.

După-amiază am pornit cu toţii spre D.uiă Mai. Tot drumul este ceva mai mult decât un kilometru, printre ghiol şi printre mare, printre morile de vânt şi papura de pe ghiol. Dar n-a mai plouat de aproape o lună. Cu toată vecinătatea acestor vaste suprafeţe de apă şi cu toată roua1 nopţii, islazul începe să se prăbuşească, pământul crapă şi şoseaua se preface într-o dâră de făină.

In Două Mai sunt peste vreo 30 de familii împărţite aproape egal între români, ruşi, 'bulgari şi nemţi. După cum îmi pare, satul e creat de curând şi celelalte neamuri dobrogene, grecii, turcii, tătarii, gă- găuţii (nişte creştini care vorbesc turceşte) - ru s-au grăbit să se aşeze şi aici. Satul, tot, însemnează o şosea largă prin mijlocul câtorva gospodării, puse la linie.

In Dobrogea nu numai casele, dar şi coşările şi gardurile sunt făcute din piatră, chituită când cu var, când ou pământ. Casele şi gardurile din Două Mai vestesc dintr-

o dată pe nişte vrednici gospodari. Ne apropiem de casa lui Achim. Ne-a văzut de departe şi ne aşteaptă la poartă.

De la primul pas, înţelegem că am intrat în cuprinsul unuil om cu rost. Achim nu are pământ mult; să tot aibă un pogon, de jur împrejurul casei.

Dar riu esie nici iiri locşof, rarrââs uitai şi râetr'ei)-nic. Mai întâi, casa e albă, cu straşina retezată scurt ca o chică muscălească şi cu o centură de scoici de mare. In bătătură e umbră de copăcei, ilar uşa casei se deschide între nişte culise înalte de tuia. Aci între culisele feritoare de soare, Achim ne aduce scaune şi talburete şi stăm jos cu toţii.

Bătătura nu e pustie. Coteţe, hambare, o pivniţă sistematică o cuprind în bună parte, iar restul se preface într-o grădină cu arbori fructiferi şi cu flori. Un gard uşurel de trestie desparte corect grădiniţa de bătătură.

Mai în fund, un gard adevărat desparte bătătura de grădina cea mare, unde cresc zarzavaturile.

Aci pe Iângă gard, e o claie de fân, clădită cu simetrie şi ferită de toanele vântului cu un fel de hamuri de sfoară, de capetele cărora atârnă pietre grele. Tot lângă gard, stă aşezat, codri-codri, tizieul pentru iarnă - combustibilul dobrogenilor, nu numai săraci dar şi mai bogaţi. Pe o pânză întinsă, se usucă la soare citevă kilograme de sămânţă de mac.

In grădină cresc pătlăgele roşii, vinete, sfecle, dovleci, lubeni'ţe, ceapă, ardei şi altele. Toate sunt împărţite cu chibzuială şii peste tot se vede că mâna grădinarului este neobosită.

Stând la umbra culiselor de tuia, Achim ne spune pe scurt odiseia lui şi a familiei lui, în timpul războiului vrăjmaş. A rămas numai bătrâna, neputincioasă şi căzută la pat, de multă vreme. Dar nici ea n-a fost cruţată. Asasinili îmbrăcaţi în uniformă au gâtuit-o într-o noapte, după ce i-au jefuit toată casa. Achim şi fraţii lui au pribegit cu caii, pe la Galaţi, prin Iaşi şi' mai departe. Când a dat Dumnezeu iarăşi pace, au venit înapoi pe la căminuri şi au găsit numai pereţii.

Şi au început din nou să clădească, să sădească, să prăşească şi să facă la loc toate cele pierdute.

Achiim povesteşte toate acestea cu vocea lui stranie şi egală, ca pe o poveste rusească, cetită în marii povestitori ai neamului său moscovit. Aşa a tost atunci... Acum 'Dumnezeu voieşte altfel.

împreună cu noi stă pe scaun, la umbră, şl o femeie tânără, cu un obraz trandafiriu şi sănătos, extrem de curată la înfăţişare şi de o străvezie candoare sufletească. Dar pleacă de lângă noi şi aleargă să pregătească samovarul.

Când samovarul a fost gata, Achim ne-a poftit să intrăm in casă, fiindcă aici afară, „ne supără muştele". Adevărat este că aici, între Dunăre şi mare, aceste bestiocole -sunt nespus de multe şi de supărătoare. Dar nu scapi de ele nicăieri, deci - nici în casa lui Achiim - am gândit eu.

Mare mi-a fost mirarea, când am văzut că în odaia unde ne-a condus Achiim nu era absolut nicio muscă ! Această odaie era curată ca un caliciu de floare! Paturile erau albe, caste: pare că nimeni nu dormea în ele, fiindcă p'ernele de deasupra erau proaspete, neatinse şi bucălate ca obrajii îngerilor lui Raphael. Pe jos era spoit cu lut, dar pare că nu era faţă de lut, ei faţă de azi'mă ţărănească scoasă atunci din cuptor.

In ungherul dinspre răsărit era un mic iconostas, plin cu icoane. Pe pereţi, diferite fotografii şi reproduceri (niciuna de bâlci !) printre care chipul lui Leon Tolstoi şi chipul ţarului Rusiei Petru I. Măsuţa în jurul căreia ne-am aşezat, ca să bem ceaiul, era acoperită eu o pânză ireproşabilă. La ferestre erau nişte perdele albe, ea penele pescăruşilor, de pe marea veciină.

A venit şi samovarul, scânteietor de curat, înconjurat de ceşti, de pesmeţi, de cornuri, de prăjituri - totul servit cu voie bună, cu dragoste de oameni şi dalbă simplitate.

Dacă ordinea şil gospodăria de afară erau opera lui Achim, curăţenia, inocenţa şi frumuseţea din casă oglindeau calităţile şi sufletul acestei femei de lângă

Achim.

— Cine e femeia aceasta ?

Achim mi-a explicat, cu placiditate, în limba lui românească, specială :

— E sora mea.

— Adică fata bătrânilor, părinţilor tăi! ?

— Nu ; e sora mea după legea noastră. La noi dacă este dragă o soră, ne prindem tovarăşi, facem gospodărie şi trăim ca frate şi soră.

DE-A LUNGUL ŢĂRMULUI

Când priveşti din Mangalia spre Două Mai, vezi departe, deasupra satului şi în apropierea mării, două din acele numeroase movile care sint nota specială a împrejurimilor Mangaliei. M-am hotărât să pornesc de-a lungul ţărmului şi să ajung la movile. Nu sunt obligat să stau pe plajă. Nu fac băi de mare decâl după capriciul rneu şi de helioterapie nu am decâi atâta nevoie cită au toate vietăţile de pe pământ.

îmi place, însă, în chip puţin comun să cutreier ţărmul mării. Fie că e marea calmă, fie că este zbuciumată, fie că e senin, fie că amenință a ploaie, eu nu preget să măsor nisipul de pe ţărm. Nu puteam, aşadar, să aleg, pentru ţinta mea, altă cale mai potrivită.

Mi-aduc aminte că Victor Hugo, fugind de urgia lui Napoleon al III-lea şi oprindu-se la Guernesey - într-un exil care era să ţie douăzeci de ani - răspunse cuiva care îl întrebă : „Şi d-ta ce vei face ?" - ••„Eu voi privi oceanul !"

Măreţ răspuns şl la înălţimea lui Victor Hugo. Cine poate să privească, fără negrăită dilatare sufletească, acest noian de ape, plin uneori de cadenţă şi de suspine, plin alteori de bubuituri şi de furie spumegândă ! Cine poate să urmărească şi să descrie atât capriciu de mişcare, de coloare şi de licărire, cit înfăţişează faţa mării, într-o oră cu soare ? Poezia şi pictura se vor strădui cât lumea să prindă şi s,ă strămute, în planul lor fragil şi convenţional, ecoul simfoniilor şi umbra splendorilor oceanului.

Dar este loc şi îndreptăţire şi pentru pretenţii mai modeste. E stabilit că numai Omer a putut să spună, cu

oarecare adecvaţie, dumnezeiasca frumuseţe a talazului. Oceanografia, însă, e accesibilă tuturor, măcar că primul oceanograf a fost principele de Monaco. Darul şi vraja poeziei sunt bunuri sporadice. învăţătura şi dorinţa învăţăturii sunt universale. De natura aceasta sunt preocupările mele, când rătăcesc kilometri întregi pe ţărmul mării. Aş vrea însă să ştiu prea multe: şi istorie şi preistorie, şi petrografie şi oceanografie !

Oovârşitor de numeroase sunt fenomenele şi detaliile pe care poţi să le observi, pe nisip, la marginea mării. Dacă ai ştiinţă ori curiozităţi de arheolog, ţărmul e presărat cu mii de cioburi de oală, cu mii de frânturi de cărămidă ori de ţiglă, de mii de ani date în sită de mare şi rotunjite şi netede ca săpunurile crle mai fine. Dacă te nelinişteşte fundul mărilor, dacă te preocupă apariţia, natura, amestecul şi drama rocelor constitutive ale scoarţei pământului, ţărmul e plin de bacuri de nisip şi de pietriş ! Dacă eşti biolog, nu vei şti ce să observi mai întâi: scoicile, crabii, algele şi lina mării sau acele vietăţi curioase, cristaline şi moi, care plutesc în apă, străvezii ca şi apa, şi care nu pot fi recunoscute decât după o floare (ca de toporaş albi- cios) din centrul lor.

Pe ziua de azi toate acestea stau de-a dreapta şi de-a stânga scopului meu principal, anume să ajung la cele două movile care împung zarea, deasupra satului de la sudul Mangaliei. E o preocupare de preistorie care bate azi problemele oceaţiograiice. Ce sunt aceste ridicări de pământ care presară dealurile dim- prejurul vechiului oraş Callatis ?

După doi kilometri şi mai bine de drum pe lângă mare, ţărmul se schimbă. Plaja se îngustează şi dispare. Malurile înalte ridică fruntea.

Am trecut dincolo de Două Mai. Ierburile cele multe şi viguroase încep imediat ce se sfârşeşte nisipul. Malurile sunt puţin înclinate şi un tufăriş uşor (dar nu de tufe propriu-zise) se caţără pe coaste. Sus pe margine, sunt săpături lungi şi gropi care aduc aminte că pacea nu este eternă pe pământ. Par sm e loc de cultură, e mirişte de

ovăz şi recolta secerată aşteaptă în snopi să fie ridicată. Prin comparaţie cu amintiri depărtate, bag de seamă că miriştea e prea înaltă, adică ovăzul a fost tăiat prea de sus. Mai este şi multă risipă de ovăz. Aceasta însemnează că gospodarii din partea locului au întrebuinţat secerătoarea, şi nu primitiva dar vigilenta secere.

înaintea mea stau două măguri, una în mijlocul miriştii aurite, alta mai departe, de-a dreptul pe ţărmul mării. Plugul n-a urcat pe ele. Sunt năpădite de iarba coaptă şi plină de miresme. Urc cu greu printre pământufurile înfrăţite şi respir - pe vârful măgurii - ostenit şi răsplătit.

E o regală privelişte. Jumătatea din răsărit a cercului în care mă găsesc e o închegare albastră-fumu- rie, nemişcată şi vaporoasă în năzăreala depărtărilor, încreţită şi tremurătoare pe sute de pogoane mijlocii, ageră, verzuie şi cu licăriri de pietre scumpe, în vecinătatea chenarelor de nisip. Jumătatea dinspre apus a cercului fermecat e ondulaţie împietrită de dealuri şi de văi: mirişti, izlazuri, pete verzi de porumb, toate închise spre nord de lanţul Mangaliei, iar spre sud de coamele salcâmilor de la Ilanlâc. Şoseaua Mangalia - Ilanlâc cară, printre ogoare, dârele ei de praf şi parii telegrafului. Soarele e îndiseară. Jumătatea pe care o umple marea e peste tot vizibilă şi desluşită. Jumătatea luată de litoral stă sub discul soarelui şi multe din detaliile ei se amestecă şi se topesc în aur.

Dar ceea ce se vede, în măreaţa limpezime, sunt misterioasele movile, aşezate - din punctul meu de observaţiune - aproape toate pe spinarea dealurilor aşternute în zare. Spre Ilanlâc, deasupra mării, stă prima movilă şi de la ea încolo, pe tot semicercul orizontului, o salbă de movile.

Dacă aceste movile sunt vechi morminte, apoi cei ce şi le-au poruncit ca locaşuri de veci erau toţi regi- poeţi. Dacă sunt locuri sacre, posturi de observaţie, sau mejdine barbare, literatura neistorică, ignorantă şi mută, se înclină adânc înaintea miilor de purtători de sape, care le-au ridicat.

URME VECHI

In mijlocul Mangaliei, adică între târg şi mahalaua turcească, există o înălţătură prelungă ca o spinare de bivol, de jur împrejur strejuită de scaieţi, de bozii şi de ciulini. In câteva locuri, coastele sunt surpate sau săpate şi poţi să observi că un univers întreg de piatră, de oale şi de olane doarme aci ca într-un mor- mânt. Cioburi, var, cenuşă, ţăndări de piatră huruiesc devale, când scurmi puţin în pereţii gropilor.

Este evident că vechi şi uitate construcţii au trăit şi s-au prăbuşit, una după alta, pe locul acesta. Poate că la început a iost aici o ridicătură firească. Poate că a fost una din acele tainice movile care umplu câmpia dobrogeană, spre sudul judeţului Constanţa. Peste vechea movilă, ieşită din ruina locuitorilor uitaţi de istorie, e probabil că au venit şi au clădit alţii, ulteriori, dar şi aceştia tot fără documente istorice. O explorare ştiinţifică a acestei coline nu s-a făcut de nimeni. Nu se vede nicăieri vreo săpătură sistematică. Acele câteva urme de sapă, care dovedesc un început de curiozitate sau de vulgară cupiditate, n-au smuls colinei nicio mărturisire. Se zice că au fost scoase la iveală câteva cranii, dar nu le-a văzut niciun preot al ştiinţei. Ceea ce ştiu să-ţi spună localnicii, superstiţioşi şi buni la inimă, este să nu te urci seara pe colină, fiindcă s-ar putea să vezi lucruri necurate. Nişte copii au văzut într-o seară nişte flăcări care ţupăiau.

Ce s-a înălţat spre ceruri, odinioară, de pe această colină din mijlocul Mangaliei ? Un castel sau un templu ? Şi când castelul a fost doborî t de duşmani sau templul a fost deşertat de divinităţi, câte alte reclădiri, hibride şi pripite, s-au perindat în cuibul întâiei zidării ? Poate că cercetătorii care se vor naşte în viitor vor ajunge să stabilească vreo situaţie. Deocamdată, pentru observatorul profan o singură observaţie e cu putinţă. Foarte aproape de colină, deşi rut chiar la picioarele ei, poate să vadă oricine trei pilaştri, aspru ciopliţi, şi încă întregi. Fiecare e lung de trei metri şi are în diametru vreo 40 de cm. Doi din aceşti pilaştri dorm, în urzici, sub un gard. Al treilea stă,

ca un fel de scaun familiar, înaintea unei case de lângă şcoala grecească. Alţi pilaştri, la fel cu aceştia, zac probabil îngropaţi prin temeliile caselor din Mangalia, sau prin vechile dărâmături. Câteva fragmente din asemenea pilaştri se văd risipite, pe ici pe colo : câteva lângă colină, sub pragul unei case năruite, un altul într-un zid de lângă geamia tătărască.

Aceşti pilaştri grei, rămaşi pe lângă colină, sugerează ,ideea că n-au putut să se prăvălească prea departe, după ce au căzut de pe înălţimea unde stăteau în picioare. Din ce clădire au putut să facă parte asemenea columne - cred că e o întrebare care n-ar încurca pe un arheolog, priceput în ştiinţa sfărâmături- lor trecutului. Tot în apropiere de această cocoaşă din mijlocul oraşului mai este Încă un căpătâi de columnă ••- de data asta, de marmură - înfipt în bătătura unei case dărăpănate. Acest fragment vine mai de departe, anume din ruinele de lângă biserica grecească, pe care le vom descrie într-un capitol deosebit.

La marginea Mangaliei, dincolo de Ghiol pe mâna dreaptă cum mergi spre Două Mai, mai stau şi azi câteva vestigii arhaice.

Mai întâi, iată aci, imediat lângă a doua moară de vânt, un cuptor enorm, în miezul dealului. Poate că este acel depozit, închis de sute de ani şi deschis în chip nerod de nişte autorităţi pe care le-a păcălit un aventurier. In starea-i actuală, depozitul de altădată se înfăţişează ca o hazna dărâmată. Este o groapă perfect rotundă, dar nu ştiu cât de adâncă, fiindcă e plină de pământ şi de pietroaie. Groapa aceasta a fost arsă pe dinăuntru în Jelui acelor haznale pentru ascunsul griului, pe care le scobeau în pământ părinţii noştri. Dar oarecare striaţii simetrice interioare te-ar face să crezi, că această groapă, după ce a fost gata, a fost căptuşită cu cărămizi nearse. Mai mult decât atât, ai zice că peste căptuşeala de cărămizi crude, meşterii gropari au spoit toată groapa cu nu ştiu ce spoială curioasă, care, la acţiunea focului, s-a prefăcut îiitr-uh smalţ, ioarie gfoS şi gaibiii. Penfrii afsuî acestei groape au trebuit ciţiva stânjeni de lemne. Groapa toată a ajuns o

oală uriaşă atât de bine arsă că se ţine şi azi şi spoiala ei grosolană stăruieşte în ţurţuri împietriţi, pe pereţii galbeni-vineţi. Puterea focului a fost năprasnică. Pământul de pe lingă hazna este roşu ca resturile din preajma cărămidăriilor. Este de crezut că haznaua avea gura nu sus, ci în coastă, aşa încât pământul de deasupra a rămas roşu şi bătător la ochi. Când a fost spoliat acest depozit şi ce anume cuprindea în el - ştie spoliatorul.

Ceva mai departe de hazna şi tot cam în miezul dealului este un ţarc de pietre, iar în ţarc o grămadă de bolovani. Aşa apar lucrurile dacă priveşti dinspre Ghiol. Dacă ocoleşti, însă, ţarcul şi-1 priveşti dinspre miazăzi, vezi că ai în faţă un fel de cavou strimt, lucrat din piatră calcaroasă, bine cioplită. Pare că ar fi o fostă cişmea sau mai degrabă un monument funerar, totuşi prea strimt, la bază, şi prea înalt în sus. Cobori înăuntru pe citeva trepte, care - spre multă mirare - se păstrează şi azi. Cişmeaua sau mormântul are boltă de piatră şi pe pereţi se văd, destul de limpede, urme de tencuială.

Poate că taina acestui presupus mormânt nu mai este nicio taină, fiindcă a fost dezlegată mai demult de cineva cunoscător. Nenorocirea din ţara noastră, din acest punct de vedere, este că la noi cei bogaţi în ştiinţă sunt avari şi egoişti ca şi ceilalţi bogătaşi. Dacă n-ar fi aşa, învăţatul generos care a văzut şi a înţeles întâia oară ce este această rămăşiţă arhitectonică ar fi cerut stăruitor guvernului să se aşeze pe ea o placă, scrisă româneşte, greceşte, bulgăreşte şi turceşte, având (de pildă) acest cuprins: „Un mormânt roman. Respectaţi-1!"

PE LINGĂ GHIOL, SPRE CARACICULA

Drept spre apus, deasupra lamelor ghiolului, se conturează în zare un sat, bogat în copaci şi, mai ales, izbitor prin biserica lui albă şi înaltă. Când priveşti de pe dealul la picioarele căruia sunt băile de pucioasă, Caracicula pare aci - să întinzi mâna s-o prinzi. In realitate, nu este prea departe, însă nu numai peste un deal şi-o vale, ci peste un deal şi două văi.

Spre Caracicula merg două drumuri: cel de căruţe,

larg şi plin de prai, şi altul de mers cu piciorul sau călare - mai peste văi şi mai de-a dreptul. II alegem pe cel din urmă.

Mergem pe izlaz, de-a lungul ghiolului. Iarba e încă destulă, dar arşiţa soarelui şi pietrăria solului au biruit-c şi-au uscat-o. A rămas verde şi mătăsoasă numai pe iundul văilor şi în vecinătatea lacului.

Din malurile abrupte, pe care le avem în mâna dreaptă, calcarul răzbeşte, stratificat şi sur, dându-ţi impresia unei regiuni de munte. Prin excepţiune, este o zi învăluită care proroceşte ploaie, şi Ghiolul, tot. pare a ii o uriaşă înnădire de colaci de plumb, scoşi din nu ştiu ce cuptor al ciclopilor. Pe malul celălalt, stau, sub miriştile goale, cei şapte cireşi strâmbi, vestitorii băilor, apoi băile, albe şi negre, şi dumbrăvile de trestii de lângă ele.

Bănuiam că Ghiolul se întinde şi cutropeşte, cu prelungirile lui, mult mai multe văi decât poţi să vezi de pe dealul băilor. Dar n-aş fi crezut că, de la băi înainte, mai face încă patru kilometri de meandre şi n-aş fi crezut că satul Caracicula stă şi el pe ţărmul Ghiolului, ca şi Mangalia, ca şi Două Mai. Mi s-a spus că Ghiolul pătrunde până la satele Hagilari şi Capucci.

Mergem spre Caracicula cu gândul să vedem o peşteră fără seamăn, despre care am auzit, printre vecinii mei mangalioţi, o sumă de poveşti. Mai întâi, se spune că peştera răspunde tocmai la Cavarna. Apoi, că într-un loc are nişte încăperi, tăiate regulat ca nişte odăi, şi cu foarte multe semne de sălăşluire omenească, între care şi icoane zugrăvite pe perete. Pe urmă, că peştera are atâtea ramificaţii şi hrube, încât nu poţi să intri înăuntru decât ţinând în mână un ghem de sfoară al cărui căpătâi a fost înnodat afară.

la intrare. Aşadar sistemul lui Theseu, aplicat odinioară în Labirint...

Până la peşteră, însă, trebuie sa trecem prin satul Caracicula şi satul e vrednic de privit cu luare-aminte. învăţătorul din localitate - un tânăr dezgheţat şi simpatic - ia asupră-şi cu bunăvoinţă sarcina obositoare de

informator şi de călăuză. Satul în care ne găsim a trecut prin cumpene grele. Locuitorii au fugit ; gospodăriile s-au năruit. Cei ce n-au fugit au plătit cu mari chinuri şi umilinţe întârzierea sau îndrăzneala lor. Azi, din mila lui Dumnezeu, rosturile nimicite au prins să se înfiripeze din nou. Casele au fost îndreptate. Vitele au sporit în bătătură. Coloniştii noştri - toţi români olteni, vlăşceni, ilfoveni - au reînceput, cu aceeaşi râvnă dârză, munca lor de acum un sfert de veac, de la descălicătoare.

Biserica a rămas neatinsă. Şcoala tot aşa. fiindcă bulgarii o prefăcuseră în şcoală bulgărească. Sătenii aşteaptă acum aplicarea împroprietăririi, dar o aşteaptă cu linişte, fiindcă în Dobrogea câtimea minimă de păinânt a unui ţăran e mai mare decit corespun-, zătoarea ei la ţăranul muntean sau moldovean. Caracicula e un sat cu frumoase amintiri gospodăreşti şi cu mari speranţe pentru viitor. Are azi vreo 300 de familii. La şcoală, din vreo 200 de copii înscrişi, urmează regulat vreo 150.

Trecem prin străzi largi, ca nişte bulevarde. Sătenii treieră ovăzul şi anume cu tăvălugul - pentru mine o noutate. Dar vorbind de una şi de alta, mergem spre gura peşterii, care este aci lângă sat şi în apropiere de Ghiol. Intâmplări şi poveşti multe - vechi şi noi - sunt legate de peştera aceasta.

Sosim. Câteva blocuri mari, turtite, fac un fel de straşină deasupra vizuinii care închipuieşte intrarea peşterii. Gura aceasta a fost astupată adeseori, fie de către unii de afară, fie de către alţii, intraţi înăuntru, aşa încât are belşug de bolovani. Trebuie să pătrundem pe brânci. Am avut grijă şi am luat cu mine două luminări, dar n-am voit să cred întocmai spusele primilor mei informatori şi am socotit că e o naivitate; să-mi procur şi un ghem de sfoară. Am făcut o mare greşeală ! In această peşteră, nu poţi să pătrunzi mai adine decât cu firul Ariadnei! După ce ne târâm pe brânci vreo zece metri, peştera se lărgeşte şi ne îngăduie să stăm în picioare, dar, în acelaşi timp, încep coridoarele laterale.

In pereţii fantastici - inegali, răsuciţi, capricioşi ca

fumul - încep, la dreapta şi la stânga, să se caşte guri negre înaintea cărora rămâi înfiorat şi indecis, sub para luminării... Dacă laşi în urmă-ţi, fără pre- cauţiuni de niciun fel, trei-patru guri de acestea, eşti în mare primejdie. Nu mai nimereşti coridorul care duce la gura peşterii.

Binevoitorul meu însoţitor îmi spune că, nu demult, câţiva inşi din localitate au cutezat să intre şi să se afunde în peşteră, fără ghemul de sfoară indispensabil, şi au plătit scump temeritatea lor. Trei zile au rămas la post şi la întuneric, până ce s-au întâlnit cu cei ce intraseră după ei să-i salveze.

Ne grăbim să ieşim la lumina zilei, dar eu unul o fac cu deosebită părere de rău şi cu propunerea să repet, altă dată, în condiţiuni superioare, încercarea de azi.

Un amic al meu mangaliot - hamal în port - stăruieşte să mergem împreună. El ştie o întâmplare extraordinară, de unde rezultă că, într-un târcol al peşterii, ard două candele, deasupra unei grămezi de galbeni!

Numai să ajungem până acolo 1

COMORI ÎNGROPATE

Care sunt legile care guvernează zbuciumul acestei mări? Ce-o face să fie, într-o dimineaţă, blândă, molcomă şi străvezie, iar în altă dimineaţă - în aparenţă fără cauză apreciabilă - ••plină de mânie şi de spume ?

Nu ştim care misogin a spus despre femeie că e perfidă ca marea. E o nedreaptă învinuire adusă femeii şi îri acelaşi timp e un cuvânt calomnios - înflorii din ignoranţa - aruncai oceanului. Aceasfă imensitate fără odihnă este atât de surprinzătoare în aspectele, în mişcările şi în capriciile ei, pentru că nu vedem destul de clar care sunt legile care o poartă în frâu.

Azi de dimineaţă, după ploaia de ieri şi fără ca vântul să bată prea tare, ne-am pomenit împresuraţi de bubuituri şi de urlete. Marea e în toane -rele. Cit poţi să vezi, e plumburie şi tărcată cu alb. Plaja de scăldat dintre dig şi biserica grecească a pierit aproape cu desăvârşire. Valurile vin înalte şi impetuoase, se izbesc cu furie de treptele

ţărmurilor şi se sfărâmă într-un omăt lichid, departe, peste marginile din zile calme.

E o privelişte mereu aceeaşi şi totuşi de-a pururi nouă. Aceşti monştri cu coamă albă, care vin de la zeci de metri ca să se prăvălească şi să se nimicească la picioarele privitorului, săvârşesc, însă, altă operă interesantă dincolo de hotarele poeziei şi ale picturii. Ei lovesc, scormonesc, adâncesc stratul de nisip al ţărmului şi aruncă afară toate sfărâmăturile îngropate, în alte vremuri. O vijelie pe mare însemnează, pentru cei ce pândesc comorile ascunse în sânul ei, o făgăduinţă de câştig. Dar chiar şi fără de mari vijelii, ţărmul mării este - în fiecare dimineaţă - presărat cu mii şi mii de fragmente, aduse de valuri. In puzderia lor, cercetătorul sistematic şi perseverent nu va scormoni zadarnic.

Am auzit de repetate ori, că mai cu seamă aci, în baia portului, marea scoate la iveală foarte multe rămăşiţe. Când scad apele şi se fac transparente, la fund se zăresc guri de cisterne. Aceasta dovedeşte că marea mâncându-şi malurile a înaintat şi a întins lespezii ei peste tot ce n-a putut să macine. Odată, în urma unui vânt care bătea spre larg, valurile au dat înapoi, pe o distanţă mare, şi fundul a rămas gol şi explorabil. Atunci au apărut o mulţime de urne, culcate cu anume rânduială şi dând impresia că sunt urne funerare. Dar apele şi veacurile le spărseseră aproape pe toate, iar câte mai păreau întregi, când puneai mâna să le ridici, se sfărâmau în mână. Totuşi, cel ce îmi comunica întâmplarea aceasta a găsit o urnă încă întreagă şi jumătatea de sus dintr-o a doua.

Le-am văzut şi eu. Au pe gât câte-o duzină de litere elineşti, care, probabil, trecute prin lentila unui arheolog, vor spune încă o dată cum îi chema pe cei ce şi-au turnat cenuşa în aceste coşciuge de argilă.

Sfărâmături de amforă sau de urnă funerară aruncă marea cu profuziune. In pietrişul, când mai colţuros când mai rotunzit al ţărmului, sunt mii de cioburi roşii, unele micşorate şi reduse până la făptura unor monede de lut ars, altele încă neroase şi cu caractere de fragmente dintr-

un vas. Cioburile care rezistă mai mult valurilor nimicitoare sunt mănuşile fostelor urne şi fundurile lor. Şi e plin ţărmul de mănuşi şi de funduri. Atâtea urne funerare în baia portului de azi te-ar face să crezi că odinioară stătea aici un întreg colum- bariu, un cimitir de oale cu cenuşa răposaţilor.

Multe ,mii de coperişuri de casă şi-au scuturat, apoi, olanele în această mare ! Multe ziduri s-au prăbuşit In valuri, grămădind movile de cărămizi şi de pietroaie! Toate acestea, după veacuri şi veacuri de mă- ciniş în fundul mării, sunt azvârlite azi pe ţărm ca nisip şi ca pietriş. Foarte rar, nemistuite şi întregi. Trebuie să admitem că afară de urne, ţigle şi pietre din ziduri de cetate, marea a înghiţit, în dreptul acesta, şi multe opere de artă. Columne, capiteluri, plăci săpate cu inscripţii, obiecte uzuale, răsucite de mână de artist, statui şi statuete s-au dus rânduri-rân- duri, în fundul mării.

Am văzut, în casa celui ce-mi arăta urnele .funerare, o statuetă mutilată - o zeiţă, de la brâu în jos - şi o placă de marmură cu cele trei Parce : ambele scoase din valuri. Eu însumi am găsit pe ţărm, de câteva ori, ţăndări de marmură, rotunjite ca nişte bucăţi de săpun, după spălat, .şi care nu puteau să vie decât din trupul unor foste opere ieşite din daltă. In Dobrogea nu există marmură. Când vezi o sfărâmătură albă, za- haroidă, fie printre ruinele din oraş, fie printre puzderiile de pe ţărm, poţi să deduci, fără teamă de greşeală, că sfărâmătură aceea a venit cu corabia, în sânul unui bloc întreg, sculptat sau inform. Şi sunt destule şi aceste ţăndări de marmură.

Câte lucruri, câte monede, câte mădulare de zei şi de zeiţe, câte vestigii de antică frumuseţe ţine încă, la fund, marea aceasta. Valurile ridicate de furtuni sunt neputincioase să sape până acolo şi să ne zvârle afară infinitul tezaur. Câteva vârste istorice, câteva civilizaţii s-au perindat aici, unde noi, cei de o zi, stăm şi privim mânia mării. Basmul se'pierde în rapsodiile lui Omer... Aici a fost vechea Callatis, şi Callatis era o colonie dorică şi descălicătorii ei erau dorieni din Heracleia Pontică şi

Heracleia Pontică era fiica Megarei-Doriene... Pe la anul 313, înainte de Christos, armatorii din Callatis scuturară jugul regelui Lysimach şi alungară, din cetate, garnizoana tiranului. Dar Lysimach se întoarse împotriva callaţia- nilor şi-i strânse în obezi de asediu.

Marea îşi aduce aminte şi azi de Lysimach. Din comorile ei, scoate şi aruncă, uneori, pe ţărm, chipul şi scriptura acestui rege, stăpân odinioară peste Scythia Minor.

MANGALIA, ACUM TREI SUTE DE ANI

Pe la jumătatea veacului al 17-lea, a trăit un turc cărturar care a călătorit mult şi a avut gustul fericit să-şi noteze impresiile de călătorie. Era secretarul şi nepotul unui mare dregător al padişahului şi se numea Evliia-Celebi. Istoricul Harnmer apreciază exactitatea descrierilor lui Evliia-Celebi şi îl înfăţişează astfel ca pe cineva vrednic de încredere. Opera călătorului turc cuprinde vreo zece volume.

în drumurile sale, însoţind pe Melec Ahmed Paşa. marele dregător, unchiul său, Evliia-Celebi a străbătut multe ţări, supuse padişahului, şi a trecut şi prin Dobrogea. Mangalia i-a lăsat frumoase amintiri. Spune despre acest oraş că este bine aşezat, că e populat şi înfloritor şi că are port mare, prin care se scurg spre

Constantinopol multe cereale. Oraşul, ca şi azi, venea spre miazănoapte, de la port, numai că pe atunci arăta încă, în faţa pământului, unele urme de cetate. Evliia-Celebi menţionează faptul istoric că Mangalia, pe timpul lui Baiazid Ilderim, a fost împresurată şi luată cu asalt. Şi spune: fiindcă Gazi-Umureia-Adje-Iacu- boglu, generalul care poruncea asediul, a cucerit cetatea cu prea mari osteneli, după cucerirea ei, a pus de a dărâmat-o. Acelaşi lucru 1-a făcut generalul lui Baiazid şi la cealaltă cetate de pe ţărmul mării, la Kiustenge. Aci, însă, Evliia-Celebi adaugă că Iacu- boglu a poruncit să arunce în mare pietrele din cetatea dărâmată. Putem să credem că şi la Mangalia s-au petrecut lucrurile aidoma, deşi Evliia pierde din vedere s-o mai spună.

In zilele lui Evliia, însă, adică pe la anii 1650 - 1660, Mangalia se înzdrăvenise din loviturile trecutului şi făcea impresie că e oraş cuprins. Era un fel de proprietate ecleziastică, adică, am zice noi, pământ închinat vreunei mari instituţii religioase, moschee sau rnânăstire de dervişi. Avea cadiu, plătit anual, cu şapte pungi de bani. Avea un serdar, adică căpitan de călăraşi. Avea un muhtesib şi un subaşă, adică un şef de poliţie şi un strângător de dăjdii.

Oasele din Mangalia erau temeinic construite, ziduri tari şi porţi solide, fiindcă oraşul era izbit de multe ori de piraţi. Credincioşii lui Mohatned din această parte erau, pentru călătorul Evliia-Celebi, lazi. Acest cuvânt *lazi* mai trăieşte şi azi în numele unui cătun Lazi-Mahle. Lăzii nu erau oameni proşti. Evliia- Celebi notează un cuvânt al lor despre Mangalia, de unde se vede oarecare duh. El spunea: Dacă un musulman n-a putut, în viaţa lui, să se ducă la Mecca, să vie măcar la Mangalia, fiindcă aci este Hagialâcul rătăciţilor şi al săracilor.

Tn Mangalia- în zilele lui Evliia-Celebi, era o geamie, mare, luminoasă şi cu mulţi credincioşi, poate chiar aceasta pe care o admirăm azi, la soarele anului 1922, de la Iisus Christos. Erau în Mangalia şapte şcoli începătoare, trei hanuri şi vreo trei sute de prăvălii. Mai era o baie mică, ale cărei dărârnături mi se pare că dăinuiesc şi azi şi era şi un bezisten, adică un crâmpei de stradă, cu prăvălii pe o parte şi pe alta şi împreunate în chip de coviltir, deasupra străzii.

De-a lungul portului, negustorii mangalioţi aveau ca la trei sute de magazii şi de depozite, aşadar semnul şi temelia unui adevărat centru comercial. Ser- darul Mangaliei era proprietarul celui mai mare han din oraş.

Portul, zice Evliia, este deschis spre răsărit şi miazăzi, de aceea este expus furiei valurilor. In timpurile vechi, a fost aici un port mare cu două ieşiri, judecind după pietrele care se văd la fund, în zilele de mare calmă. împrejurul oraşului sunt vii şi grădini. Spre apus, printre grădini, este un schit de dervişi, adică techeaua Muharem-

Baba.

In Mangalia afară de turci, sunt mulţi greci şi evrei.

Acestea şi alte câteva detalii au fost văzute şi notate de călătorul turc, pe la jumătatea veacului al 17-iea. Le-am găsit reproduse în preţioasa revistă *Arhiva Dobrogei,* voi. II, nr. 2, pp. 134 - 136, din 1919.

Amănuntul mărturisit de Evliia-Celebi, că adică generalii lui Baiazid Ilderim, după cucerirea cetăţii Kiustenge, au dat poruncă să-i arunce pietrele în mare explică - şi pentru Mangalia - cum a crescut tezaurul sfărâmăturilor din adâncurile umede.

Erau, acum trei sute de ani, împrejurul Mangaliei, vii şi grădini. S-au părăginit de mult. Poate de aci înainte, copiii copiilor noştri -să mai vază viţa şi cireşul, încingând Mangalia, în locul scaieţilor şi boziilor de azi.

In Mangalia, pe deal, chiar spre apus, stă azi giamia tătărească. Să fie oare acel schit al dervişilor, despre care pomeneşte Evliia-Celebi, techeaua Muharem-Baba ?

Călătorul turc n-a observat, la nordul oraşului, decât ceva urme de străveche cetate. Bazilica creştină, descoperită lângă zidul nordic al cetăţii, în anul 1915, atunci în zilele lui Evliia, sau că se îngropase cu totul şi deci nu se mai vedea, sau că 1-a lăsat pe turc indiferent.

Bazilica aceasta e monumentul cel rnai spaţios şi mai impunător care vorbeşte azi - deasupra unei burgade prizărite şi dărăpănate - despre un trecut disproporţionat de plin de viaţă şi de artă.

RUINELE DE MARMURA

Rămăşiţele cele mai vrednice de văzut din Mangalia sunt ruinele de marmură de lingă biserica grecească. E plină Mangalia de fel de fel de resturi arhitectonice - capiteluri, socluri, frânturi de columne - dar vatra cea mai bogată ¡în rămăşiţe este aci în colţul nord-estic al oraşului.

Ca să ajungi acolo, porneşti spre biserica grecească, treci pe dinaintea ei, şi după vreo 40 - 50 de paşi ai ajuns la ruine. Aşa cum se văd azi, ele au fost scoase la lumină acum şapte ani, prin nişte săpături începute dar neisprăvite. Cum au fost interpretate - vom vedea mai

târziu. Care este înfăţişarea lor în ceasul de faţă ?

Este o suprafaţă dreptunghiulară, lungă de 25 de paşi, în direcţiunea răsărit-apus şi lată de 12 paşi, în direcţiunea miazănoapte-miazăzi. Către miazănoapte, suprafaţa aceasta este mărginită de un zid din codri mari de piatră calcaroasă. Zidul e înalt pe unele locuri, până la doi metri. Dar acest zid - descoperit şi vizibil spre suprafaţa dreptunghiulară - este, pe faţa cealaltă a lui, îngropat şi invizibil. __

Către, miazăzi aceeaşi suprafaţă este de asemenea mărginită cu un zid, dar zidul meridional este aproape în întregime nescos la iveală. Celelalte două ziduri, care închid suprafaţa la răsărit şi la apus, sunt pe unele locuri vizibile, pe alte locuri nu.

Pe această suprafaţă se vede un zid despărţitor, cu orientarea nord-sud, cu capul nordic sprijinit în zidul de la nord, iar cu capul sudic pierdut în masivul dărâmăturilor de la sud. Zidul despărţitor e tăiat într-un loc şi închipuieşte o ştirbitură de comunicaţie între cele două spaţii despărţite. Spre răsărit aproape de jumătatea nordică a acestui zid stă în picioare un unghi de zidărie interioară, clădit din codri mari de calcar, dar şi din cărămizi foarte lungi, îngropate în vărărie pietrificată. Probabil că în faţa acestui unghi de zidărie stătea, spre sud, încă unul exact la fel, amândouă fiind capetele unor despărţituri lăuntrice longitudinale. In haosul dărâmăturilor de azi, presupunerea aceasta nu poate să fie clarificată.

Atâta e tot ce-a mai rămas în picioare din această ruină dezmormântată în anul 1915. Cu atât mai numeroase şi mai risipite sunt fragmentele şi ţăndările de marmură din podoaba acestei vechi clădiri.

Ceea ce izbeşte mai întâi, când priveşti de sus vatra ruinelor, sunt columnele de marmură, mutilate şi trântite, printre viguroase pământufuri de pelin. Vatra întreagă este înecată în bălării şi poate că unele ţăndări caracteristice şi preţioase stau înnodate şi nevăzute, sub hăţişuri. Este mai întâi o columnă completă - poate singura care a rămas -

lungă de 12 palme care zace în colţul nord-estic al suprafeţei. Vin, apoi, o columnă aproape întreagă şi una înjumătăţită, trântite lângă unghiul de zidărie dinspre nord. După aceea, între acest unghi şi zidul transversal dorm, alături, patru fragmente mari de columnă, printre foarte multe ţăndări mari şi mici. In mormanele de colb care stau pe lingă ziduri, dorm desigur şi alte fragmente şi ţăndări din aceleaşi vechi columne.

In partea dinspre apus, dincolo de fostul zid transversal, este încă un fragment de columnă. Aceste columne au fost cioplite din marmură, iar marmura n-a fost scoasă din subsolul Mangaliei, ci, probabil adusă cu corabia din insulele greceşti fie lucrată gşta, fie in blocuri amorfe. Tot din vatra aceasta cu rămăşiţe de marmură trebuie să facă parte încă un stâlp mutilat, care stă azi înfipt în pământ, la o depărtare de vreo 200 - 300 de metri şi anume în bătătura unei gospodării pustiite de lângă actuala şcoală grecească. Stâlpul e tot de marmură şi exact cu aceleaşi proporţii ca şi cei de aici.

Pe lângă aceşti stâlpi-columne, zac, împrăştiate pe toată vatra, 25 de capiteluri şi de socluri. Poate sunt şi mai multe, dar se ascund în urzică sau în moloz. In sfârşit, atară de columne, de socluri şi de eăpăţâni, e plin locul de marmură sfărâmată, provenind din plăci, din căptuşeli şi din ornamente, cu nume precise numai pentru arheolog şi pentru arhitect.

Toată vatra aceasta, lungă de 25 de paşi şi lată de 12, este pardosită cu lespezi mari de calcar şi, dacă nu greşesc, nivelul pardoselei din porţiunea vestică este mai ridicat deoât nivelul pardoselei din porţiunea răsăriteană. De prisos să mai accentuez că peste tot stau, întregi şi sfărâmate, numeroase plăci şi codri >de calcar, câteodată cu marginea lucrată.

lin alt detaliu pe care îl poate oricine observa, mai ales pe fragmentele de marmură, esté că odată - cine nu ştie când - un foc puternic a răscopt şi a înnegrit clădirea aceasta.

împrejurul acestei vetre de sfărâmături, dezgropată

acum şapte ani, stau mii 'de alte sfărâmături - printre care şi unele de marmură - şi pâlcuri inextricabile de scaieţi şi de ciulini. Foste locuinţe, înjghebate în vremuri mai noi, cu material străvechi, s-au dărî- mat şi ele şi sporesc haosul locului şi confuziunea privitorului.

Aproape de clădirea de altădată, împodobită cu stâlpi de marmură, este un fel de pivniţă îngustă, un fel de criptă cu pereţii de piatră, care poate că la zămislirea ei era în legătură cu clădirea cea mare. In această criptă, azi descoperită, zac aruncate şi zdrobite multe ţăndări de marmură, neapărat toate din aceeaşi ruină.

Nu mai departe ca la o sută de metri, malul prăpăstios şi foarte înalt spânzură deasupra mării, arătând urme de ziduri şi largi depozite de puzderii seculare.

Privitorul neorientat rămâne perplex pe marginea dalbului şi năruitului locaş de marmură. II nelinişteşte taina acestei antice înjghebări arhitectonice, dar mai mult decât atât îl doare nesfârşita ei năpustire, negrăita ei devalorare.

Ce-a fost aici odinioară ? Cărei credinţe religioase, căror întocmiri politice, sau cărui vis de frumuseţe i-a adus prinos şi mărturie, în veacuri neghicite, această construcţie de piatră ?

Şi odată scoasă din troianul vremii, pentru ce uitarea aceasta ? De ce această conjuraţie nouă - a nepăsării şi a barbariei, cu scaieţii şi cu urzicile - împotriva străvechii frumuseţi ?

vara anului 1924

i w

BUCUREŞTI - CONSTANŢA

i-e dragă, cu deosebire, această linie de drum de fier Bucureşti-Constanţ^... Până la Feteşti este dreaptă în chip ideal, fără nicio cotitură, fără niciun pod. De la Feteşti până la Cernavodă e dreaptă ca o săgeată şi ca drumul săgeţii, peste, vaste suprafeţe plumburii, peste dumbrăvi de sălcii, peste vetre de nufăr înflorit şi apoi peste Dunărea bătrână, biruită şi călărită de Podul Caro) I. De la Cernavodă la Constanţa, linia dreaptă şe zgârceşte şi

şerpuieşte, dar prin locuri atât de curioase, încât luarea-aminte nu slăbeşte şi călătoria râmâne interesantă până la capăt.

Poate, însă, trebuie să adaog că acest zbor în linie dreaptă, de-a lungul largului nostru Bărăgan, ca să fie într-adevăr plăcut şi răcoros: ar fi bine să-1 faci cu un tren accelerat... Altfel, gările se înmulţesc ca mărgelele, pe o aţă întirţsă coardă, soarele creşte şi cucereşte tot cerul, vagoanele se încing şi cititorul meu cel mai binevoitor va găsi paradoxală dragostea mea pentru artera C.F.R. Bucureşti - Feteşti.

M

După ce treci de gara Pasărea şi încep, pe dreapta şi pe stânga, acele fragede dumbrăvi peste vârfurile cărora strejuiesc, într-o parte, turlele nrinăstirii Pasărea, şi în cealaltă parte, turlele minăstirii Cernica, prinzi de veste, cu mirare, că avem lânga capitala României Mari - la o depărtare de 20-25 de km - posibilităţi şi comori, pentru noi, mereu inutile...

Câte trenuri de vară, câte tramvaie electrice n-ar ii stabilit alţi oameni decit noi între aceste bolţi de frunză şi de umbră Îşi asfixiata noastră capitală! Sărmanii bucureşteni sunt nevoiţi, adeseori, să-şi ia lumea în cap şi să se ducă la sute de kilometri depărtare de bojdeucile lor, în primul loc din pricina acestei zone de pus'.iu şi de barbarie din jurul capitalei. Să zicem că unii au nevoie de băi, prescrise de medic. Alţii au nevoie de aerul şi de mireasma bradului, după aceeaşi prescripţiune. Dar sunt alţii, foarte mulţi, care şi-ar vedea de sărăcie, în Bucureşti, dacă ar putea, de trei-patru ori pe săptămână, să se repeadă cu tramvaiul electric până la pădurile de la Pasărea şi de la Cernica, ori şi mai bine, pină la băile instalate la umbra acestor păduri, tăinuitoare de heleştaie...

Dar aşa ceva este pe cale de îndeplinire, numai că în locul heleştaielor Brăneşti, va fi balta Snagovului. Am auzit şi eu. Să dea Dumnezeu să vedem inovaţia aceasta cât mai curând... [...]

Deocamdată recunoaşteân cu plăcere că trenul accelerat în care ne aflăm e curat, e confortabil, nu e prea aglomerat şi - pe linia aceasta, cel puţin până la Feteşti - are bună reputaţie. într-adevăr, nu-mi aduc aminte să se fi întâmplat vreun dezastru pe această porţiune de cale ferată, dreaptă ca o riglă de geometru şi cu foarte puţine confluenţe.

Trecem - aproximativ - prin Bărăganul lui Odobescu. Dar lumea s-a schimbat. In locul acelui ocean de bălării şi de iaribă uriaşă, prin care colindau căruţele vânătorilor, azi avem o infinită suprafaţă cultivată, în care colindă plugurile cu cinci brazde şi maşinile secerătoare.

Acum vreo doi sau trei ani, pe acest Bărăgan, făceau valuri-valuri mii şi mii de pogoane cu porumb. Anul acesta, cămările cerului au stat închise. Seceta a uscat câmpia şi nădejdiile plugarului. Sunt petice de pământ, cum am văzut deunăzi pe la Galaţi şi pe la Brăila, cu totul calcinate şi înroşite, ca în luna lui octombrie.

Oricum până la Feteşti, grăsimea pământului sau câteva ploi, oricât de avare, au mai dat putere vegetaţiei. De la Feteşti încolo, aspectul e altul. Mai întâi, noianul de ape încremenite dintre Borcea şi Dunăre. Mai lunile trecute, de la Feteşti şi până la Cernavodă era o singură oglindă de plumb şi de ironie, când stăteai şi o priveai de pe malurile arse de soare şi pulverizate. De data aceasta, apele au scăzut; „grindurile" au ieşit la iveală ; sălciile şi-au desfăcut pletele din potop. Dunărea şi-a aşezat, din nou, hotare verzi, spre haosul de lacuri şi de dumbrăvi, din partea stingă. Dar după ce-ai ieşit din colivia podului şi ai lăsat în urmă acest bazin supra- udat şi bun pentru cirezi şi pentru herghelii, intrând în Dobrogea intri în ţara pietrei seci. Nu ştiu care alt ţinut al nostru poate să se ofilească şi să se scorojească, în timp de secetă, mai mult decât acest pietros şi straniu pământ dobrogean.

Toate dealurile, toate platourile sunt pleşuve şi roşcate. Numai pe unde se pornesc văile, vezi curgând devale un fel de pulbere verzuie - biata rădăcină a ierbii de mult păscute.

A mai rămas verde fundul văii, prin care şerpuieşte calea noastră, şi încă este verdele papurei şi al stuhăriilor de pe fostele smârcuri.

Cumplită secetă ! Ce mai pasc oile, ce mai pasc vitele, care stau risipite pe aceste funduri de oală!

O fi aiurea mai bine - mai sus, mai jos de linia ferată - voieşti să crezi aşa, căci altfel prea e jalnic să întinzi, pe toată Dobrogea, pârjolul şi blestemul acestor locuri...

Câteva sate tătăreşti, mai exact câteva case semănate la întâmplare, din traista nu ştiu cărui fantastic Moş Sărăcilă, cu fes şi cu şalvari... Apoi Medgidia, răsfirată, dezarticulată şi ambiguă, nici creştină, nici turcească... Pe urmă, iar valuri de teren, fără nicio nădejde pentru toamnă, iar petice de iarbă rară, dezolată şi uscată, ca tuleiele unui spin, iar doua-trei cuiburi de porumb opărit şi, iată, înălţimile de unde începi să_pândeşti zarea de oţel a mării.

UN CEAS LA TEKIRGHIOL (MOVILA)

In Constanţa facem numai un popas. Deşi avem aci, pe ţărmul mării, câţiva prieteni gata să ne servească şi să se strâmtoreze pentru noi, totuşi planurile şi pretenţiile noastre sunt mult mai modeste... E adevărat că ne trebuie şi nouă băi de mare, soare şi nisip cald, dar nu le căutăm la Constanţa. Mergem mai devale. Unul dintre noi are însă urgentă nevoie de nămolul de la Tekirghiol.

Şi aceasta e problema apăsătoare care mă mână spre lacul miraculos mai înainte de orice alte hotă- riri şi întreprinderi. De la Constanţa până acolo sunt numai vreo 18 km şi zeci de automobile şi de autocamioane răscolesc necontenit praful generos, când pe şoseaua mare, când pe drumurile croite pe de lături.

Dar eşti bucuros de repeziciunea transportului, urmăreşti linia albastră a mării, printre miriştile sărace, şi vezi că Tekirghiolul începe să se profileze - vorbesc mereu de Tekirghiol-Movilă, care e o veche cunoştinţă a mea şi pe care îl revăd totdeauna cu un sentiment cu totul personal...

închipuieşte-ţi că ai cunoscut odată un copil care de-abia mergea, copăcel, şi la jocurile nevinovate ale căruia ai

fost martor şi părtaş... Era numai atâta, de o şchioapă... L-ai dat huţa, pe picioare, şi i-ai făcut vioară din coceni de porumb... Copilul a crescut, a fost în străinătate... S-a însurat cu fata unor milionari şi astăzi când te mai întâlneşte - foarte rar - îşi drege monoclul, alene, ca să te recunoască.

- Ah, bonjour /... c'est toi, mori vieux Ghitza...[6]

Cam acesta este sentimentul meu, când trec prin Tekirghiol-Movilă. Acum douăzeci şi patru de ani, impertinentul de azi era numai... iarbă şi pârloage, cu o tichie roşie pe vârful capului, adică numai cu otelul „Movilă", de-abia isprăvit de roşu. Ne-am plimbat, am huzurit, am visat prin locurile tătăreşti, unde se ridică azi aceste vile mândre... Peste tot erau garofiţe sălbatice şi sipică. Iar de jur împrejurul lacului era pustietate augustă. Numai sub malul dinspre miazănoapte, era o magherniţă de scânduri, „instalaţia de băi" a sanatoriului Eforiei... Şi an după an, clădirile au ieşit ca din pământ. Intre lac şi mare, s-a întemeiat cartierul Carmen-Sylva. Interesele, apetiturile şi exploatarea au ridicat aci curcubeul celebrităţii, mai mult decât puterea vindicătoare a nămolului din fun- dul lacului.

Se înţelege ; era inevitabil. Unde este... lac, trebuie să se adune broaşte, adică toată acea zarvă respingătoare a cupidităţii omeneşti. Dacă oamenii vicleni, capitalişti şi exploatatori, n-au lipsit, nu lipsesc nici la Lourdes, şi nici la Sf. Mormânt, de bună feeamă că nu puteau să lipsească la Tekirghiol.

Dar vorba aceea... *est modus in rebus* [7]. Şi aici, ca mai pretutindeni în viaţa noastră socială, te izbeşte nu ştiu ce particularitate de parvenitism şi de exagerare pe care nu poate s-o spele nici lacul nici marea.

Am venit aici cu nădejdea absurdă că voi putea găsi adăpost, masă şi băi pentru un copil limfatic. Nu e de nasul meu! In aceste zile scumpe pe care le-am apucat, ca să faci băi la Tekirghiol trebuie să vii cu parale multe, sau trebuie

6 Ah, bună ziua... tu eşti, amicul meu Qhiţă... (fr.).

7 Este o măsură în toate, (lat.)

să vii... în colonie şcolară, sau (mult mai practic) să vii în colonie politică. O baie caldă costă vreo sută douăzeci lei, aşadar una mie două sute de lei: zece băi. Dar sunt domni eleganţi, cu privirea rece şi importantă, dar sunt doamne îmbrăcate în aripioare de libelulă care nu plătesc absolut nimic...

„Nu cerceta aceste legi..."

Şi iată încă un citat care îmi aţine calea... însă uşor modificat, potrivit succesului meu de la Tekirghiol :

— „Veni, éidi, perdidi..."[8]

Nu-mi mai rărnâne decât să iau înapoi drumul spre Constanţa şi sâ-mi mut gândul de la băile de nămol.

0 întâmplare infimă şi veselă goneşte tristeţea momentului şi pune un accent deosebit călătoriei de revenire. Un automobil gol, iprintre destule altele, aşteaptă în şcsea, acolo unde fierb, cu treabă şi fără treabă, localnicii şi mosaiirii staţiunii. Vorbesc cu conducătorul şi aflu că maşina e gata să pornească la Constanţa... „Gata, peste o jumătate de oră"...

După două ceasuri maşina pleacă, cu mine, şi cu conducătorul... ca să ridice de la domiciliu doi clienţi importanţi : două doamne, călătoare ca şi mine spre Constanţa.

Oprim înaintea unei vile cu etaj şi două doamne se ivesc în capătul scării pe un fel de terasă de scâri- duri. Oroare ! în fundul automobilului stă un popă bătrân, sărăcăcios şi nepieptănat !

— Nous avons de ia chance !...

— Un retour délicieux...

— Si nous rencontrons mon mari, quelle tête fera-t-il ?!J

Servitoarea, de perfect acord, dacă nu cu franţuzeasca, dar cu atitudinea şi cu încurcătura stăpinelor, îi spune şoferului :

— Unde l-ai mai găsit şi pe ăsta ?...

Mai plictisit decât toţi, şoferul se întoarce către mine şi politicos, dar categoric, mă poftеşte :

8 Am venit, am văzut, am pierdut... (lat.)

— Părinte, fiţi 'bun şi treceţi aici lângă mine, ca să stea în fund doamnele...

Dar în fund este loc comod pentru trei persoane!...

Haide, amice, scoate din sac franţuzeasca de zile mari şi încredinţează pe aceste doamne că un preot ortodox poate să fie şi altfel decât îl zugrăvesc anecdota populară sau prejudecata volteriană... Dar dă-le şi lor oarecare dreptate : Astăzi, când preoţimea cea nouă cere căsătoria a doua, cere, pentru zilele ordi- ilâre, costumul civil şi, îndeobşte, o intimă prietenie cu briciul şi cu foarfeca : nu e de mirare că - aşa popă vechi, cum vreai să iii - ■ nu inspiri nicio simpatie unor biete suflete plăpânde.

INCA O DATA, LA MANGALIA

Ne-am hotărât să mergem încă o dată la Mangalia. Timp 'de doi ani ne-a urmărit amintirea scăldată în aur şi în valuri albastre a străvechiului şi dărăpănatului târguşor. E cam dincolo de lumea căilor ferate, a poştei, a telegrafului şi a telefonului... dar e un loc intim şi subjugător. De la Constanţa şi până acolo sunt patruzeci şi patru de kilometri şi pentru cel ce aduce cu sine o familie numeroasă plata transportului - de persoană - e aproape egală cu costul biletului de tren, Bucureşti - Constanţa... Dar trecem şi peste aceasta. îngăduinţa şi apatia noastră naţională sunt insondabile. Un străin s-ar îmbolnăvi de migrenă, torturându-se cu întrebarea : „Cuim se poate ca, în timp de un sfert de veac, de când a ieşit în lume faima băilor de la Tekirghiol, să nu se fi găsit în ţara românească atâta filantropie, atâţia ingineri şi atiţia bani câţi trebuiau pentru ar- teriola de cale ferată Constanţa - Tekirghiol ?"

Pe noi nu ne doare capul nici de alte întrebări şi probleme mult mai năzdrăvane decât problema acestei şchioape de cale ferată.

Cu automobilul, de la Constanţa până la Mangalia, faci de-abia un ceas. Aceeaşi uscăciune, aceeaşi tris- teţă lasă văl de toamnă peste această regiune dobrogeană. Atâta numai că vecinătatea mării şi roua dimineţilor au stâmpărat mânia secetei şi au mai înviorat semănăturile şi suhaturile. Colinele nu sunt cu totul sterpe şi iarba de pe

lingă drum n-ar lua foc imediat, dacă ai arunca în ea un chibrit aprins.

Grâul şi ovăzul sunt parte secerate, parte în secere. Recolta e slabă, dar nu este nulă ca în alte părţi.

Lăsăm în urmă Tekirghiolul-Movilă, trecem prin Tuzla, printre sacalele cu apă care se duc sus să răcorească pe -boieri şi zburăm către Tatlageacu Mare, pe terenul cu unde largi, încremenite sub orizont. De la Tatlageacu Mic până la Mangalia mai sunt vreo zece kilometri şi după ce ai trecut de culmea păduroasă a Comarovei, Mangalia se înalţă, colţurată, pe culmea dimpotrivă.

Revedem locurile acestea, marea care pridideşte răsăritul, rândunelile şi graurii aşezaţi în sălbi, pe sârmele de telegraf, misterioasele movile care dau o înfăţişare uşor funerară câmpiei ondulate - şi călătoriei de azi îi adăogăm frumuseţea şi rezonanţele amintirii. In dreptul ruinatului ocol silvic, la prima mea venire automobilul şi-a pierdut puterile... Pe coasta aceasta, întâlneam dimineaţa oile care ieşeau de colo de la stână... Până aici au venit copiii >ă mă întâmpine, odată când reveneam de la. Bucureşti...

Sosim în Mangalia. Toate sunt atât de neschimbate şi stau atât de bine la locul lor, încât notăm numai- decât cele 3 - 4 construcţii noi care s-au înfiripat de doi ani încoace. Aceleaşi prăvălii, aceeaşi stradă principală şi unică, de vreo sută de metri, aceiaşi negustori, în papuci, în pragul prăvăliilor şi trebuie să recunosc, cu plăcere, .aceeaşi primire patriarhală şi prietenoasă.

Aceeaşi ar fi şi geamia - arhaica şi mult vorbitoarea geamie din Mangalia - dacă nu m-ar izbi dureros suferinţa bălăriilor dintre zidurile ei. Unde sunt hăţişurile cele nedescurcate! Unde sunt scaieţii cei măreţi, cu măciuliile lor uriaşe şi roşii-viorii, gata să atingă în asemănare nişte turbane turceşti. Unde este acea plasă verde şi adâncă, prin care răzbeau, ici şi colo, stâlpii centenari, de la căpătâiul muftiilor şi-al paşalelor!

Mai mult decât pe ogoarele nimicite şi pe izlazurile rase, jalea acestor zile fără ploaie s-a cuibărit aci, în

această necropolă turcească. Şi tot aşa este cu toată Mangalia. Acest târg, întemeiat cu câteva sute de ani mai înainte de era creştină, este în realitate o vastă necropolă. Când ploaia cade multă, peste dărâmături, peste morminte, peste puzderiile stratificate, ciulinii prosperează, ruinele se schimbă la faţă, tinereţea cea de un an deghizează moartea milenară!

Deci, cu părere de rău, stăm şi privim printre vlăstărişul sărac, printre cucutele puţine, printre porul anemic - oasele deşirate şi nălbite ale bietei Mangalii...

Mai sunt şi alte tristeţi, mai sunt şi alte dezamăgiri, corespunzătoare tot atâtor aşteptări şi iluzii zadarnic mângâiate... Intâia moară de vânt a pierit dintre Mangalia şi satul Două Mai!... Furtuna sau nu ştiu ce neînţelegere dintre proprietar şi arendaş au nimicit acest venerabil monument. Prieteni pictori, care aţi cunoscut şi zugrăvit moara de vânt, de lângă grădiniţa publică, întristaţi-vă cu mine!

Altă pagubă, care din fericire mă priveşte numai pe mine, este că fostul meu cabinet de lucru - în- cântătoarea magazie de cereale de acum doi ani - de data aceasta nu-mi aparţine. Apoi, melancolice sau sinistre, diverse noutăţi şi întâmplări, altele decât acum două veri: Tewik nu mai vinde limonadă; Zoreh şi-a schimbat cuibul ei de rândunică musulmană, apărat cu gratie de lemn, şi a emigrat nu ştiu unde, sus în tătărime; un ministru s-a arătat, deunăzi, câteva minute, în localitate...

încolo... delfini inofensivi şi copilăroşi în volburile albastre ale mării, copii care ciripesc pe nisipul licăritor, pescari turci care îşi dreg mrejile - şi portul potmolit şi mort, sub cristalul lichid, între cele două braţe ale digului.

PIERRE LOTI ŞI TĂTARII DIN MANGALIA

Cine este obosit de prea multă muncă, sau cine suferă de neastâmpăr nervos, sau cine are prea multă febră în sânge şi în viaţă, să poftească la Mangalia, dar nu ca să facă băi de mare, ori helioterapie, ci ca să privească cum trăiesc turcii şi tătarii. Se ştie că marele vrăjitor al cuvântului, maestrul visului exotic, Pierre Loti, adora

Islamul şi ţinea pe musulmani drept oamenii cei mai înţelepţi şi mai cinstiţi de pe pământ. Am văzut acum în urmă, într-o carte a lui, că în tinereţe 1-a bătut gândul, ioarte serios, să treacă la legea turcească. Iar mai târziu, când frumuseţile şi durerile Bosforului se alinaseră în sufletu-i, prietenia şi devotamentul lui pentru turci au mers până la riscuri şi sacrificii. încep să-1 înţeleg pe Pierre Loti.

La Mangalia, suntem departe de Eyub şi de Cornul de Aur, dar e destulă viaţă turcească, pentru observaţie şi cugetare.

Marele Corso, adică acei o sută de metri de stradă principală, este interesant, dar e amestecat şi nu destul de caracteristic. Turism şi orient se atlă aci din belşug, dar mai mult prin contrafacere... Adică unii cetăţeni, de felul lor români şi chiar bucureşteni, fac pe turcii, revărsaţi pe trotuar şi pe stradă, la mesuţele cu cafea, cu bere, sau cu simple palavre... E un amestec pitoresc de pălării şi de fesuri. Fără contrazicere, orientali sunt toţi, până în măduva oaselor, dar turci sunt mai puţini.

Spre a evita confuziunea, eu prefer să străbat partea de apus a orăşelului, să mă strecor printre mormanele de pietre, pe lângă casele cu porţi şi cu ferestre oarbe şi să admir uriaşa şi calma barbarie a acestei obştii omeneşti. Unde vezi o casă mai văruită şi mai ales unde vezi vreun geam deschjs, trebuie să presupui, aproape fără greş, că înăuntru locuieşte un ghiaur.

Musulmanii din Mangalia sunt în mare parte tătari. Gâtă deosebire este, sufleteşte, intre turci şi tătari nu sunt competent s-o 'spun. Mie unuia, îmi apar de-a valma, ca aceeaşi lume mahomedană. Ii văd în bărci, la pescuit, îi văd la arie treierând, îi văd ducându-se la geamie, şi câteodată ne întâlnim şi gătim câte o microscopică afacere civilă, într-o limbă românească de-a pururi sumară.

Sunt totdeauna liniştiţi, măsuraţi la pas, la gest şi la cuvânt. Nu-i aud niciodată certându-se şi (atâta cât m-a învăţat mediul bucureştean să cunosc pe oameni) nu disting între ei nicio lichea şi nicio secătură. Şi totuşi

gospodăriile lor sunt la pragul de jos al dexterităţii moderne şi al civilizaţiei. Şi totuşi mahalaua lor e incalificabilă, prin sucitura uliţelor, prin gunoaiele aruncate la porţi, prin vraiştea universală dinprejurul caselor! Dar suib această coajă de tembelism şi de barbarie, tătarii sunt de treabă, sunt pacinici, se ţin de cuvânt, nu poftesc nici casa, nici cadâna, nici şalvarii, nici măgarii aproapelui... Dovadă: nu sunt hoţi, nu sunt stricaţi, nu sunt ucigaşi.

Locuim într-o casă aşezată alături de mahalaua tătărască. Dormim nu numai cu fereastra deschisă, dar şi cu ambele canaturi ale uşii, date de perete. Unde poţi să faci aşa ceva, la Bucureşti, ori la. Ploeşti, şi să nu se ocupe toată ţara de tine, ca deunăzi, de bietul Cair !

Aceste constatări sunt atât de curioase, încât concetăţenii şi cititorii mei, care nu cunosc, nici măcar cât mine, pe scumpii noştri dobrogeni mahomedani vor socoti că au de-a face cu exagerările şi cu reveriile unui poet. Totuşi târgurile şi satele Dobrogei sunt accesibile oricui.

Şi mă întorc cu gândul la Pierre Loti. Gând îl citeam odinioară şi-1 găseam atât de turcofil, îl primeam cu îngăduială : *licet poetae* /.J Poetului i se iartă multe, chiar credinţa că turcii sunt poporul cel mai înţelept şi mai onest de pe pământ. Dar iată şi pe alţii, căzând în aceeaşi încurcătură şi în aceeaşi licenţă poetică...

Grea problemă! După toată aparenţa, aceşti oameni sunt înapoiaţi. N-au igienă, n-au confort, ignorează cu totul avantagiile civilizaţiei. Dar nu mint, nu fură, nu-şi confundă fesurile şi nu varsă sî-nge omenesc. Cu alte cuvinte, au o temeinică moralitate socială şi individuală. Trebuie să cuprindă ori nu adevărata civilizaţie, în primul loc şi moralitatea ? Mi se pare că toţi vom răspunde afirmativ, cel puţin în teorie. Atunci vedeţi ce ciudăţenie: în Mangalia poţi să priveşti cumpătarea, probitatea, mărinimia, fidelitatea conjugală... adăpostindu-se în bordeie - iar pe Diogene, fără lampă şi fără ironie, căutând cuminte calea către geamie.

La geamie, Diogene va găsi oameni, după cum îi va

găsi totdeauna în preajma sanctuarelor, atunci când sunt slujite din toată inima şi cu eroism.

Este cu putinţă, oare, să sălăşluim, pe pământ, bunătatea şi perfecta înfrânare personală, în afară de Dumnezeu şi de sfânta lui frică ? Eu unul nu pot s-o concep. Ce însemnează civilizaţia pumnalului, a jefuirii celor mulţi, a chiolhanalelor şi adulterului ? însemnează cea mai monstruoasă şi mai ipocrită barbarie.

Şi atunci cu ce privire, şi cu ce inimă şi cu ce filosofie vom îmbrăţişa această burgadă turcească, deasupra căreia, în fiecare zi de vineri se revarsă, din minaret, solemnă si pătrunzătoare porunca lui Allah ?

Sărmanii tătari din Mangalia cât mă înduioşează, când mă gândesc că într-o zi se vor da şi ei pe brazdă, fie după moda din Angora, fie după cea din Bucureşti 1

„THALATTA I THALATTA 1"

Cu cât trece mai multă vreme şi zilele trăite de mine lângă mare se înmulţesc, cu atât ajung să înţeleg şi să simt mai profund furtunoasa bucurie a soţilor lui Xenophon, când, de pe vârful munţilor străini, descoperiră, la orizont, Pontul Euxin: „Marea! Marea!"

Infinită în valuri, infinită în măreţia cu care ne robeşte sufletul, infinită în euritmia cu care ne leagănă şi ne scoate din strâmtoarea celor ce se pot pricepe şi se pot exprima!...

Ori de câte ori o vezi, e alta şi totuşi e aceeaşi. Ori de câte ori o vezi, ai câştigat o rază nouă sufletească şi ai scuturat în unda ei încă ceva din puzderiile tale cele imateriale. Cum te-ai putea sătura de priveliştea ei şi unde ai putea aşeza coliba reculegerilor supreme, mai nimerit decât pe ţărmul acestui ritm etern ? De-o sută de ori de vei ieşi la malul mării, într-o zi, de o sută de ori vei fi deasupra ta şi deasupra firii, de-o sută de ori sufletul tău îşi va simţi aripi de albatros.

Dacă treci de-a lungul ei într-un ceas senin, cu soarele pornit către amiază, unda amicală şi albastră deşiră, lângă poteca ta, ghemul horbotelor albe, în semicercuri licăritoare şi muzicale. E horbota ceasurilor

calme şi suspinul liniştitor al pruncului ce doarme. Mergi înainte, simţind pe braţe, pe spinare, pe piept fluiditatea soarelui încropit şi trăieşti, cu farmecul anticipărilor, întâlnirea ta cu unda răcoroasă.

Dacă te nimereşti pe ţărmul mării, când ziua scade, stăi locului şi adună cu nesaţ comorile de safir, de ametistă şi de opal pe care seara zglobie le vântură cu lopeţi de aur. Cum vin spre tine - din adâncul din ce în ce mai violet, pe cărări tremurătoare şi din clipă în clipă altfel înnodate şi deznodate - sălbile rostogolite, brăţările care se rup, aruncându-şi diamantele, şi paftalele late, deschiotorate de sub sânii sirenelor!...

Dar poate că norii izbucnesc, într-o dimineaţă, şi învăluiesc marea şi uscatul. Aleargă de priveşte mânia mării! Stai pe brânci, în iarbă, pe o movilă, şi te uită, printre lugerii uscaţi, câte spinări monstruoase ondulează din inele vinete şi albe. E o bătălie uriaşă ! Nu ştii cine cu cine se luptă. Nu ştii cine biruieşte, cine e biruitul. Dar vezi o încordare furioasă. Mii se prăbuşesc peste mii. Tranşee de spumă se ridică într-un minut şi se răstoarnă în minutul al doilea, în prăpăstii imense şi rotunde. Gemete, bubuiri şi trosnete ca de copaci răpuşi de vijelie, zguduie văzduhul şi zguduie pământul. Iar potecile tale de ieri pe ţărmul familiar nu mai există.

Marea a ieşit din hotarul ei de zile calme cu câţiva stânj'eni. Când te uiţi de departe la malul bătut de valuri întărttate şi albe, îţi vine să crezi că tot păsăretul cel alb al mării s-a adunat aci pe litoral, sfă- râmându-se şi aşteptând pină când va trece ceasul de urgie.

Dar chiar prăpăstioasă şi dezlănţuită, încărcată de tunete şi pornită la asalt împotriva adăpostului tău, de pe coastă, marea rămâne dătătoare de tihnă şi de înţelepciune. Poate pentru cuvântul supremului contrast dintre zbuciumul pe care îl priveşti şi imobilitatea în care te găseşti. *„E plăcut să vezi oceanul cum se zbate şi se precipită, atunci când tu însuţi stai la adăpost pe ţărmul tare..."* - aşa zice, parcă, un poet din vechime.

Dar şi pentru cuvinte pe care zadarnic te-ai strădui

să le faci să pice în picături înţelese, condensând subtila ceaţă sufletească, cu care te învăluieşte marea...

Uneori pare că ai uita că stai în preajma ei. Ii întorci spatele şi porneşti spre câmp sau treci prin străzile fragmentare ale Mangaliei sau întârziezi în casă, cu o carte în rnână, cu o pagină albă dinainte. Dar ai ajuns pe un podiş mai răsărit şi, iată, instinctiv întorci ochii înapoi şi cuprinzi, într-un suspin, subjugătoarea fantomă albastră. Sau dacă te-ai încurcat printre bolovanii şi printre zidurile ruinate, la prima deschizătură înspre mare, ridici capul şi-ţi răcoreşti inima. Iar dacă ai isprăvit capitolul început, ori pagina pe care voiai s-o scrii rămâne albă şi rebelă, în faţa ta, ieşi în prag, caută marea şi măsoară ce-ai citit sau ceea ce te chinuieşti să scrii - cu dalba şi vecinica scriptură, scrisă clipă cu clipă, în nisipul Încercuitor.

Şi noaptea, după ce luna a ieşit din noianul opac şi pacificat, şi-a început, în mare şi pe cer, minunata ei cărare geamănă, rămâi şi tu pe limba digului, gândeşti, visezi, te pierzi... cu algele, cu stelele, cu miriadele scânteietoare, care despart în două întunericul mării. Câtă bărbăţie, câte fapte îndrăzneţe, câte eroisme vechi şi noi, cunoscute şi necunoscute, au înflorit şi înfloresc lângă marea enigmatică şi chemătoare ! Puterile omului şi dibuirile civilizaţiei s-au fortificat şi au ajuns ingenioase, în primul loc, pe coastele calde, feniciene şi ionice. Calea, spre visurile care îl neliniştesc şi îl niână înainte, omul şi-a croit-o mai totdeauna, peste elementul mobil şi plin de primejdie. Sirenele, pe care închipuirea grecilor poeţi le ascundea sub lanurile albe ale spumei şi în preajma corăbiilor călătoare, personificau puterile subjugătoare şi temute ale mării.

Mai puţin poeţi decât grecii, dar mai înaintaţi în cunoştinţa celor pămiânteşti şi celor dumnezeieşti, noi am gonit din mare creaţiunile vechii mitologii, noi am domolit spaima furtunilor, în furtuna, dumnezeieşte alinată de pe Marea Tiberiadei!

COPIII DE PE NISIP

Coasta Mangaliei, deşi este abruptă din dreptul

bisericii greceşti până dincolo de şoseaua digului, totuşi jos se răsfrânge într-o panglică lată de nisip, potrivită pentru băile de mare şi de soare. Se zice că Mangalia întrece, în privinţa aceasta, toate celelalte localităţi, de mai sus şi de mai jos de ea. Cit am putut să judec eu însumi, începând din dreptul mlaştinilor sulfuroase şi până la Ilanlâc, adică vreo patru kilometri spre miazăzi de Mangalia, ţărmul mării este, aproape fără întrerupere, înecat într-o zonă de nisip, când mai lată, când mai îngustă. Malul nu se frânge, de-a dreptul, în mare decât acolo unde a fost dezgropat şi se vede zidul vechii întărituri romane.

Multă vreme, acest blond bulevard, care aleargă în semicercuri de-a lungul noianului fluid, a stat pustiu şi netrebnic. Poposeau pe el, se hârjoneau şi se uscau la soare pescăruşii, călifarii şi alte jigănii care trăiesc pe lângă mare. De câtva timp faţa sterpelor nisipuri a început să se schimbe.

Medicina, în zilele noastre, propovăduieşte că influenţa mării şi a soarelui de pe ţărm este suprem binefăcătoare, îndeosebi pentru copii. Băile de mare rămân un accesoriu. Intri în apă să te răcoreşti, după ce, conform prescripţiei medicului, ai stat un timp oarecare, sub energica acţiune solară. Câţiva prieteni, elevi ai lui Esculap, m-au asigurat cu entuziasm că helioterapía face minuni în staţiunile şi în sanatoriile maritime.

Judecind după cele ce văd cu ochii, trebuie să deduc că noua doctrină medicală câştigă teren şi aderenţi. Şi mai mult decât atâta, trebuie să recunosc că avântul, zburdălnicia şi fericirea fragedului popor de pe nisip sunt dovezi că doctrina, de data aceasta, e pe calea adevărului.

Aşa se face că în vara aceasta câteva colonii de copii au venit şi s-au aşezat - o aşezare improvizată dar satisfăcătoare - în tăcuta Mangalie de altădată. Există aici, de câţiva ani, un orfelinat destul de bine instalat şi condus cu deosebită tragere de inimă. De data aceasta, am găsit încă două tabere de copii, amândouă cu înfăţişare militară. Una e aproape de biserica grecească şi se adăposteşte în

nişte corturi largi soldăţeşti. Este , opera d-nei Balş, una din eroicele binefăcătoare ale copiilor noştri suferinzi. Cealaltă este opera principesei Elena. Această a doua tabără de copii îşi are sălaşul în nişte barace de scân- duri, între ţărm şi cazarma din localitate. Micii colonişti sunt copii de clasele primare, băieţi şi fete, cu toţii vreo 130. Au dormitoare separate, sofragerie, camere pentru provizii, pivniţă, numeros personal supraveghetor şi o duzină de soldaţi pentru greul gospodăriei.

Şi orfelinatul şi coloniile cele două au locurile lor pe plajă, şi ceasuri .anumite tind vin să stea la soare şi să intre în apă. De sus de pe ţărm, se arată ochiului ca trei pâlcuri distincte, dar deopotrivă de multicolore. Intre aceste pilcuri se intercalează, tind mai deşi, când mai rari, vizitatorii particulari. Bătrâni. copii, bărbaţi, femei, stingheri sau întovărăşiţi au loc destul, şi sunt bineveniţi, cu singura rezervă să îndeplinească o condiţie elementară pe care edilitatea oraşului a aiişat-o, în câteva ediţii, la loc vizibil.

Ivirea acestor colonii şcolare, la Mangalia, mai mult decât fluxul vizitatorilor celorlalţi - din ce în ce mai mare - are pentru mine preţul ivirii rândune- lelor, când revine timpul cald. Grija pentru copii şi crearea acelor instituţii, oricum s-ar numi ele, hărăzite fortificării copilului, înseninează maturitate socială şi adevărată preocupare de viitorul naţional. Cultul copilului este semnul marilor civilizaţii. începem şi noi să ne dăm de partea celor ce au priceput acest lucru. Dar lucrurile merg greu... Oricum, de aci înainte, staţiunile noastre de vară vor ajunge din ce în ce mai serioase. Coloniile şcolare trebuie să le prefacă şi să le înnobileze.

Inutil să vă amintesc faptul de toţi ştiut că la băile noastre şi în staţiunile de munte, balurile şi cartofo- ria sunt a unsprezecea plagă egipteană.

Mangalia, de aci înainte, va fi unul din aceste locuri spre care ne îndreptăm vara, căutând întremarea noastră şi a copiilor noştri. De aici, vor decurge pentru ea consecinţe şi obligaţii însemnate. Poporul mo- safirilor şi al

coloniilor şcolare nu mai poate fi primit şi găzduit între grămezile de pietre şi de dărâmături, de azi.

Probabil că într-un an sau doi, barăcile de scânduri ale coloniei princiare se vor transforma într-un sanatoriu de zid, cu toată zestrea şi cu toată întocmirea sanatoriilor de pe aiurea.

Această pildă augustă va îndemna şi pe alţi făcători de bine ori măcar va ispiti pe unii bogătaşi, iubitori de slavă şi de plasamente, care nu exclud şi ceva filantropie.

I-aş dori Mangaliei să ajungă o adevărată metropolă a coloniilor şcolare. Vechea colonie dorică, de atâtea ori înfloritoare, sub paşii veacurilor, şi de atitea ori călcată în picioare şi nimicită, ar ajunge la o nouă prosperitate. Măgurile ei de piatră sfărâmată ar cunoaşte încă o dată - a câta oară ? - disciplina arhitecturii şi căldura căminului. Rămăşiţele marmurelor eline şi romane s-ar aduna într-un muzeu municipal. Iar sutele de copii, care ar veni, în fiecare vară, pe nisipul Mangaliei, ar îndeplini cuvântul sfânt: *„Nisipul se va acoperi de flori!"*

PRESUPUNERI ŞI IMAGINI

E o zi cu cer deschis - auriu şi albastru - şi arşiţa soarelui de după-amiază este astimpărată de suflul vântului, de-a pururi treaz la ţărmul mării. Ca să ieşi din Mangalia este lucrul cel mai uşor din lume. Ori pe ce uliţă ai porni - să zioem de la geamie, adică din centru - în câteva minute te vezi afară, în câmpie.

De data aceasta, o iau înspre apus, cu gândul să mă plimb printre acele numeroase şi neînţelese movile şi moviliţe care înconjoară Mangalia, îndeosebi dinspre apus şi miazănoapte. Sunt multe - ridicate la întâmplare unele mai mari, altele mai mici, şi îţi aduc aminte, din capul locului, de muşuroaiele de cârtiţă.

Existenţa şi mulţimea acestor cocoaşe, aci în preajma Mangaliei, ne explică pentru ce pământurile de cultură nu încep imediat, dincolo de casele oraşului. Câmpia Mangaliei trebuie să fie numai pârloage, fiindcă dacă ai vrea să ari, plugul ar merge când în sus şi când în jos, ca o luntre pe marea zbuciumată.

Trecând încet pe lângă aceste valuri, împietrite poate de 3 - 4 mii de ani, aleg o movilă, înaltă cu deosebire, care stă aproape de şosea, în faţa cimitirului celui nou. Movila aceasta a fost spintecată în patru, ca o pâine rotundă. Cu toate acestea a rămas cea mai înaltă din Împrejurime şi atrage luarea- aminte de departe. Nu este singura care a fost spintecată şi scormonită. Când s-a petrecut faptul şi ce martori competenţi au fost de faţă - ştiu foarte vag. Atâta numai că aci lucrurile s-au făcut la lumina zilei şi cu ştiinţa autorităţilor, când alte movile au fost încercate hoţeşte.

Tot vag ştiu că din săpăturile făcute a ieşit la iveală un sarcofag, sau îşi imai .puţin: nişte rămăşiţe omeneşti, aşezate într-un buduroi de piatră, barba cioplită. Nu s-a găsit nicio inscripţie. Cei ce culcau pe mortul lor, sub atâtea tone de pământ învârfuit, nu ştiau să scrie!

De la constatarea aceasta - pe care mă întreb dacă a făcut-o cineva, undeva, cu preciziunea şi cu precauţiunile cerute de ştiinţă - a purces şi purcede 'toată isteţimea arheologică a târgoveţilor din Mangalia şi - în chip fatal - şi a mosafirilor lor de vară.

Trebuie să spunem lucrurile cu umilinţă şi cu sinceritate. La noi ştiinţa şi arta sunt lucruri foarte rare şi ermetice. Probabil că, la Neapole, atât marchizii naipolitani cât şi lazaronii ştiu cam tot atâta, asupra icelor găsite şi reconstituite de pildă la Pompei. Acolo ştiinţa este ieftină şi democratică!... La noi e închisă în temple, ca misterele antice; e ţinută sub lacăte.

Aşadar, in aşteptarea zilelor ferice, când ştiinţa se va ieifteni şi la noi, rărnânem la nivelul arheologilor din cafenelele Mangaliei... Ce însemnează această suprafaţă plină de cocoaşe şi bună numai la izlaz pe care o îmbracă garofiţele sălbatice, laptele-cucului şi scaieciorii ? însemnează un vechi câmp de bătălie, sau necropola unui popor preistoric, tăbărât aici pe ţărmul mării, poate atunci când întemeierea Troei nici nu se întâmplase ?

Un câmp de 'bătălie ?... Dacă ar fi aşa, trebuie să presupunem că înmormântătorii au fost mulţi ca frunza şi

ca iarba, şi că au avut pentru morţii lor o grijă separatistă excesivă, întrucât nu le-a trecut de loc prin cap mormântul colectiv, cum s-a întâmplat de mii de ori, cu alţi războinici şi pe alte câmpii de bătălie.

Să fie un simplu cimitir preistoric ? Şi în cazul acesta, când primii colonişti dorieni au priponit corăbiile lor, în dreptul lacului Mangalia, tot ţărmul era plin de cocoaşele de azi. Vechiul Callatis s-a întins peste morminte, desfiinţând din ele cit a trebuit pentru aşezarea lui şi lăsindu-le pe celelalte.

Un fapt care pare că întăreşte ipoteza că avem de-a face cu o necropolă preistorică este următorul: spre apus de movila cea mare, spintecată aci, lingă şosea, se ridică altele foarte multe, dar între ele una proeminentă şi falnică.

Ajungând acolo, am observat că movilele sunt făcute din pietriş şi din sfărâmături de stâncă. Cele de pe lingă mare sunt ridicate din pământ nisipos. Acestelalte, însă, sunt clădite temeinic, din material mult mai tare şi mai anevoie de vânturat. E greu de presupus că a doua zi, după marea bătălie, pe care o aşezăm în noaptea preistoriei, vitejii supravieţuitori s-au apucat să ridice aceste piramide rotunde, cărând atâta piatră, în vreme ce morţii lor aşteptau, la soare, terminarea operei...

Şi -poate mai este încă ceva : movilele cele mari se ridică toate la loc bine ales şi semnificativ. De pildă, movila cea mare de piatră, pe care m-am urcat - aceasta până acum intactă - se ridică deasupra unui fund de vale, aşternut cu papură şi cu trestie. De când lumea, aci s-a strâns apă ; trestia a prosperat şi a foşnit la adierea vântului; şi somnul, într-un mormânt clădiit aci deasupra, a trebuit să pară dulce supuşilor unui sultan sau ostaşilor unui general... Acelaşi lucru e şi cu alte movile mari, admirabil aşezate în faţa mării, sau pe centura dealurilor.

Aceste câteva consideraţii - poate mâine-poimâine, faţă cu cercetările poziiive: nouri şi visuri - le închinăm cu smerenie oamenilor pregătiţi şi nobil stăpâniţi de pasiunea trecutului, care vor veni, intr-o zi, să descifreze taina

măgurilor dimprejurul Mangaliei.

MORMINTUL DIN FAŢA LACULUI

Când mergi pe şosea, spre satul Două Mai, vezi pe dreapta, în faţa lacului, un petic de pământ închis cu zid de piatră. Zidul închipuieşte un patrulater şi în mijloc, la prima vedere pare că ar îi o grămadă de bolovani.

Apropie-te şi priveşte dinspre partea de miazăzi. Iţi vei da seama că sub mormanul de pietre grele e o încăpere, o criptă, acum fără uşă şi lăsată la voia întâmplării. E un mormânt - zice legenda Mangaliei

— de origină romană. Este monumentul cel mai de curând 'descoperit şi cel ¡mai întreg pe care îl înfăţişează împrejurimile lacului Mangalia.

Când s-a descoperit şi ce melodramă a fost la descoperirea acestui mormânt este de prisos să pomenim. Descoperirea s-a, făcut în zilele profesorului Grigore Tocilescu, zile triste şi nouroase pentru arheologia românească.

Descoperirea aceasta a fost o simplă profanare, agravată cu un furtişag în regulă şi cu fugă peste graniţă. Se zice că mormântul era dublu: oricum oei ce l-au privit întâi au putut să deducă, în chip cert, că înăuntru fuseseră culcate, spre somnul cel lung, două trupuri omeneşti. Poate, tată şi fiu; poate, soţ şi soţie...

Presupusele lucruri scumpe, îngropate cu cei doi, nu s-au mai găsit fiindcă şi le-a însuşit descoperitorul. Poate că mormântul nu mai era intact întrucit

— o ipoteză - zidăria care astupa intrarea se prăbuşise înăuntru. îmi vine să cred că tencuiala şi zugrăveala pereţilor (o zugrăveală roşie din care mai persistă câteva pete) s-a stricat în cursul secolelor, din cauza ploilor infiltrate prin blocurile diin boltă... Admitem toate acestea. Dar ceea ce nu se poate tăgădui, căci, iată, faptul se petrece sub ochii noştri: este înceata degradare a acestui monument şi monumentala noastră nepăsare !

Socotesc că am descris, acum doi ani, mormântul acesta din faţa lacului. Este o cameră strimtă şi înaltă, din piatră şi din zidărie, deasupra uşor boltită. Bolovanii, care

arcuiesc bolta, sunt şlefuiţi şi neteziţi înăuntru, dar sunt neciopliţi în afară, probabil ca să nu atragă luarea-aminte. De aceea, de departe, mormântul se arată ca o grămadă de pietroaie.

Am fost deseori la acest mormânt şi alaltăieri, cU o carte în imână, m-am odihnit pe coastele lui, câteva ceasuri. Autorităţile locale au avut, la început, un gând bun. S-au apucat şi au închis mormântul cu un zid pătrat. Atât au putut face. îmi dau seama că primăria Mangaliei sau administraţia plăşii Mangaliei n-ar putea să facă mai mult decât atât. Sunt alte autorităţi - superioare şi misterioase - către care trebuie să îndreptăm nedumiririle şi suspinele noastre.

Cu acest zid de piatră, de jur împrejurul vechiului mormânt - îl presupunem, mereu, până la verificare, un glorios mausoleu roman - n-am câştigat nimic şi n-ain asigurat nimic. Dovadă: zidul n-a fost respectat de loc şi aci sub nasul autorităţilor locale, iată-1 străpuns şi risipit... Ce poate să facă o bunăvoinţă stearpă sau o poruncă fără sancţiuni ?

Pietrele mormântului au început să cadă. Una stă prăbuşită jos în camera mortuară. Pe lingă pragul de sus, încep să se facă găuri. Dacă pietrele din boltă sunt încă solidare şi la locul lor, ca mâine vor începe să se caşte... Ploaia şi soarele răzbat înăuntru din ce în ce mai liber şi mai vesel... Gânduri de simplistă jale şi de elementară revoltă cresc în sufletul tău de privitor, străin de tainele bugetului şi ale sferelor „responsabile"...

Să nu fim noi în stare, în această ţară blagoslovită, să punem la adăpost treizeci de pietre, închegate între ele, acum două mii de ani, de nişte oameni probabil mai vrednici decât noi ? Este singurul monument, chipurile, întreg, rămas în aceste locuri de dramatică istorie milenară. Să fim noi oare incapabili să păstrăm o boltă, ca să nu se dărâme ?

Care este modalitatea mântuitoare? Stricăciunile despre care vorbesc - şi ale zidului şi ale mormântului - vin, întâi, din partea intemperiilor, dar vin, al doilea (mai

cu seamă) din partea caprelor, a vacilor, a văcarilor, a copiilor prost crescuţi (specialitatea ţării noastre) şi a oamenilor răi... Orieâte inscripţii ocrotitoare am aşeza la pragul unor asemenea monumente, ştim de mai înainte că nu mântuim nimic... Ce se potriveşte în alte părţi, nu se potriveşte la noi, chiar când uneori eşti ispitit să crezi într-altfel.

Ce este de făcut atunci ? Să alegem şi să punem paznici particulari, pe lângă aceste biete rămăşiţe ale gloriei trecute. Paznic, prin legea comisiunei monumentelor istorice, se numeşte *custode.* Un custode ? ! Vă rog iertaţi-mă : nu cuget la un domn cu guler şi cu manşete, la un artist, sau la un savant... Mă gân- desc la un custode de prin partea locului, vreun gospodar cinstit, pe care să-1 întăreşti supraveghetor peste odorul vrednic de pază...

In toată Mangalia şi în tot satul Două Mai, socotiţi că nu s-ar găsi niciun om de ispravă care să ia asupră-şi, fără niciun ban, supravegherea mormântu- lui de lângă lac ? Nu trebuie nicio para, trebuie numai spirit prevăzător şi organizator. Dar acesta, recunosc că este mai scump şi mai greu de realizat la noi decât nu ştiu câte sute de milioane de bani.

Am uitat să menţionez cea mai proaspătă injurie adusă mormântului de lângă lac. Un om, stăpânit de patima avuţiilor şi întunecos la suflet, a venit într-o noapte la mormânt şi a săpat, aci, în cameră, în dreapta şi în stânga, căutând comori şi găurind blocurile laterale.

Soluţiunea mea este naivă şi rotundă ca o pietricică de pe pârâu. Bugetul statului este copleşit, hăcuit, întrebuinţat până la centimă, de marile nevoi naţionale şi de înalta administraţie care nu doarme nici ziua, nici noaptea, păzind altarul patriei...

Din păcate, cu toate silinţele noastre renovatoare, tot au mai rămas, în ţara noastră, pe ici, pe colo, câte un monument istoric... Nu avem cu ce le întreţine şi cu ce plăti custozi oficiali... Să scoatem întreţinerea şi paza lor la o licitaţie de bunăvoinţă publică ! Cine vrea să se ofere să

îngrijească de ruinele de la Comana ?... Cine vrea să se facă paznicul schitului năpustiit de lângă Slatina ?... Cine vrea să păzească mormântul roman de lângă lacul Mangalia ?

Vă încredinţez că vom face lucruri minunate ! Şi pentru mormântul roman mă prezint şi eu la licitaţie.

DOI ARHEOLOGI LA MANGALIA

Când am auzit, întâi, n-am crezut... Şi totuşi a iost adevărat. Cu câterva zile mai înainte de plecarea mea din Mangalia, aflu că doi profesori universitari sunt în localitate şi că au început cercetările lor arheologice... Vestea m-a mişcat. într-adevăr, alături de măgura din mijlocul oraşului, văd într-o dimineaţă, într-o săpătură de vreun metru, dezmormântată, o oală uriaşă. Era numai partea de jos ; oala era crăpată şi ca să nu se sfarme de tot, fusese lăsată în lutul unde se odihnea poate de două mii de ani...

A doua zi, văd lucrători cu târnăcoape, chiar pe uliţa mea, aproape de locul primei săpături. In acelaşi timp, mai aflu că altă echipă lucrează la malul mării, în baia portului.

Nu cunoşteam decât din nume pe aceşti oameni de ştiinţă pe care îi dorisem atât de mult, în plimbările şi în reveriile mele, scrise şi nescrise. Eram deosebit de bucuros de venirea lor la Mangalia şi am căutat să mă apropii de ei şi să le spun cine sunt... Dar am stat câtva la îndoială şi am pierdut două zile preţioase... Unii savanţi sunt atât de curioşi!... Nu vor să fie plictisiţi de profani şi de întrebările ignorante...

„O di profanum vulgus et arceo..."[9]

Nu vor să crape, pentru oricine, obloanele de eben în dosul cărora scânteiază juvaierurile învăţăturii lor... Sau nu cred că e cuviincios să comunice înalta lor ştiinţă altfel decât în monografii academice, cu suflu de odă şi cu obraz de apocalipsă.

Deci ezitam şi întârziam. Dar mi-am luat inima în dinţi şi m-am prezintat celor doi profesori.

De la primele cuvinte schimbate am respirat fericit...

9 Urăsc şi resping mulţimea neiniţiaţilor (lat.J.

Ce oameni amabili! Ce temperamente de vreme bună ! Au suportat, îngereşte, toate întrebările mele, toate ereziile mele, răspunzându-mi, corectându-mă, dezvăluindu-mi, fără nicio ezitare, ce ştiau, ce credeau, ce plănuiau.

I-am căutat şi i-am importunat cu indiscreţiile mele, cit am putut mai mult, în timpul celor din urmă două- trei zile petrecute în Mangalia.

Am rămas în soare, lângă ei, privind cu încordare la târnăcoapele care pătrundeau tot mai adânc, spre straturile arhaice, spre podişul vechii cetăţi greceşti... Nu e lucru uşor!... Callatis, adică cenuşa ei, doarme la doi metri şi mai bine sub Mangalia de azi. Dar în drumul târnăcoapelor, spre Callatis, cite accidente, câte surprize, câte enigme şi paradoxe! Pământul pe care stă azi Mangalia a fost vânturat de cine ştie câte ori... Straturile s-au amestecat; capitolele istoriei s-au vărsat unele peste altele; rămăşiţele eline, romane şi turceşti au umplut, de-a valma, aceleaşi pivniţe, aceleaşi morminte, aceleaşi fântâni părăsite...

Atâta cât am stat şi eu alături, am văzut cum ieşeau din pământ câteva blocuri de piatră lucrată, aşezate unele peste altele, cu aerul unor colţuri de temelie. Mai mult decât atât, într-un loc, pe fundamentele vechii clădiri de acum două mii de ani (templu ori altceva) au ieşit la iveală pietrele de suport ale fostelor columne. Dar toate acestea erau numai preliminarii la preliminarii!... Pogoane întregi ar trebui răscolite. Mii de tone de pământ ar trebui sfărâmate cu târnă- copul şi prefirate cu lopata. Toată Mangalia ar trebui dărâmată, scormonită până la trei metri adâncime şi - prefăcută în muzeu...

Sarcina celor doi savanţi, în aceste vremuri când mâna de lucru e atât de scumpă, este cu adevărat dificilă. Oricum, începutul acesta trebuie salutat cu entuziasm. Aş vrea din toată inima ca investigaţiile pornite să ajungă, cu noroc, la vreo descoperire excepţională, care să recompenseze, de la început, şi pe inimoşii arheologi şi pe cei ce au avut ideea şi mijloacele să-i delege. Dar s-ar putea prea bine ca, în acest an dintâi, cercetările d-lor

profesori să rămână aproximative şi pur pregătitoare.

Cred că în toamna aceasta vom citi în vreo revistă (dacă nu în vreun ziar) dări de seamă asupra săpăturilor de la Mangalia. Poate că acest colţ de temelie, scos din noaptea veacurilor, aparţine unui templu încă existent, în contururile lui înmormântate. Poate că sub dărimăturile lui zace - ca în basmul crăiesei adormite - cine ştie ce zeiţă de marmură...

Deocamdată, încă două inscripţii greceşti (grozav de fragmentare) au fost prezintate celor doi profesori de către nişte oameni binevoitori. Tot ce se mai găseşte în raza Mangaliei - columne, capiteluri, statui mutilate... - nu le-a rămas străin...

I-am lăsat, sub soarele torid, atenţi şi încovoiaţi deasupra mormintelor imense în care săpau salahorii turci... De nenumărate ori, însuşi profesorul, amestecat cu ei, scurmă cidburile, oasele, pietrele întâlnite, cu un cârlig special, în forma cosorului...

Cioburi, cu miile!... Oale, străchini, vase de apă („hydrii"), lămpuşoare de argil, şi din când în când câte un cocoloş mic şi enigmatic, aşa ceva ca un nasture de fier, grozav de coclit şi de desfigurat...

Am întrebat, mai târziu :

— Ce sunt aceşti nasturi ciudaţi, domnule profesor ?

— Sunt monede coclite... Vom vedea dacă amoniacul poate să le mai dea ceva din chipul şi din scriptura de odinioară...

In două zile consecutive, o semiduzină de cranii, cu ceva din scheletele respective, se arătă din malul tăiat de târnăcoape... A fost un mormânt colectiv... Erau oameni tineri... Aveau dinţii toţi, în fiinţă...

Inginerul Dimitrievici - un pasionat diletant de arheologie - rosteşte, ca pentru sine, privind craniile culcate în pelin :

— Mi-aduc aminte că am cunoscut pe un moşneag de pe aici, care fusese în legătură (mi se pare ca interpret) cu armatele franceze, în timpul războiului Crimeii... Coasta aceasta fusese ocupată de francezi. Şi a început să

bântuiască ciuma, printre ei... Cine ştie!... Poate că aceste căpăţâni - vădit de oameni tineri - sunt ale acelor copii ai Franţei...

CUPRINSUL

Pag.
Nota editurii °
Mărturie literară ?
BISERICUŢA DIN RĂZOARE
Bisericuţa din Răzoare 27
Moara lui Călifar
Trandafirii 41
Copca Rădvanului 46
In drumul spre păcat
Gloria Constantini 68
La Vulturi! 98
De la noi, la Cladova 109
Gratie şi Palamon 133
CLOPOTELE DIN MĂNĂSTIREA NEAMŢU
Andrei Hoţul 143
In Pădurea Cotoşmanei 151
Lingă apa Vodislavei 162
Zile şi necazuri din zaveră 174
Viteazul Jap 182
Bujorii 190
Narcişii 194
„Calipso greaca, fecioara" 198
La Sihla 203
Pag.
Pe Jijia 208
„Mi-e dragă Nonora !" . . 212
Plecarea Drozileii 240
la ţărmul mării
La ţărmul mării 249
Tudor Vladimirescu 255
Oglindă ca a noastră 2G0
Drumul lui Creangă 266
Ţiganii 270
Moş Iosif Hainich 276

caligraful terţiu
Hârcă pentru hârcă 283
Vioara lui Hugolin 298
O stea prin fereastra lui Manolaş 307
toamne de odinioară
„On trouve toujours un plus malheureux que soi. . 355
Spre portofoliu 366
Votul unui cetăţean 372
la mangalia
Spre Mangalia - 381
Mangalia, în câteva cuvinte 384
Geamia din Mangalia 386
Moara de vânt 389
La băile de pucioasă 392
In satul „Două Mai" 395
De-a lungul ţărmului 399
Urme vechi 402
Pe lingă Ghiol, spre Caracicula 404
Comori îngropate 407
Mangalia, acum trei sute de ani 410
Ruinele de marmură . 413
Bucureşti-Constanţa 419
Un ceas la Tekirghiol (Movilă) 422
încă o dată, la Mangalia 425
Pag.
Pierre Loti şi tătarii din Mangalia 427
„Thalatta! Thalatta I" 430
Copiii de pe nisip 433
Presupuneri şi imagini 436
Mormântul din faţa lacului 438
Doi arheologi la Mangalia 442

Responsabil de carte : AI. Săndulescu Tehnoredactor : E. Eschenasy Corector : N. Teodosiu

Dat la cules 09.11.57. Bun de tipar 10.02.58. Tiraj 15.150 ex. Hlrtie senii velină mată de 65 gr. m2. Ft. 540 x 840116. Coli ed. 21,25. Coli de tipar 28. Ediţia I. Comanda 3518. A. nr. 02755. Pentru bibliotecile mici indicele de

clasificare 8 R-O.

Tiparul executat sub com. nr. 1703 la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN", Bucureşti - R.P.R.

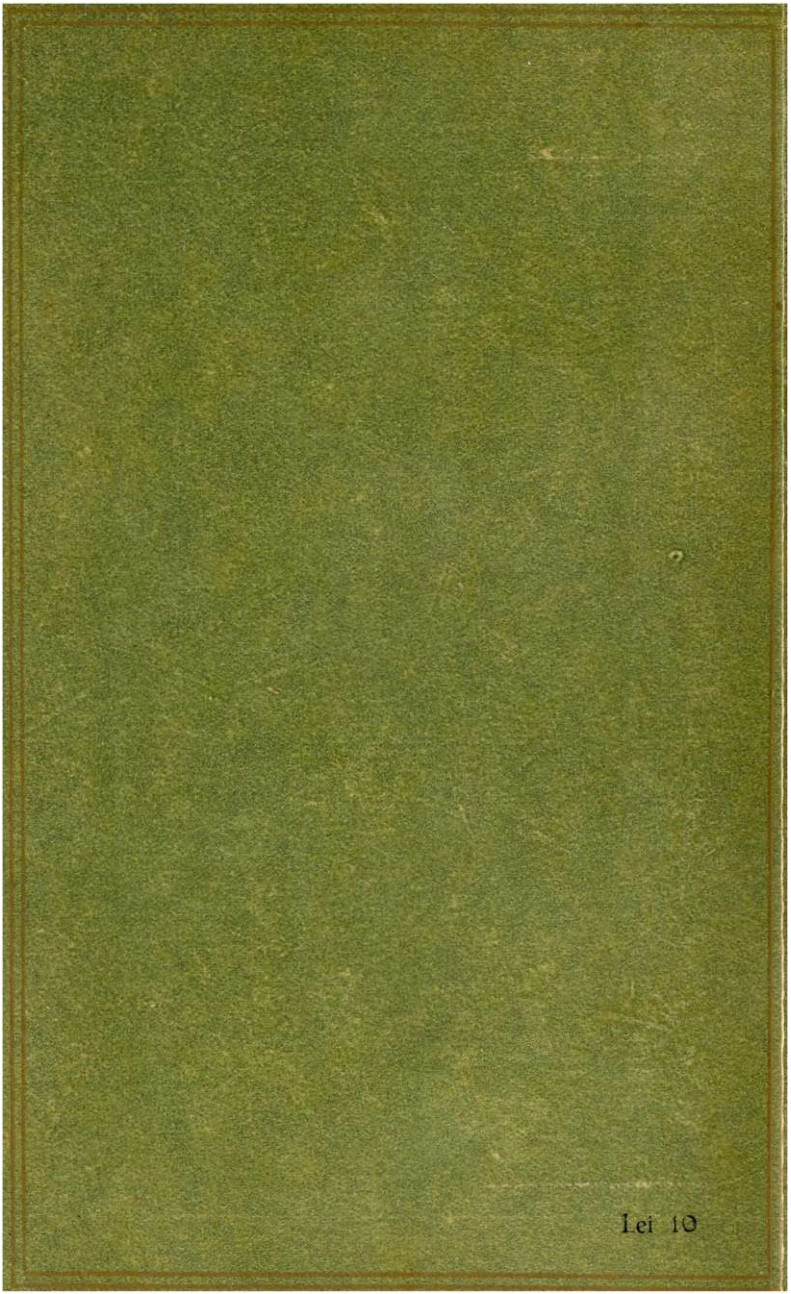

IV

Am iubit cu pasiune pe maeştrii romanului francez

din veacul al XlX-lea. Poate că meşteşugul de a scrie l-am învăţat, în parte, de Ia ei. Dar alături de ei, am iubit şi mai mult pe

2 - Avem noroc !...

— O plimbare plăcută...

— Dacă-1 vom întâlni, ce mutră o să facă bărbatu-meu ?! (fr.)

1 I se permite poetului (lat.J.